

Ülke Raporu: Türkiye



Güncel
Rapor
2020

Teşekkürler & Metodoloji

Bu raporun orijinali ve rapora dair ilk güncelleme, Türkiye Mülteci Hakları Merkezi tarafından hazırlanmış olup ECRE tarafından düzenlenmesi yapılmıştır. 2017 yılından bu yana yayımlanan güncelleme raporları ise, bağımsız bir danışman tarafından yapılan araştırma ile hazırlanmış ve ECRE tarafından düzenlenmiştir.

Raporun 2020 tarihli bu güncel versiyonu, COVID-19 pandemisi nedeniyle masabaşı araştırması ve Zoom üzerinden Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden sivil toplum örgütleri, akademisyenler ve avukatlarla gerçekleştirilen görüşmelerden toplanılan bilgilerin bir araya getirilmesi sonucunda hazırlanmıştır. Türkiye'de uluslararası koruma veya geçici koruma altındaki kişilerin durumu hakkındaki resmi bilgilere erişim bugüne kadar sınırlı kalmıştır.

Bu raporda sunulan bilgiler, aksi belirtilmedikçe, 31 Aralık 2020 itibarıyla var olan güncel bilgilerdir.

İltica Bilgi Veri Tabanı (AIDA)-The Asylum Information Database

İltica Bilgi Veri Tabanı (AIDA) Avrupa Mülteci ve Sürgünler Konseyi (ECRE) tarafından koordine edilmektedir. 23 Avrupa ülkesindeki iltica uygulamaları hakkında güncel bilgiler sağlamayı amaçlar. Bu 23 ülkenin içinde; Avrupa Birliği Üyesi 19 ülke: Avusturya (AT), Belçika (BE), Bulgaristan (BG), Kıbrıs (CY), Almanya (DE), İspanya (ES), Fransa (FR), Yunanistan (GR), Hırvatistan (HR), Macaristan (HU), İrlanda (IE), İtalya (IT), Malta (MT), Hollanda (NL), Polonya (PL), Portekiz (PT), Romanya (RO), İsveç (SE), Slovenya (SI) ile Avrupa Birliği üyesi olmayan 4 ülke (Sırbistan, İsviçre, Türkiye, Birleşik Krallık) yer almaktadır ve bu veri tabanına, araştırmacılar, dava vekilleri, avukatlar, ve diğer ilgililer tarafından erişime açık web sitesi: www.asylumineurope.org üzerinden kolaylıkla ulaşılabilir. Bu veri tabanı ayrıca, uluslararası iltica ve insan hakları hukuku ile uyumlu biçimde ve en iyi uygulamalara dayanarak, mümkün olan en yüksek koruma standartlarını yansıtan AB iltica mevzuatının benimsenmesini ve uygulanmasını teşvik etmeyi amaçlamaktadır.



Bu rapor, Avrupa Entegrasyon ve Göç Programı (EPIM-European Programme for Integration and Migration) tarafından finanse edilen ve Avrupa Vakıflar Ağı (Network of European Foundations), İltica, Göç ve Entegrasyon Fonu (AMIF-European Union's Asylum, Migration and Integration Fund) tarafından ortaklaşa başlatılan bir girişim olan İltica Bilgi Veri Tabanı (AIDA-Asylum Information Database)'nın bir parçasıdır. Bu raporun içeriği, yalnızca ECRE'nin sorumluluğundadır ve hiçbir şekilde EPIM veya Avrupa Komisyonu'nun görüşlerini yansıtmaz.



© ECRE, 2021

© Türkçe Versiyon, 2021, ECRE

Çeviri: Yeminli Tercüman Özge Gökpınar, ozgegokpinar@gmail.com
Hukuk Editörü: Av. Ayşegül Yalçın Eriş

Bu Türkçe Çeviri, ECRE tarafından İngilizce orijinalinden Türkçe'ye çevriltilmiş ve ücretsiz olarak dağıtılmak üzere hazırlanmış ve yayımlanmıştır. Çeviriden kaynaklanabilecek herhangi bir hatadan ECRE sorumlu tutulamaz.



Avrupa Birliği
sivil düşün

Bu Türkçe çeviri Avrupa Birliği Sivil Düşün Programı kapsamında Avrupa Birliği desteği ile hazırlanmıştır. İçeriğin sorumluluğu tamamıyla ECRE'ye aittir ve AB'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.

İçindekiler

Sözlük & Kullanılan Kısaltmalar.	7
İstatistiki veriler	9
Hukuki çerçeveye genel bakış.	10
Önceki güncellemeden bu yana gerçekleşen temel değişikliklere bakış.	15
Türkiye'deki iltica çerçevesine giriş.	20
İltica Prosedürü	23
A. Genel Bakış	23
1. Akış şeması	23
2. Prosedür türleri	24
3. Prosedürün her aşamasında yer alan yetkililerin listesi	24
4. Personel sayısı ve birinci derece yetkili kuruluşun niteliği	25
5. İltica prosedürüne özet bakış	25
B. Prosedüre erişim ve kayıt süreci	26
1. Ülke topraklarına giriş ve geri itme	26
2. Sınır dışı etme ve geri gönderme	30
3. İltica başvurusunun kayıt altına alınması	37
C. Prosedürler	43
1. Olağan prosedür	43
2. Dublin sistemi.	54
3. Kabul prosedürü.	54
4. Sınır prosedürü (sınır ve transit geçiş bölgeleri)	56
5. Hızlandırılmış prosedür	57
D. Hassas gruplara yönelik güvenceler	59
1. Tespit mekanizması	59
2. Usule ilişkin özel güvenceler	62
3. Sağlık raporların kullanımı	63
4. Refakatsiz çocukların hukuki temsili	63
E. Yeniden Başvurular	65
F. Güvenli ülke kavramları	66
1. İlk iltica ülkesi	66

2. Güvenli üçüncü ülke	66
G. Sığınmacılar için bilgiler ve STK'lara ve BMMYK'ya erişim.	68
1. Prosedür hakkında bilgilendirme	68
2. STK'lara ve BMMYK'ya erişim	69
H. Belirli ülkelerden gelen kişilere yönelik ayrı değerlendirme prosedürü	70
1. Suriye	70
2. Irak	71
3. Afganistan	71
4. Diğer ülkelerden gelen kişiler	72
Karşılama/Kabul Koşulları	73
A. Karşılama/Kabul koşullarına erişim ve ilgili düzenlemeler	73
1. Karşılama/Kabul koşullarına erişim kriterleri ve kısıtlamalar	73
2. Usule ilişkin olmayan karşılama/kabul koşullarına ilişkin düzenlemeler ve bunun seviyesi	75
3. Karşılama/Kabul koşullarının kısıtlanması veya durdurulması	78
4. Serbest dolaşım hakkı.	79
B. Barınma	82
1. Yerleşim türleri	82
2. Kabul merkezlerindeki koşullar	83
C. Çalışma hayatı ve eğitim	85
1. İşgücü piyasasına erişim	85
2. Eğitime erişim	87
D. Sağlık hizmeti	90
1. Karşılanan sağlık hizmetlerinin kapsamı	91
2. Sağlık hizmetlerine erişimde kısıtlamalar	93
E. Hassas grupların özel kabul ihtiyaçları	94
1. Refakatsiz çocukların karşılama/kabul süreci	95
2. İşkence veya şiddetten hayatta kalanların kabul süreci	95
3. LGBTİ+'ların kabul süreci	97
F. Sığınmacılar için bilgiler ve kabul merkezlerine erişim	98
1. Karşılama/kabul esnasında bilgilendirme	98
2. Üçüncü kişiler tarafından kabul merkezlerine erişim	98
G. Kabul sürecinde belirli ülkelerden gelen kişilere yönelik ayrı değerlendirme prosedürü	98
Sığınmacıların İdari Gözetim Altına Alınması	100

A. Genel Durum	100
B. İdari gözetimin hukuki çerçevesi	101
1. İdari gözetimin gerekçesi	101
2. İdari gözetim yerine alternatif uygulamalar	103
3. Hassas grupların idari gözetim altına alınması	106
4. İdari gözetimin süresi	108
C. İdari gözetim koşulları	109
1. İdari gözetim tesisleri	109
2. İdari gözetim tesislerindeki koşullar	112
3. İdari gözetim tesislerine erişim	116
D. Usule ilişkin tedbirler	120
1. İdari gözetim kararının adli incelemesi	120
2. İdari gözetim kararının gözden geçirilmesi için adli yardım	123
E. Belirli ülkelerden gelenlerin idari gözetim altına alınmasında ayrı değerlendirme prosedürü.	124
Uluslararası Korumanın İçeriği	125
A. Mülteci statüsü ve ikamet.	126
1. İkamet izni.	126
2. Nüfus kayıt işlemi	127
3. Uzun dönem ikamet	129
4. Vatandaşlık tanınması	129
5. Mülteci statüsünün sona erdirilmesi ve koruma statüsünün gözden geçirilmesi	130
6. Koruma statüsünün iptali	131
B. Aile Birleşimi	131
1. Kriterler ve koşullar	131
2. Aile üyelerinin statüsü ve hakları	132
C. Serbest dolaşım ve hareketlilik	132
1. Dolaşım özgürlüğü	132
2. Seyahat belgeleri	133
3. Üçüncü ülkeye yerleştirme	133
D. Barınma	134
E. Çalışma hayatı ve eğitim	134
1. İşgücü piyasasına erişim	134
2. Eğitime erişim	135
F. Sosyal yardım	135

G. Sağlık hizmeti	135
Geçici Koruma Prosedürü.	137
A. Geçici korumanın kapsamı ve etkinleştirilmesi	137
B. Geçici koruma sağlanması için gereken şartlar	138
1. Uygunluk kriterleri.	138
2. Geçici korumanın sona erdirilmesi	140
3. Geçici korumanın haricinde tutulma ve geçici korumanın iptal.	143
C. Geçici koruma ve kayıt süreçlerine erişim	144
1. Ülke topraklarına giriş	144
2. Geçici koruma altında kayıt süreci	146
3. İtiraz/Temyiz Başvurusu	148
4. Adli yardım	148
D. Geçici koruma çerçevesinde idari gözetim	149
Geçici Korumanın İçeriği	150
A. Geçici Koruma ve oturma	151
1. <i>Geri göndermeme</i> ilkesi	151
2. Geçici koruma kimlik belgesi	152
3. Vatandaşlık tanınması.	153
B. Aile Birleşimi	155
C. Serbest dolaşım ve hareketlilik	155
1. Dolaşım özgürlüğü	155
2. Seyahat belgeleri	157
3. Üçüncü ülkeye yerleştirme ve aile birleşimi amacıyla ülkeden ayrılma	157
D. Barınma	159
1. Geçici Barınma Merkezleri	162
2. Kentsel ve kırsal alanlar	163
E. Çalışma hayatı ve eğitim	163
1. İşgücü piyasasına erişim	163
2. Eğitime erişim	168
F. Sosyal yardım	174
G. Sağlık hizmeti	175
1. Ücretsiz sağlık hizmetine erişim şartları	177
2. Uygulamada erişimin önündeki engeller	179

H. Hassas gruplara yönelik güvenceler

179

1. Geçici koruma altındaki refakatsiz çocuklar 182
2. Geçici koruma altındaki kadınlar ve kız çocuklar 184
3. İşkenceden hayatta kalan geçici koruma altındaki kişiler 186
4. Geçici koruma altındaki LGBTİ+'lar 186

Sözlük & Kullanılan Kısaltmalar

AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Disaster and Emergency Management Authority
ŞNT (CCTE)	Şartlı Nakit Transferi (Conditional Cash Transfer for Education)
CİMER	Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi Presidency Communication Centre
ÇODEM	Çocuk Destek Merkezi Child Support Centre
GIGM (DGMM)	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Directorate-General for Migration Management
AIHS (ECHR)	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (European Convention on Human Rights)
AIHM (ECtHR)	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (European Court of Human Rights)
GEM	Geçici Eğitim Merkezi Temporary Education Centre
GSS	Genel Sağlık Sigortası General Health Insurance
HEP	Hızlandırılmış Eğitim Programı Accelerated Learning Programme
IKGV	İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı Human Resource Development Foundation
UKDK (IPEC)	Uluslararası Koruma Değerlendirme Komisyonu International Protection Evaluation Commission
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu Turkish Employment Agency
YUKK (LFIP)	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Law on Foreigners and International Protection
MUDEM	Mülteci Destek Derneği Refugee Support Centre
İGİM (PDMM)	İl Göç İdaresi Müdürlüğü Provincial Directorate for Migration Management
YUKK Uygulama Yönetmeliği (RFIP)	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun Uygulanmasına Dair Yönetmelik Regulation on Foreigners and International Protection
SGDD-ASAM	Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği Association for Solidarity with Asylum- Seekers and Migrants
SIHHAT	Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Sağlık Statüsünün ve Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Sunulan İlgili Hizmetlerin Geliştirilmesi
ŞÖNİM	Centre for the Elimination of Violence Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi
SUY (ESSN)	Acil Sosyal Güvenlik Ağı (Emergency Social Safety Net)
SUT	Sağlık Uygulama Tebliği Health Implementation Directive
GKY (TPR)	Geçici Koruma Yönetmeliği Temporary Protection Regulation
BMMYK (UNHCR)	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği United Nations High Commissioner for Refugees
YİMER	Yabancı İletişim Merkezi Foreigners Communication Centre
YKN	Yabancı Kimlik Numarası Foreigner Identification Number
YTB	Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Presidency for Turks Abroad and Related Communities
YTS	Yabancı Terörist Savaşçı Foreign Terrorist Fighter

GİGM tarafından düzenlenen tahdit kodları ve formlar listesi

Tahdit kodu, GİGM tarafından verilir, ancak belirgin, erişime açık kriterlere bağlı değildir. Bu kodların düzenlenmesi ve uygulanmasına dair bilgiler yasalarca belirlenmemiştir, ancak idare içinde dolaşıma sokulan genelge ve talimatlarla belirlenmiş olması muhtemeldir.

Farklı harfler, farklı kategorilerden kişileri temsil eder. “A” kodu mahkeme kararlarını, “Ç” kodu geçici olarak ülkeye giriş yasaklarını, “G” ve “O” kodu ülkeye giriş yasaklarını belirtir, “N” kodu ise (çalışma koşullu) izne dayalı girişlerle ilgilidir. Tahdit kodlarına birkaç örnek aşağıda listelenmiştir:

A99	Mahkeme kararı (yurt dışına çıkış yasağı) Convicted by court (and unable to leave Turkey)
Ç114	Haklarında adli işlem yapılan yabancılar Foreigner under criminal proceedings
Ç116	Genel ahlak ve kamu sağlığını tehdit eden yabancılar Foreigner threatening public morality and public health
Ç119	4817 sayılı kanuna dayalı, kaçak çalışan idari para cezası Foreigner under administrative fine pursuant to Law 4817 for undeclared employment
Ç120	Vize ve ikamet ihlali nedeniyle Visa / residence permit violation
Ç137	Terke davet edilen şahıslar Person invited to leave
Ç141	Ülkemize giriş bakanlık iznine tabi Entry ban
G78	Hastalık Illness
G82	Milli güvenliğimiz aleyhine faaliyet Activities against national security
G87	Genel güvenlik General security
G89	Yabancı terörist savaşçı Foreign terrorist fighter
H42	Uyuşturucu madde suçu Drug-related offences
N82	Istizanlı vize – milli güvenliğimiz aleyhine faaliyet Work permit – activities against national security
N99	Istizanlı vize – diğer Work permit – other activities
O100	Semt-i meçhul yurda giriş yasaklı sığınmacı Entry ban and cancellation of asylum
V71	Semt-i meçhul Unknown location
V74	Çıkış İzni Bakanlık – Valilik Iznine Tabidir Person requiring permission to exit
V84	180/90 İkamet şartlı vize Short-stay entry (180/90 days)
V87	Gönüllü geri dönen yabancılar Voluntary returned foreigner
V89	Yunanistan – geri dönüş Greece – Return
V91	Ülkemizden Çıkışı İzne Tabi Geçici Koruma Kapasamındaki Yabancı Temporary protection holder requiring permission to exit
V92	Mükerrer kaydı olan yabancı Subsequent registered foreigner
Y26	Yasadışı örgüt faaliyeti Illegal terrorist activity

GİGM ayrıca göç ve iltica prosedürüne başvurmuş kişilere verilen formlar için de farklı form kodları belirlemiştir. Örnekleri arasında şunlar yer alır:

T1	Sınır Dışı Etme Kararı Tebliğ Formu Deportation / Irregular Entry Form
T2	Terke Davet Edilen Kişiler İçin Form Invitation to Leave the Country Form
T6	İdari Gözetim Kararı Sonlandırma Tebliğ Formu Administrative Surveillance Decision Form ordering release from a Removal Centre and reporting obligation

İstatistiki veriler

Uygulamalara dair istatistiklere genel bakış

Türkiye ile ilgili mevcut istatistikler; uluslararası koruma ve geçici korumadan faydalanan kişilerin toplam sayısı ile ilgili bilgileri ve geçici korumadan faydalanan kişilerin kayıt altına alınması ile ilgili verileri yayınlayan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) tarafından sağlanmaktadır. GİGM tarafından verilen uluslararası koruma kararlarının toplam sayısı ise mevcut değildir.

Uluslararası koruma başvuru sahipleri: 2020

Toplam	31.334
Afganistan	22.606
Irak	5.875
İran	1.425
Diğer	1.428

Kaynak: GİGM, Uluslararası Koruma: <http://bit.ly/3aV2b0H>.

17 Mart 2021 itibariyle Türkiye'de kayıtlı geçici korumadan faydalanan kişiler

	Faydalancı Sayısı	Yüzde
Toplam Sayı	3.663.336	-
Geçici Barınma Merkezlerinin Dışında	3.605.404	%98,4
Geçici Barınma Merkezlerinde	57.932	%1,6

İlk 15 ile göre dağılım:

İl	Kayıtlı Suriyeli Mülteciler	İl bazındaki Toplam Nüfus	Toplam Yüzde
İstanbul	523.067	15.011.868	%3,48
Gaziantep	449.356	2.085.795	%21,54
Hatay	435.881	1.654.907	%26,34
Şanlıurfa	423.419	2.108.013	%20,09
Adana	253.981	2.244.748	%11,31
Mersin	226.188	1.839.975	%12,29
Bursa	179.104	3.057.247	%5,86
İzmir	148.018	4.365.022	%3,39
Konya	118.720	2.224.384	%5,34
Kilis	105.442	141.454	%74,54
Ankara	100.646	5.506.786	%1,83
Kahramanmaraş	93.521	1.164.273	%8,03
Mardin	89.172	851.922	%10,47
Kayseri	79.643	1.402.941	%5,68
Kocaeli	55.351	1.983.505	%2,79

Kaynak: GİGM, Geçici Koruma: <http://bit.ly/2Bn2gMI>.

Hukuki çerçeveye genel bakış

Uluslararası koruma ve geçici koruma ile ilgili temel hukuki düzenlemeler

Başlık (TR)	Başlık (EN)	Kısaltmalar	Linkler
6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 11 Nisan 2013	Law No 6458 on Foreigners and International Protection, 11 April 2013	YUKK (LFIP)	http://bit.ly/1fATdsC (EN)
676 Sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (29 Ekim 2016) ile getirilen düzenlemeler	Amended by: Emergency Decree No 676, 29 October 2016		https://bit.ly/2ISX0RA (TR)
7070 Sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabul Edilmesine Dair Kanun (1 Şubat 2018) ile getirilen düzenlemeler	Amended by: Law No 7070, 1 February 2018 on the regulation of emergency provisions		http://bit.ly/2S5DZzL (TR)
703 Sayılı Anayasada yapılan değişikliklere uyum sağlanması amacıyla bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılması hakkında KHK, 9 Temmuz 2018	Amended by: Decree No 703 on the harmonisation of laws, 9 July 2018		https://bit.ly/2WAu8nx (TR)
7148 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (26 Ekim 2018) ile getirilen düzenlemeler	Amended by: Law No 7148 amending several acts, 26 October 2018		http://bit.ly/2EqekOa (TR)
7196 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (6 Aralık 2019) ile getirilen düzenlemeler	Amended by: Law No 7196 amending several acts, 6 December 2019		http://bit.ly/2TSm0zU (TR)
6735 Sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu, 13 Ağustos 2016	Law No 6735 on International Workforce, 13 August 2016		http://bit.ly/2jtRexU (TR)

2577 Sayılı İdari Yargılama Usulleri Kanunu, 6 Ocak 1982	Law No 2577 on Administrative Court Procedures, 6 January 1982		http://bit.ly/1KcDTzg (TR)
1136 Sayılı Avukatlık Kanunu, 19 Mart 1969	Law No 1136 on Attorneys, 19 March 1969		http://bit.ly/1fATsUx (TR)
1512 Sayılı Noterlik Kanunu, 18 Ocak 1972	Law No 1512 Notaries, 18 January 1972		http://bit.ly/1Rw8wyN (TR)

Uluslararası koruma ve geçici korumaya ilişkin temel kararname, yönerge ve yönetmelikler

Başlık (TR)	Başlık (EN)	Kısaltmalar	Linkler
Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi 4, 15 Temmuz 2018	Presidential Decree No 4, 15 July 2018		https://bit.ly/2HHXsnG (TR)
Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun Uygulanmasına Dair Yönetmelik (29656 Sayılı), 17 Mart 2016	Regulation No 29656 on the Implementation of the Law on Foreigners and International Protection, 17 March 2016	YUKK Uygulama Yönetmeliği (RFIP)	http://bit.ly/1U90PVq (TR) http://bit.ly/2ANlhVE (EN)
Geçici Koruma Yönetmeliği 2014/6883, 22 Ekim 2014	Temporary Protection Regulation 2014/6883, 22 October 2014	GKY (TPR)	http://bit.ly/1He6wwl (TR) http://bit.ly/1JiGVSI (EN)
Geçici Koruma Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik 2016/8722, 5 Nisan 2016	<i>Amended by:</i> Regulation 2016/8722, 5 April 2016		http://bit.ly/209ErLI (TR)
Geçici Koruma Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik 2018/11208, 16 Mart 2018	<i>Amended by:</i> Regulation 2018/11208, 16 March 2018		https://bit.ly/2GynE4b (TR)

Geçici Koruma Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik 2019/1851, 25 Aralık 2019	<i>Amended by:</i> Regulation 2019/1851, 25 December 2019		https://bit.ly/2WPeM1w (TR)
2016/8 sayılı Geçici Koruma Kapsamındaki Yabancılarla İlgili Yapılacak İş ve İşlemlerin Uygulanmasına Dair Usul ve Esaslara İlişkin Genelge, 5 Nisan 2016	DGMM Circular 2016/8 on the Implementation of Procedures and Principles of Temporary Protection, 5 April 2016	GKY Genelgesi 2016/8 (TPR Circular 2016/8)	https://bit.ly/1S5rETG (TR)
2017/10 Geçici Koruma Altındakilere Uygulanacak Prosedürler ve İlkeler Hakkında Genelge, 27 Kasım 2017	DGMM Circular 2017/10 on Principles and Procedures for Foreigners under Temporary Protection, 29 November 2017	GKY Genelgesi 2017/10	
Gönüllü Geri Dönüş Nedeniyle Kaydı Sonlandırılan Suriyeliler Hk. GİGM Yönergesi, 07 Ocak 2019	DGMM Circular 2019/1 on Cessation of Status of Syrians due to Voluntary Return, 7 January 2019	GKY Genelgesi 2019/1	
Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsüne Sahip Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik, 26 Nisan 2016	Regulation No 29695 on Work Permit of Applicants for International Protection and those Granted International Protection, 26 April 2016	Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik	http://bit.ly/2z08v74 (TR) http://bit.ly/2ApyMKf (EN)
Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İznine Dair Yönetmelik, 15 Ocak 2016	Regulation No 29594 on Work Permit of Foreigners under Temporary Protection, 15 January 2016	GKY Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik	http://bit.ly/2Aso4H0 (TR) http://bit.ly/2AYqdqH (EN)
Kabul ve Barınma Merkezleri ile Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşletirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik, 22 Nisan 2014	Regulation No 28980 on the Establishment and Operations of Reception and Accommodation Centres and Removal Centres, 22 April 2014	Geri Gönderme Merkezleri Hakkında Yönetmelik	http://bit.ly/1Ln6Ojz (TR)
Türkiye Barolar Birliği Adli Yardım Yönetmeliği, 30 Mart 2004	Regulation No 25418 on Legal Aid of the Union of Bar Associations, 30 March 2004	Adli Yardım Yönetmeliği	http://bit.ly/1dg9Nwd (TR)

Türkiye Barolar Birliği'nin Yabancı Uyruklu Kişilere Verilecek Adli Yardım Hizmetiyle İlgili 2013/59 sayılı ve 22 Temmuz 2013 tarihli duyurusu	Union of Bar Associations Circular 2013/59 on the Legal Aid Service Provided to Syrians under Temporary Protection, 22 July 2013	Adli Yardım Genelgesi 2013/59	https://bit.ly/2IY5JC7 (TR)
Noterlik Kanunu Yönetmeliği, 13 Temmuz 1976	Regulation on the Implementation of Law on Notaries, 13 July 1976	Noterlik Yönetmeliği	http://bit.ly/1dgakOF (TR)
YUKK Uyarınca Verilen Belge ve Kimlikler Hakkında 2016/3 Sayılı Noterler Birliği Genelgesi, 2 Mart 2016	Union of Notaries Circular 2016/3 on the Documents and Identification Cards issued on the basis of LFIP, 2 March 2016	Noterlik Genelgesi 2016/3	https://bit.ly/2Yd9GdV (TR)
Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslar Yönergesi, 4 Kasım 2015	Ministry of Health Circular No 9468 on Health Benefits for Temporary Protection Beneficiaries, 4 November 2015		http://bit.ly/1NLbaz5 (TR)
Evlendirme Yönetmeliği, 10 Temmuz 1985 Evlendirme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik, 08 Aralık 2016	Regulation on Marriage Procedures, 10 July 1985 <i>Amended by:</i> Regulation amending the Regulation on Marriage Procedures, 8 December 2016		http://bit.ly/1KabY1f (TR) http://bit.ly/2AP9I3d (TR)
Mülteciler ve Geçici Koruma Altına Alınanların Evlenme ve Çocuklarının Tanınması Konulu Yazı, 13 Ekim 2015	Ministry of Interior Circular No 40004962-010.07.01-E.88237 on the Marriage and the Registration of Children of Refugees and Temporary Protection Beneficiaries, 13 October 2015		https://bit.ly/2IVMskR (TR)
İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurların Korunması Hakkında Yönetmelik, 17 Mart 2016	Ministry of Interior Regulation No 29656 on the Fight against Human Trafficking and Protection of Victims, 17 March 2016	İnsan Ticaretiyle Mücadele Yönetmeliği	https://bit.ly/1VeEO5 (TR)

Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri Hakkında Yönetmelik, 17 mart 2016	Ministry of Family and Social Services Regulation No 29656 on Centres for the Prevention and Elimination of Violence	ŞÖNİM Yönetmeliği	https://bit.ly/3JLVKiL (TR)
Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik, 5 ocak 2013	Regulation No 28519 on Women Shelters, 5	Women Shelters Regulation	https://bit.ly/2Uj8IO0 (TR)
Refakatsiz Çocuklar Yönergesi, 20 ekim 2015	Ministry of Family and Social Services Directive No 152065 on Unaccompanied Children, 20 October 2015		https://bit.ly/2pKR7xh (TR)
Vakıflar Genel Müdürlüğü Yükseköğrenim Burs Yönetmeliği, 20 Ağustos 2013	Regulation No 28741 on University Education Scholarship of Directorate General of Foundations, 20 August 2013		https://bit.ly/3cjU2qm (TR)
Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevlerine İlişkin Yönerge, 27 Mart 2020	Ministry of Family, Labor and Social Services Circular on the organization and functions of the General Directorate of Disabled and Elderly Services, 27 March 2020		https://bit.ly/3pjyu0X (TR)
Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik, 29 Mart 2020	Regulation No 2324 on Penal Execution Institutions and Execution of Penalties and Security Measures, 29 March 2020		https://bit.ly/3pnKMp1 (TR)

Önceki güncellemeden bu yana gerçekleşen temel değişikliklere bakış

Rapor en son **Mart 2020** tarihinde güncellenmiştir

2020 yılı, Türkiye’de uluslararası koruma başvurusunda bulunan kişiler için COVID-19 ile beraber, ekonomik sorunlara ek olarak, çoğu mültecinin işlerinin doğası gereği destek hizmetlerine çok sınırlı erişimlerinin olması nedeniyle uluslararası koruma başvurusunda bulunmalarının son derece zor olduğu bir dönem teşkil etmiştir.

2019’da uluslararası koruma için toplamda 56.417 başvuru yapılmış bu sayı 2020’de 31.334’e düşmüştür. Ancak geçici korumadan faydalanan kişi sayısı 2019’da 3.589.289 iken 2020’de 3.641.371’ya yükselmiştir.

Sığınma başvuruyla ilgili neredeyse tüm faaliyetler COVID-19 döneminde askıya alınmıştır. Buna, Mart-Haziran 2020 tarihleri arasında, ülke genelinde İl Göç İdaresi Müdürlüklerinin (İGM) kayıt birimlerinin kapatılması da dahildir. Bu nedenle, görüşmeler ve uluslararası koruma başvurularının değerlendirilmesi süreçleri ertelenmiştir. Benzer şekilde, yeniden yerleştirmeler aynı dönem boyunca askıya alınmış ve Mart ve Eylül 2020 arasındaki uluslararası seyahatler küresel boyutta durdurulmuş, aynı şekilde geri dönüşler de askıya alınmıştır. Yıl boyunca hem avukatlar hem de mülteciler açısından tüm devlet kurumlarına erişimde zorluk yaşanmıştır. Birçok STK çevrimiçi hizmetlere yönelmiştir. Bu da geri gönderme merkezlerine erişimde yaşanan zorlukları pekiştirmiştir. Aralık 2019’da mevzuatta yapılan değişikliklerle sağlık hizmetlerine erişim kısıtlanmış; ancak COVID-19 testlerine ve hizmetlerine erişim herkese açık olmuştur. Fakat uluslararası korumaya başvuran birçok kişi, temel koruyucu ekipmanlar, hijyen ürünleri ve diğer kaynaklarca sağlanan ürünleri temin etmekte zorlanmıştır.

AB, eğitim hizmetleri ve nakdi yardım programları dahil olmak üzere maddi destek sağlamaya devam etmiştir. 4 Nisan 2016 ile 1 Nisan 2021 tarihleri arasında AB-Türkiye Mutabakatı sürecinin uygulanması bağlamında Türkiye, Pakistan, Suriye, Cezayir, Afganistan, Irak ve Bangladeş vatandaşları da dahil olmak üzere Yunanistan’dan toplam 2.139 kişiyi geri kabul etmiştir.¹ 1 Nisan 2021 itibarıyla, 1:1 programı kapsamında (2016’dan bu yana) AB’ye yerleştirilmiş olan Suriyelilerin sayısı 28.340 olmuştur.² Türkiye’nin, Suriye’ye geri dönüşleri teşvik etmek için Suriye’nin kuzeydoğusunda “güvenli bölge” oluşturulması için çaba sarfettiği bir siyasi tablo mevcuttur. 2020’nin başlarında AB ile Türkiye arasında da bir fikir ayrılığı yaşanmış; Türkiye kendi sınırlarını Avrupa’ya açarken, Yunanistan’ın mülteciler dahil herkese sınırlarını geçici olarak kapatması ile Yunanistan-Türkiye sınırında geri itme girişimleri ve insanlık dışı koşullar meydana gelmiştir.³ Yaklaşık 13.000 (çoğu kayıtsız olan) mülteci, Edirne’deki Pazarkule sınırında toplanmıştır. Bu olayların, daha sonra mültecilerin yönlendirildikleri illere geri dönerlerken dönüş yolunda para cezası kesilmesi, çoğu zaman tüm eşyalarını satmak zorunda kalmaları ve uluslararası koruma başvurularının geri çekilmiş sayılması ihtimaliyle karşı karşıya kalmaları gibi etkileri olmuştur.

2021 yılına doğru, Avrupa Komisyonu Sivil Koruma ve İnsani Yardım Operasyonları Birimi-DG ECHO, 10 yıldan sonra Türkiye’de artık faaliyet göstermeyecek ve insani yardımlar, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yönetilen kalıcı yardımlar haline getirilecektir.⁴ Acil Sosyal Güvenlik Ağı (SUY) projesi, mesleki eğitimler yoluyla işgücü piyasasına katılımı desteklemek üzere revize edilecektir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, dil desteği, çocuk, kadın, engelli bakımı gibi devam eden hizmetleri destekleyecektir. DG ECHO tarafından yönetilen temel hizmetler ve koruma projeleri, bu alanlardaki ilgili

¹ UNHCR, "Returns from Greece to Turkey", 31 Ocak 2020: <http://bit.ly/38XgArl>.

² Bkz. İGM, Geçici Koruma: <https://bit.ly/3wm3j97>.

³ ECRE, "Statement on the situation on the Greek Turkish border", 3 Mart 2020: <https://bit.ly/2QVyzJ2>.

⁴ 21.04.2021 tarihi itibarıyla Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın ismi değişikliğe uğrayarak Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olmuştur.

ulusal makamlarla işbirliği içinde çalışacak olan AB Delegasyonuna devredilecektir. Nisan 2021’de bu raporun yazıldığı sırada, COVID-19 pandemisi devam etmektedir ve Türkiye’de halen büyük bir sorun teşkil etmektedir.

Uluslararası Koruma

Uluslararası koruma prosedürü

- ❖ **Ülke topraklarına giriş:** Covid-19 pandemisinin Mart 2020 itibariyle İran’da ciddi etkileri olmuştur ve bu da İran sınırından Türkiye’ye giriş yapan mültecilerin ve uluslararası koruma başvurusunda bulunacak kişilerin sayısının azalmasına yol açmıştır. Sınır kapatılmış ve kış koşulları sert geçmiştir. COVID-19 nedeniyle Türkiye’deki havaalanlarında sıkı önlemler uygulandığından havaalanlarından ülkeye giriş de zorlaşmıştır. Buna, zorunlu karantina uygulamaları ve seyahat kısıtlamalarının izin verdiği ölçüde kişileri menşe ülkelerine geri gönderme girişimleri de dahildir.
- ❖ **Kayıt:** COVID-19 nedeniyle İGİM ofislerinin Mart-Haziran ayları arasında kapalı olması ile uluslararası koruma başvurularının kayıt altına alınması süreçleri büyük ölçüde durdurulmuştur. Bu da, kişilerin uluslararası koruma prosedürüne erişiminde gecikmeler yaşanmasına neden olmuştur. Bu bekleme süresi boyunca, bu kişiler, temel hizmetlere erişimleri sınırlı kaldığı için yoksullaşmış ve hassas gruplar da dahil olmak üzere insan hakları ihlallerine uğrama riskiyle karşı karşıya kalmışlardır.
- ❖ **İlk görüşmelerin kalitesinde iyileşme olmaması:** 2019 yılı ile benzer şekilde, 2020’de de ilk görüşme ve karar verme uygulamaları iller arasında farklılık göstermiştir. Görüşmelerin kalitesi, kanıtların değerlendirilmesi, hassas grupların tespit edilmemesi, göç uzmanlarının eğitilmiş olmaması ve ayrıca mütercim tercümanların bulunmaması gibi konularda yıl boyunca belirli sorunlar bildirilmiştir. İlk görüşmelerde görülen kalite farklılıkları, bazı davalarda İdare Mahkemeleri tarafından da tespit edilmiştir. Uluslararası koruma başvuru prosedürlerindeki yapısal sorunlar şunlardır: İGİM’lerde prosedürün standart olarak uygulanmaması, uydu kentlerin (yeni mülteci almaya) “açık” ve “kapalı” olması ile ilgili bilgilerin verilmemesi, İGİM’lerde yeterli tercümanlık hizmetlerinin bulunmaması, hiçbir hukuki ve meşru gerekçe olmadan başvuruların sözel olarak reddedilmesi, mültecilerin temel hizmetlere erişimini engelleyen örtülü şekilde başvurunun geri çekilmesi uygulamasının kullanılması, adli yardıma sınırlı erişim.
- ❖ **Geri gönderilmeme ilkesi:** Aralık 2020’de Anayasa Mahkemesi sınır dışı kararlarına karşı yapılan idari itirazlarda ana kararların askıya alınması gerektiğine karar vermiştir. Mahkeme, itirazın sınır dışı sürecini durdurması gerektiğini, aksi takdirde bu geçici durdurma müessesinin işletilmemesinin kötü muamele yasağıyla bağlantılı etkili başvuru hakkının ihlal edilmesi sonucunu doğuracağına hükmetmiştir.⁵
- ❖ **Adli yardım:** Türkiye’de Barolar Birliği tarafından BMMYK ile işbirliği içinde yürütülen adli yardım projesi kapsamında, sığınmacılara, uluslararası koruma prosedürünün tüm aşamalarında, idari gözetim ve medeni kanun ve kadın hakları ile alakalı davalarda ücretsiz adli yardım sağlanmasına 2020’de de devam edilmiştir.⁶ 2020 yılında avukatlara erişim, avukatların bazılarının COVID-19 nedeniyle yüz yüze hizmet vermeye yanaşmaması; sıkı COVID-19 önlemleri nedeniyle Geri Gönderme Merkezlerindeki idari binalara veya mültecilere erişimin imkansız hale gelmesi; baroların susturulmalarına yol açabilecek Türkiye Avukatlık Kanunu’nda 2020 yılında yapılan değişikliklerle baroların baskı altına girmesi ile zorlaşmıştır.⁷

⁵ K.S, 2017/29420, 03.12.2020: <https://bit.ly/3wN67MD>.

⁶ UNHCR, *Turkey Operational Highlights 2019*, 6 Mart 2020: <http://bit.ly/3d0MsyY>.

⁷ Bkz. İstanbul Barosu’nun Avrupa Konseyi’ne gönderdiği 24 Haziran 2020 tarihli mektup: <https://bit.ly/3tNc5ul>.

- ❖ **Bilgiye erişim:** Uluslararası koruma prosedürü ve erişilebilir hak ve yükümlülükler hakkında bilgiye erişim, uygulamada ciddi bir sorun olmaya devam etmektedir. COVID-19 döneminde hangi İGİM ofisinin açık olduğu bilgisinin yanı sıra yüz yüze hizmetlere ve danışmanlık hizmetlerine erişimin imkansız olması da kaygı yaratmıştır. Yine de COVID-19 sürecinde sağlık durumunun nasıl muhafaza edileceği, sokağa çıkma yasakları ve seyahat kısıtlamalarına ilişkin hükümet önlemleri ve devlet yardımlarına nasıl erişileceği gibi özellikle Coronavirüs hakkındaki bilgi kaynakları, örneğin SGDD-ASAM tarafından, Türkçe, Arapça, İngilizce, Farsça olarak sunulmuştur.⁸

Karşılama/Kabul Koşulları

- ❖ **Tampon bölgedeki durum:** 2020 yılının başlarında Yunanistan-Türkiye sınırını geçme girişimlerinin başarısız olmasının ardından birçok mülteci, 27 Şubat-26 Mart 2020 tarihleri arasında soğuk hava ve kötü hijyen koşullarında tampon bölgede açık alanda konaklamak durumunda kalmıştır. Tampon bölgede ne devlet ne de STK'lar tarafından sığınak sağlanmıştır. Mülteciler plastik torba ve ağaç dallarından geçici barınaklar inşa etmiştir. Türk Kızılayı, İGİM ve AFAD tarafından temel gıda paketleri sağlanmış ancak yetersiz kalmıştır. Bölgedeki binlerce kişi için tuvalet ve temizlik ünitelerinin sayısı da yetersiz kalmıştır. Önemli bir güvenlik zafiyeti yaşanmış ve buna dair vakalar bildirilmiştir.
- ❖ **Barınma:** Türkiye'nin iltica konusundaki hukuki çerçevesinin en belirgin eksikliklerinden biri, sığınmacılara devlet tarafından finanse edilen barınma olanaklarının sağlanmamasıdır. Bu durum, kişilerin ciddi ayrımcılık ve ihlale maruz kalması riskini doğuran evsizlik veya standart altı yaşam koşullarına yol açmaktadır. Mültecilerin maddi koşulları, COVID-19 pandemisinin etkisiyle daha da kötüleşmiştir. Ekim 2020'de yaşanan İzmir depremi de o bölgede uluslararası koruma başvurusunda bulunacak birçok kişiyi etkilemiştir.
- ❖ **İşgücü piyasasına erişim:** İşlerinin niteliği, sık sık sokağa çıkma yasağı ve COVID-19'un ekonomik etkisi nedeniyle, mülteci, sığınmacı ve geçici korumadan faydalanan kişilerin birçoğu iş bulmakta ve koruyucu ekipman, hijyen ürünleri de dahil olmak üzere temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmıştır. SGDD/ASAM tarafından Nisan 2020'de 1162 geçici koruma ve uluslararası koruma statüsü sahibi kişi ile yapılan araştırmada, görüşülen kişilerin %89'u, COVID-19 nedeniyle işsiz kaldıklarını ifade etmiştir, oysa pandemi öncesi bu oran %18'dir.
- ❖ **Eğitime erişim:** Covid-19'un, okulların çoğunluğunun yılın büyük bir bölümünde yaş gruplarının çoğu için kapalı olmasıyla 2020'nin başlarından itibaren eğitime erişimde de büyük etkisi olmuştur. Türkiye hükümeti, okula gidemeyenlere eğitim hizmeti sunan EBA TV'yi (Eğitim Bilişim Ağı TV) kullanıma sokmuştur. Öğrencilere dersler TRT üzerinden yayınlanan üç kanalda yirmi dakikalık videolarla sağlanmıştır. Araştırmalar, virüse yönelik kısıtlamaların, internete veya televizyon, tablet, bilgisayar gibi cihazlara erişimde veya ders çalışmak için özel alana sahip olmak konusunda sorun yaşayan zorunlu göçmen çocukların öğrenme süreçlerini etkilediğini göstermiştir. Ayrıca Vakıflar Genel Müdürlüğü Yükseköğrenim Burs Yönetmeliği'nde yapılan son değişiklikte, YUKK ve Pasaport Kanunu'na aykırı herhangi bir işlemin yabancı uyruklu öğrencilerin burslarını kaybetmelerine yol açacağı belirtilmiştir.
- ❖ **Engellilere yönelik hizmetler:** 27 Mart 2020 tarihinde yürürlüğe giren Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü teşkilat ve görevlerine ilişkin yönergede değişiklik yapılmıştır. Genel Müdürlük artık geçici korumadan faydalanan engelli ve yaşlılardan da sorumludur.

⁸ Bkz: <https://bit.ly/2wDx2jQ>

Sığınmacıların idari gözetim altına alınması

- ❖ **İdari gözetim tesisleri:** İki Geri Gönderme Merkezinin kapatılmasının ardından 2019'da yaklaşık 20.000 olan tesis kapasitesi 2020'de 16.800'e düşmüştür.
- ❖ **Zorla veya zorunlu geri göndermeler:** Mart 2020'den sonbahara kadar askıya alınmış ve 2020'de COVID-19 sürecinde getirilen seyahat kısıtlamaları ve diğer kısıtlamalar ile sınırların kapalı olması nedeniyle daha az sayıda uygulanmıştır. Kişilerin geri gönderme merkezlerine yerleştirilmesinden önce karantina önlemleri alınmıştır. Merkezlerin çok kalabalık olmamasını sağlamak için kişiler geri gönderme merkezlerinden serbest bırakılmış ve bunun yerine kişilere bildirimde bulunma yükümlülüğü getirilmiştir.
- ❖ **İdari gözetim alternatif uygulamalar:** Aralık 2019'da YUKK için getirilen değişiklikler; sınır dışı etmek üzere idari gözetim alternatif yükümlülükler ortaya koyan 57(A) Maddesini de kapsamakla beraber, bu alternatif yükümlülükler şöyledir: belirli adreste ikamet etme, kamu yararına hizmetlerde gönüllülük esasıyla görev alma, bildirimde bulunma, aile temelli geri dönüş, geri dönüş danışmanlığı, teminat ve elektronik izleme. Süresi ise 24 ayı geçemez ve yükümlülükler uymayanlar idari gözetim altına alınabilir. 2020'de bir uygulama yönetmeliğinin olmaması, bildirimde bulunma haricindeki alternatif yükümlülüklerin uygulanmasına yer verilmediğini göstermektedir. GİGM ve IOM arasında bir istişare projesi başlatılmıştır. **İstanbul**'da bildirimde bulunma yükümlülükleri, ceza hukuku kapsamındaki güvenlik önlemleriyle ilişkilendirilmiştir.⁹
- ❖ **İdari gözetim kararlarına itiraz:** Yedi gün sınırı Türkiye genelinde aynı şekilde uygulanmazken, uygulandığı yerlerde avukatların müvekkilleri adına zamanında itirazda bulunabilmelerini zorlaştırmıştır. İdari gözetim tesislerine erişim halihazırda zorken, COVID-19 kısıtlamaları nedeniyle 2020'de daha karmaşık hale getirilmiştir.

Uluslararası korumanın içeriği

- ❖ **Oturma izinleri ve diğer idari işlemler:** 2020 yılında Türkiye'de tüm idari işlemlerde COVID-19 nedeniyle gecikmeler yaşanmıştır. Halbuki, doğum kaydı ve belgelerdeki düzeltmeler gibi küçük değişiklikler çevrimiçi olarak gerçekleştirilebilmelidir.
- ❖ **(Üçüncü ülkeye yerleştirme) Yeniden yerleştirme:** COVID-19 nedeniyle üçüncü ülkeye yerleştirmeler Mart-Eylül 2020 tarihleri arasında durdurulmuştur. COVID-19 yeniden yerleştirme sürecini önemli ölçüde etkilemiştir; ancak GİGM ile işbirliği içinde Türkiye genelinde beş noktada uzaktan görüşme önlemleri uygulamaya konulmuş ve Mart-Haziran ayları arasında askıya alınan görüşmelerin kademeli olarak yeniden başlamasına izin verilmiştir. Pandemi, Mart ve Eylül ayları arasında uluslararası uçuşların küresel çapta durması nedeniyle üçüncü ülkeye yerleştirme süreçlerini de etkilemiştir. Ekim 2020 sonu itibarıyla, BMMYK 18 ülkeye 5633'ün üzerinde yeniden yerleştirme başvurusu (4625 Suriyeli ve 1008 Suriyeli olmayan mülteci) sunmuş ve 3382 mülteci (2.602 Suriyeli ve 780 diğer) yeniden yerleştirme süreci için 14 ülkeye gönderilmiştir.¹⁰

⁹ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

¹⁰ UNHCR Turkey, Operational Highlights 2020, Mart 2021: <https://bit.ly/3esx9AE>.

Geçici Koruma

Geçici koruma prosedürü

- ❖ **Kayıt:** Uluslararası koruma başvurusu sahipleri için geçerli olan kayıt sürecindeki yapısal sorunlarla geçici koruma prosedüründe de karşılaşmıştır (örneğin hangi uydu kentlerin kayıt almaya “açık” ve “kapalı” olması ile ilgili belirsizlikler, düzensiz göçmenlerin sınır dışı edilmesi ve idari gözetim altına alınmaları riski ile karşılaşmalarına neden olan kimlik belgelerinin eksikliği). Ek sorunlar ise, birkaç ay sürebilen güvenlik kontrolleri ve ile göre değişkenlik gösterebilen ön kayıttaki önemli gecikmelerle ilgilidir. Bu durum, tercüman yetersizliği ve GİGM yetkilileri tarafından yapılan ve düzeltilmesi epey zaman alan ancak hukuki müdahalelerle düzeltilebilecek hatalar gibi, diğer pratik engeller nedeniyle daha da kötüleşmektedir.
- ❖ **Gönüllü geri dönüş:** 2020'de, özellikle idari gözetimi takiben gönüllü geri dönüş formlarının zorla imzalatılması konusunda birçok paydaş endişelerini dile getirilmeye devam etmiştir.¹¹ İGİM ofisleri, yapılan gönüllü geri dönüşlerin "daha gönüllü" gerçekleştiği düşünülüyorken STK'lar ve bağımsız gözlemcilerin mevcut olmaması ve BMMYK'nın görüşmelere nadiren katılması sebebiyle sağlanan bilgilerin doğruluğunu ölçmek zordur. 2020'de daha az yaşanmasına rağmen, geri gönderme merkezlerinden geri dönüşlerin büyük çoğunluğunun gerçekten "gönüllü" olmadığına inanılmaktadır.
- ❖ **Türkiye'ye geri geldikten sonra hizmetlere erişim:** 7 Ocak 2019 tarihli GİGM Genelgesi'nde, 1 Ocak 2019 tarihinden itibaren “gönüllü geri dönüş belgesi” imzalayan ve daha sonra Türkiye'ye dönen kişilerin, özellikle hamile kadınların, yaşlıların ve çocukların hizmetlere yeniden erişimlerine izin verilmesi gerektiği açıklığa kavuşturulmuştur.¹² Bu, bazı illerde uygulanırken, diğerlerinde dikkate alınmamış ve paydaşların birçoğu, Türkiye'ye geri gelmelerinden sonra kişilerin geçici koruma statüsünün "yeniden etkinleştirilmesi" konusunda zorluklar yaşandığını ifade etmişlerdir.

Geçici korumanın içeriği

- ❖ **Barınma:** 2020 yılında geçici barınma merkezlerinde kalan kişilerin sayısı azalmaya devam etmiştir. Şubat 2019'da merkezlerde kalan ve 64.048 olan kişi sayısı Nisan 2021'de 56.970'e düşmüştür.

¹¹ Bkz. örn., Amnesty International, 'Turkey: Syrians illegally deported into war ahead of anticipated 'safe zone'', 25 Ekim 2019: <https://bit.ly/2XTTa4V>; ve Human Rights Watch, 'Turkey: Syrians being deported to danger', 24 Ekim 2019: <https://bit.ly/2VFjCw7>.

¹² Gönüllü Geri Dönüş Nedeniyle Kaydı Sonlandırılan Suriyeliler Hakkında GİGM Genelgesi, 2019/1, 07 Ocak 2019.

Türkiye'deki iltica çerçevesine giriş

Türkiye şu anda hem komşu **Suriye**'den gelen 3,5 milyondan fazla mülteciye hem de diğer ülkelerden çoğunlukla da **Irak, Afganistan, İran** ve diğer ülkelerden gelen yüzbinlerce sığınmacıya ve korumadan faydalanan kişiye ev sahipliği yapmaktadır. Koruma talebiyle gelen bu iki grup, iki farklı iltica prosedürüne tabidir. Bu nedenle, Türkiye'de iltica sistemi ikili bir yapıya sahiptir.

Türkiye, 1951 Mülteci Sözleşmesi'ne coğrafi bir kısıtlama getirmektedir ve yalnızca Avrupa ülkelerinden gelen sığınmacıları mülteci olarak kabul etmektedir. Bununla birlikte, Nisan 2013'te, Türkiye, iltica konusunda özel bir hukuki çerçeve sağlayan ve menşe ülkesi neresi olursa olsun, Türkiye'nin uluslararası korumaya ihtiyacı olan tüm kişilere karşı yükümlülüklerini onaylayan, AB'den ilham alan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nu (YUKK) kabul etmiştir. BMMYK'ya göre, iltica ve göç alanındaki Avrupa müktesebatı, bu reform sayesinde Türk iltica mevzuatına açıkça yansımıştır.¹³ Kanun kapsamında, ayrıca, göç ve iltica alanında sorumlu ve mülteci statüsü beirleme prosedürünü işleten kurum olarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) oluşturulmuştur. 2018 yılının sonuna doğru, GİGM uluslararası koruma ile ilgili tüm görevleri üstlenirken, BMMYK ve BMMYK'nın uygulama ortağı olan Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD-ASAM) 10 Eylül 2018'de uluslararası koruma başvurularının kayıt altına alınması sürecinden çıkarılmıştır. BMMYK, Türkiye ile aralarında 2016 yılında imzalanan ve 1 Temmuz 2018'de yürürlüğe giren Ev Sahibi Ülke Anlaşması gereği yetkililerle temasını sürdürmektedir.¹⁴

YUKK, 1951 Mülteci Sözleşmesine “coğrafi kısıtlama” politikasına uygun olarak üç tür uluslararası koruma statüsü sağlamaktadır:

1. 1951 Sözleşmesinin mülteci tanımına giren ve bir “Avrupa ülkesinden”¹⁵ gelen kişilere, YUKK kapsamında, Türkiye'nin 1951 Sözleşmesi kapsamındaki yükümlülükleri tam olarak tanınarak **mülteci statüsü** verilir.
2. 1951 Sözleşmesi'nin mülteci tanımına giren, ancak “Avrupa ülkeleri dışında bir menşe ülkeden gelen” kişilere, YUKK kapsamında **şartlı mülteci statüsü** verilebilir. Şartlı mülteci statüsü, 1951 Sözleşmesi kapsamındaki “Avrupa ülkeleri dışındaki” ülkelerden gelen mülteciler ile “Avrupa ülkelerinden” gelen mülteciler arasındaki ayrımı belirlemek amacıyla YUKK tarafından ortaya konan bir Türkiye hukuku kavramıdır.
3. Mülteci statüsü veya şartlı mülteci statüsü için uygunluk kriterlerini karşılayamayan ancak ülkelerine geri gönderildikleri takdirde menşe ülkede ölüm cezasına veya işkenceye tabi tutulacak olan kişiler veya ülkelerindeki koşullar, savaş veya silahlı çatışmalar nedeniyle “ayrım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak” olan kişilere YUKK kapsamında **ikincil koruma statüsü** verilebilir. Türkiye'deki ikincil korumanın yasal statüsü, AB Direktifi tarafından sağlanan ikincil korumanın tanımını yansıtmaktadır.

¹³ Long Road to Return II Durable Solutions for the Syrian Refugees in Turkey, Aralık 2019: <https://bit.ly/3aLCnEJ>, s. 13. Bu bilgi, Eylül 2019 tarihinde BMMYK ile yapılan görüşmeden edinilmiştir (dipnot 102).

¹⁴ UNHCR, *Türkiye: Operasyonel Güncelleme 2018 Özetleri*: <https://bit.ly/2Cr3tBB>.

¹⁵ 1951 Sözleşmesi'nin yorumlanmasıyla ilgili olarak “coğrafi kısıtlama” amacıyla Türkiye Hükümeti, Avrupa Konseyi üye devletlerini “Avrupa (menşe) ülkeleri” olarak kabul etmektedir.

Türkiye, Suriye'den gelen mülteciler için geçici bir koruma rejimi uygulamaktadır ve bu kişilere ülkede yasal olarak barınma hakkı ve aynı zamanda temel hak ve hizmetlere bir ölçüye kadar erişim hakkı tanımaktadır. Geçici koruma, varışta mülteci / prima facie olarak, grup değerlendirmesi biçiminde Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları ve Suriye'den gelen vatansız Filistinliler için uygulanmaktadır. YUKK-Madde 91 ve 22 Ekim 2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliğine (GKY) dayanan geçici koruma rejimi kapsamındaki kayıt ve mülteci statüsü kararlarından sorumlu makam GİGM'dir.

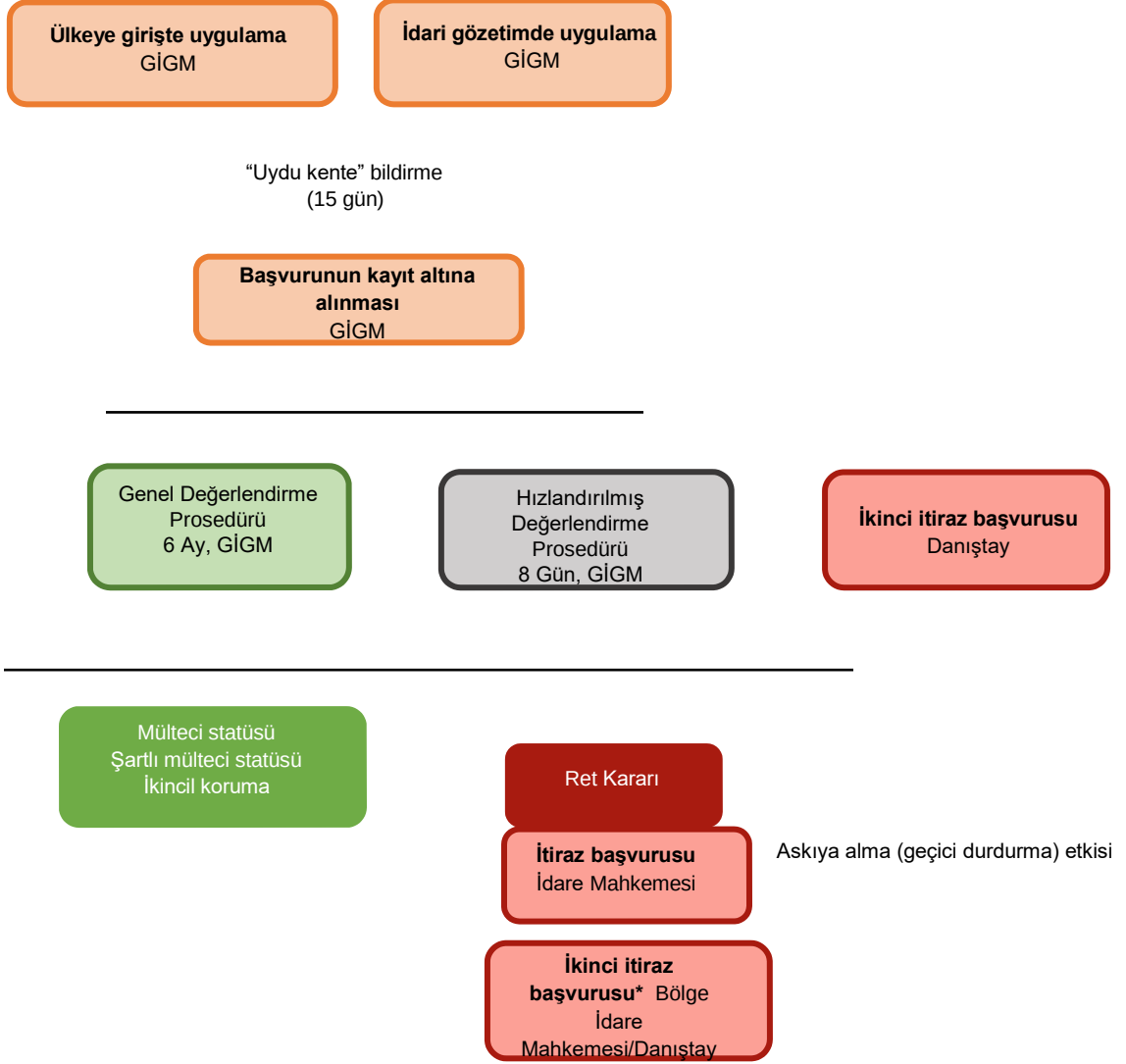
Mevzuat çerçevesine uygun olarak bu rapor, birincisi uluslararası koruma, ikincisi ise geçici koruma olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır.

Uluslararası Koruma

İltica Prosedürü

A. Genel Bakış

1. Akış şeması



*İdarece uluslararası koruma başvurusunun reddi kararı haricinde verilen kararlar yönünden.

2. Prosedür türleri

Göstergeler: Prosedür Türleri

Ülkede hangi tür prosedürler mevcut?

- | | | |
|---|--|---|
| ❖ Olağan prosedür: | ☒ Evet | ☐ Hayır |
| • Öncelikli değerlendirme: ¹⁶ | ☒ Evet | ☐ Hayır |
| • Hızlandırılmış değerlendirme: ¹⁷ | ☐ Evet | ☒ Hayır |
| ❖ Dublin sistemi: | ☐ Evet | ☒ Hayır |
| ❖ Kabul prosedürü: | ☒ Evet | ☐ Hayır |
| ❖ Sınır prosedürü: | ☐ Evet | ☒ Hayır |
| ❖ Hızlandırılmış prosedür: ¹⁸ | ☒ Evet | ☐ Hayır |
| ❖ Diğer | | |

Kanunda öngörülen ama pratikte uygulanmayan herhangi bir prosedür var mı?

☐ Evet ☒ Hayır

3. Prosedürün her aşamasında yer alan yetkililerin listesi

Prosedürün aşaması	Yetkili makam (TR)	Yetkili makam (EN)
Başvuru	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM)	Directorate General for Migration Management (DGMM)
Mülteci statüsü belirleme	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM)	Directorate General for Migration Management (DGMM)
İtiraz başvurusu	Uluslararası Koruma Değerlendirme Komisyonu İdare Mahkemesi	International Protection Evaluation Commission Administrative Court
İkinci itiraz başvurusu	Bölge İdare Mahkemesi/Danıştay	Council of State/ Regional Administrative Court
Yeniden başvuru	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM)	Directorate General for Migration Management (DGMM)

¹⁶ Zulme uğrayacağı korkusu haklı sebeplere dayanması muhtemel olan veya hassas gruplardan kişilerin başvuruları için.

¹⁷ Olağan prosedürün bir parçası olarak belirli dosyalarda işlemlerin hızlandırılması.

¹⁸ Ulusal mevzuatta "hızlandırılmış prosedür" olarak geçmektedir.

4. Personel sayısı ve birinci derece yetkili kuruluşun niteliği

Kuruluşun Adı	Personel Sayısı	Sorumlu Bakanlık	Sorumlu Bakanlık, bireysel davalarda birinci derece yetkililer tarafından verilen kararlara yönelik herhangi bir siyasi müdahalede bulunuyor mu?
Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM)	Mevcut değil	İçişleri Bakanlığı	☒ Evet ☐ Hayır

GİGM sivil bir kurum olarak yapılandırılmıştır. Türkiye'nin 81 ilinde İl Göç İdaresi Müdürlüğü (İl Göç İdaresi/İGİM) mevcuttur. Şubat 2018'de yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğunda 16 ilde 36 İlçe Göç İdaresi Müdürlüğü oluşturulmuştur.¹⁹

GİGM'nin işlevi ve yapısı, Türkiye'de cumhurbaşkanlığı sistemine geçilmesinin ardından 2018'de revize edilmiştir. 4 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, bu alanda politikaların geliştirilmesinden sorumlu olan Göç Politikaları Kurumu ve Göç Danışma Kurulu gibi GİGM'den önce kurulmuş olan oluşumları ortadan kaldırmıştır.²⁰

BMMYK tarafından, GİGM'ye mülteci hukukuna ilişkin kapasite geliştirme konusunda yardım sağlanmaya devam edilmiş ve personele eğitim verilmiştir. Benzer şekilde, EASO, 2019-2021 dönemi için geliştirilmiş bir yol haritasının uygulanması yoluyla GİGM ve İGİM'lere sığınma sürecinde özellikle hassas gruplarla ilgili konularda çalışma metodolojileri konusunda destek sağlamaya devam etmektedir.²¹

5. İltica prosedürüne özet bakış

Uluslararası koruma başvurusunda bulunmak konusunda, potansiyel başvuru sahiplerinin başvuru ve kayıt için İl Göç İdaresine gitmesi gerekmektedir. 10 Eylül 2018 itibarıyla, BMMYK artık başvuru ve kayıt sürecinde yer almamaktadır. İl Göç İdaresi başvuruyu kendisi kaydedemezse, başvuru sahibini, ikamet etmesi ve başvuru ve kayıt yaptırmayı için 15 gün içinde farklı bir il ile ("uydu kent") yönlendirir. Seyahat masrafları karşılanmamaktadır, ancak GİGM bu anlamda ihtiyaç sahibi olan kişileri SGDD/ASAM gibi STK'lara yönlendirmektedir. Uygulama standarda bağlanmamıştır ve kişiler çoğunlukla başka bir İGİM'e yönlendirilmeden, İGİM tarafından kayıt başvurusu reddedilmektedir. Uluslararası koruma başvuru sahipleri, iltica prosedürü boyunca ülkede kalma hakkına sahiptir, ancak "milli güvenlik", "kamu sağlığı" ve "terör veya suç örgütü üyeliği" gerekçesiyle istisnalar uygulanır. Anayasa Mahkemesi Y.T. davası üzerinden 12 Haziran 2018'de, sınır dışı edilme kararına karşı başvurulabilecek etkili bir yargı yolu bulunup bulunmadığı ve etkili başvuru hakkının ihlal edilip edilmediği konusu ile ihlalin yapısal sorundan kaynaklanıp kaynaklanmadığını araştırmak adına pilot karar usulünü benimsemiştir. Mahkeme bu kararını Temmuz 2019'da yayımlamıştır.²² Mahkeme, bu kararında, YUKK'un 53(3) ve 54. maddelerinin uygulanmasının gözden geçirilmesi gerektiğini ve özellikle sınır dışı edilme kararının ciddi insan hakları ihlallerine yol açabileceği durumlarda sınır dışı edilmeye karşı yapılan itirazların durdurma etkisi olması gerektiğini belirtmektedir. Mahkeme, hükümet yetkililerine gerekli yasal değişiklikleri

¹⁹ Şubat 2018 tarihli ve 2018/11464 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı. Bkz. Anadolu, '36 ilçeye İlçe Göç İdaresi Müdürlüğü kurulacak', 29 Mart 2018: <https://bit.ly/2TCRGWV>.

²⁰ 15 Temmuz 2018 tarihli 4 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Madde 158-167 <https://bit.ly/2HHXsnG>.

²¹ EASO - GİGM işbirliği: <https://bit.ly/3bCyPED>.

²² Anayasa Mahkemesi, Karar No. 2016/22418, 30 Mayıs 2019: <http://bit.ly/33ieKk8>.

yapmaları için bir yıl süre tanımıştır, aksi takdirde sınır dışı edilmelerin durdurulması için geçici tedbir talebiyle yapılan tüm başvuruları incelemelidir. Yasal değişiklik, yetkililer tarafından Aralık 2019 tarihinde gerçekleştirilmiştir.²³ Yetkililer bu karara uymakta ve artık itiraz başvuruları genellikle sınır dışı işlemlerini durdurmaktadır, bu anlamda geri gönderilmeme ilkesi güçlendirilmiştir. Ancak, bunun "gönüllü geri dönüş" işlemlerine zincirleme bir etkisi olduğuna dair kaygılar da dile getirilmektedir: (bkz. [Sınır dışı etme ve geri gönderme](#)).

YUKK uyarınca, İGİM olağan prosedürde 6 ay içinde birinci derece kararını bildirmelidir. Bu zaman sınırı bağlayıcı değildir ve gerekli görüldüğü takdirde uzatılabilir. Hızlandırılmış prosedürde, görüşme, başvuru tarihinden itibaren 3 gün içinde yapılmalı ve görüşmeden sonraki 5 gün içinde karar süreci tamamlanmalıdır, özetle, süreç toplamda 8 gün içerisinde sona ermelidir.

YUKK ayrıca, olağan prosedür kapsamında verilen kararlara karşı, hızlandırılmış prosedür ve kabul kararlarına kıyasla farklılaştırılmış çözüm yolları sunmaktadır. Hızlandırılmış prosedür ve kabul süreci içinde alınan olumsuz kararlara karşı adli itirazın 15 gün içinde sunulması gerekir. Olağan prosedürdeki olumsuz kararlara karşı, 10 gün içinde Uluslararası Koruma Değerlendirme Komisyonuna (UKDK/IPEC) veya 30 gün içinde doğrudan yetkili İdare Mahkemesine itiraz edilebilir; uygulamada ise, bu yollardan ikincisine başvurulur. Tüm uluslararası korumayla ilgili itiraz başvurularında, genellikle itirazın yapıldığı uygulama askıya alınır ve "milli güvenlik", "kamu sağlığı" ve "terör veya suç örgütü üyeliği" gerekçesiyle sınır dışı edilecek kişiler haricindeki başvuru sahiplerinin tüm itiraz yolları tükenene kadar Türkiye'de kalma hakları vardır".

B. Prosedüre erişim ve kayıt süreci

1. Ülke topraklarına giriş ve geri çevrilme

Göstergeler: Ülke Topraklarına Giriş

1. Uluslararası koruma ihtiyaçları incelenmeden sınırdan geri çevrilen kişiler hakkında herhangi bir rapor (STK raporları, medya, tanıklıklar, vb.) mevcut mu? ☒ Evet ☐ Hayır
2. Sınır izleme sistemi mevcut mu? ☐ Evet ☒ Hayır
 - ❖ Bu işlemde yetkililer kimler? ☐ Ulusal yetkililer ☐ STK ☐ Diğer
 - ❖ Sınır izleme süreci ne sıklıkla gerçekleşiyor? ☐ Sıklıkla ☐ Nadiren ☐ Hiçbir zaman

1.1. Kara Sınırından Ülkeye Giriş

Türkiye, İran sınırındaki 144 kilometrelik duvar inşaatını tamamlamıştır.²⁴ Bazı kaynaklarda ise duvarın 3.5 kilometrelik kısmının bitirildiği belirtilmektedir. Usule aykırı surette ülkeye düzensiz girişlerin çoğu, Doğu'da **Van, Ağrı ve Erzurum** batıda ise **Muğla, Aydın, İzmir, Çanakkale, Edirne** ve **İstanbul** illerinedir. İGİM istatistiklerine göre 2020 yılında bu şekilde ülkeye gelenler ağırlıklı olarak Afganistan vatandaşlarıdır ve 2020 yılında düzensiz göç üzerinden yakalanan toplam 122.302 kişi içerisinde 50.161 kişi ile en büyük oran Afganistan vatandaşlarına aittir. Bu da bu anlamda istatistiklerin tutulmaya başlanmasından bu yana en yüksek oranın görüldüğü 2019 yılına (454.662) kıyasla bir düşüş yaşandığını göstermektedir.²⁵ İran sınırından artan sayıda geliş, kısıtlayıcı tedbirler, keyfi gözaltı ve sınır dışı etme uygulamaları ile karşılanmıştır (bkz. [İdari gözetim tesisleri](#)) çoğunlukla evli olmayan Afganistanlı

²³ 7196 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 6 Aralık 2019 ile YUKK Madde 53(3) ve 54 yeniden düzenlenmiştir: <http://bit.ly/2TSm0zU>.

²⁴ TRT, 'Wall set to improve security along Turkey-Iranian border', 8 Kasım 2018: <https://bit.ly/2C0ppDB>.

²⁵ İGİM, *Düzensiz göç istatistikleri*: <https://bit.ly/3ng8bjb>.

yalnız erkeklere yönelik sınır dışı ("T1") formu düzenlenmiştir.²⁶ T1" formları genellikle bir Geri Gönderme Merkezinde veya bir karakolda idari gözetim sonrası düzenlenir ve GİGM'nin "Göç-Net" adlı elektronik dosya yönetim sisteminde muhafaza edilir. Eğer "T1" sınır dışı kararı verilmişse, kişi uluslararası koruma için başvuruda bulunamaz ve karara itirazını yalnızca adli itiraz yollarıyla yapabilir.²⁷

Mart 2020 itibariyle İran'da Covid-19 pandemisinin ciddi etkilerinin görülmesi ile, İran sınırından Türkiye'ye giriş yapan mülteci sayısında azalma yaşanmıştır. Sınır kapatılmış ve kış şartları sert geçmiştir. 2019 yılına göre kişi sayısı daha az olsa da Mayıs ayında tekrar artış göstermiş ve birçok kişi donma riskiyle karşı karşıya kalmıştır. Haziran'da bir teknenin Van gölünde batması sonucu 65 kişi hayatını kaybetmiştir.²⁸ Mart

2021 itibariyle Özalp'te üç kişi Başkale'de bir kişi donarak; üç kişi ise vahşi hayvan saldırıları nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Ekim 2020'de STK'lar ve medya tarafından, haddinden fazla doldurularak minibüsle (33 Afganistan, 37 Pakistan ve 2 Irak vatandaşı) 73 mültecinin kaçırılmaya çalışıldığı bir vaka yaşandığı bildirilmiştir.

Bir Afgan vatandaşı ifadesinde minibüste havasızlıktan bayılanların olduğunu ancak kapıları yumruklamalarına ve bağırımlarına rağmen kaçakçının yardım taleplerini dikkate almadığını ifade etmiştir.²⁹ Mülteciler genellikle insan kaçakçıları tarafından ıssız yerlere götürülüp terk edilmekte ve birçok dağlarda yalnız başına ölmektedir. 200 kişinin cesedi Van'da kimsesizler mezarlığına gömülmüştür.³⁰ 2019 yılında Yunanistan'dan Türkiye'ye mültecilerin geri itmeye çalışıldığı olaylar görülmüştür.³¹ Avukatların baktığı birkaç davada Van'da yasadışı sınır dışı vakaları görülmüştür.³²

Türkiye'deki yetkililerin Yunanistan ve Bulgaristan sınırları açacaklarını açıklamasının ardından 27 Şubat 2020'de devlet yetkilileri mültecileri kayıtlı oldukları illeri terk etmeye ve Pazarkule sınır kapısına gitmeye teşvik etmiştir. Bildirim yükümlülüğü kaldırılmış ve farklı illerden Pazarkule'ye yol izni olmayan mültecileri taşıyan seyahat şirketleri hakkında herhangi bir işlem yapılmamıştır. İçişleri Bakanlığı, twitterda, batı sınırına giden mültecilere yolların açık olduğunu paylaşmış ve GİGM tarafından da bu paylaşım retweet edilmiştir. Genellikle yol izinleri yazılı olarak verilirken o dönemde yol izni olmadan seyahat etmek mümkün olmuştur. Kişiler, otobüslerle çeşitli illerden Edirne'ye getirilmiştir. İnsan kaçakçıları da yol üzerinde konuşlanmıştır. STK temsilcilerinin açıklamalarına göre geri gönderme merkezleri boşaltılmıştır. Belgesi olmayan Afgan mülteciler de yetkililer tarafından teşvik edildiklerini doğrulamıştır. Bu provokasyon, (çoğu belgesiz) yaklaşık 13.000 mültecinin Edirne'nin Pazarkule sınırında toplanmasıyla sonuçlanmıştır. Kişiler birçok farklı ülkeden gelmekle beraber, sahada çalışan aktivistler bu kişilerin çoğunluğunun Afgan olduğunu ifade etmiştir.

Türkiye hükümetinin açıklamasının ardından, Yunanistan hükümeti kara sınırına kolluk kuvvetlerini yerleştirmiştir. Yunanistan-Türkiye sınırını geçme girişimlerinin başarısız olmasının ardından birçok mülteci, soğuk hava ve kötü hijyen koşullarında tampon bölgede açık alanda konaklamak durumunda kalmıştır. Tampon bölgede ne devlet ne de STK'lar tarafından sığınak sağlanmıştır. Mülteciler plastik torba ve ağaç dallarından geçici barınaklar "inşa etmiştir".

²⁶ Bkz. örneğin: Afghanistan Analysts Network, 'Mass Deportations of Afghans from Turkey: Thousands of migrants sent back in a deportation drive', 21 Temmuz 2018: <https://bit.ly/2IMx4Ni>.

²⁷ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

²⁸ *Assessment Report on the Situation of Afghan Refugees in Tatvan, Bitlis, Hak İnsiyatifi*, 23 Temmuz 2020: <https://bit.ly/31Y38mq>.

²⁹ Uluslararası Mülteci hakları Derneği, "Van'da Yaşanan 04 Ekim 2020 Tarihli Göçmen Kaçakçılığı Olayı": <https://bit.ly/31MQMgM>

³⁰ Al-Monitor, Turkish border province has created the country's largest potter's field to bury refugees, 13 Temmuz 2020: <https://bit.ly/3wp4Vio>.

³¹ Bkz. örneğin, Daily Sabah, 'Turkey calls on Greece to stop illegal 'pushbacks' of migrants', 27 Ekim 2019: <https://bit.ly/3bl5Q2p>.

³² Van Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020. Ayrıca bkz. Human Rights 360°, 'Greek Civil Society Requests European Commission Assessment on Respect of EU Asylum Law Safeguards at the Greek Borders', 28 Nisan 2021: <https://bit.ly/3besxgJ>.

Türk Kızılayı, GİGM ve AFAD tarafından temel gıda paketleri sağlanmış ancak yetersiz kalmıştır. Bölgedeki binlerce kişi için tuvalet ve temizlik ünitelerinin sayısı da yetersiz kalmıştır. Yunanistan, 2 Mart 2020'de Yunanistan'a giriş yapan kişilerin bir ay süreyle sığınma talep etme hakkını askıya alarak kayıt alınmadan menşe veya transit ülkelerine geri gönderilmesi konusunda bir kanun hükmünde kararname yayınlamıştır. AIDA-Yunanistan raporunda daha fazla bilgi mevcuttur. Ardından Covid-19 pandemisi nedeniyle Yunanistan'ın iltica hizmetleri 13 Mart 2020'de g durdurulmuştur.³³

Yunan sınır muhafızlarının biber gazı, göz yaşartıcı gaz, tazyikli su ve hatta gerçek mermi kullandığı ve çok sayıda kişinin yaralanmasına yol açtığı bildirilmiştir. UMKE (Ulusal Medikal Kurtarma Ekibi) tarafından işletilen Sahra Çadır Hastanesi'ne sağlanan tıbbi yardımın yetersiz olduğu bildirilmiştir. Kronik hastalığı olan hastalara yeterli ilaç sağlanamamıştır. COVID-19 testlerine erişim mümkün olmadığı için COVID-19 vaka sayısı hakkında güvenilir veri bulunmamaktadır.

Ülkede resmi olarak teyit edilen ilk COVID-19 vakalarının ardından, mültecilere gönüllü olarak **İstanbul**'a transfer edilebilecekleri söylenmiştir. Edirne'den dönen ilk grup, hiçbir yardım veya karantina önlemi alınmadan otogarda kaderlerine terk edilmişlerdir. COVID-19 nedeniyle otobüs hizmeti verilmediği için bu kişilerin çoğu otogarda kalmak zorunda kalmıştır. 26 Mart 2020 itibarıyla, **Pazarkule**'de geride kalan mülteciler, tampon bölgeden zorla çıkarılmış ve geri gönderme merkezlerinde veya devlet yurtlarında 14 gün karantinada tutulmuştur.³⁴ 14 günlük sürenin ardından ya yardım almadan serbest bırakılmış ya da ülke çapındaki karantina önlemleri sırasında rastgele illere sevk edilmişlerdir. Bazı belgesiz mülteciler karantinada tutuldukları ilde kayıt altına alınmıştır. Bu tutarsız uygulamalar ciddi insan hakları ihlallerine yol açmıştır. Çoğunluğu Afgan olan 100 kişilik bir grup 2 günlük karantinadan sonra **İzmir**'de serbest bırakılmıştır. STK temsilcileri, COVID-19 nedeniyle seyahat şirketlerinin faaliyet göstermemesi nedeniyle grubun bir kısmının otobüs terminaline 3-4 saat yürümek zorunda kaldığını bildirmiştir.³⁵

İlk b a ş t a , gazetecilerin tampon bölgeye gitmesine ve mültecilerin sınırı geçme girişimlerini ve yaşam koşullarını haberleştirmelerine izin verilmiştir. Ancak daha sonra haber yapmak için izin almaları istenmiştir. Sınır bölgesinden ayrılarak ihtiyaçlarını karşılamak üzere daha bir merkezi bölgeye gitmek isteyen mülteciler, Jandarma/ GİGM görevlilerine parmak izi vermek zorunda kalmıştır. 8 Mart 2020'den sonra tampon bölgeye yeni gelişlere izin verilmemiştir.

Olumsuz hava şartları nedeniyle ısınma, sınırdakiler için ciddi bir sorun haline gelmiştir. Kalabalık nüfus için 20 prefabrik tuvalet yetersiz kalmıştır. Güvenlik nedeniyle kadınlar akşamları erkeklerin refakati olmadan tuvalete gidememişlerdir. Görüşülen birçok kadın, tek seçeneklerinin nehirde veya kıyafetleriyle soğuk suyla yıkanmak olmasından dolayı banyo yapamadıklarını ifade etmişlerdir.

İnsani yardım, Türk Kızılayı (Kızılay) ve AFAD tarafından koordine edilmiş diğer STK'lar da aktif görev almışlardır. Yardım dağıtımına ilişkin bir plan yapılmamış ve hassas gruplar dikkate alınmamıştır. GİGM ve jandarma, parmak izlerini alarak tampon bölgeye giriş ve çıkışları kontrol etmiştir. Özellikle genç erkekler, yiyecek ve sığınak bulmak adına çıkış yapmak için 4-5 saat kuyrukta beklemiştir. Jandarma ekiplerinin kuyrukta bekleyenleri ayakta ve birbirine yakın durmaya zorladığı bildirilmiştir. Saatlerce gıda yardım sırasında bekleyen mültecilere yalnızca bir şişe su veya bir ekmek verilmiştir. Yaklaşık bekleme

³³ Dicle Ergin, Ayşe: *What Happened at the Greece-Turkey Border in early 2020?: A Legal Analysis*, VerfBlog, 2020/9/30: <https://bit.ly/3dBMnmG>.

³⁴ AP, 'Turkey moves migrants from Greek border amid virus pandemic', 27 Mart 2020: <https://bit.ly/3bhU3YQ>.

³⁵ ADMiGOV, *Refugee Protection in Turkey during the First Phase of the COVID-19 Pandemic*, 2020: <https://bit.ly/39WV6if>.

Bazı mülteciler, kişisel güvenlikleri ile ilgili endişelerini dile getirerek, bölgedeki güvenlik sorunlarına dikkat çekmiştir. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet vakalarına karşı özel bir işlem yapılmamıştır. Yetkililer, cinsel ve fiziksel şiddete açık hedef olan hassas grupları görmezden gelmiştir. LGBTİ+'lar, kadınlar, engelliler gibi grupları korumak için herhangi bir eylem planı uygulanmamıştır. Gözle ve sözlü taciz yaygın görülmüştür. 17 yaşındaki Afgan bir kız, küçük bir çocuğun gece umumi tuvaletlerin arkasında tecavüze uğradığını söylemiştir. LGBTİ+ yedi kişi korkudan cinsel kimliklerini gizlediklerini ifade etmiştir. Lezbiyen bir çift ilişkilerini saklamış, İranlı bir kadın ise gökkuşağı bayrağı taşıdığı için diğer mülteciler tarafından saldırıya uğramıştır. Kadınlar ve LGBTİ+'ların hijyenik ped ve kondoma erişimleri olamamıştır.

Pazarkule'deki mülteci nüfusunun büyük bir kısmı reşit olmayan kişilerdir. Aralarında refakatsiz çocuklar da bulunmaktadır. Düzensizlik ve belirsizlik nedeniyle çocuklara sistematik psikososyal destek sağlanamamıştır. Bölgede "Mobil Çocuk Dostu Alan" adı verilen bir alan mevcuttur, Kızılay görevlileri çocuklar için etkinlikler düzenlemiştir ama çoğunluğu ya ailelerinden ayrılmak istemediklerinden ya da aileleri izin vermediğinden etkinliklere katılmamıştır.

Yunanistan sınırından sürekli gaz bombası atılması sebebiyle çocuklar travma yaşamıştır.³⁶

Nisan 2020'de Yunanistan-Türkiye tampon bölgesindeki (Afganlar, Suriyeliler, Pakistanlılar ve Cezayirliiler dahil) 50 mülteci Türkiye sınır muhafızları tarafından nehir kenarına götürülmüş ve Yunanistan'a gönderilmiştir. Yunanistan kolluk güçleri tarafından zorla Türkiye'ye geri gönderildikten sonra, Türkiyeli bir polis memuru silahını gruptan bir mültecinin kafasına doğrultmuş ve Türkiye'yi terk etmesini söylemiştir.³⁷

Pazarkule olaylarından sonra sağlık hizmetine erişim ihtiyacı doğan çok kişi olmakla beraber, çok hasta olan Suriyeliler bile **İstanbul**'da kayıt altına alınamadığı için ancak "tanıdık" aracılığıyla kayıt yaptırabilmişlerdir. Kişiler karantina amacıyla geri gönderme merkezlerinde tutulmuştur. İdari gözetim altına alınmaları için meşru bir zemin oluşturmak amacıyla bazı yerlerde haklarında sınır dışı kararları alınmıştır. Yasal statüsü belirsiz yüzlerce mülteci bu durumda kalmıştır. Kayıt yaptıranlar uydu kentl erine geri dönmüş, ancak kayıt dışı olanlar için sınır dışı kararının verilip verilmediğini bilmek zordur. Daha sonra, kayıtlı oldukları uydu kentlere dönüş yolunda kişilere idari para cezası uygulanmıştır. Pazarkule 'ye gitmeden önce tüm mal varlığını sattıkları için kişiler yönlendirildikleri kentlere döndüklerinde daha çok sorun yaşamışlardır. Üçüncü bir güvenli ülkeye gidebileceklerine dair yazılı bir açıklama olmadığı için kişilerin geçici/uluslararası koruma başvurularının GİGM tarafından geri çekilmiş sayıldığı iddia edilmiştir. Bazılarına imza gününü kaçırdıkları söylenmiştir. **Yunanistan** sınırını geçmeye çalışırken birkaç kişi ciddi şekilde yanmıştır. Pazarkule ile Yunanistan arasında, jandarma karakolunun biraz ilerisinde, nehir kenarındaki tarlada çitler mevcuttur. 4-5 Afgan gece yarısı Yunanistan'a geçmeye çalışmış ama bir Yunanistanlı asker yüzlerine su ısıtıcısıyla kaynar su atmıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne bir dava başvurusu yapıldığı bildirilmiştir.³⁸

Suriye sınırı üzerinden ülke topraklarına erişim, bu raporun **Geçici Koruma: Ülke topraklarına giriş** bölümünde detaylı olarak ele alınmıştır.

³⁶ Refugee Rights Coordination, *Observation and Evaluation Report on the Situation of Refugees on the Greece-Turkey Border - 8-11 Mart 2020*, 28 Şubat 2021: <https://bit.ly/3dTkqGO>.

³⁷ Border Violence Monitoring Network Report, "They Were Told to Keep Their Heads Down", 17 Nisan 2020: <https://bit.ly/3wR3R7p>.

³⁸ Bkz. Daily Sabah, *Four asylum-seekers apply to European human rights court for justice against Greek brutality*, 16 Mart 2020: <https://bit.ly/3ngr4v8>.

1.2. Havaalanından ülkeye giriş

İstanbul'daki Havalimanları (Sabiha Gökçen ve İstanbul), mülteci üreten bölgelerden Avrupa ve diğer Batı bölgelerine sığınma amaçlı gerçekleştirilen bağlantılı uçuşlarda kilit bir uluslararası merkez olarak hizmet vermektedir. 2016'dan bu yana üçüncü ülkelerden hava ve deniz yoluyla gelen Suriyeli vatandaşlara vize kısıtlamalarının uygulandığı unutulmamalıdır. Ana havaalanı olarak şu an yeni İstanbul Havalimanı kullanılmakta ve alana ulaşım Covid-19 pandemisinden önce iyileştirilmiştir.

2020 yılında COVID-19 nedeniyle Türkiye'deki havaalanlarında sıkı tedbirler uygulanmıştır. Kabul edilebilir yolcular, kabul edilemez yolcular ve bekleme süreleri tamamen değişikliğe uğramıştır. Yolcular, 2020 yazına kadar havaalanındaki küçük odalarda 14 gün karantinada tutulmuştur. Daha sonra kişiler durumlarına göre geri gönderme merkezlerine veya misafirhane olarak anılan binalara götürülerek buralardan serbest bırakılmıştır. Bazıları doğrudan menşe ülkelerine geri gönderilmiş, ancak seyahat kısıtlamaları nedeniyle sorunlar ortaya çıkmıştır. Kişileri menşe ülkelerine geri gönderme girişimlerinin yanı sıra Türkiye vatandaşlarına da aynı şekilde davranılmıştır.³⁹

Normalde havaalanları sorunludur ve kişiler uluslararası koruma başvurularını yapamamaktadır. Türkiye'nin açık kapı politikası, 2016 yılında AB-Türkiye Anlaşması'nın imzalanmasıyla sona ermiştir ve o zamandan bu yana sınırlardan çok az sayıda başvuru kabul edilmiştir. Uygulamada, kişilerin açıkça veya örtülü olarak reddedilmesi söz konusudur - kabul edilen başvurular işleme koyulmamıştır.⁴⁰ Covid-19 pandemisinden sonra kişiler İstanbul Havalimanlarından alınarak geri gönderme merkezlerine yerleştirilmiştir. Daha sonra serbest bırakılmışlardır. Sığınmacılar, İstanbul'da düzenli olarak bildirim yükümlülüğüne tabi olsalar bile, bu şekilde ülkeye girebildikleri için bu iyi bir uygulama teşkil etmiştir.

Bildirimde bulunma süreci kapsamında bir kişi düzenli olarak imza vermek zorunda kaldığında bazen sorunlar yaşanmakta ve İstanbul başvuruya kapatıldığı için başka bir kente gitmek zorunda kalmışlardır. Bazı durumlarda, bir kişi uluslararası koruma başvurusunda bulunmak için başka bir kente gitmek istediğinde, kişi periyodik olarak İstanbul'da imza vermek zorunda olduğu için başvurular kabul edilmemiştir. İGİM'ler arasındaki iletişim eksikliğinden dolayı, bildirim yükümlülüğünün kayıtların alındığı kente aktarılması uzun sürmektedir.⁴¹

2. Sınır dışı etme ve geri gönderme

2.1. Geri gönderme ilkesinin istisnaları

Uluslararası koruma başvurusu sahipleri, genellikle değerlendirme boyunca Türkiye topraklarında kalma hakkına sahiptir.⁴² Bununla birlikte, 2016 yılı Ekim ayında çıkarılan Kanun Hükmünde Kararname ile, bu kurala istisnalar getirilmiş ve (i) terör örgütü yöneticisi, üyesi, destekleyicisi; veya çıkar amaçlı suç örgütü yöneticisi, üyesi veya destekleyicisi olanlar; (ii) kamu düzeni ya da kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar; veya (iii) uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından tanımlanan terör örgütleriyle ilişkili olduğu değerlendirilenler hakkında sınır dışı etme kararının alınabileceği yönünde düzenlemeye gidilmiştir.⁴³ Bu düzenleme 1 Şubat 2018 tarihinde 7070 sayılı Kanun ile pekiştirilmiştir.

³⁹ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁴⁰ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁴¹ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁴² YUKK Madde 80(1)(e).

⁴³ YUKK Madde 54(2), 29 Ekim 2016 tarihli ve 676 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, Madde 36 ile değiştirilmiştir ve YUKK 54 (1) (b), (d) ile 676 sayılı KHK ile sonradan eklenmiş olan (k) bendine atıfta bulunur.

Bir suçtan hüküm giymiş olan yabancılar için, yakın zamanda kanunda yapılan bir değişikliğe göre, Cumhuriyet Savcılığının kişilerin sınır dışı edilip edilmemesine ilişkin İçişleri Bakanlığı'ndan görüş talep etmesi gerekmektedir.⁴⁴

Kanun, sığınmacıların, uluslararası koruma ve geçici koruma faydalanıcılarının, yukarıda belirtilen büyük ölçüde belirsiz kalan ve geniş çaplı yorumlanabilen gerekçelerle hukuksuz sınır dışı edilmesine zemin hazırlamıştır (bkz. *Geçici Koruma: Geri göndermeme ilkesi*).⁴⁵ Kararnamenin getirdiği düzenleme, mültecilerin hayatını ve güvenliğini tehlikeye düşüren keyfi sınır dışı uygulamalarını kolaylaştırdığı ve şiddetlendirdiği gerekçeleriyle eleştirilmiştir.⁴⁶

YUKK Madde 54 (1) (b), (d) ve (k) kapsamındaki sınır dışı etme uygulamaları 2019'da devam etmiştir.⁴⁷ Avukatların ifadelerine göre, bu davalardaki cezai soruşturmalar mahkumiyetle sonuçlanmasa bile sınır dışı etmek amacıyla idari gözetim uygulamalarına atıfta bulunmaktadır: (bkz. *İdari gözetimin gerekçesi*). Kamu düzeni, kamu güvenliği ya da kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanların sınır dışı edilmesi, GİGM tarafından yayınlanan ve kamuya ve erişime açık kriterlerce yönetilmeyen bir uygulama olan tahdit kodlarıyla bağlantılıdır.⁴⁸ Bu kodların uygulanması ve düzenlenmesi yasalarda belirtilmemiştir, ancak büyük olasılıkla idare içinde dolaşımda olan yönerge ve talimatlarda belirtilmiştir.

İstanbul Havalimanı'nın ana havalimanı olması nedeniyle İstanbul havalimanından başvuru süreci iyileştirilmiş ve Sabiha Gökçen'den sınır dışı işlemleri artık nadir yaşanmaktadır. 2019'un başlarında, şu anda Mısır'da hapiste olduğu bildirilen Mısırlı bir muhalifin İstanbul'daki Atatürk Havalimanı'ndan (Nisan 2019 itibarıyla kapatılmıştır) sınır dışı edilmesi vakası yaşanmıştır.⁴⁹ Sınır dışı işlemini gerçekleştiren görevliler hakkında ceza davası açılmıştır.

Yabancı terörist savaşçılara ilişkin "G89" ve kamu güvenliğine ilişkin "G87" gibi güvenliğe ilişkin kodlar, ülkede **Gaziantep**⁵⁰ gibi belirli illerde uygulanmaya devam etmektedir. Risk Analiz Merkezi tarafından havalimanları ile ilgili olarak yürütülen risklerin değerlendirilmesine yönelik çalışmada⁵¹ bu kodlarla ilgili geniş ölçütlere atıfta bulunulmakta ve uygulamada kodların, kişinin dış görünüşüne veya örneğin Türkiye-Suriye sınırı gibi ülkeye giriş yaptığı noktaya dayalı olarak verildiğine değinilmektedir.⁵² Diğer ülkelerden gelen istihbaratlarda, istihbaratın içeriği ve niteliği istihbaratı sağlayan ülkeye göre değişiklik göstermekle birlikte, genellikle bir tahdit kodunun verilmesine yol açmaktadır.⁵³ Tahdit kodları GİGM Genel Merkezi tarafından verildiğinden, ancak Ankara İdare Mahkemesinde iptal davası açılabilir. Tahdit kodlarının verilmesine karşı yapılan itirazlarda, GİGM tarafından sunulan gizli belgeler ilgiye kişiye veya avukatına sunulmaz; bunlara yalnızca bizzat Ankara İdare Mahkemesi

⁴⁴ 20 Ocak 2018 tarihli ve 30631 sayılı yönetmelik Madde 1 ile değiştirilen, 5 Mart 2013 tarihli ve 28578 sayılı Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği, Madde 77.

⁴⁵ İzmir Barosu, İzmir Geri Gönderme Merkezlerinde Adalet Erişim Hakkı Çerçevesinde Yaşanan Sorunlar Raporu, Temmuz 2017: <http://bit.ly/2Dyc87X>, 25.

⁴⁶ Bkz. Uluslararası Af Örgütü, 'Refugees at heightened risk of refoulement under Turkey's state of emergency', 22 Eylül 2017, EUR 44/7157/2017. Orta Asya'dan gelen kişilerin durumu için, bkz. HarekAct, 'Central Asian migrants in Turkey at risk of being labelled as terrorists', 23 Kasım 2017: <http://bit.ly/2ytEIQJ>.

⁴⁷ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

⁴⁸ İstanbul Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁴⁹ HaberTurk, 'Mısırlı idam mahkumu iade mi edildi?', 6 Şubat 2019: <https://bit.ly/2xx5VqV>.

⁵⁰ Antakya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁵¹ Karar, 'Risk analiz merkezi kapılarını KARAR'a açtı', 28 Nisan 2016: <https://bit.ly/2GaDXEO>.

⁵² Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018.

⁵³ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020; Gaziantep Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler,

kayıtlarından erişilebilir.⁵⁴ Mahkeme, genel olarak, bu kodların verilmesi konusunda GİGM'ye geniş bir takdir yetkisi bırakmaktadır. Bu kodların incelenmesinde standart bir yaklaşım mevcut değildir, bazı kararlar kanıt istemiyle verilen kodları iptal ederken, bazı kararlar kodların verilmesini onamaktadır.⁵⁵ İzmir'de, avukatlar, bazen kanunun uygulanmasının yasal dayanakları hakkında bilgi sağlayamayan veya yasal bildirim yapmayan veya tercüme hizmetinin eksik olduğu idarenin usul hataları nedeniyle tahdit kodu uygulamalarına itiraz etmek konusunda bir ölçüde başarı sağlamışlardır. İzmir'de tahdit kodu verilen kişilerde belirli bir profil aranmamıştır, Amerikalılar veya Almanlar dahil herkese kod atanabilmektedir.⁵⁶

Çoğu davada,⁵⁷ verilmiş olan tahdit kodunu iptal eden İdare Mahkemesinin kararı, daha sonra yüksek mahkeme tarafından bozulur.⁵⁸ Ocak 2019 tarihli bir kararda, Anayasa Mahkemesi, tahdit kodunun iptali ile ilgili bir şikayeti değerlendirme yetkisinin kendisinde olmadığını ifade etmiştir.⁵⁹ Ancak 2020'de iki ilginç vaka yaşanmıştır. 2020'de Anayasa Mahkemesi, Türkiye'de yasal olarak üç yıldır ikamet eden dört çocuklu ve evli olan Rusya'dan Çeçen bir kişinin aile birliğine saygı duyulması gerektiğine hükmetmiştir. GİGM, G-87 kodu ve Türkiye'ye giriş yasağı düzenlemiş, başvuru, kanuna ve giriş yasağına karşı iptal için dava açmış ancak yerel mahkemede davayı kaybetmiştir. Anayasa Mahkemesi burada bir ihlal tespit etmiş ve kişinin kendisine yeniden yargılanma hakkını teslim etmiştir.⁶⁰ 2020 yılında Ankara 1^{inci} İdare Mahkemesi ayrıca bir Irak vatandaşına verilen G-87 kodunu; GİGM'nin başvuru iddia edilen terör örgütüyle ilişkisini kanıtlayacak somut kanıtlar sunamaması nedeniyle iptal etmiştir.⁶¹

2019'da YUKK'da yapılan değişiklikler, sınır dışı edilen kişinin seyahat masraflarının karşılanmasına olanak tanımaktadır. Kişinin yeterli imkanı yoksa masraflar GİGM tarafından karşılanır ancak yine aynı maddeye göre; "yabancıların mevcut parası, yabancıların temel gereksinimlerini karşılamaya yetecek tutar kadar kısmı kendisine bırakılarak artan kısmı seyahat masrafları karşılığında Hazineye gelir kaydedilir"⁶² Bunun pratikte nasıl uygulandığına dair henüz bir bilgi mevcut değildir.

Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik, 29 Mart 2020 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Buradaki Madde 52'ye göre sınır dışı işlemi uygulanabilecek hükümlüler hakkında aşağıdaki esaslar uygulanır:

(1)

- a) Mahkemece sınır dışı işlemi uygulanabilecek ilâm Cumhuriyet başsavcılığına gönderilir. Cumhuriyet başsavcılığınca, bu ilâm infaz defterine kaydedilir ve en üst emniyet makamına ve göç idaresi birimlerine gönderilir.
- b) Kurumdan salıverilmeden önce kurum idaresince en üst emniyet makamına ve göç idaresi birimlerine hükümlünün salıverileceği tarih bildirilir. Salıverilme tarihinde hükümlü sınır dışı işlemlerine esas olmak üzere kolluğa teslim edilir.
- c) Kanun hükümlerine ve durumlarına göre kurumda barındırılmayan hükümlüler hakkında sınır dışı edilmeye ilişkin işlemler göç idaresi birimlerince yürütülür.

⁵⁴ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁵⁵ Kanıt eksikliği nedeniyle "G87" kodunu iptal eden karar örnekleri için, bkz. Ankara 1^{inci} İdare Mahkemesi, Karar No. 2018/2207, 13 Şubat 2019; Karar No. 2018/524, 14 Mart 2018

⁵⁶ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020, örneğin bkz. 14 Mart 2018 tarih ve 2018/524 sayılı

⁵⁷ Ankara 1^{inci} İdare Mahkemesi Kararını bozan Ankara Bölge Adliye Mahkemesi kararı, Karar No. 2018/462, 7 Eylül 2018

⁵⁸ Gaziantep Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019; Uluslararası Mülteci Hakları Derneği tarafından verilen bilgiler, Şubat 2019; Antakya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

⁵⁹ Anayasa Mahkemesi, Karar No. 2019/1624, 16 Ocak 2019.

⁶⁰ Anayasa Mahkemesi, A.G. 2018/6143, 16 Aralık 2020.

⁶¹ Ankara 1^{inci} İdare Mahkemesi Esas No: 2019/2032, Karar No: 2020/ 1057, 8 Mayıs 2020.

⁶² Mülteci-Der, *Joint Assessment: Proposed Amendments in the Law on Foreigners and International Protection of Turkey*, 4 Aralık 2019: <http://bit.ly/2IRYovQ>.

(2) Hükümlüler hakkında sınır dışı edilme işlemleriyle ilgili gerekli değerlendirmeler İçişleri Bakanlığınca yapılır.

Türkiye'den sınır dışı etme işlemleri, COVID-19 pandemisi nedeniyle Mart-Ağustos 2020 arasında büyük ölçüde durdurulmuş, ancak Eylül 2020'ye kadar yaklaşık 7.300 Afgan sınır dışı edilmiştir.⁶³ Geri dönüşlerle ilgili ülke bazında bilgi eksikliği bulunduğu dikkat edilmelidir, bu nedenle örneğin geri dönenlerin kaçının Suriyeli veya kaçının Suriyeli olmayan kişi olduğu belirsizliğini korumaktadır.⁶⁴

2.2. İdare mahkemesine itiraz başvurusu

Sınır dışı etme kararının ve karara itiraz yollarının ilgili kişilere uygun yollarla yazılı ya da sözlü olarak bildirilmesi gerektiği mahkemelerce netleştirilmiştir.⁶⁵ Sınır dışı kararlarına itirazlar, uluslararası koruma prosedürlerine yapılan itirazlardan ayrı ilerleyen etkili bir başvuru yöntemidir.⁶⁶ Aralık 2019'da YUKK'a getirilen değişikliklerle bölgede kalma hakkına getirilen istisnaların ortadan kaldırılması ile artık bu başvuruların "otomatik askıya alma ve durdurma" etkisi vardır.⁶⁷

Ancak, sınır dışı etme kararına karşı, kararın tebliğinden itibaren yedi gün içinde idare mahkemesine başvurulmalıdır.⁶⁸ Avukatlar, özellikle süreçte çeviri gerektiği veya idari gözetim altındaki bir müvekkile erişimde zorluklar yaşandığı durumda, bilgilerin toplanarak yedi gün içinde temyiz başvurusunda bulunmanın son derece zor olduğunu ifade etmişlerdir. Bu kısa tutulan süre, hem adalete erişimi hem de avukat-müvekkil ilişkisinin kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir.⁶⁹ Bu yeni süre sınırları, mültecilerin koruması hususunda 2020'deki en olumsuz değişikliklerden biri olarak kabul edilmektedir. Bazı mahkemeler 7 gün kuralını çok katı uygulamaktadır. İdare Mahkemesi'nin sınır dışı kararlarına yapılan itirazlara ilişkin kararları, artık kesin karar olduğu için bu büyük bir sorun teşkil etmektedir. Sınır dışı etme ve idari gözetim kararlarına itiraz, farklı illerde farklı uygulamalarla değerlendirilmektedir, zira uygulamaları standartlaştıracak yüksek yargı organları veya üst makamlar mevcut değildir. Avukatlara göre, bu kadar kısa sürede bir temyiz başvurusu hazırlamak ve teslim etmek çok zordur.⁷⁰ Bildirim yükümlülüğü, geri gönderme merkezlerinde yaygın görülen bir sorundur. Yedi günlük süre sınır dışı etme kararının tebliği ile başladığı için özel bir önem taşımaktadır. Başvuru sahibinin dosyası İGİM tarafından mahkemeye gönderildiğinde bazen herhangi bir tebliğ bulmamaktadır. Bu durumda İGİM bazen belgeleri mahkemeye göndermeden önce "imza vermeyi red etti" gibi bir not ekler. Bu hukuka aykırı uygulamaya bir dava ile mahkemede itiraz edilmiştir.⁷¹ Van'da bu yedi gün sınırı katı şekilde uygulanmamış, ancak bir avukattan yardım alabilenler azınlıktır.⁷²

İtirazlar artık sınır dışı etmeyi durdurduğundan ve bu uygulama hukuka uygun olduğundan, avukatların sınır dışı işleminin durdurulması için Anayasa Mahkemesi'ne başvurmasına gerek kalmamıştır. Avukatların, idari organlarca müvekkillerin hukuka aykırı bir şekilde sınır dışı edilmesi veya olası bir AİHM başvurusunun güvence altına alınması durumlarında başvurmaları gerekmektedir.⁷³

⁶³ Afghanistan Analysts Network, *Afghan Exodus: Migrants in Turkey left to fend for themselves*, 22 Aralık 2020: <https://bit.ly/2QOCTWV>.

⁶⁴ İzmir'den paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁶⁵ İzmir 6^{ıncı} Bölge Mahkemesi, Karar No. 2017/1109, 15 Eylül 2017. İzmir 1^{inci} İdare Mahkemesi'nin verdiği 15 günlük sürenin dolmasından dolayı itirazı kabul edilemez bulan kararı bozmuştur.

⁶⁶ YUKK, Madde 53.

⁶⁷ 7196 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 6 Aralık 2019: <http://bit.ly/2TSm0zU>.

⁶⁸ YUKK, Madde 53(3). Bu sürenin Türkiye Anayasası'na uygun olduğuna karar verilmiştir: Anayasa Mahkemesi, Karar No. 2016/135, 14 Temmuz 2016: <http://bit.ly/2DQwB8m>.

⁶⁹ İstanbul Barosu Avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁷⁰ İzmir'den paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁷¹ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021. Dava/vakalara atıf sunulmamıştır.

⁷² Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021

⁷³ İstanbul Barosu Avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

2020'de pandemi sırasında kimliği olmayan müvekkillerin adliyeye girmesi zor olmuştur. Hepsi sonunda ancak avukatlarının yardımı ile adliyeye gelebilmiştir.⁷⁴

Birinci derece İdare Mahkemesi kararları Türkiye'de kamuoyu ile paylaşılmadığından, uzmanlar ve avukatlar için adli incelemenin etkinliğini ve kalitesini değerlendirmek zordur. Geçmişte, İdare Mahkemesi'nin sınır dışı etme kararlarını gözden geçirmesi sürecinde *geri gönderilmeme* ilkesinin uygulanmasında standart yoktur. Sınır dışı işleminin İdare Mahkemeleri tarafından geçici olarak durdurulduğu durumlarda bile, mahkeme kararlarına keyfi olarak uyulduğu ve söz konusu polis memurlarına bağlı olduğu bildirilmektedir. Yeni düzenlemenin etkisini değerlendirmek için henüz çok erken olup aşağıdaki durumlar 2019'da yaşanan gelişmeleri göstermektedir.

2019 yılında İranlı Hristiyan bir kişinin sınır dışı edilmesine ilişkin **Van 1.** İdare Mahkemesinden olumlu karar çıkmıştır. Başvurucunun İran'daki ceza mahkemesi davasından kanıtları çevirileriyle beraber sunması, olumlu kararın altındaki etmen olmuştur. Başvurucu, **Van**'da üzerinde kimliği olmadan yakalanmış ve sınır dışı edilmek üzere geri gönderme merkezine gönderilmiştir. Uluslararası koruma başvurusu, avukatına verilen bir vekaletname olmadığı için geri gönderme merkezi yönetimi tarafından reddedilmiştir. Müvekkile, hızlandırılmış prosedürün uygulanacağı söylenmiş, ancak gözetim altında kaldığı 11 ay boyunca Van İl Göç İdaresi'nden yanıt alamamıştır. Başvurusu, ancak Van 1. İdare Mahkemesi'nin sınır dışı etme kararını iptal eden olumlu kararından sonra kabul edilmiştir. Avukatına, geri gönderme merkezinden serbest bırakılması hakkında bilgi verilmemiştir. Geri gönderme merkezinden salıverilmesi için üç kez başvuru yapılmasına rağmen başvuruların hiçbir hukuki gerekçe gösterilmeden reddedilmesinden sonra, "idari gözetim süresinin yeterince uzun olduğu" gerekçesiyle Van'da haftalık imzaya tabi tutularak serbest bırakılmıştır. Bu kişi Van'da kayıt yaptırıp uluslararası koruma aldıktan sonra aile birleşimi için başvurmuştur.⁷⁵

İzmir'de önemli bir vakada, YUKK'un 55(2) Maddesi uyarınca özenli değerlendirme yapılması ihtiyacına dayalı olarak bir itiraz kabul edilmiştir. Başvurucu Malili olmasına rağmen yalan söylediği gerekçesiyle yetkililer tarafından Kamerunlu olarak kaydı alınmış ve bu gerekçe sınır dışı edilme koşulunu oluşturmuştur. Mahkeme, geri dönen kişinin gerçek ad ve uyruğunun öğrenilmesi için yeterli özen gösterilmediğine ve değerlendirme yapılmadığına, dolayısıyla sınır dışı işleminin iptal edilmesi gerektiğine karar vermiştir. Vatandaşlık değerlendirmesi, YUKK Madde 55(2)'nin gerektirdiği ölçüde etkili bir şekilde gerçekleştirilmemiştir.⁷⁶

2020'de daha az yaşanmasına rağmen, geri gönderme merkezlerinden geri dönüşlerin büyük çoğunluğunun "gönüllü" olmadığına inanılmaktadır.⁷⁷ **Van, İzmir, İstanbul ve Antakya**'dan tüm avukatlar, müvekkillerinin gönüllü geri dönüş formlarını imzalamaya zorlandıkları konusunda endişelerini dile getirmişlerdir.

Sınır dışı işlemleri **Van**'dan yapılır, kişiler İran ve Afganistan uyruklu ise kendi ülkelerine, değilse Türkiye' nin güvenli saydığı başka bir ülkeye gönderilmektedir. **Van**'daki GGM'de, gönüllü geri dönüşle ilgili broşür ve materyaller varken, uluslararası koruma veya adli yardım hakkında bilgi bulunmamaktadır. Avukatlar bu nedenle sistemin geri dönüş odaklı olduğunu varsaymaktadırlar. . İtirazda bulunduktan sonra bile müvekkilleri sınır dışı edilmiştir.

⁷⁴ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021

⁷⁵ Van 1^{inci} İdare Mahkemesi, Dava No. 2018/2558, Karar No. 2019/981, tarih 30/04/2019.

⁷⁶ İzmir 1^{inci} İdare Mahkemesi, Dava No. 2019/692 2019/1331.

⁷⁷ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

Potansiyel geri dönüşlerde, gönüllü geri dönüş belgesini imzalamaları için kişilere yanlış veya hatalı bilgiler verildiğine dair iddialar mevcuttur. Çoğu durumda, imzalar avukat olmadan alınmıştır.

Bir avukat tarafından ele alınan **Van**'daki üç gönüllü geri dönüş vakasında, müvekkillerin hiçbiri gerçek anlamda "gönüllü" değildir. Bir vakada, iki İranlı, geri gönderme merkezinde kalmak istemedikleri için formu imzalamıştır. Bir diğer vakada, Türkiye'de uzun dönem oturma izni olan bir müvekkil, arkadaşıyla tatildeyken Bodrum'da polis tarafından yakalanmıştır. Polisler, kişinin arabasında şişme bot bulduğunda, bunu Türkiye'yi yasadışı yoldan terk etmeye çalışacağına kanıt varsaymıştır.⁷⁸

Kişi İran'a sınır dışı edilmek üzere geri gönderme merkezine gönderilmiştir. Kişi şimdi İran'dadır ve Türkiye'ye dönmek istemektedir. Ancak adına düzenlenmiş tahdit kodu ile kişinin 18 ay Türkiye'ye giriş yasağı bulunmaktadır.⁷⁹

Suriyelilere yönelik sınır dışı etme kararı, kayıtlarını otomatik olarak iptal eder. Bu kararların birçoğu, **İzmir** İdare mahkemesinde iptal edilmiştir. Mahkemenin, Geçici Koruma altındaki başvuru lehine karar vermesiyle geçici koruma kaydı yeniden etkinleştirilmiştir. Ancak bir geri gönderme merkezinde avukata ulaşamazsa, psikolojik baskı nedeniyle gönüllü geri dönüş formu imzalanması muhtemeldir. Suriyelilerin çoğu, sınır dışı edildikten sonra Türkiye'ye geri dönmektedir. Bazıları korkudan geçici koruma başvurusu yapmak istememekte ve kayıtsız halde yaşamaktadırlar. Geri gönderme merkezlerinde Suriyelilere psikolojik baskı uygulanmaktadır. Gönüllü geri dönüş formunu imzalamazlarsa 1 yıl idari gözetim ile tehdit edilmektedirler. Bazı illerde birinci derece mahkemelerin verdiği kararlar kesin olduğu için bu durum sorun yaratmaktadır. Geri gönderme merkezleri hapisane gibi yönetilmektedir. Takipsizlik kararı bile mültecilerin GGM'de 6 aydan 1 yıla kadar kalmalarını engelleyememektedir. Hiçbir nesnel gerekçesi olmayan bazı soruşturmalarla birlikte IŞİD'le ilgili çok sayıda operasyon ve polis baskınları yapılmakta ve kişiler gözetim altına alınmaktadır. Takipsizlik kararının alınması 3 gün sürebilmekte ama aynı durumda olan bir kişi 10 ay gözetim altında kalabilmektedir.⁸⁰

İzmir GGM'den gerçekleşen geri dönüşlerin "gönüllü" olmadığına dair mahkeme kararı mevcuttur. Tehdit yoluyla formları imzalamaya zorlandıkları veya kendilerine yanlış bilgi verildiğini bildiren kişiler olmuştur.⁸¹ Genel olarak gönüllü geri dönüşü teşvik edilmelerine rağmen, okuma yazma bilmeyen bir Suriyeli'nin parmak izinin zorla alınmaya çalışılırken parmağının kırıldığına yönelik iddialar da mevcuttur. "Gerçek" gönüllü dönüş taleplerinin değerlendirilmesi daha uzun sürmüştür. Örneğin, Pakistanlı bir mültecinin gönüllü dönüş işlemleri üç ay sürmüştür.⁸² Önerilen geri dönüşleri kabul etmeyen kişiler, **Antep** ve **Hatay** GGM'ye gönderilmiş ve bu kurumlar mültecilerin kötü muameleye ve fiziksel baskıya tabi tutularak gönüllü geri dönüş formları imzalamaya zorlandığı bir takım uygulamaların yaşandığının daha yaygın olarak bildirildiği yerlerdir.⁸³ Türk Kızılayı İzmir Şubesi ile İGİM arasında, 2020 yılında Türk Kızılayı'nın gönüllü geri dönüş formlarının imzalanma süreçlerini denetlemesine olanak tanıyan bir protokol imzalanmıştır. 2020 yazı itibarıyla İzmir'de gönüllü geri dönüş formları için BMMYK, Türk Kızılayı veya başka bir STK tarafından denetim süreci işletilmemiştir.⁸⁴

⁷⁸ YUKK Madde 5(1)'in öngördüğü şekilde sınır kapılarından olmamak üzere.

⁷⁹ Van Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁸⁰ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021

⁸¹ İzmir'de paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020. Gönüllü geri dönüş formlarının nasıl imzalandığına yönelik, ayrıca bkz.: Deportation Monitoring Aegean, 'Surrendered to Harmandalı Removal Prison – How EU policies lead to expulsion and maltreatment of migrants deported to Turkey', 4 Haziran 2019: <https://bit.ly/3aeDHig>; GGM'lerdeki koşullar için bkz. Bianet English, 'Harmandalı Removal Center Told from Inside: Battery, Attempted Suicide, Illness, Death', 23 Temmuz 2019: <https://bit.ly/3bmYOjM>.

⁸² İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

⁸³ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁸⁴ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

Güneydoğu bölgesinde, geri gönderme merkezlerinden gönüllü geri dönüşler devam etmektedir ve geri dönenlerin çoğu Suriyeli'dir. Geçtiğimiz yıla benzer şekilde, geri gönderme merkezlerinden yapılan gönüllü geri dönüşler BMMYK denetimine tabi tutulmamıştır.

Aktivistler, 2020'de bazı gönüllü geri dönüşlerin zorlu ekonomik şartlar ve COVID-19 nedeniyle gerçekleştiğine inanmaktadır. İGİM'lerden yapılan gönüllü geri dönüşler, geri gönderme merkezlerindekiyle kıyasla daha "gönüllü" gerçekleşmiştir. 2020 yılında bağımsız araştırmacılar ve STK'lar tarafından "gönüllü geri dönüş" görüşmelerine katılım olmamasına ve BMMYK'nın çok nadiren bu görüşmelere katılmasına rağmen, İstanbul Kumkapı İGİM'den dönmek isteyenlerin az çok gönüllü olarak geri döndükleri düşünülmektedir. Bu, toplantılarda kişilere yeterli bilginin ve Suriye'deki durum hakkında ayrıntılı bilginin verilip verilmediği hakkında çok az şey bilindiği anlamına gelmektedir. **(Çanakale)** Ayvacık GGM'de bir İranlının uluslararası koruma başvurusu reddedildikten sonra gönüllü geri dönüş formu imzaladığı bir vaka yaşanmış, bu kişinin eşi, bunun gönüllü geri dönüş olduğunu söylemiştir ve BMMYK'nın bu kişinin durumunu da kontrol ettiği bildirilmiştir. Yardım sağlanarak gönüllü geri dönüşle ilişkin YUKK Madde 60(a)'nın kapsamına Aralık 2019'da getirilen değişiklikle, menşe ülkelerine gönüllü dönüş durumunda, GİGM tarafından uygun görülen kişilere aynı veya nakdi destek sağlanabileceği eklenmiştir.⁸⁵ 2020'de uygulamada böyle bir durum bildirilmemiştir. Gönüllü geri dönüşler için fon eksikliği yaşandığı gözlenmiştir. IOM ile GİGM arasında bir protokol mevcuttur ve IOM kişilere uçak biletlerinin satın alınması ve gönüllü geri dönüş süreçlerinin denetlenmesi süreçlerinde destek sunmaktadır.

Bazı paydaşlar, geri gönderme merkezlerinde gönüllü geri dönüş formu imzalamaya ikna edilen kişilerin genellikle Türkiye'ye tekrar geri döndüklerini ifade etmişlerdir. Geçici koruma yönetmeliği, Türkiye'ye tekrar gelmesi nedeniyle yapılan yeni başvurularda, sonlandırılan kayıtların etkinleştirilmesini düzenlediği için yeniden gelişlerde teorik olarak bir yasal olanak sağlanmaktadır. Ancak uygulamada, kişiler ya önceki kayıtlarına erişememekte ya da başvuruları reddedilmekte ve kararlar için temyize gitmek durumunda kalmaktadırlar.⁸⁶ COVID-19'un ilk günlerinde sınırlar uzun bir süre kapalı kalmıştır. Sınır dışı işlemleri, COVID-19 nedeniyle Mart-Eylül 2020 arasında askıya alınmıştır. Geri gönderme merkezlerinden sınır dışı edilemeyen kişiler salıverilmiştir. Sınır dışı işlemleri Eylül 2020'de yeniden başlamış ve Afganistan, Pakistan ve Suriye vatandaşları sınır dışı edilmiş ancak 2019'a kıyasla daha az kişi bu işlemlere tabi tutulmuştur. Sınır dışı edilenlerin çoğunun adı, ceza davalarına karışmıştır. Eski hükümlüler de kamu düzeni bahane edilerek sınır dışı edilmiştir. Daha önce, avukatların sınır dışı kararlarının durdurulması için başvurularında, GİGM'e yazılı tebligat yapılması gerekmektedir COVID-19 nedeniyle avukatlar artık e-posta yoluyla bildirim yapabilmekte ve bu iyi uygulama örneği teşkil etmektedir.⁸⁷

2.3. Anayasa Mahkemesine itiraz prosedürü

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHM) bireysel şikayet prosedüründen sonra uygulanan ve kısmen AİHM'de Türkiye'ye yönelik şikayetlerin azaltılmasını amaçlayan Anayasa Mahkemesine bireysel itiraz başvurusu prosedürü mevcuttur. Kişiler, Anayasa Mahkemesine, mevcut tüm idari ve yargı başvuru yollarının tükenmesinden sonraki 30 gün içinde "Türkiye Anayasası tarafından sağlanan ve AİHS ve Protokolleri ile korunan temel hak ve özgürlüklerin" ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunabilirler.⁸⁸

⁸⁵ Mülteci-Der, *Joint Assessment: Proposed Amendments in the Law on Foreigners and International Protection of Turkey*, 4 Aralık 2019: <http://bit.ly/2IRYoVQ>.

⁸⁶ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021

⁸⁷ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021

⁸⁸ 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, Madde 45-51.

Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvurularda, başvuran kişiler hakkında verilen kararların otomatik askıya alınması etkisi olmasa da, bu kişiler “yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike olduğu iddiası” üzerinden, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nün 73’üncü maddesi uyarınca acil bir geçici tedbir talep edilebilir. Anayasa Mahkemesine yapılan bu acil başvuru prosedürü, ilgili kişinin, sınır dışı edilme durumunda iade edileceği ülkede yaşam hakkının ihlal edilme ve işkence ve kötü muameleye tabi tutulma riski bulunduğu durumlarda AİHM’nin Kural 39 prosedürü ile benzerdir.

Anayasa Mahkemesinde bireysel şikayet prosedürünün sınır dışı edilme kararını otomatik olarak askıya alma etkisi olmasa da ve ayrı bir geçici tedbir talebinde bulunulup Mahkeme tarafından dava ile talebin değerlendirilmesi gerekse de, AİHM, *Sakkal ve Fares v. Türkiye* davasında bu prosedürün, Türkiye’den sınır dışı edilmeleri durduran Anayasa Mahkemesi içtihadını göz önünde bulundurarak bunun etkili bir hukuki yol teşkil ettiğine karar vermiştir. İlk tedbir kararı, 2014 yılında, siyasi görüşleri nedeniyle işkence görüp hapsedilen Cezayirli bir siyasi muhalifin davası üzerinden alınmıştır.⁸⁹ Uygulamada, Anayasa Mahkemesi avukata erişim veya geri göndermeme ilkesi gibi farklı konularda geçici tedbir kararları veriyor gibi görünmektedir.⁹⁰

676 sayılı KHK’nın yürürlüğe girmesinden bu yana, sınır dışı edilmenin önlenmesine yönelik tek etkili yol, Anayasa Mahkemesine bir geçici tedbir talebi ile birlikte yapılan başvurular olmuştur. Bu durum 2019’da değişmiştir. Anayasa Mahkemesi *Y.T* davası üzerinden 12 Haziran 2018’de, sınır dışı edilme kararına karşı başvurulabilecek etkili bir yargı yolu bulunup bulunmadığı ve etkili başvuru hakkının ihlal edilip edilmediği konusu ile ihlalin yapısal sorundan kaynaklanıp kaynaklanmadığını araştırmak için pilot karar usulünü benimsemiştir.⁹² Temmuz 2019 tarihli kararında mahkeme: YUKK Madde 53(3) ve 54’ün gözden geçirilmesi gerektiğini ve sınır dışı işleminin yapısal bir sorun ve ciddi insan hakları ihlalleri yaratabileceği durumlarda, sınır dışı edilmeye karşı yapılan itirazların durdurma etkisi olması gerektiğine hükmetmiştir. Mahkeme, yetkililere gerekli yasal değişiklikleri yapmaları için bir yıl süre vermiş, aksi takdirde Mahkeme, sınır dışı edilmelerin durdurulması için geçici tedbir talebiyle yapılan tüm başvuruları incelemek durumundadır. Mahkemeye göre, 29 Ekim 2016 ile 8 Nisan 2019 tarihleri arasında bu türden.

1.545 başvuru yapılmıştır. Mahkeme ayrıca başvurusunun sınır dışı edilmeme talebini de kabul ederek tazminat ve avukatlık ücretinin ödenmesine hükmetmiştir. YUKK’ta bu ilgili madde ve diğer maddelerde Aralık 2019’da yasal değişikliğe gidilmiştir.⁹³

Bazı avukatlar, idari bir organın müvekkillerini hukuka aykırı bir şekilde sınır dışı etmesi durumunda veya olası bir AİHM başvurusunu güvence altına almak için halen Anayasa Mahkemesi’ne başvurmaktadır.⁹⁴

Başvuran kişinin avukat/hukuki temsilcisi, Anayasa Mahkemesinin geçici tedbir alınmasına hükmettiği kararı İGİM’e iletebilir ise, sınır dışı kararı engellenebilmektedir.⁹⁵ Avukatların mevcut geçici tedbirler hakkında İGİM’e bilgilendirmede bulunamaması nedeniyle sınır dışı işlemlerinin gerçekleştiği vakalar yaşanmıştır.

3. İltica başvurusunun kayıt altına alınması

⁸⁹ Anayasa Mahkemesi, *Rida Boudraa* Kararı, No. 2013/9673, 30 Aralık 2013. Ayrıca bkz. Mülteci.net, “Anayasa Mahkemesi İlk “Geçici Tedbir” Kararını Verdi”, 24 Şubat 2014: <https://bit.ly/2pKkXSi>.

⁹⁰ AİHM, *Sakkal ve Fares v. Türkiye*, Başvuru No. 52902/15, Karar tarihi: 7 Haziran 2016, parag. 64. Mahkeme, 26 Ekim 2015’te Kural 39 geçici tedbir kararı vermiş olup, başvuruyu kabul edilemez bularak reddetmiştir.

⁹¹ Anayasa Mahkemesi, Pilot Karar No. 2016/22418, 12 Haziran 2018: <https://bit.ly/2SaX5sn>.

⁹² Anayasa Mahkemesi, Karar No. 2016/22418, 30 Mayıs 2019: <https://bit.ly/2wHa3Eq>.

⁹³ 7196 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 6 Aralık 2019: <http://bit.ly/2TSm0zU>.

⁹⁴ İstanbul Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁹⁵ Aksine, İdare Mahkemesi kararları işlemlerin muhatabı olarak İGİM’e bildirilir.

Göstergeler: Kayıt Süreci

1. Sığınmacıların başvurusu için kanunda belirli bir zaman sınırı var mı? ☐ Evet ☒ Hayır
❖ Öyleyse, başvuruların yapılabileceği zaman aralığı nasıl?
2. Sığınmacıların resmi başvurusu için kanunda belirli bir zaman sınırı var mı? ☒ Evet ☐ Hayır
❖ Öyleyse, başvuruların yapılabileceği zaman aralığı nasıl?
 - 15 gün içinde İGİM'e başvurulmalıdır
3. Kayıt ve başvuru süreci kanun veya uygulamada farklı aşamalar mıdır? ☒ Evet ☐ Hayır
4. Başvurunun yapıldığı yer, aynı zamanda başvurunun değerlendirilmesinden de sorumlu mudur? ☒ Evet ☐ Hayır
5. Elçilikler, konsolosluklar veya diğer dış temsilciliklere başvuru yapılabilir mi? ☐ Evet ☒ Hayır

YUKK'a göre, İl Göç İdaresi, uluslararası koruma başvurularını almak ve bunları kayıt altına almakla sorumlu olan yetkili makamdır.⁹⁶

3.1. Ülke içindeki uygulama/başvurular

Uluslararası koruma başvuruları, başvuru sahiplerinin İl Göç İdaresine bizzat başvurmaları ve taleplerini kişisel olarak sunmaları gerektiği belirtilen "Valiliklere" "şahsen" gerçekleştirilir.⁹⁷ Uluslararası koruma başvuruları bir avukat veya hukuki temsilci aracılığıyla gerçekleştirilemez. Bununla birlikte, bir kişi, eşi, 18 yaşından küçük çocukları ve bakımından sorumlu olduğu yetişkin kişiler de dahil olmak üzere ailesi adına YUKK Madde 3(1)(a) gereğince başvuruda bulunabilir.⁹⁸ Bir kişinin bakımından sorumlu olduğu yetişkin kişiler adına başvuruda bulunmak istediği durumlarda, yazılı onaylarının alınması gerekir. Kanuna göre, İl Göç İdaresine uluslararası koruma talebinde bulunmak amacıyla fiziksel olarak erişebilecek durumda olmayan kişiler söz konusu olduğunda, İl Göç İdaresinden yetkililer, başvuruyu işleme koymak için başvuran kişinin bulunduğu yere yönlendirilebilirler.⁹⁹ Aynı minvalde, refakatsiz çocuklar ve ildeki belirlenmiş kayıt birimlerine erişemeyen diğer kişilerle, bu kişilerin bulundukları yerlerde kayıt görüşmeleri yapılabilir.¹⁰⁰ Bugüne kadar bu hükümlerin pratikte uygulandığına dair hiçbir emare yoktur.

YUKK Madde 65, bölgede, alıkonulmuş durumda veya sınır kapılarında olsun, böyle durumda başvuruda bulunan kişilere herhangi bir zaman sınırı koymamaktadır. Ancak, Madde 65(4) başvuru sahiplerine yasadışı giriş veya ikamet cezalarından korunmak için ön koşul olarak yetkili makamlara "makul bir süre içerisinde" başvurma sorumluluğunu yükler. Bir başvurunun "makul bir süre içerisinde" yapıp yapılmadığının değerlendirilmesi bireysel olarak yapılır.¹⁰¹

⁹⁶ Türkiye idari olarak 81 ile bölünmüştür. İl valiliği her ildeki en yüksek idari makamdır. Bu nedenle, tüm devlet kurumlarının il müdürlükleri, Valiliğe bildirimde bulunur. Uluslararası koruma için yapılan tüm başvuruları kayıt altına almaktan sorumlu olan kurum, teknik olarak İl Valiliği yetkisi altında hizmet veren İl Göç İdaresidir. YUKK, Madde 65(1).

⁹⁷ YUKK, Madde 65(1).

⁹⁸ YUKK, Madde 65(3)

⁹⁹ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 65(1)

¹⁰⁰ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 65(2)

¹⁰¹ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 65(1)

¹⁰² YUKK Madde 69(1)

¹⁰³ YUKK Madde 70(2)

¹⁰⁴ Daha fazlası için, bkz AIDA, Country Report Turkey, 2017 Update, Mart 2018: <https://bit.ly/2l1S9fS>, 27-28.

YUKK, uluslararası koruma başvurularının İGİM tarafından kayıt altına alınacağını belirtir.¹⁰² Başvuru sahipleri, kayıt görüşmesi ve daha sonraki görüşme için tercümanlık hizmeti talep edebilir ve bu kişilere bu konuda destek sağlanmalıdır.¹⁰³

Uygulamada, uluslararası koruma prosedürüne erişim 2018'de önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır. Oysa, daha önce İl Göç İdaresi ile BMMYK arasında bir "paralel prosedür" düzenlemesi bulunuyordu, BMMYK ve uygulama partneri SGDD-ASAM SGDD-ASAM gibi STK'lara yönlendirebilir.

YUKK Madde 69, İl Göç İdaresi tarafından kayıt işleminin tamamlanması için herhangi bir zaman sınırı koymaz, ancak YUKK Uygulama Yönetmeliği (RFIP), GİGM tarafından başvuruların "en kısa sürede kurumsal yazılım sisteminde" kayıt altına alınması gerektiğini vurgular.¹⁰⁷ YUKK Uygulama Yönetmeliği, tarafından **Ankara**'da kayıt alınıyor, başvuru sahipleri, başvurularını İl Göç İdaresine sunmaları için "uydu kentler" e yönlendiriliyordu.¹⁰⁴ BMMYK, 10 Eylül 2018 tarihinde.

Türkiye'deki kayıt faaliyetlerinin sona erdiğini açıklamıştır.¹⁰⁵ BMMYK korumaya erişim ve korumanın teşvik edilmesi için aktif görevini sürdürmektedir.

Uluslararası koruma başvuruları şimdilerde resmi olarak 81 ilden herhangi birinde İl Göç İdaresi Müdürlüğü tarafından alınmaktadır. Bununla birlikte, uygulamada, bir sığınmacı İl Göç İdaresine başvurup kayıt yaptıramıyorsa, başvurusu ve kayıt süreci için kişi "uydu kente" yönlendirilmektedir.¹⁰⁶ Kişilerin 15 gün içinde kendilerinin yönlendirildiği "uydu kent" bünyesinde bulunan İl Göç İdaresine başvurmaları ve kayıtlarını yaptırmaları beklenmektedir. 15 gün içinde başvuruyu tamamlamamak, başvurunun geri çekilmiş sayılmasına ("statünün geri çekilmesi") neden olur. GİGM ulaşım masrafları konusunda yardım sağlamaz ancak başvuru sahiplerini yardım almaları için başvuru makamların başvuru sahibine, eğer mümkünse başvuru sırasında, değilse daha sonraki bir aşamada kayıt için yapılacak görüşmenin saat ve yerini tebliğ etmesini şart koşar.¹⁰⁸

Ancak, uygulamada, Eylül 2018'de GİGM tarafından sürecin devralınması, uluslararası koruma prosedürüne erişimde ciddi engellerle karşılaşılmasıyla sonuçlanmıştır. 2019'da sorunlar devam etmiş ve Suriyeli olmayanların kayıt sürecinin devralınmasından sonra keyfilik artmıştır.¹⁰⁹ Standart bir uygulama olmadığı için genel sistemi değerlendirmek zordur.¹¹⁰ Ancak, temel kamu politikası, kişileri kayıt dışı bırakmak ve bu nedenle hassas gruplar dışında özellikle Afganları Türkiye'yi terk etmeye zorlamak yönünde gibi görünmektedir. ¹¹¹ Afganlar bu nedenle göç sisteminde 'kayıtsız düzensiz göçmen' olarak tutulmakta ya da uluslararası koruma başvuruları alındığında hızlandırılmış prosedürde muamele görmektedir. ¹¹² 2020'de sorunlar COVID-19 nedeniyle daha da artmıştır.

Kayıt görüşmesi; kimlik bilgileri, ülkeye geliş nedeni, menşe ülkeden ayrıldıktan sonraki deneyim, geliş rotası, Türkiye'ye geliş yolu ve başka bir ülkeye yapılan önceki uluslararası koruma başvurusu gibi bilgiler ve ilgili belgeleri bir araya getiren bir görüşmedir.¹¹³ İGİM, tüm belgelerin sunulduğuna emin olmak için başvuru sahiplerinin kişisel eşyalarını kontrol edebilir, üzerlerinde arama yapabilir.¹¹⁴

¹⁰⁵ UNHCR, 'UNHCR will end registration process in Turkey on 10 Eylül 2018: <https://bit.ly/2HRY2FO>.

¹⁰⁶ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

¹⁰⁷ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 70(4)

¹⁰⁸ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 66(2)

¹⁰⁹ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

¹¹⁰ Van Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

¹¹¹ Paydaş ve Van Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

¹¹² Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

¹¹³ YUKK, Madde 69(2) - (4).

¹¹⁴ YUKK, Madde 69(2); YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 69(4).

Kayıt görüşmesi; kimlik bilgileri, ülkeye geliş nedeni, menşe ülkeden ayrıldıktan sonraki deneyim, geliş rotası, Türkiye'ye geliş yolu ve başka bir ülkeye yapılan önceki uluslararası koruma başvurusu gibi bilgiler ve ilgili belgeleri bir araya getiren bir görüşmedir.¹¹³ İGİM, tüm belgelerin sunulduğuna emin olmak için başvuru sahiplerinin kişisel eşyalarını kontrol edebilir, üzerlerinde arama yapabilir.¹¹⁴ Bir başvuru sahibinin kimliğini doğrulamak için belge sunamaması durumunda, kayıt yetkilileri kişisel araştırmalar ve diğer araştırmalardan toplanan bilgilerin analizine güvenir. Bu tür kimlik taramasının ilgili bilgiyi sağlayamaması durumunda, başvuru sahibinin beyanları esas kabul edilir.¹¹⁵

Bir başvuru sahibinin kamu sağlığını tehlikeye düşürebilecek tıbbi bir durumu olabileceğine dair endişeler varsa, sağlık kontrolünden geçirilebilir.¹¹⁶ Özel ihtiyaçlarla ilgili bilgiler de kaydedilmelidir.¹¹⁷ BMMYK kayıt işlemlerinin 2018'de sona ermesinden bu yana, bunun İl Göç İdaresi tarafından nasıl ele alındığı belirsizdir. Bununla birlikte, tıbbi yardım alabilmelerini sağlamak için gebelik veya ağır hastalıklar gibi acil durumlarla karşı karşıya kalan sığınmacılar için kayıt sürecine özel olarak izin verildiği görülmektedir.¹¹⁸

Başvuru sırasında, sığınmacı, kendisini ifade edebileceği bir dilde uluslararası koruma başvurusu hakkında bilgiler içeren, yazılı ve imzalı bir beyanda bulunmalıdır. Bu beyan edilen nedenler, Türkiye'ye geliş nedenini ve özel ihtiyaçlarını da içermelidir.¹¹⁹ Okuma yazma bilmeyen kişiler bu şarttan muaftır. Ayrıca, İl Göç İdaresi tarafından, başvuru sahibinin sahip olabileceği herhangi bir destekleyici belge de teslim alınmalı ve 24 saat içinde İl Göç İdaresine teslim edilecek olan standart bir Uluslararası Koruma Başvuru Bildirim Formu doldurulmalıdır.

Kayıt görüşmesinin sonunda, elektronik sistem ekranında kaydedilen tüm bilgiler, düzeltme yapma şansı korunarak başvuru sahibine eksiksiz olarak geri okunmalıdır.¹²⁰ Elektronik ortamda doldurulmuş olan kayıt formunun basılı bir versiyonu da başvuru sahibine verilmelidir.¹²¹

Kanun uyarınca kayıt sürecini tamamlayanlara Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi Kimlik Belgesi verilmektedir.¹²² Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi Kimlik Belgelerinin yenilenmesi ve süresinin uzatılması konusunda yetkili kurum Bakanlıktır.¹²³ 24 Aralık 2019 tarihi itibarıyla YUKK uyarınca bu belge ayrıca Hızlandırılmış Prosedür veya kabul edilemezlik hükümlerinin doğduğu durumlarda da verilmektedir.¹²⁴ Bu düzenlemeyi takiben, İl Göç İdaresi, uluslararası koruma başvurusunun kayıt altına alınması amacıyla iltica başvurusunda bulunanları "uydu kentlere" yönlendirirken bu kişiler için artık bir Kayıt Belgesi düzenlenmemektedir. Başvuru sahiplerine verilen tek evrak, başvurularını yönlendirildikleri ilde İl Göç İdaresine kaydettikten sonra verilen 6 ay geçerli Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi Kimlik Belgesidir.¹²⁵ Bu da, sığınmacıların, uluslararası koruma başvurusu sürecinde olduklarını gösteren herhangi bir dokümanları olmadan, yönlendirildikleri illere seyahat etmeleri gerektiği anlamına gelir. Uygulamada, kişiler ülke genelinde polis kontrolleri sırasında sıklıkla gözetim altına alınırlar ve bu nedenle Geri Gönderme Merkezine transfer edilmeleri riski vardır (bkz. [Sığınmacıların İdari Gözetim Altına Alınması](#)). 24 Aralık 2019 tarihi itibarıyla 6 ayda bir belgenin yenilenmesi yükümlülüğü kaldırılmıştır.¹²⁶

¹¹⁵ YUKK, Madde 69(3); YUKK UygulamaYönetmeliği Madde 69(3)

¹¹⁶ YUKK, Madde 69(6)

¹¹⁷ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 70(5)

¹¹⁸ Bir STK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

¹¹⁹ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 65(5).

¹²⁰ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 70(6).

¹²¹ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 70(7).

¹²² 18 Ekim 2018 tarih ve 7148 sayılı Kanunun 35. Maddesi ile değiştirilmiş olan YUKK, Madde 69(7).

¹²³ 24 Aralık 2019 tarih ve 7196 sayılı Kanunun 81. Maddesi ile değiştirilmiş olan YUKK, Madde 76(1).

¹²⁴ YUKK Madde 76(2)

¹²⁵ Bir STK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

¹²⁶ 24 Aralık 2019 tarih ve 7196 sayılı Kanunun 81. Maddesi ile değiştirilmiş olan YUKK, Madde 76(1).

¹²⁷ HES kodu (Hayat Eve Sığar kodu) COVID-19 risk durumunu değerlendiren ve takip edip izleyen uygulama, bkz: <https://hayatevesigar.saglik.gov.tr/hes-eng.html>.

Uluslararası/geçici koruma kayıtları, COVID-19 nedeniyle Türkiye'deki hemen hemen her şehirde Mart-Haziran 2020 arasında askıya alınmıştır. Uluslararası ve geçici koruma başvuruları çok az ilde yapılabilmekte ve bu bilgiler kamuya açık sağlanmamaktadır. Yalova'da başvuruların açıldığı, ancak iki hafta sonra kapatıldığı söylentileri yayılmıştır. Hem kayıt dışı mülteciler hem de yeni gelenler, prosedüre ve kayıt işlemlerine erişimde sorun yaşamışlardır. Diğer birçok kamu kurumunda olduğu gibi, COVID-19 önlemleri nedeniyle İGİM binalarına fiziksel erişim gibi ek sorunlar yaşanmıştır. Avukatlar İzmir'de İGİM binalarına ancak Sağlık Bakanlığı'nın COVID-19 vakalarını takip etmek için uygulamaya koyduğu kişisel HES kodu ile girebilmiştir.¹²⁷ İstanbul'da avukatlar, İl Göç İdaresi binalarına, özellikle Kumkapı'ya hiç girememiştir. Avukatlar idari personel yerine ancak kapıdaki güvenlikle konuşabilmiştir. Güvenlik görevlileri söylenenleri not alıp idari ofise iletmıştır. İdare ile avukatlar arasındaki iletişim zor olmuş ve bu nedenle etkili bir hukuk yoluna başvurma hakkıyla ilgili endişeleri artırmıştır.¹²⁸ Van'da BMMYK'nın mülteci statüsündeki başvuru sahipleri bile çağrılarak başvurularının reddedildiği bildirilmiştir. En sorunlu grup ise İGİM tarafından başvuruları geri çekilmiş sayılanlar olmuştur.¹²⁹

İç Anadolu ve Marmara bölgesinde İGİM binalarına girmek için de HES kodunun zorunlu olması, ilk kez başvuranlar ve kimlik numarası olmadığı bu nedenle HES kodu başvurusu yapamadığı için başvurusu reddedilen sığınmacılar için sorun yaratmıştır. Akıllı telefonu olmayanlar da kod almakta ve İGİM'lere girmekte zorlanmışlardır. COVID-19 döneminde imza yükümlülükleri 4-5 ay boyunca nispeten esnek tutulmuştur. İGİM'ler tam kapasite ile çalışmamış ve bazı memurlar evden çalışmışlardır.

Birçok sığınmacı kayıt olmadan İstanbul'da kalmıştır. Mülteciler, kayıt olmaları için yönlendirilen illerine yol izni olmadan ve imza yükümlülüklerini ihlal ederek gitmeye çalışmış ancak kayıt olamamışlardır. İzmir, Muğla, Aydın, Marmara Bölgesi ve İç Anadolu'daki mülteciler, İGİM ofislerindeki idari personele (göç uzmanlarına) ulaşamadıklarını ve güvenlik görevlilerince kendilerine ne yapacakları konusunda 'bilgi verildiğini' ifade etmişlerdir. Güvenlik görevlileri kişileri başka şehirlere yönlendirme bile yapmıştır. Bu, güvenlik görevlilerinin hukuki bilgisi olmadan, Türkiye genelinde yaygın bir uygulama haline gelmiştir. Marmara'da gönüllü geri dönüş formu imzalayan bir kişi yeniden başvurmak istemiştir. Yeniden başvurma hakları olmasına rağmen, bir güvenlik görevlisi onlara başvuru yapamayacaklarını söylemiştir.¹³⁰

Uluslararası koruma kayıt randevusu süreleri ofisten ofise değişiklik göstermiştir:

2020 yılında Uluslararası Koruma Prosedürü-Kayıt Randevuları	
1 hafta içinde	Adana, Amasya, Bursa, Erzurum, Kırşehir, Mersin, Sivas
1 ay	Ankara, Çanakkale, Konya, Malatya, Manisa Isparta, Samsun, Trabzon
2-6 ay arası	Denizli, İzmir, Kayseri, Mardin, Nevşehir, Niğde, Van
6 aydan daha uzun	Balıkesir, Çorum, Sakarya, Şanlıurfa
Belirsiz	Kahramanmaraş ve Konya

Kaynak: Mart 2021'de, sahada gerçekleştirilen görüşmelerden sonra bir paydaştan alınan bilgiler.

2020'de İstanbul'daki avukatlar, adli yardım aracılığıyla kayıt belgelerindeki düzeltme talepli vakalarla pek çok kez ilgilenmiştir. Çocukların kayıt altına alınması ve velayetleri ile ilgili davalar açılmıştır. Ayrıca kişinin soyadının kayıtlara yanlış yazıldığı veya evli kişilerin bekar veya bekar olanların evli olarak kaydedildiği durumlar da olmuştur. Bunlar, İGİM'lerin kayıt sırasında yaptığı hatalardır.¹³¹

¹²⁸ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

¹²⁹ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

¹³⁰ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021

¹³¹ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021

3.2. İdari gözetim altında ve sınırda yapılan başvurular

Ülke içinde veya sınır kapılarında kolluk kuvvetleri tarafından uluslararası koruma başvurusu talep eden kişilerle karşılaşıldığında İl Göç İdaresine bildirilir¹³² ve başvuru işleme konulur.¹³³ İdari gözetim altında bulunan kişilerce yapılan uluslararası koruma başvuruları da “derhal” İl Göç İdaresine bildirilir.¹³⁴ Bölgede sınır dışı öncesi idari gözetim tesisi olarak Geri Gönderme Merkezlerine ek olarak, transitle veya doğrudan Türkiye'ye girme girişiminde bulunan kişilerin idari gözetim altına alınmasına hizmet eden Ankara Esenboğa Havalimanı transit bölgesinde bir tesis bulunur (bkz. [İdari gözetim tesisleri](#)).

İdari gözetim altındayken uluslararası koruma başvurusunda bulunan kişiler, Geri Gönderme Merkezinden veya polis karakolundan serbest bırakılır ve bu kişilere bir form (İdari Gözetim Kararı Sonlandırma Tebliği Formu) verilir, bu form aynı zamanda “T6” formu olarak da bilinir, kişilerin düzenli olarak belirlenen bir İl Göç İdaresine bildirimde bulunmaları istenir, bu İGİM, ikamet edilen illerdeki veya başka yerdeki bir İGİM olabilir (bkz. [İdari gözetim yerine alternatif uygulamalar](#)).¹³⁵ “T6” formları 2018'de daha yaygın olarak uygulanmıştır.¹³⁶ 2019 yılında **Yalova** ve **Karabük**'te, trend olarak Suriyeli olmayanların belirli bir kente yönlendirilmesi için T6 formuna zorlandığı durumlar gerçekleşmiştir.¹³⁷ İstanbul'daki geri gönderme merkezlerinde 2019 yılında T6 formu ile seyahat izni verilmiş, kişilerin böylece yönlendirildikleri kente giderken idari gözetim altına alınma veya sınır dışı edilme riski ortadan kalmıştır.¹³⁸

YUKK tarafından iltica prosedürüne erişimi güvenceye almak için sağlanan yasal güvencelere rağmen, Geri Gönderme Merkezlerindeki kişiler, İGİM tarafından kayıt altına alınan uluslararası koruma başvurularını yapmak konusunda ciddi zorluklarla karşılaşmaya devam etmektedir.¹³⁹ **Van**'da 2019'da geri gönderme merkezinde tutulan İranlı bir sığınmacıya, 1,5 yıl sonrası için görüşme tarihi verilmiştir.¹⁴⁰

COVID-19 ile ilgili sorunlar göz önüne alındığında, 2020'de durum daha parlak değildir. Paydaşlar, 2020 yılında kabul edilen geri gönderme merkezinden veya sınırdan yapılan herhangi bir uluslararası koruma başvurusu olup olmadığını bilmemektedirler.¹⁴¹

İç Anadolu bölgesindeki geri gönderme merkezindeki kişilere, bir STK'ya erişemedikleri sürece uluslararası koruma başvurusu hakkında bilgi verilmemiştir. STK'lar, mültecilerin hem adli yardım avukatı talep etmek hem de uluslararası koruma başvurusunda bulunmak için geri gönderme merkezi yönetimine iki dilekçe sunmalarını tavsiye etmişlerdir. Bu dilekçeler **Erzurum**'da işleme alınabilmesine rağmen **Kayseri** gibi illerde barolara ve adli yardım merkezlerine gönderilmemiştir. **Kayseri**'de bir kişinin adli yardım avukatı talep dilekçesi 5 kez dikkate alınmamış en nihayetinde altıncı girişimde dikkate alınmıştır.¹⁴²

Marmara bölgesindeki bir geri gönderme merkezinden uluslararası koruma başvurusu yapmak da zor olabilir. Adli yardım avukatlarına yasal bildirimler yazılı olarak yapılmayabilir, bu nedenle avukatların mümkün olduğunca sık olarak GGM'leri aramaları gerekir.

¹³² Türkiye'de Emniyet Genel Müdürlüğü yerleşim yerlerinde ve sınır kapılarında kolluk görevini yerine getirirken, jandarma yerleşim yerleri dışında bu görevi yerine getirmektedir.

¹³³ YUKK, Madde 65(2)

¹³⁴ YUKK, Madde 65(5)

¹³⁵ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

¹³⁶ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

¹³⁷ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

¹³⁸ İstanbul'dan paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

¹³⁹ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019; İstanbul Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat, 2019; Antakya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

¹⁴⁰ Van Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

¹⁴¹ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021

¹⁴² Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021

¹⁴³ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021

Davalar, özellikle hızlandırılmış prosedürde zamana duyarlıdır, ancak 2020'de pandemi nedeniyle her gün geri gönderme merkezlerini aramak mümkün olamamıştır.¹⁴³ **Malatya** geri gönderme merkezindeki koruma başvuruları da sorunlu ilerlemiştir. İdari gözetim altındayken prosedüre erişim aynı zamanda Türkiye'ye iade edilen kişileri de ilgilendirmektedir. YUKK Uygulama Yönetmeliği Madde 64, geri kabul anlaşmaları uyarınca Türkiye'ye iade edilen kişiler için ayrı bir prosedür çerçevesinin oluşturulması için İçişleri Bakanlığına görev verirken, iade edilen kişilerin bugüne kadar uluslararası koruma prosedürüne erişimini düzenleyen böyle bir araç olmamıştır.

4 Nisan 2016 tarihinden bu yana AB-Türkiye bildirisinin uygulanması bağlamında, Türkiye'ye Yunanistan'dan 738'i Pakistan'dan, 373'ü Suriye'den, 204'ü Cezayir'den, 140'ı Afganistan'dan, 127'si Irak'tan ve 104'ü Bangladeş'ten gelen toplamda 2054 kişi iade edilmiştir.¹⁴⁴ GİGM, bu kişiler için "Yunanistan - iade" başlıklı "V89" adlı tahdit kodunu belirlemiştir, ancak paydaşlar pratikte kullanılan bu koda hiç değinmemiştir. 2020'de Yunanistan'dan 139 kişi geri kabul edilmiştir.¹⁴⁵ 16 Mart 2020 tarihi itibarıyla geri kabul operasyonları durdurulmuş ve Türkiye'de, halk sağlığı endişeleri ve Covid-19 pandemisi nedeniyle Nisan 2021 itibarıyla geri kabul süreci halen işletilmemektedir.¹⁴⁶ (Bkz. ECRE-Yunanistan raporu- AIDA Country Report: Greece 2020). Suriyelilerin dönüş sonrası insan hakları durumuna ilişkin raporlar, adli yardıma ve uluslararası korumaya erişim olmaksızın keyfi gözaltı ve sınır dışı etme gibi ciddi insan hakları ihlallerini ortaya koymaktadır. (ayrıca bkz. [İdari gözetim kararının gözden geçirilmesi için adli yardım](#)).¹⁴⁷

C. Prosedürler.

1. Olağan prosedür

1.1. Genel (kapsam, zaman sınırları)

Göstergeler: Olağan Prosedür: Genel

1. İlgili makamının iltica başvurusuna ilk aşamada karar vermesi için belirlenen zaman sınırı: 6 Ay
2. İlk aşamada sığınma başvurusunun reddedilmesinin detaylı sebepleri başvuru sahibi ile yazılı olarak paylaşılıyor mu? ☐ Evet ☒ Hayır
3. 31 Aralık 2020 tarihi itibarıyla biriken beklemedeki dosya sayısı: Mevcut değil

Uluslararası korunma başvuruları GİGM tarafından incelenecek ve karara bağlanacaktır.¹⁴⁸ Göç uzmanları", özellikle Uluslararası Koruma Bölümü, Genel Merkez ve İl Göç İdaresindeki başvuruların işleme koyulmasından sorumludur.

Kayıt tarihinden itibaren 6 ay içinde bir karar verilmelidir.¹⁴⁹ Ancak, bu bağlayıcı bir süre değildir, çünkü kanuna göre 6 ay içerisinde başvuru süreci karara bağlanamazsa başvuru sahibine bildirilir. Uygulamada, İl Göç İdaresindeki kapasite yetersizliği nedeniyle uluslararası koruma prosedürünün tamamlanmasında ciddi gecikmeler gözlenmektedir. Başvuru sahipleri, yıllarca başvurularının karara bağlanmasını bekleyebilmektedir.¹⁵⁰

¹⁴⁴ UNHCR, *Returns from Greece to Turkey*, 31 Ocak 2020: <http://bit.ly/38XgArl>.

¹⁴⁵ Ministry of Migration and Asylum, MoMa Yearly Report 2020, Aralık 2020: <https://bit.ly/3uBkAJC>, s. 5

¹⁴⁶ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

¹⁴⁷ Koc University, *An overview of the EU-Turkey Deal*, Nisan 2019: <http://bit.ly/33oZLol>.

¹⁴⁸ YUKK Madde 78.

¹⁴⁹ YUKK Madde 78(1).

¹⁵⁰ İstanbul Barosu Avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

GİGM'nin 2017 ve 2020 yılları arasında aldığı kararların sayısına ilişkin istatistik bulunmamaktadır. Mevcut en son istatistikler, 2016 yılında alınan 23.886'sı olumlu, 6.494'ü olumsuz sonuçlanan 30.380 kararın mevcut olduğunu göstermektedir.¹⁵¹ **İzmir**'de, yıl içinde verilecek olumlu kararların sayısı için bir kota bulunduğu ve kişilerin başvurularının bu nedenle reddolduğuna dair endişeler dile getirilmiştir.¹⁵² **İzmir**'de BMMYK tarafından mülteci olarak tanınan kişilerin uluslararası koruma başvuruları İGİM tarafından genellikle kabul edilmektedir. Ayrıca, BMMYK tarafından mülteci olarak tanınan bir İranlının uluslararası koruma başvurusunun red edilmesi, Bolu 1. İdare Mahkemesi'nde yargılama konusu olmuştur.¹⁵³

Genel olarak, değerlendirme ve ilk görüşmede karar verme sürecine ilişkin uygulamalar illere göre farklılaşmaktadır. Görüşmelerin kalitesi, kanıtların değerlendirilmesi, hassas grupların tespit edilmemesi, göç uzmanlarının eğitiminin olmaması ve ayrıca tercümanların bulunmaması gibi sorunlar yaşandığına özellikle değinilmektedir. Ayrıca, bu kalite farklılıklarına İdare Mahkemeleri tarafından da bazı davalarda değinilmiştir. 2020'de geçerli gerekçeler sunulmadan red kararlarının verildiğine dair endişeler dile getirilmiştir.¹⁵⁴ Görüşme formunun kopyaları başvuran kişilerle genellikle paylaşılmamakla birlikte ancak **Kayseri İGİM** ofisinde kişilere görüşme formunun bir kopyası verilmektedir. Yeni uluslararası koruma yönergeleri ile yeni bir görüşme şablonu hazırlanmıştır. Formdaki ilgili kutucuğu işaretleyerek ret kararının nedeni belirtilmektedir. Başvuru sahibinin görüşmede yanlış beyanda bulunduğu düşünüldüğünde, formdaki bu kutucuk işaretlenir ancak geçerli nedenler hakkında daha fazla ayrıntı verilmemektedir.¹⁵⁵

1.2. Önceliklendirilmiş inceleme ve hızlandırılmış süreç

Özel ihtiyaç sahibi kişilere, uluslararası koruma başvurularının işleme konulması konusunda "tüm haklar ve işlemlerde öncelik verilir."¹⁵⁶ Uygulamada, **Kayıt** sürecindeki ciddi engellere rağmen hamileliğin ileri dönemlerindeki kadınlar, özel sağlık sorunları olan kişiler veya refakatsiz çocuklar gibi özel ihtiyaç sahibi kişiler, İl Göç İdaresindeki uluslararası koruma başvuruları kayıt sürecinde önceliklendirmeden faydalanmıştır.¹⁵⁷ Bu önceliklendirmeden faydalanan kişiler hakkında detaylı bilgi ve sayılar ise mevcut değildir.

1.3. Bireysel görüşme

Göstergeler: Olağan Prosedür: Bireysel Görüşme

- Olağan prosedürde uygulamada her sığınmacı ile bireysel görüşme yapılıyor mu?
☒ Evet ☐ Hayır
❖ Öyleyse, uygulamada bu görüşmelerde tercüman desteği var mı? ☒ Evet ☐ Hayır
- Olağan prosedürde, bu görüşmeler karar almak konusunda yetkili makam tarafından mı?
- Görüşmeler video konferans yoluyla mı yapılıyor? ☐ Sıklıkla ☐ Nadiren ☒ Hiçbir zaman
- Sığınmacılar görüşmeyi yapacak uzman ile tercüman için cinsiyet tercihini söyleyebiliyor mu?
☐ Evet ☒ Hayır
❖ Uygulamada görüşmelerde bu tercihler uygulanıyor mu? ☐ Evet ☒ Hayır

¹⁵¹ GİGM, *Yıllık Göç Raporu 2016*: <https://bit.ly/2TQdqU4>, 74-75

¹⁵² İzmir'den Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

¹⁵³ Bolu 1^{inci} İdare Mahkemesi Dava No. 2019/428, Karar No. 2019/700.

¹⁵⁴ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021

¹⁵⁵ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021

¹⁵⁶ YUKK, Madde 67.

¹⁵⁷ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

Olağan prosedür uyarınca, yetkili İl Göç İdaresinin, başvuru tarihinden itibaren 30 gün içinde başvuran kişilerle bireysel görüşme gerçekleştirmesi gerekmektedir.¹⁵⁸ Bu görüşmeler, mülteci hukuku, insan hakları ve menşe ülke bilgisi gibi alanlarda eğitim almış personel tarafından yapılmalıdır.¹⁵⁹

Başvuru sahipleriyle yapılan **Kayıt** görüşmesinin akabinde kendilerine bireysel görüşme için belirlenen yer ve zaman bildirilir.¹⁶⁰ Görüşme belirlenen tarihte yapılamazsa, yeni görüşme tarihi verilmelidir.¹⁶¹ Ertelenen görüşme tarihi, önceki verilen tarihten sonraki 10 günden daha erken olmamak üzere belirlenir. Gerekli görüldüğü takdirde başvuru sahibi ile ek görüşmeler gerçekleştirilebilir.¹⁶² Ancak uygulamada, başvuru sahipleri ilk görüşmeden önce genellikle birkaç aya kadar bekletilebilmektedir.

Görüşme esnasında başvuran kişiye aşağıdaki kişiler eşlik edebilir: (a) aile üyeleri; (b) gözlemci olarak avukatı; (c) tercüman; (ç) psikolog, pedagog, çocuk gelişimcisi veya sosyal hizmet uzmanı; ve (d) başvuran kişi reşit değilse hukuki temsilcisi.¹⁶³

Mevcut uygulamada ses veya video kaydı kullanılmamasına rağmen, görüşmelerde ses veya video kayıtları alınabilir.

Genel olarak, illerde standart bir uygulama yoktur ve prosedürün kalitesi, başvuruya ilgilenen görevliye bağlıdır.¹⁶⁴ **İstanbul** ve **Ankara**'da iki pilot merkez bulunmaktadır. Ancak sivil toplum örgütlerinden paydaşlar ve avukatlara göre, İGİM'lerin çoğunda görüşmelerin kalitesi yeterli seviyede değildir.

Genel olarak, 2019'da paydaşlar, mülteci statüsü belirleme (RSD) görüşmelerinin genellikle uygun koşullar altında yapılmadığını, güvenlik açıklarının genellikle dikkate alınmadığını ve Afganların uluslararası koruma başvurularının otomatikman reddedildiğini bildirmiştir.¹⁶⁵ Örneğin, **Karabük**'te polis memurlarının statü belirleme-RSD görüşmelerini yaparak özellikle Afganların birçoğu için ret kararı verdiği ifade edilmiştir.

2020 başında **Gaziantep**'ten herhangi bir olumlu RSD kararı çıkmamıştır. Özellikle Afganlar **Elazığ**, **Malatya** ve **Adıyaman**'da otomatik olarak reddedilmiştir.¹⁶⁶ **İzmir**'de de 2019'da Afganların başvurularının reddedilmesinde bir artış olduğu iddia edilmiştir. Bazı durumlarda GİGM- özellikle **Denizli** ve **Çanakkale**'de kayıtlı Afganlar için- BMMYK tarafından mülteci olarak tanınan kişilere yeni görüşme tarihleri vermiştir. Bu iki ilde genel olarak reddedilenlerin sayısı yüksektir. **Van**'da RSD görüşmelerinin kalitesi GİGM tarafından sürecin devralınmasından sonra önemli ölçüde düşmüştür. Pandemi nedeniyle tercümanlara erişimde ek sorunlarla beraber 2020'de sorunlar devam etmiştir - bunun nedeni hem genel olarak tercümanlar dahil daha az kişinin çalışıyor olması hem de tercümanlar dahil tüm paydaşlar için İGİM ofislerine ve idari gözetim tesislerine erişimde sorunlar yaşanmasıdır.¹⁶⁷

Görüşmeler, güvenilir menşe ülke bilgisi (COI) dikkate alınarak yapılmamış veya Irak'tan gelen Kürtler gibi belirli gruplara yönelik ayrımcı uygulamalar gözlenmiştir. Belirli grupların güvenlik kaygılarının dikkate alınıp alınmadığı belirsizdir. Başvuruları reddetmenin bir yolunu bulmaya yönelik genel bir eğilim görülmekte ve red kararların hukuki dayanağı oldukça yüzeysel kalmaktadır..¹⁶⁷

¹⁵⁸ YUKK, Madde 75(1)

¹⁵⁹ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 81(2)

¹⁶⁰ YUKK, Madde 69(5)

¹⁶¹ YUKK, Madde 75(4)

¹⁶² YUKK, Madde 75(5)

¹⁶³ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 82(1)

¹⁶⁴ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

¹⁶⁵ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

¹⁶⁶ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

¹⁶⁷ Van barosu Avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

2020 yılında COVID-19 nedeniyle çoğunlukla Mart-Haziran ayları arasında görüşmeler gerçekleştirilememiştir.

2020 yılında Anayasa Mahkemesi, Rusya Federasyonu'ndan gelen bir Karaçay Türkü'nün sınır dışı edilme kararının, *geri gönderilmeme* ilkesini dikkate almadan ve dolayısıyla kötü muamele yasağı ilkesi ihlal edilerek Menşe Ülke bilgisinin yetersiz düzeyde araştırılarak verildiğine hükmetmiştir. Mahkeme, manevi tazminat olarak (raporun hazırlanması esnasında yaklaşık 300 EUR'a tekabül eden) 3.000 TL ödenmesine hükmetmiştir.¹⁶⁸

Tercüman desteği

Başvuru sahiplerine, başvuru sırasında, kayıta ve bireysel görüşmede, talepleri üzerine tercüman desteği sağlanmalıdır.¹⁶⁹

Bireysel görüşme sırasındaki tercüme desteğinin kalitesiyle ilgili olarak mülakat görevlisinin, başvuru sahibi ile tercümanın birbirini anlamada zorluk çektiğini tespit etmesi durumunda, görüşme ileri bir tarihe ertelenir¹⁷⁰ Mülakat görevlisi, tercümana, görüşmenin kapsamı ve uyulması gereken kurallar hakkında bilgi vermelidir.¹⁷¹

2019'da İl Göç İdaresi'nde yeterli sayıda tercüman bulunmaması büyük bir sorun teşkil etmeye devam etmiştir. İGİM'ler zaman zaman sivil toplum kuruluşları tarafından gönderilen tercümanları yeminli tercüman olmadıkları için kabul etmemiştir.¹⁷² Küçük şehirlerde noterler, geri gönderme merkezlerine gitmekte isteksizken geri gönderme merkez idareleri halen yeminli tercüman talep etmektedir.¹⁷³ Antakya'da noterler, hafta sonları geri gönderme merkezlerine hiç gitmek istememekte ve bu da sorunlara neden olmaktadır.¹⁷⁴ Daha küçük illerde, kayıtlı sığınmacı topluluklarından kişiler tercüman olarak getirilmektedir. Başvuru sahipleri genellikle bu tür topluluk tercümanlarının paylaştıkları bilgilerin gizliliğine ve tercümanın kalitesine ilişkin endişelerini dile getirmektedirler. Yetkililer tarafından gayri resmi olarak tercüman olarak istihdam edilen kişilerle ilgili endişeler de mevcuttur.

Çoğu ilde, başvuru sahipleri tarafından konuşulan belirli nadir dillerde tercüman bulması veya bu dillerde tercüman eksikliği görülmektedir. Dahası, kadın tercüman sayısı çok azdır.¹⁷⁵ Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayalı başvurularda, başvuru sahibinin ifadesine hassasiyet gösterilmediği ve sansür uygulandığı da bildirilmiştir.¹⁷⁶ Avukatlar, geri göndermeyle ilgili önemli görüşmeler de dahil olmak üzere geri gönderme merkezlerindeki tercüme hizmetinin kalitesiyle ilgili endişelerini dile getirmişlerdir.¹⁷⁷ Bu sorunlar 2020'de de devam etmiştir.

Görüşme şablonları

Mülakat görevlisi, bireysel görüşme sırasında başvuran kişilerin paylaştığı bilgileri kaydetmek için "Uluslararası Koruma Mülakat Formu" adlı standart bir şablonu kullanmalıdır. Bu form, diğerlerine ek olarak temel biyografik bilgileri, profil göstergelerini, ülkeye geliş nedenlerini ve kendi ülkelerine geri dönmek istememe nedenlerini içeren, başvuru sahibine sorulması gereken önceden tanımlanmış bir dizi sorudan oluşan bir şablondur.¹⁷⁸

¹⁶⁸ Anayasa Mahkemesi, *Kemal Selpagarov davası*, Karar No. 2016/12809, 16 Ocak 2020.

¹⁶⁹ YUKK, Madde 70(2)

¹⁷⁰ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 86(2)

¹⁷¹ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 83(3)

¹⁷² Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

¹⁷³ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

¹⁷⁴ Antakya Barosu Avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

¹⁷⁵ Kadın Dayanışma Vakfı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

¹⁷⁶ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

¹⁷⁷ Antakya Barosu Avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

¹⁷⁸ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 81(5).

Mülakat görevlisi tarafından, görüşme sonunda başvuru sahibine Uluslararası Koruma Mülakat Formunun içeriğinin okunması ve başvuru sahibine düzeltmek istediği herhangi bir bölüm olup olmadığının ve vermek istediği ek bir bilgi olup olmadığının sorulması gerekmektedir.¹⁷⁹

Görüşme sonunda bir görüşme raporu hazırlanmalı ve imzalatılıp bir kopyası başvuru sahibine teslim edilmelidir.¹⁸⁰ Uygulamada, başvuru sahiplerine, bu raporun bir kopyası verilmemektedir.¹⁸¹ **İstanbul**'da 2020 yılında bu rapor görüşmecilere sağlanmamış ve görüşmeciler, görüşmeler sonrası verilen red kararlarının nedenlerini bu nedenle görememişlerdir.¹⁸²

1.4. İtiraz/temyiz süreci

Göstergeler: Olağan Prosedür: İtiraz

1. Kanun, olağan prosedürde ilk aşama kararına bir itiraz süreci sağlıyor mu?

	Evet	Hayır
❖ Evetse, itirazın biçimi:	☒ Adli	☐ İdari
❖ Otomatik olarak durdurma etkisi var mı?	☒ Evet	☐ Hayır
2. Temyiz organının karar vermesi için ortalama işlem süresi: Bilinmiyor

Kararlar yazılı olarak bildirilmelidir.¹⁸³ Olumsuz kararların bildirilmesinde, kararın nesnel sebepleri ve hukuki gerekçeleri ortaya konmalıdır. Başvuru sahibinin bir avukat tarafından temsil edilmediği durumlarda, kişi, kararın hukuki sonuçları ve başvurulabilecek itiraz mekanizmaları hakkında da bilgilendirilir. Ayrıca, YUKK kapsamındaki tüm kararların bildirilmesinde, "ilgilinin yabancı olduğu" dikkate alınmalı ve yazılı bildirimler hakkındaki usul ve esaslara ilişkin tarifname sağlamak adına GİGM tarafından ayrı bir yönetmelik düzenlenmelidir.¹⁸⁴ Uygulamada kararlar Türkçe olup İGİM tarafından başvuran kişinin diline çevrilir.¹⁸⁵

YUKK, olağan prosedürde verilen olumsuz kararlara karşı iki ayrı çözüm yolu olarak, isteğe bağlı idari itiraz başvurusu ve adli itiraz başvurusu sunar. Olağan prosedür uyarınca GİGM tarafından verilen olumsuz kararlar karşı karşıya kalındığında, başvuru sahipleri:¹⁸⁶

1. Uluslararası Koruma Değerlendirme Komisyonlarına (UKDK) 10 gün içinde idari itiraz başvurusu yapabilir ve yalnızca ilk idari itiraz başvurusu başarısız olursa, yetkili İdare Mahkemesi'ne ikinci adli itiraz başvurusunda bulunabilir ya da;
2. Yetkili İdare Mahkemesine 30 gün içinde doğrudan adli itiraz başvurusunda bulunabilirler.

Uygulamada, ikinci yöntem uygulanır. Her iki itiraz yolu da otomatik olarak askıya alma etkisine sahiptir. YUKK kapsamında, başvuru sahiplerinin, YUKK tarafından olumsuz sonuçlanan kararlara karşı sağlanan tüm başvuru yolları tükenene kadar,¹⁸⁷ **Sınır dışı etme ve geri gönderme** bölümünde anlatıldığı şekilde genellikle Türkiye'de kalmalarına izin verilir.

¹⁷⁹ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 86(3)

¹⁸⁰ YUKK, Madde 75(6).

¹⁸¹ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019

¹⁸² Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021

¹⁸³ YUKK, Madde 78(6).

¹⁸⁴ YUKK, Madde 100.

¹⁸⁵ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2018.

¹⁸⁶ YUKK, Madde 80.

¹⁸⁷ YUKK, Madde 80(1)(e).

2020'de e-Duruşma yapmak için bir pilot proje başlatılmış, ancak buna sulh ceza mahkemeleri veya idari mahkemeler dahil edilmemiştir.¹⁸⁸ Davalar Mart ve Nisan 2020'de ertelenmiş ve yasal süreler Mart'tan Haziran 2020'ye ertelenmiştir.¹⁸⁹

1.4.1. UKDK'ye idari itiraz başvurusu

Olağan prosedürde verilen olumsuz kararlar durumunda, kararın yazılı bildiriminden sonraki 10 gün içinde UKDK'ye itiraz edilebilir.¹⁹⁰

UKDK özel bir idari itiraz organı olarak öngörülür ve GİGM Genel Merkezinin koordinasyonu altında işlev görür.¹⁹¹ GİGM Genel Merkezi ve / veya İGİM'nin himayesinde bir veya daha fazla UKDK oluşturulabilir.

Her Komisyona bir GİGM temsilcisi başkanlık eder ve ikinci bir GİGM görevlisinin yanı sıra Adalet Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı temsilcileri de komisyonda yer alır. BMMYK'dan gözlemci statüsünde bir temsilci davet edilebilir.¹⁹² UKDK'ye atanan GİGM personeli 2 yıllığına atanır, Adalet Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı temsilcileri ise bir yıllığına atanır. UKDK'nin üyelerine ek bir görev verilmeyeceğinden bu komisyonun tam zamanlı olarak çalışmalarına devam eden uzmanlaşmış iltica komisyonu olarak görev yapması öngörülmektedir.¹⁹³

UKDK, aşağıdaki kararlara karşı itiraz başvurularını değerlendirip karara bağlamak hususunda yetkilidir:¹⁹⁴

- a. Olağan prosedürde verilen olumsuz kararlar;
- b. Başvuru sahipleri ve uluslararası koruma statüsü sahipleri hakkında değerlendirilip uluslararası koruma statüsü hakkında olmayan diğer diğer olumsuz kararlar;
- c. **Mülteci statüsünün sona erdirilmesi** ya da **Koruma statüsünün iptali** ile ilgili kararlar

Öte yandan, idari gözetim, kabul edilemez başvuru ve hızlandırılmış değerlendirme kararları UKDK'nin yetkisi dışındadır.

UKDK, GİGM'nin kararlarını, hem var olan olgulara hem de kanuna dayanarak gözden geçirir.¹⁹⁵ Gerekli gördüğü takdirde tüm dava dosyasını GİGM'den isteyebilir. UKDK, gerekli gördüğü takdirde başvuru sahipleriyle görüşmeye yetkilidir veya ilgili İGİM'ye başvuru sahibi ile ek görüşme yapması talimatını verir.

YUKK, UKDK'ye yapılan itirazların sonuçlandırılması için bir süre sınırlaması getirmemesine rağmen, YUKK Uygulama Yönetmeliği Madde 100(3)'e göre, komisyona yapılan itirazlarda başvuru alındıktan sonra 15 gün içinde bir karar verilmesi ve başvuran kişinin bilgilendirilmesi gerekir, bu süre 5 gün daha uzatılabilir.

UKDK, GİGM kararlarını doğrudan iptal etme yetkisine sahip değildir. Komisyon itiraz başvurusunu reddedebilir ve GİGM'nin verdiği ilk kararı onaylayabilir veya GİGM'den ilk kararını olgular ve kanunlar doğrultusunda yeniden gözden geçirmesini isteyebilir. Bu nedenle, UKDK tarafından verilen kararlar GİGM üzerinde bağlayıcı sayılmaz.

¹⁸⁸ E-duruşmalar hakkında daha fazla bilgi için, bkz. Moroğlu Arseven, Virtual Justice in Turkey: Where We Are and What to Expect From the Future? 7 Ocak 2021: <https://bit.ly/2TeIXQ8>.

¹⁸⁹ Paydaş tarafından dile getirilen ilgili madde

¹⁹⁰ YUKK, Madde 80(1)(a).

¹⁹¹ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 134

¹⁹² YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 145

¹⁹³ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 146 ve 147

¹⁹⁴ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 149

¹⁹⁵ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 100(1)

¹⁹⁶ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 100(2)

GİGM ilk verdiği olumsuz karara sadık kalmayı seçerse, başvuru sahibi yetkili İdare Mahkemesine adli itiraz başvurusunda bulunmalıdır. Mevcut uygulamada UKDK'nin, olumsuz kararlara itirazları incelemediği görülmektedir. Bir avukatın UKDK'ye itiraz başvurusunda bulunduğu bilinen bir davada, avukata birkaç ay boyunca hiçbir bilgi verilmemiştir.¹⁹⁷ Bu alandaki avukatlar ve uzmanlardan edinilen bilgilere göre, UKDK'nin etkili bir idari itiraz mekanizması olmadığı ve başvuran kişilerin doğrudan İdare Mahkemesine adli itiraz başvurusunda bulunmayı tercih ettiği görülmektedir.¹⁹⁸

1.4.2. İdare mahkemesine yapılan adli itirazlar

Olağan prosedürdeki olumsuz kararlarda, kararın yazılı bildiriminden sonraki 30 gün içinde yetkili İdare Mahkemelerine doğrudan itiraz edilebilir.¹⁹⁹ Kişilerin, haklarında verilen olumsuz bir karara karşı adli itiraz başvurusunda bulunmadan önce UKDK yolunu tüketmeleri şartı yoktur. Ancak, önce UKDK'ye idari itiraz başvurusunda bulunmayı seçerlerse, bunun sonucuna bağlı olarak, İdare Mahkemesine olumsuz bir UKDK kararına karşılık ikinci itiraz başvurusunda bulunabilirler. Türkiye yasalarına göre, söz konusu eylem veya kararın alındığı alanda İdare Mahkemesinin söz konusu kararı değerlendirmesi zorunludur.²⁰⁰

YUKK, uzmanlaşmış iltica ve göç mahkemeleri oluşturmamış olsa da, Türkiye Hakimler ve Savcılar Kurulu, herhangi bir yerel yargı alanındaki hangi İdare Mahkemesi biriminin, YUKK kapsamındaki idari işlem ve kararlara yapılan itirazlardan sorumlu olacağını belirler.²⁰¹ 2015 yılında, HSK YUKK kapsamında verilen kararlara karşı yapılan itirazlardan sorumlu birim olarak her İdare Mahkemesinde 1. Mahkemeyi görevlendirmiştir. Bununla birlikte, söz konusu yetkili birimler, her türden dosyayla ilgilenmeye devam etmekte ve yalnızca iltica ve göç alanındaki itiraz organları olarak hizmet vermemektedir. Geçmişte, kararların kalitesi ve sulh mahkemelerinde hakimlerin sürekli değişmesi endişe uyandırmıştır, hakimlerin bu tür davalar hakkında önden bilgi sahibi olmak için her zaman vakitleri olmamıştır.²⁰² Olağan prosedürde olumsuz kararlara itirazlarda, karar vermesi hususunda, İdare Mahkemelerine verilmiş herhangi bir zaman sınırı yoktur. İdare Mahkemesi başvuruları normalde yazılı bir prosedürle karara bağlanır. Teoride, bir başvuru sahibi yetkili mahkeme tarafından belirlenen veya belirlenmeyen bir duruşma talep edebilir.

İdare Mahkemelerinin hem olgulara hem de kanunlara dayalı olarak GİGM kararlarını gözden geçirmesi zorunludur. Eğer başvuru olumlu karşılanırsa, verilen karar GİGM kararını feshetmekle birlikte, durumu bozmaz. İdari kanuna göre, birinci derece yetkili makam, itiraz edilen eylemi veya kararı revize etmek veya İdare Mahkemesi kararını Danıştaya 30 gün içinde bildirmekle yükümlüdür²⁰³ İdare Mahkeme içtihadı, ilk aşama kararlarının kalitesinde devam eden sorunlar olduğunu teyit etmektedir. **Ankara ve İstanbul** İdare Mahkemeleri mülteci hukuku konusunda uzman ve en yetkili mahkemeler olarak kabul edilir. Her iki mahkeme, uluslararası koruma başvurusuyla ilgili olumsuz kararlarda, geri göndermeme ilkesine ve GİGM'nin yanlış değerlendirme yaptığına dayanarak birçok kararı iptal etmiştir. Örneğin, İranlı Hristiyan bir sığınmacının başvurusunda,²⁰⁴ Ankara İdare Mahkemesi, GİGM'nin sunduğu argümanı reddetmiş ve YUKK, Madde 93 uyarınca, GİGM'nin, başvuran kişinin hikayesi ile BMMYK ve uluslararası STK'ların raporları üzerinden İran'daki Hristiyanların şu anki durumu gibi nesnel ve öznel kanıtlara dayanarak iddiayı değerlendirmesi gerektiğine karar vermiştir. Mahkeme ayrıca, GİGM'e, her dosyada, başvuru sahibinin mülteci veya şartlı mülteci olarak ya da ikincil koruma altında korunabileceğinin değerlendirilmesi gerektiğini hatırlatmıştır.

¹⁹⁷ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

¹⁹⁸ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2018.

¹⁹⁹ YUKK, Madde 80(1)(ç).

²⁰⁰ Türkiye'de, tüm illerde İdare Mahkemesi mevcut değildir. Bünyesinde İdare Mahkemesi bulunmayan küçük illere en yakın ilde faaliyet gösteren İdare Mahkemesi katılmaktadır. Her ilin İdare Mahkemesi, sayılarla belirtilen birkaç daireye bölünmüştür.

²⁰¹ YUKK, Madde 101

²⁰² ECRE AIDA Database, 'Turkey: Judicial Review of Administrative Detention Decisions', 28 Mayıs 2018: <https://bit.ly/3exWd8t>.

²⁰³ İdari Yargılama Usulü Kanunu, Madde 28.

1.4.3. Bölge İdare mahkemesi ve Danıştay’a ikinci itiraz başvurusu

İYUK’A göre, Başvuran kişiler, Bölge İdare Mahkemesi ve Danıştaya 30 gün içinde bir itiraz başvurusunda bulunabilirler.²⁰⁵ Bu birimlerin başvurusu karara bağlaması için bir zaman sınırı yoktur. İtiraz başvurusu hakkındaki Danıştay kararı başvuruya ilişkin nihai karar teşkil eder, çünkü temyiz edilemez. Bu genel kuralın ötesinde gerek gerek YUKK’un 53(3) maddesinde gerekse 80(1)(d) maddesinde, idare mahkemeleri tarafından sınır dışı işlemlerinin ve uluslararası korumaya ilişkin işlemlerin iptali davalarında verilen kararların kesin olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla bu kararlara karşı bölge idare mahkemelerinde itiraz edilemeyeceği gibi Danıştay’da temyiz yoluna da başvurulamayacaktır.

İYUK’un 46. maddesinde 2014 yılında 6545 sayılı Kanun ile değişiklik yapılmıştır. Yapılan değişiklikle Danıştay’da temyiz yoluna başvurulacak kararlar tahdidi olarak belirlenmiştir. İYUK’un 46(1). maddesinde sayılan hususlardan yalnızca (b) bendi uyarınca YUKK’un düzenlediği hususlara ilişkin davalarda istinaf sonucu bölge idare mahkemeleri tarafından verilen kararlara karşı Danıştay’a başvurulabilir. (b) bendine göre, konusu yüz bin Türk lirasını aşan vergi davaları, tam yargı davaları ve idari işlemler hakkında açılan davalarda bölge idare mahkemelerinin kararları Danıştay’da temyiz edilebilir. Bununla beraber sınır dışı veya uluslararası koruma kararlarının iptali davalarında idare mahkemelerince verilen kararlara karşı bölge idare mahkemelerinde istinaf yoluna gidilse dahi bölge idare mahkemeleri kararlarının (b) bendine istinaden temyizi olasılığı neredeyse yok denecek kadar azdır. İYUK’un 46(1). maddesinde sayılan hususlardan diğer herhangi biri, YUKK uyarınca yapılan idari işlemlerle ilgili değildir. Bu nedenle YUKK uyarınca yapılan idari işlemlere ilişkin bölge idare mahkemesi kararlarının temyiz edilmesi mümkün gözükmemektedir.

Bölge İdare Mahkemesi ve Danıştay tarafından reddedilen ve kabul edilen kararların toplam sayısını vermek zordur. Ancak, aşağıdaki davalar içtihadattan örnekler sunmaktadır:

- Ankara İdare Mahkemesi tarafından reddedilen bir davada, Danıştay, bireysel görüşmelerinde Türkiye’ye geliş nedenlerini “engelli iki kızı için daha iyi sağlık hizmetine erişim sağlamak” olarak ifade eden Afgan bir ailenin uluslararası koruma başvurusu hakkındaki red kararını onamıştır, çünkü bu durum uluslararası koruma için hukuki bir dayanak değildir.²⁰⁶
- Yönlendirildiği uydu kentte İGİM’e başvurmeyen İranlı bir başvuru sahibi ile ilgili başka bir davada, Danıştay, başvuran kişinin idari yükümlülüğünü yerine getirmesini neden geciktirdiği hakkında herhangi bir kanıt veya ifade sunmadığına karar veren Konya İdare Mahkemesinin red kararını onamıştır. Başvuran kişi, Danıştay nezdindeki itiraz başvurusunda “bu süre zarfında depresyonda olduğunu” iddia etmiştir.²⁰⁷

1.5. Adli yardım

Göstergeler: Olağan Prosedür: Adli Yardım

1. Sığınmacılar uygulamada ilk aşamada ücretsiz adli yardıma erişebiliyor mu?
☐ Evet ☐ Zorlukla ☒ Hayır
❖ Ücretsiz adli yardımın kapsamı: ☐ Görüşmede temsil ☐ Hukuki tavsiye
2. Sığınmacılar, uygulamada, olumsuz karara karşı itiraz konusunda ücretsiz hukuki desteğe erişebiliyor mu?
☐ Evet ☒ Zorlukla ☐ Hayır
❖ Ücretsiz adli yardımın kapsamı: ☒ Mahkemelerde temsil ☒ Hukuki tavsiye

Tüm uluslararası koruma başvuru sahipleri ve faydalancıları, avukatlık ücretlerini kendileri karşılamaları kaydıyla, “Avukatlık hizmetleri ve danışmanlık kısmında yazılı iş ve işlemler” ile ilgili olarak bir avukat tarafından temsil edilme hakkına sahiptir.²⁰⁸

²⁰⁴ Ankara 1^{inci} İdare Mahkemesi, Karar No 2015/849, 22 Nisan 2015.

²⁰⁵ İdari Yargılama Usulü Kanunu, Madde 28. .

²⁰⁶ Danıştay 10^{uncu} Dairesi, Karar No. 2017/4288.

²⁰⁷ Danıştay 10^{uncu} Dairesi, Karar No. 2017/5137, 27 Kasım 2017.

²⁰⁸ YUKK, Madde 81(1).

Prensipite avukatın sığınmacıyı temsil etmesi için noter tasdikli bir vekaletname istenmekle birlikte, başvuru sahibinin Adli Yardım Hizmetinden yararlanması için barodan yapılan avukat görevlendirme yazısı, temsil için yeterli sayılmaktadır.²⁰⁹ Adli Yardımdan atanan ve avukat görevlendirme yazısına rağmen, adli yardım avukatları özellikle genç avukatlar, İGİM tesislerine vekaletname olmadan giremediklerini ifade etmişlerdir.²¹⁰ 2019 yılında **Sivas** ve **Kırıkkale**'de mahkemeler, vekalet olmadan mültecileri temsil eden avukatlardan 100 TL (yaklaşık 15 EUR) ücret talep edilmesine hükmetmiştir.²¹¹

Türkiye Noterler Birliğinin 2 Mart 2016 tarih ve 2016/3 sayılı Genelgesi uyarınca, Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi Kimlik Belgesi (ve daha önce verilen Kayıt Belgesi) noterler tarafından kabul edilen belgeler listesine dahil edilmiştir. Yine de, vekaletname yetkisi, yerine göre değişen ek maliyetler gerektirir ve idari gözetim altındaki başvuru yapan kişiler için önemli bir engel teşkil eder.

1.5.1. İlk aşamada adli yardım

Bireysel görüşme sırasında, başvuru sahiplerine avukatlar ve hukuki temsilcileri eşlik edebilir.²¹² Ayrıca, avukatlara ve hukuki temsilcilere, dosyadaki tüm belgelere erişme garantisi verilir ve kamu güvenliği, kamu düzeninin korunması ve suçun önlenmesi ile ilgili belgeler dışında, kopyaları teslim edilebilir.²¹³ Uluslararası koruma başvuru sahipleri ve statü sahipleri de STK'lar tarafından sunulan danışmanlık hizmetlerinden yararlanabilirler.²¹⁴

Bununla birlikte, bu önlemlerden, hukuki danışmanlık, adli yardım ve temsil hizmetlerinin fiili olarak temini ve sağlanmasını güvence altına alması bakımından devlete olumlu bir yükümlülük getirecek olan “haklar” ifadesi yerine “özgürlükler” olarak bahsedilmektedir. Uluslararası koruma prosedürüyle doğrudan ilgisi olmayan bazı vakalarda İGİM, avukatların, vekaletname olmaksızın müvekillerine sözlü danışmanlık vermelerini yasaklamıştır.

Türkiye'deki sığınmacılara fiili olarak ücretsiz ve nitelikli adli yardım sağlanması, temel olarak uygulamadaki engeller nedeniyle sınırlı kalmaktadır. Bununla birlikte, 18 ilde sığınmacılara ve mültecilere adli yardım sağlanması amacıyla 2018 yılının Ocak ayında Türkiye'deki Mültecilere destek kapsamındaki AB fonu üzerinden 5 milyon euroluk bir proje BMMYK ile Türkiye Barolar Birliğine yönlendirilmiştir.²¹⁵ Bu girişimler sayesinde, uluslararası ve geçici koruma alanlarına daha fazla baro katıldığı için bu alanda gelişmeler gözlenmiştir. Adli yardım projesi kapsamındaki 18 ilden (**Ankara, İzmir, İstanbul, Gaziantep, Şanlıurfa, Antakya, Kayseri, Adana, Denizli, Aydın, Bursa, Çanakkale, Kilis, Mersin, Trabzon, Edirne, Van, Erzurum**) baro, diğer durumlara ek olarak uluslararası koruma davaları ile ilgilenmeleri adına mülteci hukuku alanında özel eğitim almış avukat listeleri hazırlamıştır. Sadece özel eğitim almış avukatlar davalarla ilgilenmeye uygundur.²¹⁶ Davalar, çalışma hayatı ile ilgili davalar ve ceza davaları hariç olmak üzere, sınır dışı edilme, uluslararası veya geçici koruma prosedürleri, medeni kanunla uyumsuzluklar ile ilgili olabilir.²¹⁷

²⁰⁹ Burada bkz. Anayasa Mahkemesi Karar no. 2015/87, 8 Ekim 2015: <http://bit.ly/2E3xSIn>.

²¹⁰ İstanbul Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

²¹¹ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

²¹² YUKK, Madde 75(3).

²¹³ YUKK, Madde 94(2).

²¹⁴ YUKK, Madde 81(3).

²¹⁵ Izgazete, 'Hukuksuz uygulamanın iptalini İzmir Barosu sağladı, 20 Ocak 2018: <http://bit.ly/2Dl9UmO>. Ayrıca bkz. UNHCR, *Türkiye: Strengthening legal protection and access to justice*, Mayıs 2018: <https://bit.ly/2HTqCAk>.

²¹⁶ Türkiye Barolar Birliği tarafından verilen bilgiler, Şubat 2019.

²¹⁷ A.y.

2020 yılında bu UTBA projesine üç il: **Eskişehir, Sakarya ve Çankırı** eklenmiştir. 2021'de Kilis'te yeni bir hukuk kliniği açılacaktır. BMMYK'ya göre 2020'de 3.800 mülteci ve sığınmacı hukuk klinikleri aracılığıyla danışmanlık almıştır.²¹⁸

Genel olarak, projenin son derece faydalı olduğu görülmüştür.²¹⁹ Yalnızca projenin hedef alanı olan (projenin kapsamının dışındaki illerden GGM'ler hariç) geri gönderme merkezlerinde sağlanan bilgi materyalleri ile, mültecilerin adalete ve bilgiye erişimlerinde artış yaşanmıştır.²²⁰ Sınır dışı etme davaları gibi zamana duyarlı davalarda avukatların yeterince hızlı görevlendirilmediğine dair bazı endişeler dile getirilmiştir. Ayrıca adli yardım bütçeleri ildeki avukat ve vatandaş sayısına göre belirlenmekte, ancak bütçe planlanırken uluslararası koruma başvurusunda bulunanlar gibi vatandaş olmayan kişiler dikkate alınmamaktadır.²²¹ Bu noktada durum net olmasa da, tahdit kodu verilen kişilerin program kapsamında adli yardıma erişip erişemediği konusunda kaygılar dile getirilmiştir.²²²

Adli yardım talepleri, sığınmacılar, üçüncü şahıslar tarafından veya Geri Gönderme Merkezlerinden gerçekleştirilebilir. Sivil toplum kuruluşları, mülteci ve sığınmacılardan gelen doğrudan başvurularla adli yardım için başvuruların ana kaynağıdır, ancak sayı düşük kalmaktadır. Bu, adli yardım programının uluslararası koruma başvurusunda bulunacak kişileri de kapsamasına ve bazı durumlarda baroların Türkiye'de mülteci korumasına katkıda bulunmak için ek adımlar atmasına ivme kazandırmıştır.²²³ Bununla birlikte, uygulamada, STK'lardan veya üçüncü taraflardan gelen yönlendirmeler bütün barolar tarafından kabul edilmemektedir.²²⁴ Barolar, davaları otomatik bir sistem aracılığıyla tahsis eder ve proje kapsamında adli yardım için uygun olup olmadıklarına karar verir, aksi takdirde aşağıda bahsi geçen genel Adli Yardım Programına yönlendirilir.²²⁵ Ayrıca STK'ların yönlendirdiği tüm vakalar adli yardıma uygun olmaz.²²⁶ Proje kapsamında adli yardım sağlanmasındaki uygulama konularından biri, söz konusu adli yardımın proje finansmanı kapsamında olmayan "G87" veya "G89" gibi tahdit kodları verilmiş olan sığınmacılarla ilgilidir. Bu durumlarda ek finansman ile maliyetleri karşılamak baroların inisiyatifindedir.²²⁷

Türkiye Barolar Birliği, Suriyeli ve Suriyeli olmayan başvuru sahipleri için, iki dilde adli yardımda bulunan mahkeme personeli ve avukatlar için telefonla tercümanlık hizmeti başlatmıştır. Ancak, avukatların idari gözetim tesislerinde telefon taşımaya izin verilmediğinden, bu hizmet Geri Gönderme Merkezlerinde kullanılamaz.²²⁸ Bunun istisnası **İzmir, Antakya, Van, Gaziantep ve Şanlıurfa**'dır buralarda avukatların kullanımına açık sabit telefon mevcuttur.²²⁹

Baroların dahil olmasının ötesinde, kısıtlı sayıda hukuki bilgi ve destek hizmetleri sunan bir dizi STK vardır, ancak bu desteği, sahada geniş çaplı olarak ülke geneline yaymak konusunda kaynak ve işletme kapasitesine sahip değildir. Sığınmacı nüfusunun büyüklüğünü ve Türkiye'nin coğrafi dağılım politikasını dikkate alarak (bkz. [Serbest dolaşım hakkı](#)), çoğu yerdeki sığınmacılar, STK'lar tarafından verilen uzmanlaşmış hukuki danışmanlık ve destek hizmetlerine ilk aşamada erişemezler. Sığınmacılara hukuki danışmanlık sağlayan STK'lar arasında SGDD-ASAM, Hayata Destek Derneği, Uluslararası Mülteci Hakları Derneği, Mülteci Hakları Merkezi, Mülteci-Der, İKGV, Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları Derneği yer almaktadır.

²¹⁸ UNHCR Turkey, 2020 Operational Highlights: <https://bit.ly/3esx9AE>.

²¹⁹ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

²²⁰ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

²²¹ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

²²² Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

²²³ Refugee Rights Turkey, Access to State-Funded Legal Aid Services by Asylum Seekers and Migrants in Turkey: Challenges and Opportunities, Ocak 2019: <http://bit.ly/33m3P97>

²²⁴ A.y.

²²⁵ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

²²⁶ İstanbul Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler

²²⁷ Türkiye Barolar Birliği tarafından verilen bilgiler, Şubat 2019.

²²⁸ İstanbul Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

²²⁹ İzmir, Antakya, Van, Gaziantep ve Şanlıurfa'dan paydaşların sağladığı bilgiler, Mart 2020.

STK'ların sığınmacılara verilecek adli yardım hizmetlerini finanse etmeleri için tahsis edilmiş herhangi bir hükümet fonu bulunmaması durumunda, STK'lara sağlanan proje bazlı dış finansmanın sınırlı olması, donör programlarında doğrudan hukuki hizmet faaliyetlerine öncelik tanınmaması ve proje bazlı fonlara uygulanan katı bürokratik gereklilikler, uzmanlaşmış hukuki hizmet sağlayıcısı STK'ların ortaya çıkmasını ve gelişmesini zorlaştırmaktadır. STK'lara erişim, COVID-19 sırasında faaliyetlerin askıya alınması ve yüz yüze hizmetlerin sağlanamaması nedeniyle daha da kısıtlanmıştır (bkz. [STK'lara ve BMMYK'ya erişim](#)).

BMMYK ile koordineli çalışan partner organizasyonlar, ancak başvuran kişi hakkında 'terörizm şüphesi' yoksa hukuki danışmanlık hizmeti sağlayabilirler.²³⁰ Şikayet veya taleplerini hukuk kliniklerine yönlendirirler. Talep acil değilse, adli yardım avukatından adli yardım ofisleri aracılığıyla randevu alınması yaklaşık on gün sürer çünkü her randevu için BMMYK'dan onay alınması gibi bir prosedür de vardır.²³¹

1.5.2. Adli itirazlarda adli yardım

Avukat ücretini karşılamakta maddi imkânı olmayan kişiler, uluslararası koruma prosedüründe adli itiraz başvurusu için, hükümet tarafından finanse edilen Adli Yardım Programına yönlendirilir.²³² YUKK, teoride, yabancı uyruklular da dahil olmak üzere Türkiye'deki tüm ekonomik açıdan dezavantajlı kişiler için erişilebilir olması gereken mevcut Adli Yardım Programına değinmektedir.

Adli Yardım Programı, her ilde barolar tarafından, her bir baro kurulunun takdirine bağlı olarak, hak ediş ve liyakat esasına tabi olarak uygulanmaktadır. "Hak ediş" konusunun değerlendirilmesi, barolar arasında farklılık gösterir; **Mersin** ve **Kahramanmaraş**'ta kişinin finansal durumunu onaylayan bir belge talep edilirken (fakirlik belgesi), **Gaziantep** ve **Şanlıurfa** barosu gibi diğer barolar böyle bir belge talep etmez.²³³

Baroların uygulamada daha aktif katılımının önündeki engellerden biri, devlet bütçesinden barolara sağlanan adli yardım fonunun kısıtlı oluşudur. Teknik olarak her türlü "avukatlık hizmeti", Avukatlık Kanunu uyarınca adli yardım kapsamına girerken, uygulamada, Türkiye'deki Adli Yardım Sistemi, mahkeme haricinde verilen hukuki danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinden farklı olarak faydalanıcılara mahkemelerde ücretsiz hukuki temsil sağlamaktadır. Bu gerçekten de, uluslararası koruma başvuru sahiplerinin, uluslararası koruma prosedürü içindeki herhangi bir eylem ve karara ilişkin adli itirazlarıyla ilgili olarak devlet tarafından finanse edilen adli yardımı talep etmelerini sağlayan bir ilkedir ve YUKK Madde 81(2) altında vurgulanır.

Türkiye'de İdare Mahkemesine dava açılması ile ilgili masraflar arasında vekaletname için noter ücreti, kimlik belgelerinin tercüme ücreti, mahkeme başvurusu ve diğer adli ücretler ve posta ücretleri bulunmaktadır. Adli Yardım Programı sadece kısmi olarak avukatlık ücretini karşıladığından, başvuru sahiplerinin bu masrafları kendi kaynaklarından karşılamaları gerekmektedir, Mahkemeden bu masrafların feragat edilmesini talep etme olasılığı olsa da, hakimler bu istisnalar konusunda geniş bir takdir yetkisine sahiptir ve bazı durumlarda önemli bir sebep belirtmeden bu talepleri reddetmektedir.²³⁴

Hükümet tarafından finanse edilen Adli Yardım Programı kapsamındaki avukatlara verilen maddi tazminat düzeyi kısımdır ve bilhassa profesyonel kariyerlerinin ilk aşamalarında olan genç avukatların ilgisini çekmeyi amaçlamaktadır. Adli yardım avukatlarına yapılan ödemeler, dava için harcanan saatlerin aksine,

²³⁰ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

²³¹ SGDD-ASAM Gaziantep tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

²³² YUKK, Madde 81(2).

²³³ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler ile Şanlıurfa Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019. The

²³⁴ Danıştay, bir davada masraflardan feragat isteme hakkının her durumda İdare Mahkemesi tarafından akılda bulundurulması ve incelenmesi gerektiğine hükmetmiştir: Karar No. 2016/1830, 31 Mart 2016

gerçekleştirilen hukuki işlem türü temelinde yapılır.²³⁵ Sonuç olarak, adli yardım avukatlarının iltica davalarına bol miktarda zaman ve efor harcamaları konusunda teşvikler yetersizdir. Bununla birlikte, BMMYK ve Barolar Birliğinin yürüttüğü söz konusu adli yardım projesi, uluslararası koruma ve geçici koruma ile ilgili davalar için hedeflenen 18 baroya finansman sağlamaktadır.

Adli yardımla ilgili ilginç bir davada, Anayasa Mahkemesi 2020 yılında ilk derece mahkemesinin Çeçen kökenli Rusya vatandaşı adli yardım verilmemesi hükmünün başvuran kişinin etkili bir hukuk yoluna başvurma hakkını ihlal ettiğine karar vermiştir. Anayasa Mahkemesi burada yeniden yargılanma hakkı tanımıştır.²³⁶ Geri gönderme merkezinde tutulması ve aleyhindeki sınır dışı kararının ardından adli yardım başvurusu İdare Mahkemesi tarafından reddedilmiştir. Rusya'ya sınır dışı edilmesi durumunda ciddi işkence riski altında olmasına rağmen, avukatlık ücreti ödenmediği için temyiz başvurusu yapılmamış sayılmıştır. S.B., "yaşam hakkı", "işkence yasağı", "adil yargılama hakkı ve etkili başvuru hakkı" ihlalleri nedeniyle Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuştur. Mahkeme, etkili başvuru hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir ve S.B.'nin tazminat talebi reddedilmesine rağmen, S.B.'nin sınır dışı edilmesi temyiz süreci tamamlanana kadar askıya alınmıştır.²³⁷

2. Dublin sistemi

Dublin III Düzenlemesi Türkiye'de geçerli değildir.

3. Kabul prosedürü

3.1. Genel (kapsam, kriterler, zaman sınırları)

YUKK, Madde 72(1) uyarınca, bir başvurunun kabul edilemez başvuru sayılabileceği 4 gerekçe vardır:

- (a) Yeniden başvuru "başvuru sahibi, farklı bir gerekçe öne sürmeksizin aynı gerekçelerle başvuruyu yenilemişse";
- (b) Daha önce aile üyesi olarak işlem görmüş ve kendi adına başvuru yapılmasına muvafakat verdikten sonra, (başvurunun reddedilmesinin ardından (i) başvurunun herhangi bir aşamasında haklı bir neden göstermeksizin veya (ii) farklı bir gerekçe öne sürmeksizin ayrı bir başvuru yapmışsa,
- (c) Türkiye'ye İlk İltica Ülkesinden gelen kişi tarafından başvuru yapılmışsa;
- (ç) Türkiye'ye Güvenli üçüncü ülkeden gelen kişi tarafından yapılmışsa

Başvurunun kabul edilemez olduğuna ilişkin bu kriterlerin, "başvurunun değerlendirilmesinin herhangi bir aşamasında" ortaya çıkması halinde de kabul edilemez başvuru kararı alınır.²³⁸ Ancak, YUKK Madde 72 uyarınca bu kriterlerin incelenmesi, İGİM tarafında Kayıt aşamasında gerçekleştirilir.²³⁹

Başvurunun kabul edilemez olduğuna ilişkin İGİM'in yaptığı değerlendirmenin sonucuna bağlı olarak,

²³⁵ Örneğin, 2019'da Aydın Barosu, Hukuk Mahkemelerindeki işlemler için 2180 TL ayırmaktadır: Aydın Barosu, Adli Yardım Görevlendirmeleri Ücret Tarifeleri: <https://bit.ly/2umZFNk>.

²³⁶ Anayasa Mahkemesi, S.B., 2017/19758, 2 Aralık 2020.

²³⁷ Bianet, "Refusal Of Refugee's Legal Aid Application Is A Violation of The Right to An Effective Remedy" (in Turkish), 10 Nisan 2021: <https://bit.ly/3fTEQCm>.

²³⁸ YUKK, Madde 72(2) LFIP; YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 74(3)

²³⁹ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 73

- ❖ Bir başvuru sahibinin yukarıdaki (a) veya (b) 'de listelenen kriterlere uyduğu kabul edilirse, İGİM başvurunun kabul edilemez olduğuna ilişkin karar verir ve 24 saat içinde GİGM Genel Merkezine bildirimde bulunur, ancak İGİM değerlendirmesinin sonuçlandırılması için zaman sınırı yoktur;
- ❖ Bir başvuru sahibinin yukarıdaki (c) veya (ç)'de listelenen kriterlere uyduğu kabul edilirse, İGİM tarafından değerlendirme tamamlanır ve başvurunun kabul edilemez olup olmadığına ilişkin kararı verecek olan GİGM Genel Merkezine gönderilir. GİGM Genel Merkezine yönlendirmeler ve başvurunun kabul edilemez olduğuna ilişkin kararın kesinleştirilmesi için bir zaman sınırı yoktur.

Başvurunun kabul edilemez olduğuna ilişkin kararlar, başvuru sahibine yazılı olarak bildirilmelidir.²⁴⁰

3.2. Bireysel görüşme

Göstergeler: Kabul Prosedürü: Adli Yardım

☒ Olağan prosedürle aynı

- Olağan prosedürde uygulamada sığınmacılarla bireysel görüşmeler yapılıyor mu?
 - ❖ Öyleyse, sorular kimlik, menşe ülke ve geliş rotasıyla sınırlı mı? ☒ Evet ☐ Hayır
 - ❖ Görüşmelerde tercüman desteği sağlanıyor mu? ☐ Evet ☒ Hayır
- Görüşmeler video konferans yoluyla mı yapılıyor? ☐ Sıklıkla ☐ Nadiren ☒ Hiçbir zaman

YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 74(1), GİGM'nin başvurunun kabul edilemez olduğuna ilişkin kararı vermeden önce başvuru sahibi ile görüşme yapmasını şart koşar.

3.3. İtiraz

Göstergeler: Kabul Prosedürü: İtiraz

☐ Olağan prosedürle aynı

- Kanun başvurunun kabul edilemez olduğuna ilişkin kararlara karşı itiraz yolları sağlar mı?
 - ❖ Öyleyse bu itirazın biçimi: ☒ Evet ☐ Hayır
 - ❖ Öyleyse, otomatik durdurma etkisi var mı? ☒ Adli ☐ İdari
 - ☒ Evet ☐ Hayır

Başvurunun kabul edilemez olduğuna ilişkin karara ancak yetkili idare mahkemesi nezdinde itiraz edilebilir.²⁴¹ Bu kararlara, kararın yazılı olarak bildirilmesinden sonraki 15 gün içerisinde itiraz edilebilir, **Olağan Prosedür: İtiraz** söz konusu olduğunda bu süre 30 gündür.²⁴² İdare Mahkemesine başvurularda otomatik askıya alma ve durdurma etkisi bulunur.

Bu türden bir karara itiraz etmek için verilen 15 günlük süreye karşı, Anayasa Mahkemesine, başvuru sahiplerinin bu davalarda adli yardım alamamaları nedeniyle kararın orantısız ve anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle itiraz edilmiştir (**Kabul prosedürü: Adli yardım**). Anayasa Mahkemesi, YUKK Madde 80(1) (ç)'nin Türk Anayasası ile uyumlu olduğuna, yasal mevzuatın ve kabul edilemez başvuru ile ilgili hükümlerin başvuru sahiplerinin 15 günlük süre içinde olumsuz karara bizzat itiraz etmelerini engelleyecek ölçüde karmaşık bir nitelikte bulunmadığına hükmetmiştir.²⁴³

²⁴⁰ YUKK, Madde 72(3).

²⁴¹ YUKK, Madde 80(1)(a).

²⁴² YUKK, Madde 80(1)(ç).

²⁴³ Anayasa Mahkemesi, Karar No. 2016/134, 14 Temmuz 2016: <http://bit.ly/2rUOGOE>.

2020 yılında, haklarında sınır dışı kararının ardından geri gönderme merkezlerine götürülen uluslararası koruma başvuru sahiplerine idari gözetim sırasında, uluslararası koruma başvuruları hakkında kabul edilemezlik kararı verilmesi yönünde bir eğilim olduğu görülmektedir. Başvuru sahibi, bir şehirdeki bir geri gönderme merkezinde tutulurken, farklı bir şehirdeki İGİM tarafından uluslararası koruma başvurusu hakkında bir karar verilebilmektedir. Kararlar çoğunlukla olumsuzdur.²⁴⁴

3.4 Adli yardım

Göstergeler: Kabul Prosedürü: Adli Yardım

☒ Olağan prosedürle aynı

1. Sığınmacılar uygulamada ilk aşamada ücretsiz adli yardıma erişebiliyor mu?
☐ Evet ☐ Zorlukla ☒ Hayır
❖ Ücretsiz adli yardımın kapsamı: ☐ Görüşmede temsil ☐ Hukuki tavsiye
2. Sığınmacıların kabul edilemez başvuru kararına karşı itiraz konusunda uygulamada ücretsiz adli yardıma erişimleri var mı?
☐ Evet ☒ Zorlukla ☐ Hayır
❖ Ücretsiz adli yardımın kapsamı: ☒ Mahkemelerde temsil ☒ Hukuki tavsiye

Olağan Prosedür: Adli Yardım bölümündeki kurallar ve uygulamalar uygulanır.

4. Sınır prosedürü (sınır ve transit geçiş bölgeleri)

YUKK, belirli bir sınır prosedürü oluşturmaz, ancak YUKK Uygulama Yönetmeliği, sınırda yapılan başvuruların İGİM tarafından derhal bildirileceğini öngörür.²⁴⁵

Sınırı geçtikten sonra yapılan başvurular, YUKK tarafından belirlenen genel kurallara tabidir. Bununla birlikte, sınır geçişi öncesinde, kişinin havalimanı transit bölgesinde veya sınırdan ülkeye girmesinin reddedilmesinin ardından yapılan başvurular, sınır bölgesi yetkilileri tarafından İGİM'e bildirilir ve başvuru işleme alınmak üzere teslim edilir. İGİM'den görevlendirilmiş görevliler, bunların "derhal", [Hızlandırılmış prosedüre](#) tabi olup olmayacağını belirlemek zorundadır.²⁴⁶

Geçerli belgeleri olmadığı için yakalanan kişiler **İstanbul** Havalimanı ve **İstanbul** Sabiha Gökçen Havalimanı, **Ankara** Esenboğa Havalimanı ve **İzmir** Adnan Menderes Havalimanında idari gözetim altına alınır. **İstanbul**'daki ana havaalanı İstanbul Havalimanıdır ve prosedür iyileştirilmiştir: (bkz. [Havaalanından ülkeye giriş](#)).

²⁴⁴ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

²⁴⁵ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 67(1).

²⁴⁶ A.y.

5. Hızlandırılmış prosedür

5.1. Genel (kapsam, hızlandırılmış prosedürün temel dayanakları, zaman sınırları)

YUKK, Madde 79(1) uyarınca başvuran kişiler aşağıdaki 7 halde hızlandırılmış prosedüre yönlendirilir:

- (a) Başvuru sırasında gerekçelerini sunarken, uluslararası korumayı gerektirecek konulara hiç değinmemiş olması;
- (b) Sahte belge ya da yanıltıcı bilgi ve belge kullanarak veya kararı olumsuz etkileyebilecek bilgi ve belgeleri sunmayarak yetkilileri yanlış yönlendirmesi;
- (c) Kimliğinin ya da uyuğunun tespit edilmesini güçleştirmek amacıyla kimlik ya da seyahat belgelerini kötü niyetle imha etmesi veya elden çıkarması;
- (ç) Sınır dışı edilmek üzere idari gözetim altında olması;
- (d) Sadece, Türkiye'den gönderilmesine yol açacak bir kararın uygulanmasını erteletmek ya da engellemek amacıyla başvuruda bulunması;
- (e) Kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından tehlike oluşturması ya da bu nedenlerle Türkiye'den daha önce sınır dışı edilmiş olması;
- (f) Başvurusunun geri çekilmiş sayılmasından sonra **Yeniden başvuruda** bulunması.

YUKK Madde 79 uyarınca hızlandırılmış prosedür kriterlerinin incelenmesi, İGİM tarafından **Kayıt** aşamasında yapılır²⁴⁷

Hızlandırılmış prosedür kapsamındaki başvuruların değerlendirilmesinde, bireysel görüşme, başvurudan sonraki 3 gün içinde gerçekleşir ve başvuru, bireysel görüşmeden sonraki 5 gün içinde karara bağlanır.²⁴⁸ İncelemesinin bu zaman sınırından daha uzun süreceği anlaşılan başvurular, hızlandırılmış değerlendirmeden çıkarılabilir ve olağan prosedüre yönlendirilebilir.²⁴⁹

Sığınmacıların idari gözetim altına alınması, bölümünde tartışıldığı üzere, YUKK Madde 68 uyarınca, uluslararası koruma başvuru sahipleri, taleplerinin işleme konulması sırasında 30 güne kadar idari gözetim altına alınabilir. Teknik olarak, hızlandırılmış prosedüre tabi bir başvuru sahibi, yetkili İGİM tarafından başvuran kişinin alıkoyma gerekçeleri ile değerlendirilip değerlendirilmediğine bağlı olarak idari gözetim altına alınır veya alınmaz.

İstatistikler kamuya açık olmasa da, hızlandırılmış prosedür uygulamada, örneğin Geri Gönderme Merkezlerinde idari gözetim altındaki kişilerde uygulanmaktadır.²⁵⁰ Alandaki STK'lara ve avukatlara göre, başvurular hızlandırılmış prosedürlere tabi tutulmakta ve Geri Gönderme Merkezi memurları genellikle kanunda belirtilen zaman sınırlarına uymaktadır. Ancak, 8 günlük süre dikkate alınmadan alınan kararlar da söz konusudur.²⁵¹ **İzmir**'de hızlandırılmış prosedür için, bir başvuru sahibinin kararı 5 yıl sonra 2019'da verilmiştir.²⁵² Prosedür, ayrıca bir İGİM'den diğerine farklılık göstermektedir. Örneğin, **Adana** İl Göç İdaresi, Adana'daki geri gönderme merkezindeki kişiler için hızlandırılmış prosedür uygulamaktadır. Ancak Ankara Akyurt geri gönderme merkezi olağan prosedürü takip etmektedir.²⁵³ Avukatlar, başvuru sahiplerinin hukuki yardıma erişim hakları konusunda bilgilendirilmedikleri konusundaki endişelerini dile getirmişlerdir.²⁵⁴

²⁴⁷ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 73.

²⁴⁸ YUKK, Madde 79(2).

²⁴⁹ YUKK, Madde 79(3); YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 80(3).

²⁵⁰ BMMYK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019

²⁵¹ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018.

²⁵² İzmir'den paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

²⁵³ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

²⁵⁴ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

Hızlandırılmış prosedürün **Marmara** bölgesinde uygulanmasına ilişkin olarak, 15 günlük süre, başvuru sahiplerine yazılı tebliğ tarihinden itibaren işlemeye başlar. Ancak adli yardım avukatlarına tebligat yapılmadığı gibi hukuken başvuru sahiplerine de bilgi verilmemektedir. Genellikle 'sözlü' olarak bilgilendirilirler. Geri gönderme merkezlerindeki bu hukuka aykırı tebliğ uygulamasına itiraz edilmiştir, ancak uygulamada çoğu itiraz, süre sınırına uyulmaması nedeniyle genellikle reddedilmektedir.²⁵⁵

2020 yılında **İstanbul**'da uluslararası koruma başvuru sahiplerine havalimanında hızlandırılmış prosedür uygulanmış ve ret kararları verilmiştir.²⁵⁶ Başvuruların uzun süredir beklemede olduğu bazı durumlarda 6 aya veya 1 yıla kadar sürdüğü İGİM'de de hızlandırılmış prosedürlerle ret kararları verilmiştir.²⁵⁷

5.2. Bireysel görüşme

Göstergeler: Hızlandırılmış Prosedür: Bireysel Görüşme

☒ Olağan prosedürle aynı

1. Hızlandırılmış prosedürde uygulamada sığınmacılarla bireysel görüşmeler yapılıyor mu?

- | | | |
|--|--|---|
| ❖ Öyleyse, sorular kimlik, menşe ülke ve geliş rotasıyla sınırlı mı? | ☒ Evet | ☐ Hayır |
| ❖ Öyleyse, tercüman desteği bu görüşmeler için uygulamada mevcut mu? | ☐ Evet | ☒ Hayır |

2. Görüşmeler video konferans yoluyla mı yapılıyor? ☐ Sıklıkla ☐ Nadiren ☒ Hiçbir zaman

YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 80(2), hızlandırılmış prosedürün "başvurunun uluslararası koruma hükümleri kapsamında ayrıntılı şekilde incelenmesine engel" oluşturmayacağını öngörür. Ancak, yapılan değerlendirme uygulamada ayrıntılı şekilde yapılmaz. Uluslararası koruma başvuru sahiplerinin Geri Gönderme Merkezlerindeki görüşmeleri, Merkezin memurları tarafından yapılır ve genellikle 5-10 dakika sürer.²⁵⁸ Havaalanında yapılan görüşmelerde de benzer gözlemler bildirilmiştir: mülakat görevlilerinin başvuru sahiplerinin ifadelerini 'manipüle edebildiği' ve Türkiye'ye geliş sebebi olarak ekonomik nedenlerin yazılabildiği bildirilmiştir.

5.3. İtiraz

Göstergeler: Hızlandırılmış Prosedür: İtiraz

☐ Olağan prosedürle aynı

1. Kanun, hızlandırılmış prosedürde karara karşı itiraz yolu sunuyor mu?

- | | | |
|---|--|--------------------------------|
| ❖ Eğer evet ise, bu itirazın biçimi: | ☒ Evet | ☐ Hayır |
| ❖ Evetse otomatik durdurma etkisi var mı? | ☒ Adli | ☐ İdari |
| | ☒ Evet | ☐ Hayır |

Olağan prosedürde itiraz başvurusu ile hızlandırılmış prosedürde itiraz başvurusu arasında birkaç önemli fark vardır. Hızlandırılmış prosedürdeki olumsuz kararlar yetkili İdare Mahkemesinde doğrudan temyiz edilmelidir. İdare Mahkemesine başvurularda otomatik olarak askıya alma etkisi bulunur.

Olağan Prosedür: İtiraz sürecinden farklı olarak, mahkeme, hızlandırılmış değerlendirmeden kaynaklanan itiraz başvurularında 15 gün içinde karar vermelidir. İdare Mahkemesinin kararı kesindir.

²⁵⁵ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

²⁵⁶ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

²⁵⁷ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

²⁵⁸ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2018.

Yüksek mahkemeye itiraz edilemez.

İdare Mahkemeleri, bazı durumlarda ilk aşama kararlarını da iptal eden hızlandırılmış prosedür davalarını ele almıştır. Örneğin, Türkiye'ye gelişinden 3 yıl sonra uluslararası koruma başvurusunda bulunan Iraklı bir kadın hakkında, Ankara İdare Mahkemesi, başvuru sahibinin toplumsal cinsiyete dayalı şiddet iddialarının ilgili yetkililer tarafından yeterince değerlendirilmediği ve incelenmediği hükmüne varmış ve olumsuz kararı iptal etmiştir.²⁵⁹ 2018'de, İdare Mahkemesi, dini nedeniyle zulüm gören İranlı erkek bir sığınmacı hakkında hızlandırılmış prosedürde alınan ilk aşama kararını iptal etmiştir.²⁶⁰

5.4. Adli yardım

Göstergeler: Hızlandırılmış Prosedür: Adli Yardım

☒ Olağan prosedürle aynı

1. Sığınmacılar uygulamada ilk aşamada ücretsiz adli yardıma erişebiliyor mu?
☐ Evet ☐ Zorlukla ☒ Hayır
❖ Ücretsiz adli yardımın kapsamı: ☐ Görüşmede temsil ☐ Hukuki tavsiye
2. Sığınmacıların, uygulamada, olumsuz karara karşı itiraz konusunda ücretsiz adli yardıma erişimleri var mı? ☐ Evet ☒ Zorlukla ☐ Hayır
❖ Ücretsiz adli yardımın kapsamı: ☒ Görüşmede temsil ☒ Hukuki tavsiye

Olağan Prosedür: Adli Yardım kapsamındaki tüm kurallar uygulanır. Adli yardım hizmetlerine erişimde, hızlandırılmış prosedüre tabi gözetim altındaki kişilerin başvurularında karşılaştığı zorluklara genel bir bakış için bkz. [İdari gözetim kararının gözden geçirilmesi için adli yardım](#). Geçmişte, hızlandırılmış prosedür altındaki başvuru sahiplerine Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi Kimlik Belgesi verilmediğinden, vekaletname çıkarmaları ciddi oranda sınırlandırılmıştır. Ancak, Aralık 2019'da YUKK Madde 76(2)'de yapılan değişikliklerden sonra artık bir kimlik belgesi düzenlenebilir. Özellikle COVID-19 salgını göz önüne alındığında, bunun pratikte nasıl uygulanacağını bilmek için henüz çok erkendir. Bununla birlikte, uygulamada, İdare Mahkemesi, 10 gün içinde vekaletname sunulmasını şart koşar, aksi takdirde itiraz başvurusunu kabul edilemez olarak değerlendirir.²⁶¹

D. Hassas gruplara yönelik güvenceler

1. Tespit Mekanizması

Göstergeler: Tespit mekanizması

1. Hassas gruplardan sığınmacılar için özel bir tespit mekanizması mevcut mu?
☐ Evet ☐ Belirli kategoriler için ☒ Hayır
❖ Belirli kategoriler içinse, hangileri:
2. Kanun, refakatsiz çocuklar için bir tespit mekanizması sağlıyor mu?
☒ Evet ☐ Hayır

²⁵⁹ Ankara 1^{inci} İdare Mahkemesi, Karar No. 2017/3192, 29 Aralık 2017.

²⁶⁰ İzmir 1^{inci} İdare Mahkemesi, Karar No. 2018/894, 22 Ekim 2018.

²⁶¹ İstanbul Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgi, Şubat 2019.

Kanuna göre, “özel ihtiyaç sahibi kişiler” kategorisinde “refakatsiz çocuklar, engelliler, yaşlılar, hamile kadınlar, beraberinde çocuğu olan yalnız ebeveynler, işkence, tecavüz ve diğer psikolojik, bedensel veya cinsel şiddetten hayatta kalanlar” yer alır.²⁶²

Ne YUKK ne de YUKK Uygulama Yönetmeliği, “özel ihtiyaç sahibi kişiler” kategorisine LGBTİ+’ları dahil etmez. Başvuran kişilerin cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile ilgili görüşmelerinde, uygun olmayan terminoloji kullanımı, rahatsız edici sorular, kayıt görüşmelerinde sözlü suistimal gibi çeşitli sorunlar yaşandığı bildirilmiştir.²⁶³ **Kastamonu** İGİM’de LGBTİ+ başvuru sahibinden LGBTİ+ olduğunu kanıtlayacak bir sağlık raporu talep edilmiştir.²⁶⁴

1.1. Hassas grupların belirlenmesi

YUKK Uygulama Yönetmeliğine göre, başvuru sahibinin özel ihtiyaç sahibi olduğu anlaşıldığında, “tüm iş ve işlemlerinde o kişiye öncelik tanınır.”²⁶⁵ İGİM, başvuru sırasında kişilerin “özel ihtiyaç sahipleri” kategorilerinden birine ait olup olmadığının tespiti için bir değerlendirme yapmalı ve başvuru sahibinin kayıt formuna bu konuda bir not eklemelidir. Başvuru sahibi daha sonra prosedürde “özel ihtiyaç sahibi” olarak tanımlanabilir.²⁶⁶

Kanuna göre, GİGM, yoğun şiddet veya işkenceden hayatta kalanların tedavisi için ilgili kamu kurumları, uluslararası kuruluşlar ve STK’larla işbirliği yapabilir.²⁶⁷

İltica prosedüründe hassas grupların tespit edilmesi için resmi bir mekanizma oluşturulmamıştır. Önceki **Kayıt** sistemde BMMYK / SGDD-ASAM tarafından yürütülen ortak kayıt görüşmeleri, başvuran kişilerin özel ihtiyaçlarının tespit edilmesini sağlamıştır ve diğer işlemlere ek olarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Genel Merkezi ile yakın işbirliği içinde “uydu kent” yönlendirmesinde de dikkate alınmıştır. (bkz. **Serbest dolaşım hakkı**). GİGM tarafından yapılan kayıt sistemine geçilmesinin ardından, İGİM’nin uygulamada özel ihtiyaçları nasıl değerlendirdiği belirsizdir.²⁶⁸ Bununla birlikte, BMMYK, halen, hassas grupları kayıta öncelik verilmesi için İGİM’e yönlendirmektedir. 2019’da başvuru sahiplerinin güvenlik hassasiyetleri ve kayıtlarına ilişkin değerlendirmeler çok yavaş ilerlemiştir.²⁶⁹ COVID-19 nedeniyle 2020’de tüm prosedürlere erişimdeki zorluklar daha da artmıştır. Mart ortasından Nisan’a kadar kesintisiz sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir. Çalışmalarına izin verilen meslek mensubu olmayan kişiler, egzersiz için ancak sınırlı saatlerde evlerinden çıkabilmiştir. Sağlık durumu iyi olmayanlar 2020’nin çoğunda evlerinde kalmıştır. Mülteciler ve uluslararası koruma başvurusu yapacak kişiler, genellikle STK’lar, BMMYK ve diğer organizasyonlar tarafından ara sıra kendilerine sağlanan maske ve hijyen ekipmanlarından yoksun kalmışlardır.

1.2. Refakatsiz çocuklarda yaş tespiti

YUKK yaş tespiti ile ilgili herhangi bir hüküm içermese de, YUKK Uygulama Yönetmeliği refakatsiz çocukların başvurularında yaş tespiti konusunda yönlendirme sağlamaktadır. Yönetmelik uyarınca “Yaşı, bir belge ile kanıtlanamayan ve on sekiz yaşından büyük olabileceği şüphesi bulunan başvuru sahiplerinin ve düzensiz göçmenlerin, fiziksel ve psikolojik değerlendirmesini içeren “kapsamlı yaş tespiti” valiliklerce

²⁶² YUKK, Madde 3(1)(I).

²⁶³ Kaos GL, *Waiting to be “safe and sound”: Turkey as an LGBTI refugees’ way station*, Temmuz 2016: <http://bit.ly/2ynEqdO>, ss.33-37.

²⁶⁴ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

²⁶⁵ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 113(1).

²⁶⁶ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 113(2).

²⁶⁷ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 113(3).

²⁶⁸ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

²⁶⁹ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

yaptırılır".²⁷⁰ Başvuru sahibine bu yönlendirmenin amacı ve yapılacak yaş tespiti süreci hakkında bilgi verilir.²⁷¹

Yaş tespit süreci sonunda on sekiz yaş ve üzerinde olduğu tespit edilenler hakkında, yetişkin başvuru sahiplerinin tabi olduğu usuller uygulanır. Tespit işlemi sonucunda başvuran kişinin yaşıyla ilgili tereddütlerin giderilemediği durumlarda, beyanları üzerinden bu kişilerin çocuk olduğu kabul edilir.

YUKK ve YUKK Uygulama Yönetmeliği, uluslararası koruma başvuru sahiplerine yönelik yaş tespitinde kullanılacak yöntemlerle ilgili herhangi bir hüküm sunmazken, yaş tespit işlemleri hususunda Adli Tıp Kurumunun yönetmeliklerine göre, fiziksel muayene ve radyografi verileri (dirsek, bilek, el, omuz, pelvis ve dişler dahil) birincil değerlendirme kaynakları olarak listelenir. Herhangi bir psikososyal değerlendirmeden bahsedilmez. Ayrıca, (önceki ismiyle) Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının refakatsiz çocuklar hakkındaki 2015 Yönergesine göre, GİGM, çocukların Bakanlık tesislerine yerleştirilmeden önceki fiziksel durumları hakkında sağlık raporu sağlar.²⁷²

Uygulamada, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına sevk edilen refakatsiz çocukların yaş tespiti için kemik testi uygulanır.²⁷³ Çene kemiği üzerinde yapılan testlerin doğruluğu +2/-2 yaş daha büyük veya daha küçük arasında değişkenlik gösterir. Test sonucu, bir çocuğun 16 yaşında olduğunu gösteriyorsa, yetkililer yine de değerlendirmeyi 14 yerine üst eşikten yorumlama eğilimindedir.²⁷⁴

Bu uygulamayı durdurmak için, Ankara Barosu ve SGDD-ASAM tarafından başlatılan önceki girişimlerle, çocukların kamu kurumlarına yerleştirilmesini güvence altına almak için çocuklar hakkında koruma kararı çıkarılabilmektedir.²⁷⁵ Kemik testi çocuğun 17 yaşından küçük olduğunu tespit ederse, Bakanlık psikososyal değerlendirme de yapabilir.

Çocuklar, yasadışı yollardan ülkeyi terk etmeye çalışırken yakalandıklarında, yaşlarının tespiti için menşee ülkelerinden alınan kimlik veya Türkiye'de kendilerine verilen kimlik belgesine başvurulmaktadır. Çocuğun herhangi bir belgesi yoksa görevliler, çocuğun fiziksel görünüm ve davranışlarına göre çocuğa bir yaş tayin eder. Çocuk yaşından emin değilse veya 17 yaşında olduğunu söylüyorsa, 18 olarak belgelenmektedir. Afrikalı çocuklar, daha büyük görünebildikleri için 16 yaşında olsalar bile genellikle 18 olarak kaydedilirler. Bu durumlarda haksız yere idari gözetim altına alınırlar. **İzmir**'de, Bornova ve Buca'da iki adet ilk kabul birimi bulunmaktadır; bunların biri erkekler için diğeri kızlar içindir. Çocuk olduğu belgelenen çocuklar doğrudan bu ilk kabul birimlerine transfer edilir. Erkek çocuklar için açık kapı sistemi vardır - istedikleri zaman ayrılabilirler. Kızlar için, bir akrabalarının onlara eşlik etmesi gerekir. Birim görevlileri genellikle bu akrabalarla kimlikleri üzerinden iletişime geçmeye çalışırlar. Erkekler genellikle aynı gün kurumdan ayrılırlar. Yakın zamanda 7-8 Somalili kız çocuğu vakası yaşanmıştır. İlk kabul biriminden yetkililer, kızları belge göstermeksizin akraba olduklarını söyleyen 3 yetişkin erkeğe teslim etmiştir. Somalili kızlar daha sonra tekstil sektöründe çalışırken görülmüştür. Bu çocukların durumu genellikle takip edilmez. İlk kabul biriminin kapasitesi sınırlıdır ve çocuklar kötü yaşam koşulları nedeniyle bu birimlerde kalmak istememektedir.²⁷⁶

Bir çocuğun geri gönderme merkezinde olup olmadığını bilmek çok zor olabilir. Bu bilgiler KVKK (Kişisel Verilerin Korunması Kanunu) gereği STK'lar ile paylaşılmamaktadır. **Erzurum** GGM sık sık bu kişilerin çocuk değil yetişkin olduğunu iddia edebilmektedir.

²⁷⁰ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 123(2)(b)

²⁷¹ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 123(2)(c)

²⁷² 152065 Sayılı Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Refakatsiz Çocuklar Yönergesi, Madde 6.

²⁷³ Ankara Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

²⁷⁴ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

²⁷⁵ Bkz. 3^{üncü} Ankara Çocuk Mahkemesi tarafından 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 9. Maddesine dayanılarak verilen karar: Karar No. 2017/712, 29 Aralık 2017.

²⁷⁶ aydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

Geri gönderme merkezi, çocuğun menşe ülkesinden çocuğun yetişkin olmadığını kanıtlayan bir belge talep eder ancak bu süreç 1 aydan fazla sürer. Aileler belgeleri sağlasa bile, noter mühürü veya Konsolosluk mühürü olmadığı için geri gönderme merkezi bunları reddedebilir. Erzurum geri gönderme merkezi, tüm çocukları 18+ yaşında olarak kaydetme eğilimindedir.²⁷⁷

2. Usule ilişkin özel güvenceler

Göstergeler: Usule ilişkin özel güvenceler

1. Hassas gruplara yönelik özel prosedürler/usule ilişkin güvenceler mevcut mu?

☒ Evet

☐ Bazı kategoriler için

☐ Hayır

❖ Bazı kategoriler içinse, hangileri:

2.1. Görüşmeler sırasında yeterli destek

YUKK Uygulama Yönetmeliği, refakatsiz çocuklar da dahil olmak üzere “özel ihtiyaç sahipleri” için bir takım özel hükümler düzenlemektedir. Bununla birlikte, kanun, refakatsiz çocuklar haricindeki hassas grup kategorilerinden uluslararası koruma başvuru sahiplerine yönelik kapsamlı ek özel prosedürler sağlamak konusunda yetersiz kalmaktadır.

Özel ihtiyaç sahiplerinin söz konusu olduğu bireysel görüşmeler sırasında, başvuru sahiplerinin özel durumu dikkate alınmalıdır.²⁷⁸ Bununla birlikte, başvuru sahibinin tercümanın cinsiyeti konusundaki tercihinin dikkate alınması konusunda YUKK veya YUKK Uygulama Yönetmeliğinde özel bir yönlendirme sağlanmamıştır. Uygulamada, görüşmelerin gizliliği, çoğu durumda sağlanamaz, çünkü görüşmeler farklı İGİM'deki açık alanlarda gerçekleştirilir. Bu, LGBTİ+'lar gibi hassas gruplar için engeller yaratır.²⁷⁹ LGBTİ+ mülteciler ayrıca İGİM'de bazı görevliler ve diğer mülteciler tarafından sözlü tacize uğradıklarını, cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimlikleri nedeniyle alay konusu edildiklerini ifade etmişlerdir.²⁸⁰

YUKK Uygulama Yönetmeliğine göre, çocuklarla yapılan görüşmeler, çocukların psikolojik, duygusal ve fiziksel gelişimleri konusunda yeterli bilgiye sahip nitelikli personel tarafından yapılmalıdır.²⁸¹ Karar sürecinde görevliler, çocuğun uluslararası korumaya yönelik tüm taleplerini açık bir biçimde ifade edememiş olabileceğini dikkate almalıdır. Ayrıca, görüşmeye psikolog, pedagog veya sosyal hizmet görevlisi eşlik etmişse, bu uzmanların çocuk hakkındaki yazılı görüşleri de dikkate alınmalıdır.

2.2. Önceliklendirme ve özel prosedürlerden muafiyet

Kanun, uluslararası koruma başvuru sahiplerinden “özel ihtiyaç sahibi” kişilere, tüm prosedürlerde, hak ve işlemlerde “öncelik” tanınmasını gerektirmektedir.²⁸² Refakatsiz çocuklar ve ildeki belirlenmiş kayıt birimlerine erişemeyen diğer kişilerle, bulundukları yerlerde kayıt görüşmeleri yapılabilir.²⁸³ Mevcut uygulamalardan İGİM'in kayıt sürecinde ve bireysel görüşmelerde refakatsiz çocuklara öncelik tanıdığı anlaşılmaktadır.

²⁷⁷ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

²⁷⁸ YUKK, Madde 75(3)

²⁷⁹ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

²⁸⁰ Kaos GL report, *Turkey's challenge with LGBTI refugees*, 4 Aralık 2019 <http://bit.ly/2TXasf4>.

²⁸¹ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 123(2)(g)

²⁸² YUKK Madde 67; YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 113(2)

²⁸³ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 65(2)

Refakatsiz çocuklar **Hızlandırılmış Prosedür**den muaftır ve başvuruları işleme alınırken idari gözetim altında tutulmayabilirler, çünkü YUKK Madde 66, açıkça başvuru konumundaki refakatsiz çocukların Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının yetkisi altında uygun konaklama yerlerine yerleştirilmesi gerektiğini ifade eder.

Diğer hassas grup kategorileri ile ilgili böyle bir hüküm bulunmamaktadır. Refakatsiz çocuklar muaf tutularak, diğer hassas gruplar hızlandırılmış değerlendirilmeye tabi tutulabilir.

3. Sağlık raporların kullanımı

Göstergeler: Sağlık Raporlarının Kullanımı

1. Kanun, başvuranın geçmişte ciddi zarar veya zulme maruz kaldığına dair ifadesini destekleyecek bir sağlık raporu şartı koyuyor mu? ☒ Evet ☐ Bazı durumlarda ☐ Hayır
2. Başvuru sahibinin beyanı değerlendirilirken sağlık raporları dikkate alınıyor mu? ☒ Evet ☐ Hayır

YUKK, Madde 69(4) kayıt sürecinde ilgili yetkililerin, uluslararası koruma başvuru sahibinin menşe ülkesini terk etme sebepleri ve başvuru yapmasına neden olan olaylara ilişkin bilgi ve belgeleri talep etmesi gerektiğini vurgular. Bu hüküm, başvuru sahibinin başvurusunu desteklemek için sağlık raporunu da sağlayabileceği konusunda bir zemin olarak yorumlanabilir. Ayrıca YUKK uyarınca, tespit işlemlerinin herhangi bir aşamasında uluslararası koruma başvurusunu destekleyecek belge ve bilgi sunulmasını engelleyen herhangi bir hüküm yoktur.

Mevcut uygulama, uluslararası koruma prosedüründe başvuru sahiplerinin teslim ettiği sağlık raporlarının değerlendirmelerde dayanak alındığını göstermemektedir. Ancak, sağlık raporları uluslararası koruma başvurularını destekleyen ve GİGM'den olumlu bir karar alma olasılığını artıran güçlü kanıtlar olarak kabul edilmektedir.²⁸⁴

4. Refakatsiz çocukların hukuki temsili

Göstergeler: Refakatsiz Çocuklar

1. Kanunlar tüm refakatsiz çocuklara bir temsilcisinin atanmasını öngörüyor mu? ☒ Evet ☐ Hayır

YUKK, Madde 66 gereğince, uluslararası koruma başvurusu alındığı andan itibaren, refakatsiz çocuklarla ilgili tüm işlemlerde çocuğun yüksek yararının gözetilmesi esastır ve Çocuk Koruma Kanunu hükümleri²⁸⁵ uygulanmalıdır. Refakatsiz çocuk, başvurusu sonrası, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından, uygun konaklama tesisine yerleştirilir. Türkiye'de refakatsiz çocuk sayısı ve son değişikliğe rağmen devlet kurumlarına alınmamaları gibi uygulamalar hakkında henüz bir bilgi bulunmamaktadır.²⁸⁶

Türk Medeni Kanunu'na göre, devlet gözetimi altındaki bütün çocuklara bir vasi tayin edilmelidir.²⁸⁷ Özellikle, ebeveynlerinin velayetinden yararlanamayan tüm çocuklar için vesayet sağlanmalıdır.²⁸⁸ Vasilerin atanması işlemleri Sulh Hukuk Mahkemeleri tarafından yürütülür ve vesayet işlemleri bunların denetiminden sorumlu Asliye Hukuk Mahkemeleri tarafından denetlenir.

²⁸⁴ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

²⁸⁵ 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu.

²⁸⁶ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020. İlgili düzenleme için bkz, 7196 Sayılı Bazı Kanunlarda ve KHK'da Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 6 Aralık 2019: <http://bit.ly/2Tsm0zU>.

²⁸⁷ 4721 sayılı Medeni Kanun.

²⁸⁸ Medeni Kanun, Madde 404.

Türk Medeni Kanunu uyarınca vasiler vesayet altındaki kişiye vasi olmaya ehil olmalı, genel ahlak kurallarına aykırı yaşayış hali içerisinde olmamalı veya menfaati kendisine vasi atanacak kişinin menfaati ile önemli ölçüde çatışan veya onunla aralarında düşmanlık bulunan yetişkin bir kimse olmamalıdır. Vasi tayininde akrabalara öncelik verilir.²⁸⁹ Bu nedenle, hukuki gereklilikler göz önüne alındığında, nitelikli STK personeli, BMMYK personeli veya Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı personeli, sığınmacı refakatsiz küçük çocuklar için vasi olarak atanmaya hak kazanabilir.

Vasiler, küçüklerin kişisel ve maddi çıkarlarını, sorumlulukları altında korumaktan ve çıkarlarını yasal işlemlerde gözetmekten sorumludur.²⁹⁰ Hükümlerde özel olarak belirtilmemiş olsa da iltica prosedürleri, vasilerin görevidir. Kural olarak, vasi 2 yıllığına tayin edilir ve sonrasında iki dönem daha vasilik uzatılabilir.²⁹¹

Refakatsiz çocuklara vasi tayini zorluk çekmeden gerçekleştirilir; ancak **Ankara**'da avukatlar zorluk yaşamışlardır.²⁹² Bazı durumlarda, çocukların sorumluluğu, vasıfsız veya birinci dereceden akrabası olmayan kişilere verilmiştir. Çocuklar da sokakta dilenmeye ve/veya çalışmaya zorlanmıştır.²⁹³

LGBTİ+ ve diğer, artık büyümüş olan çocuklar BMMYK'nın fonundan yararlanır ve ayda yaklaşık 200 TL (30 EUR) cep harçlığı almaktadır.²⁹⁴ Nakit desteği üç tür hassas grubu kapsamaktadır: 1-) artık büyümüş olan çocuklar 2-) trans çocuklar 3-) toplumsal cinsiyete dayalı şiddetten hayatta kalanlar; devlet tesislerinden ayrıldıklarında kendilerine destek sağlanır. Türkiye'de uluslararası koruma için başvuran refakatsiz çocukların büyük çoğunluğu, Afganistan'dan gelmiştir.²⁹⁵ Şüpheli şekilde **Van**'da öldürülen hasta ve refakatsiz çocuk sığınmacı Afganistanlı Lütfillah Tacik davasında polis memurları hakkında cezai soruşturma açılmıştır, dava 2014'ten beri bekleme durumundadır. İnsan hakları örgütleri, çocuğun çoklu hassas durumları nedeniyle olayı yakından takip etmektedir. Çocuğun, Afganistan'ın kırsal bir bölgesinde yaşayan ebeveyninin davaya katılımı ve temsili, avukat vekaletinin yetersizliği nedeniyle bugüne kadar gerçekleşmemiştir.²⁹⁶

Türkiye'ye aslen ebeveynleriyle gelen ancak Çin'e ziyaret için döndükten sonra ebeveynleri kaybolan Uygur çocukların vakaları da mevcuttur.²⁹⁷

2019-20 yıllarında **Harmandalı** geri gönderme merkezinde refakatsiz bir çocuk vakası görülmüştür.¹⁷ yaşında olduğunu söylemesine rağmen resmi belgelere göre yaşı daha büyük olarak kaydedilmiştir. Menşe ülkesinden kimlik bilgileri istenmiş ve İl Göç İdaresi kayıt belgelerini düzeltmiştir. İdari gözetimi sona ermiş ve sınır dışı kararı iptal edilmiştir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın bir yurduna kabul edilmiştir, bu nedenle İl Göç İdaresi olumlu bir girişimde bulunarak çocuğa vasi atamamış; çocuğun bir akrabası Bakanlıkla temasa geçtiğinde, akrabasının yanına kalmak üzere bırakılmıştır.²⁹⁸

²⁸⁹ Medeni Kanun, Madde 413, 414, 418.

²⁹⁰ Medeni Kanun, Madde 445-448.

²⁹¹ Medeni Kanun, Madde 456.

²⁹² Ankara Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

²⁹³ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

²⁹⁴ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

²⁹⁵ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018.

²⁹⁶ Bkz. R. 'Ölen çocuk, sanık polis, bir dakikalık duruşma' 17 Mart 2018: <http://bit.ly/2UaDfVn>; Uluslararası Af Örgütü, 'Uluslararası Af Örgütü Olarak Lütfillah Tacik Davasının Takipçisiyiz', 19 Ocak 2016: <https://bit.ly/2IcnIDB>.

²⁹⁷ Bkz: Agence France-Presse, 'China Took their Parents: The Uighur Refugee Children of Turkey'. <http://bit.ly/38UPv8H> ve the Taipei Times, 'Parents of child refugees missing in China', 1 Ocak 2020: <http://bit.ly/2QjIhG3>.

²⁹⁸ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

BMMYK'ya göre 2020'de 604 çocuk için çocuğun yüksek yararı prosedürleri uygulanmıştır. BMMYK ve partneri olan STK'lar, 493 çocuk için yüksek yarar değerlendirmesi gerçekleştirmiştir. BM ve STK temsilcilerinden oluşan BMMYK liderliğindeki kurumlar arası yüksek yarar belirleme kurulu aylık olarak toplanarak 111 yüksek yarar değerlendirmesinde bulunmuştur.²⁹⁹

E. Yeniden Başvurular

Göstergeler: Yeniden Başvurular		
1. Kanun, yeniden başvurular için özel bir prosedür sunuyor mu?	☐ Evet	☒ Hayır
2. Birinci yeniden başvurunun incelenmesi esnasında sınır dışı emri askıya alınıyor mu?		
❖ İlk aşamada	☒ Evet	☐ Hayır
❖ İtiraz aşamasında	☒ Evet	☐ Hayır
3. İkinci, üçüncü yeniden başvurunun incelenmesi esnasında sınır dışı emri askıya alınıyor mu?		
❖ İlk aşamada	☒ Evet	☐ Hayır
❖ İtiraz aşamasında	☒ Evet	☐ Hayır

YUKK yeniden başvuruların ele alınması için özel bir prosedür sunmamakla birlikte, kabul edilemez başvuru ve hızlandırılmış değerlendirme hususları ile ilgili yasal yönlendirmelerde yeniden başvurulara değinmektedir.

YUKK Madde 72(1)(a) uyarınca, "farklı bir gerekçe öne sürmeksizin aynı başvuru yenilenmişse" başvuru kabul edilemez sayılır. Böyle bir durumda, İGİM başvurunun kabul edilemez olduğuna ilişkin karar verir ve 24 saat içinde GİGM Genel Merkezine bildirimde bulunur, ancak bu kararının alınması için bir zaman sınırı yoktur.

Aynı zamanda, YUKK Madde 79(1)(f), kişinin "başvurusunun geri çekilmiş sayılmasından sonra yeniden başvuruda bulunması" durumunda hızlandırılmış prosedürün uygulanmasını öngörmektedir. Buna göre, yeniden başvuru kabul edilemez başvuru değerlendirme kriterlerine girerse, hızlandırılmış prosedür altında ele alınacaktır.

İGİM, yeniden başvurularda ilk kabul edilemez başvuru ve hızlandırılmış değerlendirme talebinin yeniden incelemesinden sorumludur. Başvurunun kabul edilemez olduğuna ilişkin kararların İGİM tarafından da kesinleştirilmesi durumunda, hızlandırılmış prosedürdeki statü kararları, İGİM tarafından yürütülen bireysel görüşmeye dayanarak sonuçlandırılması için GİGM Genel Merkezine yönlendirilecektir.

Kanunda, "yeniden başvurunun" tanımı sağlanmamakla birlikte, "farklı bir gerekçe öne sürmeksizin aynı başvurunun yenilendiği" durumlarda başvurunun kabul edilemez olduğuna ilişkin karar verileceği belirtilmiştir. Başka bir hukuki yönlendirme bulunmaması durumunda, başvuru sahibinin "herhangi bir yeni gerekçe sunup sunmadığının" belirlenmesi, başvuruyu kayıt altına almakla yükümlü İGİM'in takdirindedir. Bu uygulama sorunlu bir uygulamadır.

Kanun, yeniden başvuru yapılması için herhangi bir zaman sınırlaması öngörmez veya kişinin kaç kez yeniden başvuru yapabileceği konusunda herhangi bir sınırlama getirmez.

²⁹⁹ UNHCR Turkey, 2020 Operational Highlights: <https://bit.ly/3esx9AE>.

Yeniden başvuruların şu anda uygulamada nasıl değerlendirildiği hakkında yeterli bilgi yoktur. Mart 2018 tarihli bir TBMM raporunda, Türkiye’de mevcut 15 yeniden başvuru olduğu belirtilmiştir³⁰⁰

F. Güvenli ülke kavramları

Göstergeler: Güvenli Ülke Kavramları

- | | |
|--|---|
| 1. Ulusal kanunlarda “güvenli menşe ülkesi” kavramı kullanılıyor mu? | ☐ Evet ☒ Hayır |
| ❖ Güvenli menşe ülke listesi mevcut mu? | ☐ Evet ☒ Hayır |
| ❖ Güvenli menşe ülkesi kavramı uygulamada kullanılıyor mu? | ☐ Evet ☒ Hayır |
| 2. Ulusal kanunlarda “güvenli üçüncü ülke” kavramı kullanılıyor mu? | ☒ Evet ☐ Hayır |
| ❖ Güvenli üçüncü ülke kavramı uygulamada kullanılıyor mu? | ☒ Evet ☐ Hayır |
| 3. Ulusal kanunlarda “ilk iltica ülkesi” kavramı kullanılıyor mu? | ☒ Evet ☐ Hayır |

Güvenli ülke kavramları Türkiye’nin uluslararası koruma prosedüründe **Kabul prosedürü** içinde geçmektedir. YUKK, “ilk iltica ülkesi” ve “güvenli üçüncü ülke” kavramlarına değinir, ancak “güvenli menşe ülkesi” kavramını kullanmaz. Başvuru sahibinin Türkiye’ye “ilk iltica ülkesi” veya “güvenli üçüncü ülkeden” geldiği tespit edilirse, YUKK Madde 72 gereğince iltica başvurusunun kabul edilemez olduğuna ilişkin karar verilir.

1. İlk iltica ülkesi

YUKK, Madde 73’te, “ilk iltica ülkesi” şöyle tanımlanır: (a) “Başvuru sahibinin, daha önceden mülteci olarak tanındığı ve hâlen bu korumadan yararlanma imkanının olduğu” ülke ya da (b) “ geri göndermeme ilkesini de içeren yeterli ve etkili nitelikte korumadan halen faydalanabileceği bir ülke.”³⁰¹

YUKK Uygulama Yönetmeliği Madde 76, neyin “yeterli ve etkili nitelikteki koruma” olarak değerlendirilebileceği konusunda ek bir yorumlama sağlar. Aşağıdaki hallerde başvuru sahibinin üçüncü ülkede “yeterli ve etkili nitelikteki korumadan” faydalandığı kabul edilir:

- İlgili üçüncü ülkede, haklı sebeplere dayanan zulüm korkusu ile ciddi zarar görme riskinin bulunmaması.
- Başvuru sahibinin bu üçüncü ülkeden, etkili ve yeterli korumadan faydalanamayacağı başka bir ülkeye gönderilme riskinin olmaması.
- Üçüncü ülkenin 1951 Mülteci Sözleşmesi ve 1967 Protokolüne taraf olması veya aynı zamanda ülkedeki uygulamalarının bu sözleşme hükümleriyle uyumlu olması.
- Başvuru sahibine üçüncü ülkenin sağladığı etkili ve yeterli nitelikteki korumanın, bu kişi için kalıcı çözüm bulunana kadar devam edecek olması.

2. Güvenli üçüncü ülke

Bir ülkenin “güvenli üçüncü ülke” olarak değerlendirilebilmesi için aşağıdaki koşullar mevcut olmalıdır:³⁰²

- Kişilerin hayat veya hürriyetinin; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle tehdit altında olmaması;

³⁰⁰ TBMM, Göç ve Uyum Raporu, Mart 2018: <https://bit.ly/2Yjfi6y>.

³⁰¹ YUKK, Madde 73; YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 75. AB İltica Prosedürleri Yönergesi 35. Madde’deki tanımla benzerdir.

³⁰² YUKK, Madde 74; AB İltica Prosedürleri Yönergesi 38. Madde’deki tanımla benzerdir.

- (b) Kişilerin işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı ülkelere geri gönderilmemesi ilkesinin uygulanıyor olması;
- (c) Kişinin ülkede mülteci statüsü talep etme olanağı mevcut olduğunda ve ülkenin yetkilileri tarafından mülteci olarak nitelendirilmesi durumunda, 1951 Mülteci Sözleşmesine uygun olarak koruma elde etme imkânının bulunması;
- (ç) Başvuru sahibinin ciddi zarar görme riskinin olmaması.

Bir ülkenin başvuru sahibi için güvenli üçüncü ülke olarak nitelendirilebilmesi için başvuru sahibinin ilgili üçüncü ülkeye gönderilmesini makul kılacak bu kişi ve ülke arasındaki bağlantılar da dahil olmak üzere koşullar her başvuru sahibi için ayrı olarak değerlendirilmelidir.³⁰³

YUKK Uygulama Yönetmeliği Madde 77(2) uyarınca, “makul bağlantı” kriterinin varlığının değerlendirilmesi için aşağıdaki durumlardan en az birinin mevcut olması şartı aranır:

- (a) Başvuru sahibinin güvenli üçüncü ülkede yerleşik aile üyelerinin bulunması;
- (b) Başvuru sahibinin daha önceden çalışma, öğrenim, yerleşme gibi amaçlarla güvenli üçüncü ülkede uzun süreli bulunmuş olması;
- (c) Başvuru sahibinin güvenli üçüncü ülkenin dilini iyi düzeyde biliyor olması gibi bu ülke ile sağlam kültürel bağlarının bulunması;
- (ç) Başvuru sahibinin güvenli üçüncü ülkeye, daha önce yalnızca transit amaçlı değil, üçüncü ülkeye kalmak amacıyla giriş yapmış olması.

Şu anda, GİGM'nin halihazırda veya gelecekte uluslararası koruma başvuru sahiplerine güvenli ülke belirlemeleri yapmak için kategorik bir 'liste yaklaşımı' benimseyip benimsemeyeceğine dair kamuya açık bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte, YUKK ve YUKK Uygulama Yönetmeliği, belirli bir üçüncü ülkenin belirli bir başvuru sahibi için “güvenli üçüncü ülke” olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği konusunda bireysel bir değerlendirme yapılmasını şart koşar.

Türkiye'de güvenli üçüncü ülke listesi olmamasına rağmen, Türkiye mahkemelerinde güvenli üçüncü ülke kavramını uygulayan davalar bulunmaktadır. Bu konu esas olarak idare mahkemeleri tarafından değerlendirilmektedir. Güvenli üçüncü ülke kavramı uygulandığında ortaya çıkan risk, başvuru sahibinin Türkiye tarafından hangi ülkenin güvenli kabul edildiğini bilmemesi ve mahkemenin başvuru sahibinin hangi ülkeye gönderilebileceğini kararda belirtmemesidir. Bu değerlendirme GİGM tarafından yapılmaktadır.³⁰⁴

Örneğin **İzmir**'de sınır dışı kararlarında Suriyeli olmayanlar için güvenli üçüncü ülke belirtilmemektedir.³⁰⁵ Uygulamada, GİGM'nin şu anda Türkiye'ye giriş yapan Afganlar için İran ve Pakistan'ı güvenli üçüncü ülkeler olarak gördüğü düşünülmektedir.³⁰⁶ 2019'da **Antakya**'da, Suriyeli olmayanlara güvenli üçüncü ülke olarak Fas öngörülmüştür.³⁰⁷ **Hatay**'da incelenen bir sınır dışı davasında, bir kadının herhangi bir güvenli üçüncü ülke değerlendirmesi yapılmadığı için koruma başvurusu kabul edilmiştir.³⁰⁸ Özbek bir kadın, kocası tarafından Suriye'ye gitmeye zorlandığını iddia ederek iki çocuğuyla birlikte İdlib'den ayrılmak zorunda kalmış ve Suriye'den Türkiye'ye giriş yapmıştır.

Geri gönderilirse zalimane muamele görme riski mevcuttur. Mahkeme, sınır dışı etme kararının “güvenli bir üçüncü ülke” belirtmediğine hükmetmiştir. Suriye'ye iade edilemediği için sınır dışı edilmemiştir.³⁰⁹ 2020 yılında İGİM'lerin güvenli bir üçüncü ülkeye sınır dışı etme kararları vermesiyle birlikte **İzmir**'deki Suriyelilere yönelik sınır dışı etme kararlarında önemli bir değişiklik olmuştur. Menşe ülkeye sınır dışı edilme, ancak mültecinin talep etmesi halinde mümkündür.

³⁰³ YUKK Madde 74(3) .

³⁰⁴ Ankara Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

³⁰⁵ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

³⁰⁶ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2018.

³⁰⁷ Antakya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

³⁰⁸ Antakya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

³⁰⁹ Hatay İlk Derece İdare Mahkemesi 2019/480, Karar No. 2019/1292.

2019 yılı sonu itibariyle sınır dışı etme işlemleri menşe ülkeye yapılmamış, üçüncü ülkelere yapılmaya çalışılmıştır. Aktif çatışmalara sahne olan Yemen, Filistin ve Mısır gibi ülkeler güvenli değildir. Bu uygulamaya sorunlara neden olmuştur. Suriyeliler sadece güvenli bir üçüncü ülkeye sınır dışı edilebilir. Ancak, onları kabul edecek güvenli bir üçüncü ülke olmadığı için geri gönderme merkezlerinde tutulmaktadırlar. Ayrıca, sınır dışı etme kararlarının kendisinde güvenli üçüncü ülke teriminden bahsedilir, ancak genellikle belirli bir ülke belirtilmez. İzmir İdare Mahkemesi, sınır dışı etme kararında üçüncü güvenli ülkenin hangisi olduğuna değinilmemesi halinde, mahkeme bu güvenli üçüncü ülkeyi değerlendiremeyeceği için sınır dışı etme kararlarını iptal etmiştir.³¹⁰

İzmir'de 2020 yılı sonlarında devam eden bir idari davada yeni bir uygulama gözlemlenmiştir. İl Göç İdaresi, Suriyelilerin sınır dışı edilebileceği güvenli bir üçüncü ülke değerlendirmesi için yeni bir form kullanmıştır. Bu formda Suriyeliler için güvenli ülkeler olarak dört ülke belirlenmiştir: **İran, Sudan, Haiti ve Mikronezya**. Bu form mülteciler tarafından imzalanmaktadır. Nisan 2021 itibariyle, Suriyelilerin bu belgeye dayanarak İran'a veya başka bir ülkeye sınır dışı edildiğine dair bir bilgi mevcut değildir.³¹¹

G. Sığınmacılar için bilgiler ve STK'lara ve BMMYK'ya erişim

1. Prosedür hakkında bilgilendirme

Göstergeler: Usule İlişkin Bilgi

1. Sığınmacılara prosedürler, hakları ve uygulamadaki yükümlülükleri hakkında yeterli bilgi sağlanıyor mu? ☐ Evet ☒ Zorlukla ☐ Hayır

❖ Refakatsiz çocuklara özel olarak bilgi veriliyor mu? ☒ Evet ☐ Hayır

YUKK Madde 70 uyarınca, başvuru sahibi, başvurusuyla ilgili takip edilecek usuller, başvurusunun değerlendirilmesi sürecindeki hak ve yükümlülükleri, yükümlülüklerini nasıl yerine getireceği ve bu yükümlülükleri uymaması ya da yetkililerle iş birliğinde bulunmaması halinde ortaya çıkabilecek muhtemel sonuçlar, itiraz usulleri ve süreleri konusunda kayıt esnasında bilgilendirilir. Başvuru sahibi tarafından talep edilmesi halinde, başvuru, kayıt ve mülakat aşamalarındaki bireysel görüşmeler esnasında tercümanlık hizmeti sağlanır.

2019 yılında adli yardım konusunda ulusal kayıt ve uluslararası koruma prosedürleri hakkında bilgi sağlayan 280.000'den fazla bilgi broşürü ve 10.000 afiş hazırlanmış ve 81 ile dağıtılmıştır. Bu materyaller GİGM, UTBA ve BMMYK tarafından ortaklaşa geliştirilmiş ve Türkçe, İngilizce, Arapça, Farsça, Peştuca, Fransızca ve Rusça olmak üzere yedi dile çevrilmiş ve basılmıştır.³¹²

GİGM ayrıca, Yabancı İletişim Merkezi (YİMER) adlı bir yardım hattı da sunmaktadır. Türkçe, İngilizce, Rusça ve Arapça dillerinde hizmet veren bu hatta günün her saatinde ulaşmak mümkündür. YİMER'in web sitesine göre, 2019'da 490.630 kişi ve son dört yılda toplam 8.342.955 kişi yardım hattından faydalanmıştır.³¹³

Ayrıca, BMMYK tarafından oluşturulan bir platform olan "Help" İngilizce, Türkçe, Arapça ve Farsça olarak bilgi sağlar. SGDD-ASAM, Hayata Destek Derneği, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı (İKGV), YUVA Derneği gibi ana akım STK'lar da yardım ve danışmanlık sağlamaktadır. Türkiye Barolar Birliği (UTBA) ile işbirliğiyle, Şanlıurfa, Gaziantep, Hatay ve Kilis'teki hukuk klinikleri 3.800'den fazla mülteci ve

³¹⁰ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

³¹¹ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

³¹² UNHCR, *Turkey 2019: Operational Highlights*, 6 Mart 2020: <http://bit.ly/3d0MsyY> ve

³¹³ <https://bit.ly/2Vb4OXk>.

sığınmacı için hukuki yardım sağlamış ve ulusal prosedürler, haklar ve yükümlülükler, itiraz yolları, medeni kanuna ilişkin konular ve kadın ve çocukların korunmasına dair bilgi sağlamıştır.³¹⁴

2020 yılında **İstanbul**'da formların İngilizce, Fransızca, Arapça ve Farsça versiyonları hazırlanıp sunulmuştur. Peştuca gibi daha az konuşulan dillerde, kişinin belgeyi imzalayıp Türkçe olarak "Okudum ve anladım" yazmakta zorlanması ya da imza vermekten kaçınması gibi sorunlar yaşanmıştır.³¹⁵

2. STK'lara ve BMMYK'ya erişim

Göstergeler: STK'lara ve BMMYK'ya erişim

1. Sınır bölgelerde sığınmacılar, uygulamada talepleri doğrultusunda STK'lara ve BMMYK'ya etkin bir şekilde erişebiliyor mu? ☐ Evet ☐ Zorlukla ☒ Hayır
2. İdari gözetim tesislerindeki sığınmacılar talepleri doğrultusunda STK'lara ve BMMYK'ya etkin bir şekilde erişebiliyor mu? ☐ Evet ☒ Zorlukla ☐ Hayır
3. Uzak noktalara yerleştirilen sığınmacılar (sınırlar hariç), uygulamada talepleri doğrultusunda STK'lara ve BMMYK'ya etkin bir şekilde erişebiliyor mu? ☒ Evet ☐ Zorlukla ☐ Hayır

YUKK, Madde 81(3), uluslararası koruma başvuru sahiplerinin ve mülteci statüsü sahiplerinin, STK'lar tarafından sağlanan danışmanlık hizmetlerinden faydalanabileceğini belirtir.

BMMYK Danışma Hattı, kayıt prosedürleri, yönlendirme ve mevcut destek mekanizmaları, özellikle yeniden yerleştirme, mali yardım ve özel ihtiyaçları olan kişilere destek konusunda danışmanlık sağlamaktadır.³¹⁶ 2020'de BMMYK danışma hattı operatör sayısı, Haziran 2020'de 42'ye çıkmıştır. COVID-19'dan bu yana, mali yardımla ilgili sorular toplam soru sayısında COVID öncesi ortalaması olan % 8'den %25'e yükselmiştir. Eylül ayında, BMMYK, toplumsal cinsiyet temelli şiddet riski altındaki kişiler veya bu şiddetten hayatta kalanlar için hem raporlama ve destek mekanizmaları hem de mevcut destek kanalları ve hizmetleri hakkında bantkaydının yanı sıra özel operatörler aracılığıyla bu tür şiddete yönelik danışmanlık sağlayan toplumsal cinsiyete dayalı şiddet hattını uygulamaya koymuştur. Eylül ve Aralık 2020 arasında 4.000'e yakın çağrı alınmış ve bu danışma hattı üzerinden danışmanlık verilmiştir.³¹⁷

BMMYK Facebook'ta BMMYK Türkiye Bilgilendirme Sayfasında posterler, duyurular, videolar ve Soru-Cevap görselleri ile düzenli olarak Arapça, Farsça, Türkçe ve İngilizce dillerinde güncel bilgi paylaşımları yayınlamıştır. Bu Facebook sayfası 2020'de yaklaşık 79.500 beğeni ve 83.300 yeni takipçiye ulaşmıştır. Türkiye Sağlık Bakanlığı tarafından üretilen COVID-19 ile ilgili yaklaşık 330.000 materyal basılmış ve dünyadaki BMMYK saha ofislerine, partner organizasyonlara, İl Göç İdaresi Müdürlük ve Sağlık Bakanlığı binalarına dağıtılmıştır. BMMYK ayrıca GİGM'ye COVID-19 hafifletme önlemleri konusunda birden çok dilde basılı materyal ve videolar için destek sunmuştur. BMMYK ayrıca, BMMYK ve mülteciler arasında hızlı bilgi paylaşımını kolaylaştırmak için Mart 2020'de bir WhatsApp iletişim ağı kurmuştur. BMMYK Türkiye ayrıca toplu SMS gönderimleriyle de mültecilere ulaşmış ve mülteci topluluklarının kamu kurum ve hizmetlerine erişimlerine yardımcı olmak amacıyla Arapça ve Farsça hazırlanmış bir HES kod videosu da dahil olmak üzere çeşitli konularda ve Help web sayfası veya doğru bilinen yanıtlar hakkında üç ayda toplam 252.250 SMS göndermiştir.³¹⁸

³¹⁴ UNHCR, *Turkey 2020: Operational Highlights*, Mart 2021: <https://bit.ly/3esx9AE>.

³¹⁵ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

³¹⁶ UNHCR, *Turkey 2019: Operational Highlights*, 6 Mart 2020: <http://bit.ly/3d0MsyY>.

³¹⁷ UNHCR Turkey, *2020 Operational Highlights*: <https://bit.ly/3esx9AE>.

³¹⁸ UNHCR Turkey, *2020 Operational Highlights*: <https://bit.ly/3esx9AE>.

BMMYK Türkiye'nin en büyük STK ve uygulama partneri olan **SGDD-ASAM**'ın Türkiye'de 40'tan fazla bölgede ofisleri bulunmaktadır ve buralardan danışmanlık ve bilgi hizmetleri sağlamaktadır.

İstanbul'da **Mülteci Hakları Türkiye** ve **Uluslararası Mülteci Hakları Derneği** ve **İzmir**'de **Mülteci-Der** gibi kuruluşların da yardım hatları mevcuttur ve telefonla erişilebilir. Mülteci Destek Derneği (**MUDEM**) çeşitli illerde varlık gösterirken **İKGV**'nin Türkiye'de farklı ofisleri mevcuttur ve bilgi ve psiko-sosyal destek sağlamaktadır. **Hayata Destek Derneği** ve **YUVA Derneği** de bu alanda çok aktif olan başlıca örgütlerdendir, Hayata Destek Derneği 8 ilde varlık göstermektedir.

İnanç temelli yardım kuruluşları da başvuru sahiplerine yardım sağlanması konusunda oldukça aktif çalışmaktadır. **Ankara**'da devlet destekli bir inanç temelli yardım kuruluşu olan Türk Diyanet Vakfı çoğunlukla eğitimli genç Suriyelileri hedefler ve bu kişilere insani yardım, maddi yardım ve dil kursları sağlar. **İnsani Yardım Vakfı** neredeyse Türkiye'nin her ilinde faaliyette olan inanç temelli bir yardım kuruluşudur.

Ayrıca hassas gruplara yardım sağlayan STK'lar da vardır. **KADAV** ile Kadın Dayanışma Vakfı **İstanbul**'da ve **Ankara**'da kadınlar için destek sağlarken, **Ankara**'daki **Kaos GL** ve Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları Derneği gibi dernekler **LGBTİ+**'lara destek sağlamaktadır. **Pozitif Yaşam İstanbul**'da HIV'le yaşayan kişilere destek sağlarken, Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları Derneği'nin, Türkiye'de **LGBTİ+**'lar, seks işçileri ve HIV'le yaşayan kişiler için 5 ilde 7 hizmet birimi vardır.

Ayrıca, uluslararası koruma başvurusu sahipleri, Uluslararası Göç Örgütüne (IOM) ve yeniden yerleştirme ile ilgili faaliyet gösteren **İstanbul**'daki Uluslararası Katolik Göç Komisyonu (ICMC) gibi STK'lara da erişebilirler. 2020'de birçok STK, COVID-19 nedeniyle çalışmayı durdurmuş veya hizmetlerini çevrimiçi hizmetlere dönüştürmüştür. Kişiler STK'lara psiko-sosyal destek ve insani yardım için başvurmaya devam etmiş, ancak çoğu, belgeleri yalnızca elektronik olarak kabul etmiştir. Okuma yazma bilmeyen veya internet erişimi olmayan kişiler yardım almakta zorlanmışlardır. Ofisler kapalı olduğu için refakatsiz çocukları tespit etmek ve onlara ulaşmak da zor olmuştur. STK'ların bilinmeyen numaralardan iletişim kurması ve onların geri aranması STKlar ile Mülteciler arası ilişkileri ve güveni etkilemiştir.³¹⁹

H. Belirli ülkelerden gelen kişilere yönelik ayrı değerlendirme prosedürü

1. Belirli ülkelerden gelen başvuruların haklı sebeplere dayandığı kabul ediliyor mu? ☐Evet ☒Hayır
❖ Evetse, hangileri:
2. Belirli ülkelerden gelen başvurularda haklı sebeplere dayanmaması üzerinden kabul edilmeme durumu oluyor mu? ☐Evet ☒Hayır
❖ Evetse, hangileri:

1. Suriye

Türkiye, doğrudan Suriye'den gelen mülteciler için Geçici Koruma rejimi uygulamaktadır ve geçici koruma statüsü, varışta mülteci/prima facie olarak grup değerlendirmesi biçiminde uygulanmaktadır. Halen yürürlükte olan geçici koruma rejimi, Suriye vatandaşlarını ve Suriye'den gelen vatansız Filistinlileri kapsamaktadır. Ancak, üçüncü ülkeden gelen kişiler geçici koruma rejiminin dışında tutulmuştur. Bu

³¹⁹ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

kişilerin, YUKK kapsamında uluslararası koruma başvurusu yapmalarına izin verilmesi gerekmesine rağmen, uygulamada uluslararası koruma için başvuruda bulunmalarına izin verilmemektedir ve yalnızca kısa süreli vize ve daha sonra kısa dönem oturma izni edinmelerine müsaade edilmektedir. Bu husus, aile üyeleri Türkiye'de geçici korumadan faydalanyor olsa bile, Türkiye'ye başka ülkeden gelmiş olan Suriyeli vatandaşlara da uygulanır.³²⁰ **Güvenli Üçüncü Ülke** bölümünün sonunda açıklandığı gibi, **İzmir** gibi bazı illerde sınır dışı kararlarının verilmesine ilişkin son zamanlarda endişe verici uygulamalar yaşanmıştır.

2. Irak

Iraklılara Türkiye'ye geldiklerinde kısa dönem ikamet izni verilir. Uluslararası koruma başvurusunda bulundukları zaman bile, genellikle kısa dönem ikamet iznini seçmeye teşvik edilirler.³²¹ Daha önceleri, GİGM Iraklı **Türkmenleri** etnik köken doğrulaması amacıyla Ankara'da *Türkmeneli Derneği*'ne yönlendirmiştir. Çin'den gelen **Uygurlar** gibi bu kişiler de genellikle uluslararası korumadan faydalanabilirler.³²² 2020 yılında bir paydaş, uzun yıllardır incelenmeyen uluslararası koruma başvurularının birdenbire değerlendirilerek kararların çoğunun, ağırlıklı olarak **Samsun, Çorum** ve **Ankara**'daki Iraklı başvuru sahiplerine verilen ret kararları olduğunu ifade etmiştir.

Sınır dışı etme kararları daha sonra temyiz edilmiş ve birçoğu iptal edilmiştir. Bu ailelerden biri BMMYK'dan mülteci statüsü almıştır.³²³

3. Afganistan

Eylül 2018'de GİGM'nin uluslararası koruma başvuru kayıt sistemini devralmasının ardından, prosedüre erişimin önündeki engeller (bkz. **Kayıt**) belirli ülkelerden gelen kişilerin başvurusunu negatif etkilemiştir. Özellikle **Afganistan**'dan gelen evli olmayan başvuru sahibi yalnız erkekler, birçok İGİM'in bu kişilerin iltica başvurusunu almak konusunda isteksiz davranması sebebiyle, diğer ülkelerden gelen kişilere kıyasla kayıt sistemine erişimde belirli engellerle karşılaşmaktadır.³²⁴

PRO ASYL tarafından 2020 yılında yayımlanan uzman görüşünde, Türkiye'de koruma başvurusunda bulunacak Afganların uzun yıllardır yeterli koruma almadığı ifade edilmektedir. Tespit edilen başlıca sorunlar şu şekildedir:

- Hukuki çerçeveyi dikkate almayan, koruma sistemine erişimde sistematik boşluklar. Kimlik kartının olmaması, birçok Afganistanlının eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlere erişim, seyahat özgürlüğüne erişim imkanlarını otomatik olarak kapatmakta ve sınır dışı edilme ve idari gözetim altına alınmaları riskini artırmaktadır.
- Uluslararası koruma ve statü sahipleri için başvuru sayısının çok düşük olması, uygulamada önemli boşluklara işaret etmektedir. Afgan başvuru sahipleri kayıt yaptırmayı ve kimlik kartı almayı başardıklarında bile ciddi sorunlarla karşılaşmaktadırlar. 2020'de RSD randevusu için uzun bekleme süreleri, RSD başvurularının değerlendirilmesi sürecinin yetersizliği ve sosyal desteğe erişim olmadan başvuruların otomatik olarak reddedilmesi gibi durumlar görülmüştür.
- Sınır dışı edilmeler gönüllü geri gönderme ve idari gözetimler devam etmiştir. Geri gönderme merkezlerinde müvekkil ve avukatın iletişim kurması için tercüman ve gizlilik süreçleri yetersizdir ve Dari veya Peştuca dillerine çevrilmiş hukuki belgeler mevcut değildir.
- Afgan mültecilerin koruma ve kabul koşullarına ilişkin kamuya açık niceliksel verilerin düşük olması, uluslararası ve ulusal STK'ların izleme süreçlerini sınırlamaktadır. Özellikle Afgan mültecilere yönelik

³²⁰ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

³²¹ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

³²² Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

³²³ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

³²⁴ Ankara, Van, Antakya ve İzmir'den, Şubat ve Mart 2020 arasında paydaşlar tarafından sağlanan bilgiler. Ayrıca bkz. Refugees International, "We don't have space for you all": The struggles Afghan refugees face in Turkey", 12 Haziran 2019: <https://bit.ly/2wBnPbl>; ve Refugees International, "You cannot exist in this place" Lack of registration denies Afghan refugees protection in Turkey', 13 Aralık 2018: <https://bit.ly/2RE8Epv>.

alışan STK'ların az sayıda olması, Türkiye'deki fonların ve projelerin çoğunlukla Suriyeye yönelik olduğunu göstermektedir.³²⁵

2020 yılında İzmir 1. İdare Mahkemesi'nde görülen bir davada hakim Afganistan'ı güvenli ülke olarak değerlendirmiş ve başvuru sahibinin sınır dışı kararının durdurulması için yaptığı başvuru reddedilmiştir.³²⁶

4. Diğer ülkelerden gelen kişiler

2020'de **İstanbul**'da hırsız olarak damgalanan İranlılara karşı sistematik ayrımcılık yapıldığı ifade edilmiştir.³²⁷ Afrika kökenli sığınmacılar da kayıt sırasında ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Eylül 2018'den önce bu türden başvurular özellikle **Somalili** aileler, kendi topluluklarının ikamet ettiği Isparta ve Burdur'a yönlendirilmiştir. GİGM tarafından kayıt sürecinin devralınmasından sonra durum değişmiştir.³²⁸

2019 yılında GİGM yeni bir genelgeye dayanarak başvuru sahiplerine uzun dönem ikamet ve insani ikamet izinleri vermeye başlamıştır.³²⁹ İnsani ikamet izni esas olarak **Mısırlılar, Çeçenler, Dağıstanlılar** ve **Taciklere** verilmektedir. Yetkililer, menşe ülkede zulüm görme olasılığına bağlı olarak her bir başvuruyu vaka bazında değerlendirir. Bu gruplar, haklarında sınır dışı kararı çıkarılsa bile genellikle menşe ülkelerine sınır dışı edilmez.³³⁰

³²⁵ Expert Opinion, *The Situation of Afghan Refugees in Turkey*, Commissioned by Stiftung PRO ASYL, Mart 2021

³²⁶ İzmir 1^{inci} İdare Mahkemesi, Esas No: 2020/231, Karar No.16.10.2020.

³²⁷ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

³²⁸ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, şubat 2019.

³²⁹ İstanbul'dan paydaş tarafından sağlanan bilgiler, şubat 2020.

³³⁰ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020

Karşılama/Kabul Koşulları

2019 yılında, GİGM yeni bir strateji olarak Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı'nı yayımlamıştır.³³¹ GİGM tarafından toplumsal uyum, bilgilendirme, eğitim, sağlık, işgücü piyasası ve sosyal destek konuları olmak üzere 6 tematik alanın ele alınması planlanmıştır. Yetkililer 2019 yılında bu konularda SGDD-ASAM, MUDEM ve toplum temelli kuruluşlarla çalışmalara başlamıştır. Çoğu girişim, COVID-19 nedeniyle 2020'de askıya alınmıştır. Pandemi nedeniyle aile birleşimleri oldukça zorlaşmıştır. Bu plan kapsamında 2020'de somut olarak nelerin başarıldığına dair çok az bilgi mevcuttur, ancak Avrupa Birliği (AB) tarafından finanse edilen ve IOM ve GİGM tarafından ortaklaşa yönetilen kapsayıcı göç yönetimini teşvik etmek için Aralık 2020'de (tekrardan) yeni bir proje başlatılmıştır. Bu da, göçmenler ve mültecilerin Türkiye toplumuna entegre sürecinde sosyal uyum ve içermeyi inşa etmeyi amaçlar ve istihdam, sağlık, eğitim, sosyal politikalar, oryantasyon ve sosyal yardım alanlarını hedefler.³³²

Ekim 2020'de meydana gelen **İzmir** depremi, o bölgede uluslararası koruma başvurusunda bulunacak kişileri da etkilemiştir. Temel ihtiyaç ve maddi yardım ve desteğe erişim talepleri ciddi oranda artış göstermiştir. COVID-19 nedeniyle büyük şehirlerde kişiler işlerini kaybetmiştir. Deprem nedeniyle evleri yıkılmıştır. Farklı kökenlerden uluslararası koruma başvuru sahibi yaklaşık 500 kişinin evleri hasar görmüştür. Evleri hafif veya orta derecede hasar gören aileler bile COVID-19 nedeniyle zorluk yaşamış ve maddi destek talep etmiştir. İzmir Bayraklı'da halen 8 ailenin yaşadığı bir konteyner kent yer almaktadır. STK'lar, koşulları en zor olan mültecilere kira yardımı sağlamaya çalışmıştır.³³³

A. Karşılama/Kabul koşullarına erişim ve ilgili düzenlemeler

1. Karşılama/Kabul koşullarına erişim kriterleri ve kısıtlamalar

Göstergeler: Karşılama/Kabul koşullarına erişim kriterleri ve kısıtlamalar

- Yasa, sığınma prosedürünün sonraki aşamalarında sığınmacılara usule ilişkin olmayan karşılama/kabul koşulları sağlıyor mu?

❖ Olağan prosedür	☒ Evet	☐ Kısıtlı kabul koşulları	☐ Hayır
❖ Kabul prosedürü	☐ Evet	☒ Kısıtlı kabul koşulları	☐ Hayır
❖ Hızlandırılmış prosedür	☐ Evet	☒ Kısıtlı kabul koşulları	☐ Hayır
❖ İlk itiraz başvuru	☒ Evet	☐ Kısıtlı kabul koşulları	☐ Hayır
❖ İkinci itiraz başvurusu	☒ Evet	☐ Kısıtlı kabul koşulları	☐ Hayır
❖ Müteakip başvuru	☒ Evet	☐ Kısıtlı kabul koşulları	☐ Hayır
- Yasada, yalnızca kaynakları yetersiz olan sığınmacıların usule ilişkin olmayan karşılama/kabul koşullarına hakkı olabileceğine dair bir gereklilik var mı? ☒ Evet ☐ Hayır

Uluslararası koruma başvuru sahipleri, uluslararası koruma talebinde bulundukları andan itibaren kabul koşullarına erişme ve nihai olarak haklarında olumsuz karar verilene kadar koşullara uygun olarak değerlendirilme hakkına sahiptir.

YUKK, Madde 65 ve 69 herhangi bir devlet yetkilisine "uluslararası koruma talebinde bulunma" ile GİGM tarafından yapılan "uluslararası koruma başvurusunun kaydı" eylemleri arasında bir ayrım yapar. Bu nedenle, kişiler devlet yetkililerine başvurduğu andan itibaren uluslararası koruma talebinde bulunan kişi olarak değerlendirilmeli ve bu kişilerin uluslararası koruma talebinde bulunmaları gerekmektedir.

³³¹ Bkz. GİGM, *Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı 2018-2023*: <https://bit.ly/2VlssZY>.

³³² Relief Web, 'New Social Cohesion Initiative to Promote Inclusive Migration Management in Turkey', 4 Aralık 2020: <https://bit.ly/3boQeTt>.

³³³ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021

Başvuran kişinin GİGM tarafından resmi kaydı daha sonra gerçekleştirilebilir.

Yabancı kimlik numarası (YKN), tüm yabancı uyruklu kişiler için temel hak ve hizmetlere erişim ile ilgili prosedür ve işlemlerde gerekli bir önkoşuldur. Uluslararası koruma başvuru sahiplerine, yönlendirildikleri “uydu kente” seyahat ettikten ve başvurularını yetkili İGİM'e kaydettirdikten sonra Uluslararası Koruma Başvurusu Sahibi Kimlik Belgesi verilinceye kadar bir YKN atanmaz. Uluslararası koruma prosedürüne erişimdeki ciddi engeller ve buna bağlı gecikmeler göz önüne alındığında (bkz. [Kayıt](#)), bir sığınmacının uluslararası koruma için başvuruda bulunma niyeti ile YKN tayini arasında geçen süre uzun olabilmektedir. Bu da, sığınmacıların temel haklara erişmesini engeller.

1.1. Prosedür türüne göre kabul koşullarında kısıtlamalar

(a) Bilgi, (b) aile birleşimi hükümleri, (c) hassas gruplar için hükümler söz konusu olduğunda, hem olağan prosedür başvuru sahipleri hem de hızlandırılmış prosedür başvuru sahipleri aynı hak ve imkanlara tabidir.

(a)Dokümantasyon; (b) serbest dolaşım ve konaklama özgürlüğü; barınma, sosyal yardım ve hizmetler, maddi yardım gibi (c) “usule ilişkin olmayan kabul koşulları”; (d) sağlık hizmeti; (e) mesleki eğitim; (f) küçükler için okul ve eğitim; (g) ve istihdam gibi hükümlerde, olağan prosedürdeki başvuru sahiplerine ve hızlandırılmış prosedürdeki başvuru sahiplerine sağlanan kabul koşullarının yöntem ve düzeyleri farklılaşır.

Ayrıca, başvurularının işleme alınması sırasında idari gözetim altına alınan ve hızlandırılmış prosedür kapsamına alınan - sınır bölgelerinde idari gözetim altına alınanlar dahil - başvuru sahipleri belirli bir kabul yöntemine tabidir. Başvurularının kabul edilemez olduğuna karar verilen başvuru sahipleri - başvurularının olağan prosedür ya da hızlandırılmış prosedür altında işleme tabi tutulup tutulmadığından bağımsız olarak - başvurunun kabul edilemez olduğuna ilişkin karar nihai bir karara dönüşene kadar aynı kabul yöntemine tabi olmaya devam edecektir.

1.2. Gelir tespiti

YUKK, bazı kabul koşullarındaki hak ve imkanlar için "ihtiyaç sahibi olanların tespitini" öngörür. İlk ve orta öğretime erişim ve işgücü piyasasına erişim ile ilgili olarak tespit kriteri mevcut değildir. Sağlık hizmeti, sosyal yardım ve hizmetlere erişim ile imkanlar ve maddi yardım konusunda, başvuru sahipleri bir tespit kriterine tabidir. İGİM bu değerlendirmeyi aşağıdaki hususlara dayanarak yapar:³³⁴

- a. Başvuran kişilerin barınma olanağı olup olmadığı;
- b. Düzenli gelir durumu;
- c. Bakmakla yükümlü olduğu aile fertlerinin sayısı;
- ç. Türkiye'deki veya menşe ülkesindeki taşınır ve taşınmaz mal varlığı;
- d. Türkiye'deki veya ülkesindeki yakınlarından yardım alıp almadığı;
- e. Türkiye'deki kamu kurum ve kuruluşları ile diğer STKlardan yardım alıp almadığı;
- f. Sağlık sigortasının bulunup bulunmadığı;
- g. Uygun görülecek diğer hususlar.

³³⁴ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 106(1).

Bir başvuru sahibinin hizmetlerden, yardımlardan ve diğer imkanlardan gereğinden fazla yararlandığı tespit edilirse, bu kişiler masrafları kısmen veya tamamen geri ödemekle yükümlüdürler.³³⁵

Ayrıca, YUKK Madde 89'da belirtilen yükümlülükler uymayan veya haklarında olumsuz statü kararı verilen kişiler için GİGM, çocuklar için eğitim hakkı ile temel sağlık hizmetleri hariç, hak ve imkanları "kısıtlayabilir".³³⁶

2. Usule ilişkin olmayan karşılama/kabul koşullarına ilişkin düzenlemeler ve bunun seviyesi

Göstergeler: Usule ilişkin olmayan karşılama/kabul koşullarına ilişkin düzenlemeler/bunun seviyesi

- | | |
|--|--------------|
| 1. Sığınmacılara 31 Aralık 2020 itibariyle verilen aylık mali ödenek /yardım miktarı (orijinal para birimi ve Euro cinsinden): | Mevcut değil |
|--|--------------|

YUKK "karşılama/kabul koşulları" terimini kullanmamasına rağmen, YUKK Madde 88 ve 89, uluslararası koruma başvuru sahipleri için tematik olarak ve büyük ölçüde AB Kabul Koşulları Direktifi kapsamına giren bir dizi hak, özgürlük ve imkan sağlamaktadır.

YUKK, Madde 88 ve 89, eğitim, sağlık hizmeti, sosyal yardım ve hizmetler, işgücü piyasasına erişim, maddi ödenek alanlarında uluslararası koruma başvuru sahiplerine (ve mülteci statüsü sahiplerine) uygulanacak hükümleri ve erişim düzeyini düzenlemektedir. Türkiye, uluslararası koruma başvuru sahiplerine barınma imkanı sağlama taahhüdünde bulunmamaktadır,³³⁷ ancak GİGM'ye, isteğe bağlı olarak, devlet tarafından finanse edilen Kabul ve Barınma Merkezleri himayesinde uluslararası koruma başvuru sahiplerine barınak sağlama yetkisi verilir. Şu anda, sadece bir Kabul ve Barınma Merkezi faaliyettedir o da **Yozgat**'tır.³³⁸

Uluslararası koruma başvuru sahiplerine ve mülteci statüsü sahiplerine tanınan haklar ve imkanlar, vatandaşlara tanınan haklar ve imkanları aşamaz.³³⁹

2.1. Maddi ödenek (harçlık)

"İhtiyaç sahibi" olduğu belirlenen uluslararası koruma başvuru sahiplerine GİGM tarafından mali ödenek tahsis edilebilir.³⁴⁰ GİGM, bu maddi ödeneğe ilişkin kriterleri ve yöntemleri belirler ve miktarların belirlenmesinde Maliye Bakanlığı'nın verileri dikkate alınır. Başvurusu kabul edilemez olduğu tespit edilen ve hızlandırılmış prosedürde değerlendirilen başvuru sahipleri maddi ödeneğin dışında tutulur.

Bunun bir hak olmadığı, GİGM tarafından isteğe bağlı olarak "ihtiyaç sahibi" başvuru sahiplerine tahsis edilebilecek bir imkan olduğu dikkate alınmalıdır. GİGM'nin, başvuru sahibinin maddi ödenek amacıyla "ihtiyaç sahibi" olarak tanımlanacağı özel kriterler ve prosedürler hakkında rehberlik içerebilecek uygulama kılavuzları hazırlaması beklenmektedir. Bu bağlamda, başvuru sahiplerinin yetkili GİGM'i, güncel çalışma durumlarından, gelirlerinden, taşınmaz mallar veya edinilen diğer değerli mallardan haberdar etmeleri gerekmektedir.³⁴¹ Bu durum, böyle bir bilginin maddi ödenek amacıyla "ihtiyaç sahipliği" değerlendirmesinde bir faktör olabileceğini göstermektedir. Ancak, şu an, YUKK Madde 89(5) uyarınca yapılan bir uygulama bulunmamaktadır ve bu nedenle devlet tarafından uluslararası koruma başvuru sahiplerine maddi yardım imkanı sağlanması bugüne kadar sadece teoride kalmıştır.

³³⁵ YUKK, Madde 90(1)(ç).

³³⁶ YUKK, Madde 90(2).

³³⁷ YUKK, Madde 95.

³³⁸ GİGM, Geri gönderme merkezleri: <http://bit.ly/2osejRh>.

³³⁹ YUKK, Madde 88(2).

³⁴⁰ YUKK, Madde 89(5).

³⁴¹ YUKK, Madde 90(1).

2.2. Sosyal yardım ve imkanlar

“İhtiyaç sahibi” olarak tanımlanan uluslararası koruma başvuru sahipleri “sosyal yardım ve imkanlara” erişebilirler.³⁴² YUKK, uluslararası koruma başvuru sahiplerine verilebilecek, Türkiye'nin Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Yasası uyarınca, il valiliklerince sağlanan devlet destekli “sosyal yardım ve imkanlara” değinir. Valilikler, bu program kapsamında il valiliklerinde yapılandırılmış devlet kurumları olan Sosyal Dayanışma ve Yardım Vakıfları aracılığıyla sosyal yardım ve imkanlar sağlar.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Yasasına göre, Valilikler yabancı uyruklular da dahil olmak üzere ildeki tüm “fakir ve ihtiyaç sahibi” kişilere ısınma amaçlı kömür ve odun gibi aynı yardım, gıda ve hijyen malzemeleri ve maddi yardım sağlamaktadır. Bu nedenle, “fakir ve ihtiyaç sahibi” eşliğini belirlemek, il Sosyal Dayanışma ve Yardım Vakfının inisiyatifine bağlı olacaktır.

2018 itibariyle listeye göre, ihtiyaç sahibi kişi yetişkin ise, sosyal yardımın miktarı 410-760 TL / 82-152 € arasında değişmekte olup başvuru sahibi üniversiteye gidiyorsa, yardım miktarı 928 TL'ye / 186 € 'ya kadar yükselmektedir. Valiliklerden sağlanan 80-100 TL / 15-20 € arasında değişen üç aylık bir maddi yardım daha mevcuttur.³⁴³

Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Vakfı, başka bir aile üyesinin bakımı ve yardımı olmadan, günlük ihtiyaçlarını karşılayamayan, engelli bir aile üyesinin yaşadığı evlere evde bakım hizmeti sağlar. Bu, bakımdan sorumlu kişiye sağlanan düzenli bir maddi yardımdır.

Ayrıca Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından verilen sosyal yardımlar da bulunmaktadır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı sosyal hizmet birimlerinin sosyal hizmet uzmanları uygulamadaki nihai kararı alırlar. Değerlendirmeleri, çalışan bir aile üyesinin varlığı, diğer kurumlardan da sosyal yardım alınması, acil durumun varlığı veya evdeki çocuk sayısı gibi kriterlere dayanmaktadır. Ailenin maddi durumunun değiştiğini düşünürlerse, sosyal hizmet uzmanlarının bu yardımı durdurabilecekleri iki yıllık veya yıllık değerlendirme dönemleri vardır. Ayrıca, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, BMMYK ile koordineli yürütülen Türkçe konuşan mültecilerin sayısını artırmak için bir yardım programına sahiptir.

Ayrıca, belediyeler başvuru sahiplerine uluslararası korumanın imkanlarından yararlanmaları için yardım sağlayabilir. Belediyeler tarafından sağlanan yardım türleri, her bir belediyenin kaynaklarına bağlı olarak farklılık gösterir. Yardım paketleri arasında kömür, gıda, giysi ve diğer gıda dışı ürünler bulunabilir. Yardım almaya uygunluk kriterleri belediyeler arasında da farklılık gösterebilir.³⁴⁴

Türk Kızılayı bu alanda önemli bir aktördür ve Türkiye'nin her şehrinde kamu yararına faaliyet gösteren bir kuruluştur. Çoğu durumda, Kızılay'ın sosyal yardımları maddi değil aynidir: engelli kişilere tekerlekli sandalyelerin dağıtılmasını, ihtiyaç sahiplerine yiyecek, giysi veya kış aylarında çorba dağıtımını içerir. Ayrıca özel ve acil ihtiyaç sahibi kişiler için özel bir fonları vardır. Bu fonun yardımıyla, özellikle protez veya çocuklar için işitme cihazları gibi tıbbi yardım sağlayabilirler.³⁴⁵

Devletin sağladığı sosyal yardımların ötesinde, AB, Acil Sosyal Güvenlik Ağı (SUY) ve Eğitim İçin Şartlı Nakit Transferi (ŞNT) gibi nakdi yardım programlarını da finanse etmiştir. Bu programlar esasen, ilgili

³⁴² YUKK, Madde 79(2).

³⁴³ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından verilen bilgiler, Şubat 2018. 2019 ve 2020 yıllarında güncelleme olmamıştır.

³⁴⁴ UNHCR, *Social and financial assistance*: <https://bit.ly/2GjSOJ1>.

³⁴⁵ Türk Kızılayı tarafından sağlanan bilgiler, Ocak 2019.

Geçici Koruma: Sosyal Yardım bölümünde değinildiği üzere, münhasıran olmasa da, Suriyeli geçici koruma sahiplerine yöneliktir.

SUY (ESSN) programı, AB tarihindeki en büyük insani yardım projesidir ve 2021'in başlarında yaklaşık.

1.8 milyon kişiye yardım sağlamıştır. 2021 yılı sonuna kadar 2 milyon kişiye yardım sağlanması beklenmektedir.³⁴⁶ 2020 yılında **İç Anadolu**'da programa erişimde sorunlar yaşanmıştır. Pandemi nedeniyle Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV), SUY başvurularının alınamaması nedeniyle hane ziyaretlerini durdurmuştur. Veri güncelleme süreçlerindeki kesintiler, koruma sahiplerinin SUY başvurusu yapamaması anlamına da gelmektedir.³⁴⁷

AB ayrıca, çocukları (Eğitim İçin) Şartlı Nakit Transferi (ŞNT/CCTE) kapsamında düzenli olarak okula devam eden hassas gruplardan mülteci ailelere iki ayda bir yapılan nakit transferlerine 104 milyon € katkıda bulunmuştur. 2021'in başında ŞNT, düzenli olarak okula devam eden 750.000'den fazla çocuğa fayda sağlamıştır. AB, yaklaşık 20.000 Suriyeli mülteci çocuğu ve genci, temel okuryazarlık ve aritmetik dersleri ve Türkçe dil kurslarına da katılabildikleri, kayıp eğitim dönemlerini telafi etmelerine yardımcı olan hızlandırılmış eğitim programlarına kaydolmaları için finanse etmiştir. 2017'den bu yana AB, örgün ve yaygın eğitim faaliyetlerine katılmalarına yardımcı olmak için ayda ortalama 6.000 çocuğa ulaşım imkanı sağlamıştır.³⁴⁸ COVID-19 bağlamında uzaktan eğitime erişim sorunlu olduğundan AB çocuklara tablet ve dizüstü bilgisayar sağlamaya başlayacaktır. Öğrenciler için öğrenci destek paketleri (yemek paketleri vb.) 2020 yılında okullara gidemedikleri için öğrenciler için kullanılamamış ve bunun yerine onlar için yeni tablet ve elektronik cihaz almaya yönelinmiştir.³⁴⁹

COVID-19 pandemisinin etkisiyle mültecilerin maddi koşulları önemli ölçüde kötüye gitmiştir SGDD-ASAM, danışanlarıyla telefonda yaptığı görüşmelerin ardından sektörel analiz raporunu yayımlamıştır. 960 Suriyeli, 131 Afgan, 49 Iraklı, 20 İranlı, 1 Filistinli ve 1 Somalili olmak üzere 1.162 geçici koruma ve uluslararası koruma statüsü sahibi kişiyle iletişime geçilmiştir. Katılımcıların karşılaştığı temel zorluklar, gıda ve hijyen ürünlerinin yetersizliği olmuştur. Katılımcıların %63'ü temel gıda ürünlerine erişimde zorluk yaşamış ve %53'ü temel hijyen ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmıştır Birçoğu ayrıca kira, kamu hizmetleri ve faturalar gibi aylık giderlerle ilgili zorluklarla karşı karşıya kalmıştır.³⁵⁰

2020'de BMMYK, pandemiden en çok etkilenen mültecilere tek seferlik 1.000 Türk Lirası (bu raporun yazıldığı sırada yaklaşık 100 Euro) tutarında bir ödeme sağlamak için GİGM ile birlikte çalışmıştır. Güvenlik ve hassalık kriterleri uygulanmış, ancak bunların ne olduğu net verilmemiştir. Yaklaşık 79.400 hane ödeme almıştır. BMMYK Türkiye'nin güneydoğusundaki evlere ve geçici barınma merkezlerine PPE kitleri sağlamak için partner örgütleriyle birlikte çalışmıştır. BMMYK ayrıca, Türkiye vatandaşları ve uluslararası koruma başvurusu kişilerin bir araya gelerek, mültecilere ve ev sahibi topluluklara dağıtılmak üzere sabun ve maske üreten 12 topluluk girişimini de desteklemiştir.³⁵¹

³⁴⁶ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

³⁴⁷ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

³⁴⁸ European Commission: <http://bit.ly/3d0Bgm9>.

³⁴⁹ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

³⁵⁰ SGDD-ASAM/ COVID-19 Salgınının Türkiye'deki Mülteciler Üzerindeki Etkilerinin Sektörel Analizi/ *Sectoral Analysis of The Impacts of COVID-19 on Refugees In Turkey*, 2020: <https://bit.ly/3scBehq>, s.13.

³⁵¹ UNHCR Turkey 2020 Operational Highlights: <https://bit.ly/3esx9AE>.

3. Karşılama/Kabul koşullarının kısıtlanması veya durdurulması

- | | |
|--|---|
| 1. Kanun, kabul koşullarını kısıtlama imkanı sunuyor mu? | ☒ Evet ☐ Hayır |
| 2. Kanun, kabul koşullarını durdurma imkanı sunuyor mu? | ☒ Evet ☐ Hayır |

"Madde 90(1) ile listelenen yükümlülüklere uymayan" veya "haklarında olumsuz statü kararının verilen" başvuru sahipleri için, İGİM, küçüklerin eğitim hakları ve temel sağlık hizmetlerine erişim hariç olmak üzere, hak ve imkanları kısıtlama takdirine sahiptir.³⁵²

YUKK Madde 90(1), uluslararası koruma başvuru sahiplerinin yükümlülüklerini aşağıdaki şekilde sıralar:

- (a) Çalışma durumuna ait güncel bilgileri İGİM'ye otuz gün içinde bildirmekle yükümlü olmak;
- (b) Gelirlerini, taşınır ve taşınmazlarını otuz gün içinde bildirmekle yükümlü olmak;
- (c) Adres, kimlik ve medeni hal değişikliklerini yirmi iş günü içinde bildirmekle yükümlü olmak;
- (ç) Sağlanan hizmet, yardım ve diğer imkanlardan haksız olarak yararlandığının tespit edilmesi hâlinde, bedelini tamamen veya kısmen geri ödemekle yükümlü olmak;
- (d) Genel Müdürlükçe kendilerinden YUKK çerçevesinde istenilenleri yerine getirmekle yükümlü olmak.

Yönlendirildikleri "uydu kente" bildirimde bulunmamak (bkz. [Serbest dolaşım hakkı](#)) eğitim ve sağlık hizmetleri hariç, haklar ve imkanlar konusunda kısıtlamalara yol açabilir.³⁵³ Ancak, başvuru geri çekilmiş ("statünün geri çekilmesi") sayılırsa Genel Sağlık Sigortası (GSS) devre dışı bırakılır.

Aralık 2019'da YUKK'da değişiklikler yapılmıştır. YUKK Madde 89(3)(a) artık Türkiye'nin Genel Sağlık Sigortası (GSS) kapsamında sağlık hizmetlerine erişim, özel ihtiyaçları olanlar dışında, uluslararası koruma başvurusunda bulunanlara, kayıtlarından bir yıl sonra uygulanmayacaktır. Sağlık hizmeti hakkına erişim, olumsuz karar ile sona erer.³⁵⁴

İGİM, başvuru sahibinin GSS kapsamına uygunluğu ile ilgili değerlendirme yapmaktan sorumlu ve yetkili makamdır. Başvuru sahibinin sağlık hizmetlerine ilişkin harcamalarının tümünü veya bir kısmını iade etmesi talebi, aynı değerlendirme kriterlerine göre yapılmalıdır.

YUKK Madde 90(2) uyarınca, yetkili İGİM tarafından, yazılı yükümlülükler uymayanlar için haklardan faydalanmaları bakımından getirilecek sınırlama kararına ilişkin "bireysel değerlendirme" yapılır. İlgili karar, kişiye yazılı olarak tebliğ edilir. Avukat veya hukuki temsilci tarafından temsil edilmediği durumlarda, başvuru sahibi, kararın sonucu, itiraz usulleri ve süreleri hakkında bilgilendirilir.

Başvuru sahipleri, böyle bir kararın tebliğinden itibaren on gün içinde UKDK'ye itiraz edilebilir veya 30 gün içinde yetkili İdare Mahkemesine doğrudan adli itiraz başvurusunda bulunabilirler.³⁵⁵

³⁵² YUKK, Madde 90(2).

³⁵³ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 91(6).

³⁵⁴ 7196 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 6 Aralık 2019: <http://bit.ly/2TSm0zU>.

³⁵⁵ YUKK, Madde 80.

4. Serbest dolaşım hakkı

Göstergeler: Serbest dolaşım hakkı

1. Başvuru sahiplerinin ülkenin farklı yerlerine dağıtılması konusunda bir mekanizma var mı? ☒ Evet ☐ Hayır
2. Kanun, serbest dolaşım hakkına kısıtlamalar getiriyor mu? ☒ Evet ☐ Hayır

4.1. “Uydu kent” sistemi

Her başvuru sahibi, İGİM'e kayıt yaptıracak, kendi imkanlarıyla barınacak bir yer bulacağı ve mülteci statüsü aldıktan sonraki süreç de dahil olmak üzere uluslararası korumaya tabi olduğu sürece ikamet edeceği bir kente yönlendirilir. Bu dağıtım planı, GİGM'nin başvuru sahiplerini kabul ve barınma merkezine nadiren yönlendirdiği dikkate alınarak, başvuru sahiplerinin yönlendirildiği ilde kendi barınma imkanlarıyla ikamet etme yükümlüğünü şart koşan YUKK, Madde 71'e dayanmaktadır.

YUKK Uygulama Yönetmeliği, bu dağıtım politikasını geliştirmektedir. “Uydu kent” kavramını, uluslararası koruma talebinde bulunan kişilere GİGM tarafından belirlenen ve ikamet etme zorunluluğu getirilen il olarak tanımlar.³⁵⁶ Yeni uluslararası koruma başvuru sahipleri, listede bulunmayan bir ilde başvurularını gerçekleştirebilir, uydu kente yönlendirilene kadar orada kalabilirler.³⁵⁷

Son listeye göre, Türkiye'de 62 il, GİGM tarafından uluslararası koruma başvuru sahiplerinin yönlendirileceği “uydu kent” olarak belirlenmiştir.³⁵⁸

Uluslararası koruma başvuru sahipleri için uydu kentler			
Adana	Çorum	Karaman	Sakarya
Adıyaman	Denizli	Kars	Samsun
Afyon	Düzce	Kastamonu	Siirt
Ağrı	Elazığ	Kayseri	Sinop
Aksaray	Erzincan	Kırıkkale	Şanlıurfa
Amasya	Erzurum	Kırşehir	Sivas
Ardahan	Eskişehir	Kilis	Şırnak
Artvin	Gaziantep	Konya	Tokat
Balıkesir	Giresun	Kütahya	Trabzon
Batman	Gümüşhane	Malatya	Uşak
Bayburt	Hakkari	Manisa	Van
Bilecik	Hatay	Mardin	Yalova
Bolu	Iğdır	Mersin	Yozgat
Burdur	Isparta	Nevşehir	Zonguldak
Çanakkale	Kahramanmaraş	Niğde	
Çankırı	Karabük	Ordu	

³⁵⁶ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 2(hh).

³⁵⁷ YUKK Uygulama Yönetmeliği Madde 66(3).

³⁵⁸ Ağustos 2017'den önceki kent listesi için, bkz. Mülteci Hakları Merkezi, Avukatlar için mülteci hukuku el kitabı, Ağustos 2017: <https://bit.ly/2G9X5Ti>, s. 409.

Ancak uygulamada, tüm kentler başvuru sahiplerine açık değildir. Bir “uydu kentin” yeni mültecileri almaya “açık” veya “kapalı” olduğuna ve kapasitelerine bağlı olarak yönlendirmelere karar vermek İGİM'lerin takdirine kalmıştır. İGİM uydu kent 'kapalı' olduğunda, Uluslararası Koruma Başvuru Kimlik Belgesi ve Geçici Koruma Kimlik belgesi için mevcut başvuruları işleme alır. İGİM tarafından uydu kentin 'kapalı' veya 'açık' olması resmen veya kamuya açık olarak bildirilmez.

“Uydu kent” sisteminin düzenlenmesi kamuya açık kriterlere dayanmamakta olup, her başvuru sahibi için resmi bir karar alınmamaktadır. Genel olarak, metropollerin ve sınır şehirlerinin genellikle uydu kentler arasında olmadığı söylenebilir.

100 kişilik kapasiteye sahip tam işlevli yalnızca 1 Kabul ve Barınma Merkezi bulunduğundan, şu anda hemen hemen tüm uluslararası koruma başvuru sahipleri, yönlendirildikleri illerde kendi imkanlarıyla ikamet etmektedirler.

Kayıt sistemindeki değişikliklerden önce uluslararası koruma başvuru sahipleri Ankara'da BMMYK / SGDD-ASAM'a gitmek BMMYK'ya bu yolla başvuruda bulunmakla yükümlüyüdü. Ortak kayıt sistemi zamanında, uydu kentlerin 'açık' olması ve uygun olması koşuluyla tercih ettikleri illeri seçebiliyorlardı. Bu kaydın ardından, İGİM'e başvurmak için yönlendirildikleri ve ikamet etmeleri gereken ili belirten bir Kayıt Belgesi verilirdi.

Uygulama artık standart şekilde yapılmamaktadır. Örneğin, “uydu kent” tayini, İGİM tarafından, diğer illerde aile üyelerinin varlığını göz önünde bulundurularak yapılmaktadır, ancak diğer kriterlerin de değerlendirmeye alınıp alınmadığı açık değildir.³⁵⁹ Aile bağlantılarının değerlendirilmesi, birinci dereceden aile üyeleriyle sınırlıdır, yani kardeşler veya kuzenler kabul edilmez.

İGİM kayıt sürecini üstlendiğinden, Suriyelilerin ve Suriyeli olmayanların kaydı için açık ve kapalı kentlerin resmi bir listesi yoktur, ancak paydaşlar İGİM'den talep üzerine bilgi alabilirler. Durum kapasiteye göre değişkenlik gösterir.

Bir paydaşa göre, aşağıdaki şehirler 2020'nin başlarında tüm Suriyeli olmayanlara ve Suriyelilere (hassas gruplar hariç) kapatılmıştır: **İstanbul, Edirne, Tekirdağ, Kırklareli, Kocaeli, Çanakkale, Bursa, Balıkesir, İzmir, Aydın, Muğla, Antalya, Hatay ve Yalova**. İstanbul'un eğitim, sağlık veya istihdam gibi haklı sebepler dışında hem Suriyeli olmayanların hem de Suriyelilerin kaydına kapatıldığı ifade edilmiştir. Ancak, İstanbul İl Göç İdaresi'nin eğitim nedeniyle kayıt kabul etmediği, bunun tüm ailenin kayıt altına alınması anlamına geleceği ve bunun da sayının artmasına neden olacağı bildirilmiştir.³⁶⁰

Başka bir paydaşa göre, 2019 sonlarında Geçici (TP) ve Uluslararası Koruma (IP) başvuru sahiplerine açık ve kapalı şehirlerin durumu şöyle olmuştur: **Mardin**: IP başvurusuna kapalı, TP başvurusuna açık; **Mersin**: İki gruba da açık ama süreç çok uzun sürüyor. Örneğin Iraklılar için 4 aydan fazla sürüyor; **Urfa**: İkisine de açık ama TP başvurusu 5 ay sürüyor; **Maraş**: İkisine de açık; **Hatay**: Her ikisine de Valilik kararıyla kapalı ancak acil durumlarda açık; **Malatya**: İkisine de açık; **Osmaniye**: IP istisnaları dışında ikisine de kapalı; **Antep**: İkisine de kapalı, TP başvurusu sadece acil durumlarda değerlendiriliyor.³⁶¹ Antep'te sahadaki STK'lar bile şehrin başvurulara açık mı yoksa kapalı mı olduğunu her zaman bilememektedir.³⁶² Öte yandan, sağlık veya eğitimle ilgili bir acil durum söz konusu ise, her iki grup da başka illere yönlendirilebilir.

³⁵⁹ Bir STK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

³⁶⁰ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

³⁶¹ Bir STK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

³⁶² Bir STK tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

2020 yılı COVID-19 nedeniyle karmaşık ilerlemiştir. İGİM'lerin başvuruları kabul edip etmediği veya hem avukatlar hem de uluslararası koruma başvuru sahipleri için ne kadar süreyle ve fiziksel erişimin ne kadar zor olduğu genellikle net değildir. Bu aynı zamanda kayıt sürecini de geciktirmiştir:

(bkz. [İltica başvurusunun kayıt altına alınması](#)).

YUKK'da Aralık 2019'da yapılan değişikliklerden sonra, kanun artık kayıt dışı yabancılara bilmeden de olsa barınma imkanı sağlayanlara idari para cezası öngörmektedir. Birçok ilde Geçici Koruma ve Uluslararası Koruma başvurusu kaydı yapılmamakta, yabancı uyruklu vatandaşlar isteseler de kayıt yaptıramamaktadır. Bu da, evsiz kişilerin sayısının artmasına neden olabilir.³⁶³

4.2. “Uydu kent” dışına seyahat etmek ve yaptırımlar

İGİM, başvuru sahiplerine belirli bir adreste ikamet etme ve bildirimde bulunma yükümlülüğü getirme yetkisine sahiptir.³⁶⁴ Uygulamada, başvuru sahipleri katı bildirim yükümlülüğüne tabi değildir, ancak uzun süreler boyunca İGİM'e gidilmemişse İGİM'e bildirilen ikamet adresteki izleme altına alınır. Bu durumda, İGİM önceden bildirim yapmadan kontroller sağlayabilir.

Tayin edilen il dışına yapılacak herhangi bir seyahat, İGİM'in yazılı iznine tabidir ve en fazla 30 gün süreyle izin verilebilir ve bu süre yalnızca bir kereye mahsus en fazla 30 gün daha uzatılabilir.³⁶⁵

2019 yılı Kasım ayı itibari ile mültecilerin hesapları üzerinden online sistem (E-Devlet) aracılığıyla seyahat izinleri alınabilmektedir. Mültecilerin PTT'den bir şifre almaları beklenir. Bazı kişiler halen dil engeline takılmakta ve çevrimiçi sisteme erişmekte güçlük çekmektedir.³⁶⁶ 2020'de COVID-19 pandemisi nedeniyle sokağa çıkma yasağı sırasında seyahat izinleri verilmemiş ve birçok mülteci ve uluslararası koruma başvurusu, özellikle acil durumlarda sevk edildikleri sağlık hizmetleri için seyahat edememişlerdir.³⁶⁷

Yönlendirildikleri ilde ikamet etmemek, başvuru sahibi için çok ciddi sonuçlar doğurmaktadır. Yönlendirildikleri illere zamanında bildirimde bulunmayan veya yetkililer tarafından ardı ardına yapılan üç kontrolde belirttikleri ikamet adreslerinde bulunmayan uluslararası koruma başvuru sahiplerinin uluslararası koruma başvuruları geri çekilmiş sayılır.³⁶⁸ Uygulamada, kişi belirttiği adresinde bulunmazsa, ikamet kontrolünden sonra GİGM, başvurusu sahibinin *Semt-i meçhul* olduğunu bildiren bir "V71" tahdit kodunu işleme sokabilir.

Ayrıca, başvuru sahiplerinin YUKK tarafından sağlanan kabul sonrası hak ve imkanlara erişimi, yönlendirildikleri illerde ikamet etmelerine bağlıdır. Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi Kimlik Belgesi, yalnızca belgenin verildiği il sınırları dahilinde geçerli bir belge olarak kabul edilir. Yönlendirildikleri ilde ikamet etmemeleri bu kişilerin [Karşılama/Kabul koşullarının kısıtlanması veya durdurulması](#) durumuna tabi olmasına yol açabilir.

Bununla birlikte, uygulamada, başvuru sahipleri, Geri Gönderme Merkezinde idari gözetim altına alınma gibi, kendilerine tayin edilen bölgeye transferlerini göz önünde bulundurularak daha ciddi - ve keyfi - yaptırımlara maruz kalabilirler³⁶⁹ (bkz. [İdari gözetimin gerekçesi](#)). Bununla birlikte, yönlendirildikleri ilde kalma zorunluluğuna uymamanın getirdiği yaptırımlar, başvuranın tabiiyeti, cinsel yönelimi veya

³⁶³ Mülteci-Der, Joint Assessment: Proposed Amendments in the Law on Foreigners and International Protection of Turkey, 4 Aralık 2019: <http://bit.ly/2IRYovQ>.

³⁶⁴ YUKK, Madde 77(1)

³⁶⁵ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 91(1)-(2)

³⁶⁶ Ankara'dan paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

³⁶⁷ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

³⁶⁸ YUKK, Madde 77(1)(ç)

³⁶⁹ HRW, Turkey Stops Registering Syrian Asylum Seekers, Temmuz 2018: <https://bit.ly/2XM5t2V>.

cinsiyet kimliği veya medeni durumuna göre (örneğin, evli olmayan kadınlar) ya da sadece İGİM personeli ile iş ilişkisi üzerinden değişiklik gösterebilir. Örneğin Afgan başvuru sahipleri genellikle diğer gruplardan daha katı muamelelere maruz kalabilmektedir. Yönlendirilen ilde kalma zorunluluğuna uyulmadığı için idari gözetim altına alındıktan ve Geri Gönderme Merkezlerinden serbest bırakıldıktan sonra bile, sığınmacıların sık sık, ikamet ettikleri yerden farklı bir ilde, Geri Gönderme Merkezine veya İGİM'e düzenli olarak bildirimde bulunmaları istenmektedir. 2019'da yeni idari gözetim tesislerinin açılması nedeniyle düzenlenen T6 formlarının sayısı artış göstermiştir. Ankara İl Göç İdaresi Müdürlüğü'nün T6 formları olan veya Türkiye'ye yasadışı yollardan giren kişileri kaydetmediği bildirilmiştir.³⁷⁰

Başvuru sahipleri aile, sağlık veya diğer nedenlerle ikamet ili değişikliği talebinde bulunabilirler.³⁷¹ Başka nedenlerden dolayı ikamet ilinde değişiklik yapılmasına ilişkin karar, GİGM Genel Merkezi tarafından istisnai olarak verilebilir. Bir başvuru sahibinin ikamet için yönlendirildiği ilden memnun olmaması ve yeniden tayin talebinin reddedilmesi durumunda, bu red kararı, 10 gün içerisinde UKDK'ya idari itiraz başvurusunda bulunularak veya 30 gün içerisinde yetkili İdare Mahkemesine itiraz başvurusunda bulunularak temyiz edilebilir.

B. Barınma

1. Yerleşim türleri

Göstergeler: Yerleşim Türleri	
1. Kabul merkezlerinin sayısı: ³⁷²	1
2. Kabul merkezlerindeki toplam yer sayısı:	100
3. Özel konaklama tesislerinde toplam yer sayısı:	Mevcut değil
4. Olağan prosedürde en sık kullanılan konaklama türü:	
☐ Kabul merkezi	☐ Otel - hostel
☐ Acil durum sığınağı	☒ Özel ev
☐ Diğer	
5. Hızlandırılmış prosedürde en sık kullanılan konaklama türü:	
☐ Kabul merkezi	☐ Otel - hostel
☐ Acil durum sığınağı	☐ Özel ev
☒ İdari gözetim	

Türkiye'nin iltica konusundaki yasal çerçevesinin en belirgin eksikliklerinden biri, iltica başvurusunda bulunanlara devlet tarafından finanse edilen barınma imkanının sağlanamamasıdır. YUKK, Madde 95(1) kural olarak, başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişinin, barınma ihtiyaçlarını kendisinin karşılamasının esas olduğunu ortaya koymaktadır. YUKK ya da YUKK Uygulama Yönetmeliği, uluslararası koruma başvuru sahiplerine barınma masraflarını karşılamak konusunda bir mali yardım planından bahsetmez. Bununla birlikte, GİGM, başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişinin "barınma, beslenme, sağlık, sosyal ve diğer ihtiyaçları" için kullanılacak Kabul ve Barınma Merkezlerini kurmak konusunda yetkilidir.³⁷³ YUKK Madde 95'te belirtilen Kabul ve Barınma Merkezleri, Türkiye'nin güneyindeki geçici koruma rejimine tabi Suriyeli mültecileri barındıran geniş çaplı kamplar olan "geçici barınma merkezleri" ile karıştırılmamalıdır (bkz. [Geçici Koruma: Barınma](#)).

2021 yılı Nisan ayı itibari ile faaliyette olan tek bir Kabul ve Barınma Merkezi kalmıştır o da Yozgat'tadır, 100 kişilik mütevazı bir kapasiteye sahiptir.³⁷⁴ Merkez, kısa süreli bir tesis olarak tasarlanmıştır.

³⁷⁰ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

³⁷¹ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 110(5).

³⁷² Hem kalıcı olanlar hem de yeni gelenler için

³⁷³ YUKK, Madde 95(2)

³⁷⁴ GİGM, Geri gönderme merkezleri: <https://bit.ly/2PThCI9>.

Yakalanan ve uluslararası koruma başvurusunda bulunmak isteyen kişiler, başvurularının kaydı için yönlendirilmeden önce birkaç gün burada konaklatılabilirler. Uygulamada, bu merkezler esas olarak toplumsal cinsiyete dayalı şiddet- işkence veya fiziksel şiddetten hayatta kalanlar, evli olmayan kadınlar, yaşlılar ve engelliler gibi özel ihtiyaç sahibi kişilerin kullanımına açıktır.

Daha önceki yıllarda, 2.250 yataktan oluşan kümülatif konaklama kapasitesine sahip 6 Kabul ve Barınma Merkezinin faaliyete geçeceği beklenmekteydi. Bu 6 merkez bir AB eşleştirme projesi çerçevesinde inşa edilmiş ve inşaat bütçesinin %80'i Avrupa Komisyonu tarafından finanse edilmiştir. Merkezler için seçilen yerler: **İzmir, Kırklareli, Gaziantep, Erzurum, Kayseri** ve **Van**'dır.³⁷⁵ Ancak, 29 Kasım 2015 tarihli AB-Türkiye İltica Eylem Planı ve 18 Mart 2016 tarihli AB-Türkiye Bildirisi'nin ardından, 6 merkezin tümü Geri Gönderme Merkezi olarak hizmet verecek şekilde düzenlenmiştir (bkz. [İdari Gözetim Tesisleri](#)).

Acil vakaları içeren kriz durumlarında, STK'lar, kapasiteleri dahilinde özel ihtiyaç sahibi bireysel başvuru sahipleri için otellerde konaklama ayarlayabilirler.

2. Kabul merkezlerindeki koşullar

Göstergeler: Kabul merkezlerindeki koşullar

1. Sığınmacıların yer sıkıntısı nedeniyle kabul merkezlerine alınmadığı durumlar var mı? ☒ Evet ☐ Hayır
2. Kabul merkezlerinde sığınmacıların ortalama kalış süresi nedir? Mevcut değil
3. Refakatsiz çocuklar uygulamada yetişkinlerle birlikte mi kalıyor? ☐ Evet ☒ Hayır

Yerleşim türleri bölümünde açıklandığı üzere, şu anda **Yozgatta** 100 kişilik düşük bir kapasiteye sahip yalnızca 1 Kabul ve Barınma Merkezi mevcuttur. Sivil toplum tarafından uygulamada merkezlerdeki koşullar hakkında çok az şey bilinmektedir.

Kabul ve Barınma Merkezlerinin mevcut kapasitesi, Türkiye'deki uluslararası koruma altındaki nüfusun büyüklüğüne kıyasla son derece sınırlı olmakla birlikte, YUKK Madde 95 ve 22 Nisan 2014 tarihli Kabul ve Barınma Merkezleri ile Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşlettirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik, tüm bu tesislerin işletme ve organizasyon yapısına ilişkin parametreleri ortaya koymuştur.

“Özel ihtiyaç sahibi kişiler” ücretsiz konaklamaya ve bu tesislerde sağlanan diğer hizmetlere öncelikli olarak erişime sahip olmalıdır.³⁷⁶

Kabul ve barınma merkezlerinde verilen hizmetler, merkezlerin dışında bulunan başvuru sahiplerine ve uluslararası koruma statüsü sahiplerine de verilebilir,³⁷⁷ ancak uygulamada dağıtım politikası nedeniyle sadece merkez ile aynı ilde kayıtlı olan ve ikamet eden kişiler bu tür hizmetlere erişebilir.

Bununla birlikte, Geri Gönderme Merkezleri Yönetmeliğinin 4. Maddesi, merkezlerin işletilmesi ve işlettilmesinde özel ihtiyaç sahiplerine öncelik tanınması, çocuğun yüksek yararının gözetilmesi, kişisel bilgilerin gizli tutulması, idari gözetimlerde yapılacak işlemlerde ilgililerin bilgilendirilmesi, inanç ve ibadet

³⁷⁵ European Commission, *Fiche: IPA decentralised National Programmes*, Project TR 07 12 17: <http://bit.ly/1JujtXl>.

³⁷⁶ YUKK, Madde 95(3)

³⁷⁷ YUKK, Madde 95(4)

özgürlüklerine saygı gösterilmesi, ayırım gözetilmeksizin hizmet verilmesi gibi 9 genel ilke tanımlamaktadır.

Şu anda, neredeyse tüm uluslararası koruma başvuru sahipleri, yönlendirildikleri illerde kendi imkanlarıyla özel evlerde kalmaktadır. Barınma hakkına erişim, yüksek kira fiyatları ve ev sahiplerinin toptan kira alma talepleri dahil olmak üzere bir dizi faktörden ötürü oldukça zorlayıcı olmaya devam etmektedir. Kira fiyatları çok yüksektir ve kirayı karşılayabilmek için aynı yerde iki ya da üç aile birlikte kalmaktadır. Kira kontratı sona erdiğinde alınan depozitolar geri ödenmemektedir. Sonuç olarak, çok sayıda başvuru sahibi, bilhassa geçici korumadan faydalananlar (bkz. [Geçici Koruma: Barınma](#)) yoksulluk ve evsizliğe itilmekte ya da standart altı geçici kamplarda konaklamaya mecbur kalmaktadır.

Başvuru sahiplerinin barınma hakkının önündeki bir diğer engel, kişilerin şehir merkezinden, hastanelerden, eğitim merkezleri ve kamu binalarından uzakta ilçelerde yaşamak zorunda kalmasıdır. Yaşanılan zorluklar, başvuru sahibinin il ve profiline bağlı olarak değişmekle birlikte, en yaygın görülen sorun, son derece muhafazakar olan **İç ve Doğu Anadolu** illerinde kalacak bir yer bulabilmek konusunda yaşanmaktadır. Örneğin, Afrika'dan başvuru sahipleri söz konusu olduğunda bu konuda yaygın ırkçılık nedeniyle daha fazla sorun yaşanmaktadır. **Hatay** gibi diğer illerde, Afgan sığınmacılar, hem yerel halk hem de Suriyeliler yüzünden yaşadıkları ayrımcılıktan dolayı, Antakya'nın merkezinden uzak, izole bir topluluk olarak yaşamaktadırlar. Ancak **Ankara**'da Suriyeli mültecilerle birlikte genellikle Altındağ semtinde ikamet etmektedirler. **İstanbul**'da artan sayıda Afgan, Küçüksu ve Yenimahalle'ye yerleşmiştir.³⁷⁸ **Adana** ve **Mersin**'de bu kişiler Suriyelilerle birlikte çoğunlukla kırsal alanlarda kötü koşullarda yaşamaktadırlar.³⁷⁹

2007'de Nijeryalı genç bir erkek (Festus Okey), İstanbul'da polis nezaretindeyken vurulmuş ve daha sonra hastanede hayatını kaybetmiştir. Önemli kanıtlar ortadan kaybolmuştur. Polis memurlarından biri 2011 yılında kasıtsız adam öldürmekten suçlu bulunmuş, ancak hiç cezaevine gönderilmemiştir. Dava temyiz edilmiş, ancak olayın kendisini araştırmaktan ziyade ölen kişiyi tanımlamak için daha fazla zaman harcanmıştır. Dava, Türkiye'deki göçmenler için adalet erişimin bir simgesi haline gelmiştir.³⁸⁰ Dava nihayet Mart 2021'de polis memurunun 16 yıl 8 ay hapis cezasına çarptırılmasıyla son bulmuştur.³⁸¹ Anayasa Mahkemesi başvurusunun yaşam hakkının kamu görevlileri tarafından ihlal edildiğini belirtmiş, ancak cinayette herhangi bir ırkçı saik olmadığına hükmetmiştir. Mahkeme, manevi tazminat olarak 80.000 TL (yaklaşık 8.000 EUR) ödenmesine karar vermiştir.³⁸²

2020'de Adana'da 18 yaşındaki Suriyeli tekstil işçisi Ali el Hemdan, kimlik kontrolünde polis tarafından durdurulmuş; Hemdan kimliğini göstermeyerek aynı yönde yürümeye devam etmiştir. Hemdan, polisin ihtarına uyararak arkasını dönmesine rağmen polis tarafından vurulmuştur. Polis memuru hakkında kasten adam öldürme suçundan dava açılmıştır.³⁸³

³⁷⁸ Yiğit Seyhan, 'The evolution of Afghan migration in Istanbul', 17 Aralık 2017: <http://bit.ly/2tkCRjH>.

³⁷⁹ Adana Barosu tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018; Mersin Barosu tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018. Bkz. İlgili haber: <http://bit.ly/33mNpxb> ve Facebook kampanya sayfası: <http://bit.ly/2QmJhb9>.

³⁸⁰ İstanbul - BIA News Desk, Police officer sentenced to prison over killing of Festus Okey, 18 Mart 2021:

³⁸¹ <https://bit.ly/2QKgll1>.

Tochukwu Ganaliag Ogu davası, Anayasa mahkemesi, 2018/6183, 13.01.2021.

³⁸² Ali el Hemdan davası, 1 Temmuz 2020, bkz: Amnesty International: <https://bit.ly/3wHedX7>; ve T24, "Ali

³⁸³ Hemdan cinayetine dair iddianame kabul edildi: Polis sendelememiş, Hemdan dur ihtarına uymuş", 21 Mayıs 2020: <https://bit.ly/3uFuji8>.

C. Çalışma hayatı ve eğitim

1. İşgücü piyasasına erişim

Göstergeler: İşgücü Piyasasına Erişim

1. Kanun, sığınmacılar için işgücü piyasasına erişime izin veriyor mu?
❖ Öyleyse, sığınmacılar ne zaman işgücü piyasasına erişebilir? ☒ Evet ☐ Hayır
6 Ay
2. Kanun, işgücü piyasası tespitinin ardından istihdam olanağı sağlıyor mu? ☒ Evet ☐ Hayır
3. Kanun, sığınmacıların yalnızca belirli sektörlerde çalışmasına mı izin veriyor?
❖ Öyleyse, hangi sektörler? ☒ Evet ☐ Hayır
4. Kanun, sığınmacıların istihdamını maksimum çalışma süresiyle sınırlandırıyor mu?
❖ Öyleyse, yılda kaç gün? ☐ Evet ☒ Hayır
5. Uygulamada istihdama erişimde kısıtlamalar var mı? ☒ Evet ☐ Hayır

Sığınmacılar, uluslararası koruma başvurularının kabul tarihini takip eden 6 ay içinde çalışma izni için başvurabilirler.³⁸⁴

Başvuru sahiplerinin veya uluslararası koruma faydalanıcılarının istihdamına ilişkin usul ve esaslar, İçişleri Bakanlığı danışmanlığında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından belirlenir.³⁸⁵ Buna dayanarak, 26 Nisan 2016 tarihinde kabul edilen Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik, başvuru sahiplerinin E-Devlet sistemi üzerinden sığınma başvurusunun yapıldığı tarihten 6 ay sonra çalışma izni almak için Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına başvurabileceğini öngörür. Başvurular işveren tarafından yapılır.³⁸⁶

Başvuru yapabilmek için kişilerin geçerli bir kimlik belgesi olmalıdır,³⁸⁷ yani **Kabul** gerekçeleri veya **Hızlandırılmış Prosedür** uygulaması nedeniyle Uluslararası Koruma Kimlik Belgesi sahibi olamayan kişilerin, çalışma izni başvurusunda bulunmalarına izin verilmemektedir. Her halükarda, bu kategorilerden başvuru sahiplerinin, çalışma iznine başvurmaları için gereken 6 aylık genel bekleme süresi göz önüne alındığında işgücü piyasasına erişim hakkını elde etmesi zor olacaktır.

Çalışma izni alma zorunluluğundan muafiyet, tarım ve hayvancılık sektörleri için öngörülmektedir. Bununla birlikte, bu durumlarda, başvuru sahibi, önce ilgili İl Aile ve Sosyal Hizmetler Müdürlüğüne bir muafiyet başvurusunda bulunmalıdır.³⁸⁸ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bu sektörlerde il sınırlamaları veya kotalar getirebilir.³⁸⁹ Genel olarak, Yönetmelik, Bakanlığa, başvuru sahiplerinin çalışma hakkına, bu tür kısıtlamalar için geçerli gerekçelerle ilgili daha fazla ayrıntı vermeden, sektörel ve coğrafi sınırlamalar getirme yetkisini vermektedir.³⁹⁰ Ayrıca, başvuru sahiplerine yapılacak ödeme asgari ücretten daha az olamaz.³⁹¹

³⁸⁴ YUKK, Madde 89(4)(a).

³⁸⁵ YUKK, Madde 89(4)(ç).

³⁸⁶ Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik, Madde 6-7

³⁸⁷ Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik, Madde 6(1) - (2).

³⁸⁸ Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair

³⁸⁹ Yönetmelik, Madde 9(1). Bununla birlikte, Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik, Madde 1 üzerinden başvurular muvakkaten Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na yapılır.

³⁹⁰ Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik, Madde 9(2).

³⁹¹ Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik, Madde 18(1).

Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planında (2018-2023)³⁹² işgücü piyasası için öncelikler şunları içerir:

- İşgücü piyasası hakkında güvenilir ve standartlaştırılmış bilginin sağlanması
- Göçmenlerin mesleki nitelikleri ve işgücü piyasasına erişimleri hakkında araştırmalar
- Çalışma hakkının korunması ile haklar ve çalışma koşulları hakkında bilgi.

Eylem planı şunları içerir

- Statüye bağlı olarak işgücü piyasasına erişim koşulları hakkında bilgi içeren bir web sitesi;
- Haklar ve çalışma koşulları konusunda bilinçlendirme;
- Göçmenlerin mesleki niteliklerinin tanınmasının güçlendirilmesi.

Yukarıda belirtildiği gibi, çoğu girişim COVID-19 nedeniyle 2020'de askıya alınmıştır.

İstanbul Sulh Ceza Mahkemesi, ilginç bir dava üzerinden, hakkında sınır dışı kararı verilen ve çalışma izni olmadan çalıştığı tespit edilen bir kişinin durumunu incelemiştir. Kişiye 249 TL idari para cezası kesilmiştir. Mahkeme, kararında, kişinin hayatta kalmak için çalışması gerektiğine dikkat çekmiştir. Anayasal açıdan ilgili durum belirli bir yasanın ihlali olmasına rağmen, kişinin hayatta kalması gerektiği için ihlal söz konusu değildir. Ceza iptal edilmiştir.³⁹³

Uygulamada, şu anda çalışma izni başvurularının yetkililerce işleme koyulması 1-2 ay sürmektedir.³⁹⁴ 2019'da toplamda 145.232 çalışma izni verilmiş bunların 63.789'u Suriyelilere, 3935'i ise İranlılara , 1947'si Iraklılara, 1466'sı Afganlara verilmiştir. 2020 için ilgili sayılar mevcut değildir.³⁹⁵ Uluslararası koruma başvuru sahipleri için, geçici koruma faydalanıcıları gibi, Türkiye'de kayıt dışı istihdam ve işgücü sömürüsü riski devam etmektedir (bkz. [Geçici Koruma: İşgücü Piyasasına Erişim](#)).

Yönetmelik ayrıca başvuru sahiplerinin Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) tarafından düzenlenen mesleki eğitim programlarına erişme olanağını da öngörmektedir.³⁹⁶ Uygulamada, İl Valiliği altındaki Halk Eğitim Merkezleri ve İŞKUR, birçok yerde sığınmacılara mesleki kurslar sunmaktadır.

2020 yılının başlarında Dışişleri Bakanlığı ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından Türkiye'deki girişimci mültecilere ivme kazandırmaya yönelik yeni bir proje başlatılmıştır.³⁹⁷ Araştırmaya göre, Suriye krizinden bu yana geçen dokuz yılda, Suriyeliler tarafından Türkiye'de 10.000'den fazla şirket kurulmuş ve 100.000 kişiye yakın istihdam yaratılmış ve Suriyeli iş insanları Türkiye'ye 1.5 milyar TL'nin üzerinde yatırım yapmıştır.³⁹⁸

2020'de, Deri Tekstil Kundura İşçileri Derneği, **İzmir**'de deri, tekstil ve kundura işkolunda çalışan mülteci işçilerin yaşadığı hak ihlallerini raporlamıştır. Rapora konu olan çalışmaya 100 çalışan (77 Suriyeli, 12 Afgan, 6 İranlı ve 5 Iraklı) katılmıştır. Karşılaşılan en önemli sorun, kayıt dışı istihdam uygulamaları nedeniyle ödenmeyen ücretler olmuştur. Katılımcıların %60'ı ellerine aylık geçen paranın asgari ücretin altında kaldığını ve Türkiyeli işçilere göre 200-250 TL daha az maaş aldıklarını ifade etmişlerdir.³⁹⁹ Mültecilerin %65'i fazla mesai ücreti almadan her gün 11-12 saat çalıştıklarını ifade etmişlerdir.

³⁹² Bkz. GİGM, Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı 2018-2023: <https://bit.ly/2VlssZY>.

³⁹³ İstanbul Marmara Sulh Hukuk Mahkemesi Karar No. 2018/8, tarih 2 Şubat 2018.

³⁹⁴ Refugees International, *I am only looking for my rights: Legal employment still inaccessible for refugees in Turkey*, Aralık 2017: <http://bit.ly/2ylz434>, s.5. Nisan 2021 itibarıyla durumun aynı olduğu paydaş tarafından doğrulanmıştır

³⁹⁵ Bkz. İlgili rapor: Yabancıların Çalışma İzinleri, 2019: <https://bit.ly/2QbV8Mw>.

³⁹⁶ Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair

³⁹⁷ Yönetmelik, Madde 22.

³⁹⁸ Daha fazla bilgi için: <http://bit.ly/3aZ4CiF>

³⁹⁹ Bkz. UNDP Turkey, *UNDP to Bring Turkish and Syrian Businesses Together at Mersin*, 16 Ocak 2020: <http://bit.ly/33q1kp>.

Deri Tekstil Kundura İşçileri Derneği, Deri, Tekstil ve Kundura İşkolunda Çalışan Mülteci İşçilerin Yaşadığı Hak İhlalleri Raporu, Mart 2020: <https://bit.ly/3fXrULy>, s. 13.

Tekstil işçisi bir katılımcı, işverenlerinin uzun çalışma saatlerinden şikayet ettikleri zaman onları işten çıkarmakla tehdit ettiğini ifade etmiştir.⁴⁰⁰ Mültecilerin %77'si Türkiyeli işçilere kıyasla daha uzun süre çalıştıklarını ifade etmiştir.⁴⁰¹ Son olarak, bu sektörlerde çalışan mültecilerin kötü muameleye, ayrımcılığa ve nefret söylemine maruz kalması olasıdır. Suriyeli bir deri işçisi, mültecilerin işverenler tarafından aşağılamaya maruz kaldığını ve bunun Türkiyeli işçilerin, kendilerine yönelik mevcut önyargılarını daha da kötüleştirdiğini ifade etmiştir.⁴⁰²

COVID-19'un mülteciler ve sığınmacılar da dahil olmak üzere Türkiye'deki çalışma imkanları üzerinde büyük etkisi olmuştur. Mültecilerin çalıştığı tipik işkolları, ekonomik durumlarının kötü olması ve sağlık hizmetleri gibi kamu hizmetlerine erişimlerinin olmaması nedeniyle, COVID-19 pandemisinin başlaması mültecileri daha fazla etkileyerek halihazırda var olan gelir eşitsizliğini derinleştirmiştir.⁴⁰³ Türkiye ekonomisi büyük ölçüde geçici işçilere bağlı olduğundan, mültecilerin salgın sırasında işgücüne katılımının azalması ekonomiyi olumsuz etkilemiştir. Türkiye'deki göçmen grupların %64'ü pandemi sırasında aylık hane gelirlerinde keskin bir düşüş yaşamış, bu hanelerin %56'sında borçlanma oranı artmış ve gıda ve hijyen malzemelerine erişimde zorlanmışlardır.⁴⁰⁴ SGDD-ASAM tarafından 1162 geçici koruma ve uluslararası koruma statüsü sahibi kişi ile yürütülen araştırmada COVID-19 öncesinde %18 olan işsizlik oranının, sonrasında %88'e çıktığı ifade edilmiştir.⁴⁰⁵

2. Eğitime erişim

Göstergeler: Eğitime Erişim

1. Kanun, sığınmacı çocuklar için eğitime erişim olanağı sağlıyor mu? ☒ Evet ☐ Hayır
2. Çocuklar uygulamada eğitime erişebiliyor mu? ☒ Evet ☐ Hayır

Uluslararası koruma başvuru sahipleri ve aile üyeleri, Türkiye'deki ilk ve orta eğitim hizmetlerine erişebilir.⁴⁰⁶

Türkiye, 1995'ten beri Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne taraftır. Eğitim hakkı, "hiç kimsenin öğrenme ve eğitim hakkından mahrum bırakılmamasını" öngören Türk Anayasasının 42. maddesiyle de tanınmaktadır. Türkiye'nin İlköğretim ve Eğitim Kanunu, ilköğretimin 6-13 yaş arası tüm kız ve erkek çocuklar için zorunlu olmasını ve devlet okullarında ücretsiz olarak erişilebilir olmasını sağlar.⁴⁰⁷ Şu anda, 8 yıllık zorunlu ilköğretim, her biri 4 yıl olmak üzere iki aşamaya ayrılmaktadır. Ebeveynler veya vasiler, okul çağındaki çocukları okullara zamanında kaydettirmekle yükümlüdür. Ayrıca, Milli Eğitim Temel Kanunu "dil, ırk, cinsiyet, dini ne olursa olsun" eğitim hizmetlerinin çocuklara yaygınlaştırılmasında ayrımcılık yapılmamasını açıkça şart koşturmaktadır."⁴⁰⁸

Bir ebeveynin çocuğunu devlet okuluna kaydettirebilmesi için, ailenin Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü tarafından tayin edilen Yabancı Kimlik Numarasını (YKN) gösteren Uluslararası Koruma Başvuru Kimlik Belgesi olmalıdır.

⁴⁰⁰ A.y., 17.

⁴⁰¹ A.y., 14.

⁴⁰² A.y., 19.

⁴⁰³ Göçmenlerin Aynasından COVID-19 salgınında Dünya, 12 Ekim 2020: <https://bit.ly/39V2Wcb>.

⁴⁰⁴ TEPAV-Zorunlu Göçmenler için Sosyal Eşitlik: Pandemi Sürecinde Yerel Yönetimlerin ve STK'ların Rolü, 9 Şubat 2021: <https://bit.ly/2QX2jrK>.

⁴⁰⁵ SGDD-ASAM/ COVID-19 Salgınının Türkiye'deki Mülteciler Üzerindeki Etkilerinin Sektörel Analizi-Sectoral Analysis of The Impacts of COVID-19 on Refugees In Turkey, 2020: <https://bit.ly/3scBehq>, s.14.

⁴⁰⁶ YUKK, Madde 89(1).

⁴⁰⁷ 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu.

⁴⁰⁸ 1738 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu.

Bu YKN kaydı, okul yetkililerinin çocuğun kaydını işleme alması için önkoşuldur.⁴⁰⁹ Bununla birlikte, Milli Eğitim Bakanlığı, devlet okullarına, ailenin İGİM'deki uluslararası koruma kayıt sürecini henüz tamamlamamış olması durumunda, çocuğun okula erişimini kolaylaştırma talimatını vermiştir. Çocukların, ailesi ile beraber tayin edildiği "uydu kentte" okula gitmeleri gerekir (bkz. [Serbest dolaşım hakkı](#)).

UNICEF verilerine göre, Mart 2019 sonunda örgün eğitime kayıtlı Suriyeli olmayan mülteci çocuk sayısı 56.701'dir.⁴¹⁰

Eğitim dili Türkçe olduğundan, dil engelleri sığınmacı çocuklar için sorun teşkil etmektedir. Türkiye'de eğitime başlayan ya da bir süre çeşitli nedenlerle okula gidememiş sığınmacı çocuklar için ülke çapında hazırlayıcı veya açığı kapatmak üzere dersler bulunmamaktadır. Uygulamada, devlet barınaklarına yerleştirilmiş refakatsiz çocuklara, barınaklardaki okullara alınmadan önce Türkçe dersleri verilmektedir. Diğer sığınmacı çocuklar için teorik olarak, halk eğitim merkezleri veya kendi illerinde belediyeler tarafından sağlanan Türkçe derslerine erişim imkanı mevcutken uygulamada kendileri için uygun olan dil kursları Türkiye genelinde mevcut değildir. Türk eğitim sistemi de önceki eğitimi farklı bir müfredata dayanan yabancı çocuklara oryantasyon veya açığı kapatmaya yönelik eğitim sunmaz. Ancak, ülke genelinde Türk Kızılayı tarafından koordine edilen toplum merkezleri, Türkçe dil dersleri ve diğer hizmetler de sunmaktadır (bkz. [Geçici Korumanın İçeriği](#)).

Çocuğun Türkiye'ye gelmeden daha önce eğitim gördüğü durumlarda, hangi sınıfa kaydolmasının uygun olacağını belirlemek için İl Eğitim Müdürlüğü tarafından denklik değerlendirmesi yapılacaktır. Özellikle ailenin, çocuğun önceki gittiği okulları gösteren bir belgeye sahip olmadığı durumlarda, denklik değerlendirmesi karmaşık bir hal alabilir.

Son olarak, devlet okulları ücretsiz olsa da, defter, kırtasiye ve okul üniforması gibi ek maliyetler, yönlendirildikleri illerde zorlukla yaşayan ebeveynler için mali bir yük getirecektir.

Özel ihtiyaç sahibi sığınmacı çocuklarla ilgili olarak Milli Eğitim Bakanlığı, yabancı bir öğrencinin özel eğitime ihtiyaç duyduğu tespit edildiğinde, Özel Eğitim Hizmetlerine İlişkin Yönetmeliğe uygun olarak fiziksel ve zihinsel engelli çocuklara eğitim hizmetlerinin sağlanması hususunda gerekli tedbirlerin alınacağını öngörmektedir.

Sığınmacı çocuklar, ücrete tabi olan özel okullara da erişebilirler. Bu tür okullar **Ankara**'da Libyalı ve Iraklı çocuklar için mevcuttur ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından denetlenir.⁴¹¹

İGİM tarafından ele alınması gereken kilit konuları öngören yeni Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Planı'nın bir parçası olarak eğitim, altı odak alanından biri olarak listelenmiştir.

Eğitim için öncelikler şunları içerir:

- Göçmen çocukların okula gidememelerine ya da eğitime ara vermelerine neden olan etkenlerin araştırılması
- Örgün eğitim de dahil olmak üzere eğitime devamlılığının sağlanması
- Yükseköğrenime erişimin desteklenmesi;
- Göçmenlerin erişimlerine ve ihtiyaçlarına yönelik daha yaygın eğitim programlarının oluşturulması

⁴⁰⁹ Kayıt prosedürü, 23.09.2014 tarihli 2014/21 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı Yabancılar Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetlerinin Sunulması Hakkında Genelge ile düzenlenmektedir

⁴¹⁰ UNICEF, *Turkey Humanitarian Situation Report*, Ocak-Mart 2019, s.1.

⁴¹¹ Mart 2020 itibarıyla bu okullara erişimin halen bu şekilde gerçekleştiği, bir paydaş tarafından doğrulanmıştır

Planlar şunları içerir:

- Mevzuatın gözden geçirilmesi;
- Örgün eğitim kurumlarının kapasitesinin artırılması;
- Bilgilendirme faaliyetleri;
- Travma geçirmiş olabilecek çocukların psikolojik ihtiyaçları da dahil olmak üzere öğretmenlere yönelik eğitim;
- GEM'lerden okullara geçiş
- Kütüphanelerde kaynak ve destek;
- Arayı kapatmak için dil kursları ve diğer kurslar;
- Türkiyeli öğrencilerle birlikte okul sonrası çalışma ve akran eğitimi;
- Göçmen çocukların aileleriyle bilinçlendirme çalışmaları;
- Okul öncesi eğitime erişimin teşvik edilmesi;
- Eğitime ara verenler için destek;
- Yüksek öğrenim fırsatları;
- Üniversitelerde kültürlerarası programlar;
- Farklı yaş ve eğitim seviyeleri için Türkçe dil müfredatı;
- Kütüphaneler, toplum ve belediye merkezleri vb. dahil olmak üzere yaygın eğitim fırsatları;
- Geçici barınma merkezlerinde mobil kütüphaneler;
- Meslek edindirme kursları

Yukarıda bahsedildiği gibi, COVID-19 nedeniyle 2020'de çoğu girişim askıya alınmıştır. Özellikle eğitim alanı sektöre uğramış, çoğu öğrenci (Türkiyeliler dahil) yılın büyük bölümünde evde okumak durumunda kalmıştır. Geçici Eğitim Merkezlerinin (GEM) tamamı 2020'de kapatılmıştır.

2019 yılında okullarda sosyal uyum dersleri başlatılmıştır. Yabancı ve Türkiyeli öğrenciler kültürlerini daha iyi tanımak için derslere katılmaya başlamışlardır.⁴¹²

COVID-19'un 2020'nin başından itibaren eğitime erişimde önemli etkisi olmuş, okulların çoğunluğu yıl boyunca yaş gruplarının çoğu için kapatılmıştır. Türkiye hükümeti, okula gidemeyenlere eğitim hizmetini EBA TV'yi (Eğitim Bilişim Ağı TV) üzerinden sağlamıştır. TRT tarafından üç kanalda yirmi dakikalık videolarla öğrencilere eğitim verilmiştir. Araştırmalar, COVID-19 kısıtlamaların, internete veya televizyon, tablet, bilgisayar gibi cihazlara erişimde sorunlar yaşayan zorunlu göçmen çocukların öğrenme süreçlerini etkilediğini göstermiştir.⁴¹³

SGDD-ASAM'ın 1.162 mülteci ve geçici koruma faydalanıcısı ile yaptığı araştırmada ise, çocukların %47'sinin uzaktan eğitimden faydalanamadıkları ifade edilmiştir. Uzaktan eğitimden faydalanamama sebebi olarak televizyon, akıllı telefon, bilgisayar ve internet erişimi gibi teknik imkanların yetersizliğine değinilmiştir.⁴¹⁴ **Konya**'da çocukların sadece %20-25'i EBA'ya erişebilmiştir, nedeni ise akıllı telefon, tablet ve dizüstü bilgisayara erişimin olmamasıdır. Çocuk işçiliği ve erken ve zorla evlilik riskinin de burada daha yüksek olduğu bildirilmiştir. Aileler de çocuklarının dil becerilerini kaybettiğinden şikayet etmektedir.⁴¹⁵

⁴¹² Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁴¹³ TEPAV-Zorunlu Göçmenler için Sosyal Eşitlik: Pandemi Sürecinde Yerel Yönetimlerin ve STK'ların Rolü, 9 Şubat 2021: <https://bit.ly/2QX2jrK>.

⁴¹⁴ SGDD-ASAM/ COVID-19 Salgınının Türkiye'deki Mülteciler Üzerindeki Etkilerinin Sektörel Analizi, 2020: <https://bit.ly/3scBehq>, s.16.

⁴¹⁵ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

D. Sağlık hizmeti

Göstergeler: Sağlık Hizmeti

1. Sığınmacılar için acil sağlık hizmetlerine erişim ulusal mevzuatla güvence altına alınmış mı?
☒ Evet ☐ Hayır
2. Sığınmacılar uygulamada sağlık hizmetlerine yeterli erişime sahip midir?
☐ Evet ☒ Sınırlı ☐ Hayır
3. İşkenceden hayatta kalan veya travma yaşayan sığınmacılar için uygulamada özel tedaviler mevcut mudur?
☐ Evet ☒ Sınırlı ☐ Hayır
4. Kabul koşulları kısıtlanır veya durdurulursa, sığınmacıların sağlık hizmetine erişmesine izin veriliyor mu?
☐ Evet ☒ Sınırlı ☐ Hayır

Türkiye'nin Genel Sağlık Sigortası (GSS) programı, Türkiye'de yaşayan herkesin kamu veya özel sektöre ait bir tür sağlık sigortası kapsamına girmesini zorunlu kılmaktadır. Gelirleri belli bir eşiğin altında olan ve bu nedenle kendi sağlık sigortalarını karşılamak için prim ödemelerini yapamayan kişiler için, program ücretsiz sağlık sigortası sağlar.⁴¹⁶

Kanunda başvuru sahiplerine sağlık sigortası sağlanması kararları için GİGM'nin tespit değerlendirmesi öngörülmektedir (bkz. [Karşılama/Kabul koşullarına erişim kriterleri ve kısıtlamalar](#)). Kanun ayrıca, GİGM'nin daha sonraki bir aşamada, başvuru sahibinin kendi sağlık sigortası primlerini kısmen veya tamamen ödeyebilecek durumda olduğunu belirlemesi durumunda, bu kişiden, GİGM tarafından genel sağlık sigortası programı için ödenen primin tamamının veya bir kısmının geri ödenmesinin istenebileceğini belirtmektedir.

YUKK Madde 89(3) uyarınca, "Başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerden herhangi bir sağlık güvencesi olmayan ve ödeme gücü bulunmayanlar" Türkiye'nin GSS programı ile güvence altına alınır ve kamu sağlığı hizmet sağlayıcıları tarafından sağlanan sağlık hizmetlerine ücretsiz erişim hakkı elde ederler. Bu kişiler için sağlık sigortası prim ödemeleri GİGM tarafından ödenir.

YUKK Madde 89(3), GİGM'nin başvuru sahipleri ve uluslararası koruma statüsü sahipleri adına prim ödemelerini gerçekleştireceğini belirtirken mevcut uygulamada Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı iki kurum arasındaki bir düzenleme çerçevesinde bu ödemeleri gerçekleştirir. Tespit değerlendirilmesi, başvuru sahibini gelir seviyesine göre sınıflandıran bir "gelir testi" biçimini alır. "G0" kategorisinden kişilerin tamamen sağlık sigorta primi karşılanırken, "G1", "G2" ve "G3" kategorilerindekiler sağlık hizmeti maliyetlerinin bir kısmını orantılı olarak kendileri karşılar.⁴¹⁷ Ancak, 2019 yılında YUKK'da yapılan değişikliklerden sonra değerlendirme kriterleri değişmiştir. Yeni yasaya göre, özel ihtiyaçları olanlar veya Genel Müdürlük tarafından onaylananlar dışında, uluslararası koruma başvurusunda bulunanlara, kayıtlarından bir yıl sonra artık Genel Sağlık Sigortası uygulanmayacaktır.

Bu nedenle, değerlendirme kriterleri, hassas gruplar dışında Suriyeli olmayanlara artık uygulanmaz. Hassas gruplar için GİGM, devlet hastaneleri tarafından verilen ve kişinin sağlık durumunu gösteren sağlık raporları ve tıbbi raporlar gibi kanıtlar talep eder. Sağlık güvencesi olmayanlar için bu tıbbi raporların alınması zordur.⁴¹⁸

2020'de özel ihtiyaç sahibi bazı başvuru sahipleri de sağlık hizmetlerine erişimde zorluk yaşamıştır. Aralık 2019'daki YUKK değişikliğinden sonra, özel ihtiyaç sahibi uluslararası koruma başvurusunda bulunan bir kişinin sağlık sigortası, yasa özel ihtiyaç sahibi kişilerin erişiminin devam etmesi gerektiğini belirtse de 1 yıl sonra sonlandırılmıştır.

⁴¹⁶ 5510 sayılı Sosyal Güvenlik ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, Türkiye'nin genel sağlık sigortası programının kapsam ve yöntemini ortaya koymaktadır.

⁴¹⁷ Türk Kızılay, *Syrian beneficiaries of Ankara community centre*, Eylül 2018: <https://bit.ly/2Yx50zB>.

⁴¹⁸ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

HIV'le yaşayan veya kronik hastalığı olan kişiler için kanıt olarak sağlık raporu ibraz etmeleri gerekmektedir, ancak sağlık sigortası olmadan rapor alabilmek pahalıya mal olmaktadır. Belgeler bazen STK'ların mali desteği ile sağlanabilir.⁴¹⁹ **Van**'da COVID-19 sırasında acil durumlar dışında tıbbi bakıma ücretsiz erişim mümkün olamamıştır.⁴²⁰

İç Anadolu'da kişiler sağlık sigortasına ilk başvuru sırasında HIV statülerini belirtmemekte, çünkü sağlık sigortası başvurularını yaptıkları takdirde kabul edilmemektedirler. Ancak kayıt olduktan sonra HIV statülerini bildirirlerse sigortaları devreye girer. LGBTİ+'lara karşı farklı şehirlerde farklı uygulamalar mevcuttur, ancak **Kayseri** örneğinde, şimdiye kadar tüm LGBTİ+'ların sağlık sigortası başvurusu reddedilmiştir. **Konya**'da hakkında sınır dışı kararı alınan ve sağlık sigortası İGİM tarafından etkinleştirilmeyen HIV pozitif bir başvuru sahibi olmuştur. Avukatı, sağlık sigortasının devre dışı bırakılması kararına itiraz etmiştir. **Kayseri** İdare mahkemesi sigortayı devre dışı bırakmanın hukuka aykırı olduğuna ve sigortanın yeniden etkinleştirilmesi gerektiğine karar vermiştir. Ancak İGİM sigortayı etkinleştirmemiştir. Seks işçileri, İGİM'ler tarafından genellikle sınır dışı edilmeye çalışıldıkları için, özel ihtiyaçları hakkında İGİM'i bilgilendirmemektedirler.⁴²¹

1. Karşılanan sağlık hizmetlerinin kapsamı

Türk sağlık sisteminde, sağlık kuruluşları, birinci, ikinci ve üçüncü basamak sağlık kuruluşları olarak değişkenlik göstermektedir:

- , Her ilde her ilçede bulunan sağlık birimleri, sağlık merkezleri, anne ve çocuk sağlığı ve aile planlaması merkezleri ile verem savaş dispanserleri birinci basamak sağlık kuruluşları olarak sınıflandırılır;
- , Devlet hastaneleri ikinci basamak sağlık kuruluşları olarak sınıflandırılır;
- , Araştırma ve eğitim hastaneleri ile üniversite hastaneleri, üçüncü basamak sağlık kuruluşları olarak sınıflandırılır.

GSS programı kapsamına giren kişilerin birinci basamak sağlık kuruluşlarında başlangıç tanısı, tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerine kendiliğinden erişme hakları vardır. Bu hizmet sağlayıcılar ayrıca bulaşıcı hastalıkların teşhis ve tedavisi, yeni doğanlar, çocuklar ve gençler için özel hizmetler ile ayrıca üreme sağlığı, cinsel sağlık ve aile planlaması hizmetlerini üstlenmektedir. AB tarafından finanse edilen **SIHHAT** projesi sağlık hizmetlerine erişimi artırmak için 2016-2019 yılları arasında Suriye nüfusunun yoğun olduğu 28 ilde birinci basamak sağlık hizmetlerini desteklemiş ve geliştirmiştir.

GSS kapsamındaki kişiler ayrıca kendi illerinde bulunan devlet hastanelerine ve araştırma ve eğitim hastanelerine kendiliğinden gitme hakkına sahiptir. Bununla birlikte, üniversite hastanelerinde tıbbi yardım ve tedaviye erişim, devlet hastanesinden sevk ile gerçekleşir. Bazı durumlarda, devlet hastaneleri, ilde herhangi bir kamu sağlık hizmeti sağlayıcısında uygun tedavi hizmetinin mevcut olmadığı durumlarda, kişileri özel bir hastaneye sevk edebilir. Böyle bir durumda, özel hastane ödemesi GSS tarafından karşılanır ve kişilerden ücret talep edilmez.

Prensip olarak, üniversite hastanelerine ve özel hastanelere yapılan sevkler, acil ve yoğun bakım hizmetlerinin yanı sıra yanıklar ve kanser tedavisi için gerçekleştirilir. Bununla birlikte, tıbbi acil durumlarda, ilgili kişiler ayrıca sevkleri olmaksızın, üniversite hastanelerine ve özel hastanelere başvurabilirler.

⁴¹⁹ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021

⁴²⁰ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021

⁴²¹ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021

GSS faydalanıcılarının ikinci ve üçüncü basamak sağlık hizmetlerine erişimi, söz konusu tıbbi sorunun 2013 Sağlık Uygulama Tebliği (SUT) kapsamında olup olmadığına bağlıdır.⁴²²

SUT kapsamına girmeyen tıbbi şikayetler veya SUT tarafından izin verilen azami maddi tazminat tutarını aşan tıbbi şikayetler ile ilgili tedavi masrafları için faydalanıcılardan ek bir ödeme yapmaları istenebilir.

SUT'a göre, genel sağlık sigortası programı kapsamındaki kişilerin, öngörülen toplam ilaç maliyetinin % 20'sini ödemesi beklenir. Ek olarak, faydalanıcıların üç ilaca kadar ilaç başına 3 TL ve üç ilaştan fazlası için her ilaç başına 1 TL ödemesi beklenir.

Kişilerin diyabet, yüksek tansiyon veya astım gibi düzenli olarak ilaç kullanımını gerektiren kronik bir hastalığı olması durumunda, bu kişiler devlet hastanesine giderek ilaç raporu yazılmasını talep edebilirler. İlaç raporunu eczaneye teslim ederek katkı ödemesinden muaf tutulabilirler.

Ayrıca, ikamet edilen uydu kentlerde birinci basamak sağlık hizmetlerinden ücretsiz olarak yararlanmak adına toplum sağlığı merkezlerine de (TSM) başvurabilirler.

YUKK Madde 67(2) uyarınca, "işkence, cinsel saldırı ya da diğer ciddi psikolojik, bedensel ya da cinsel şiddete maruz kalan kişilere, bu türden fiillerin neden olduğu hasarları giderecek yeterli tedavi imkânı sağlanır". Bununla birlikte, bu hükmün fiili olarak uygulanması için, GİGM yetkililerinin bu amaçla ilgili kamu kurumları, uluslararası kuruluşlar ve STK'larla işbirliği yapabileceği ifade edilir.⁴²³ Aynı zamanda, uluslararası koruma başvuru sahiplerinin ücretsiz erişebileceği sağlık hizmetlerinin kapsamı, uğradığı geçmiş zulümlerden kaynaklanan psikolojik sorunların tedavisini de kapsar. Her durumda, genel sağlık sigortası programındaki ücretsiz sağlık hizmetlerinin kapsamı, halk sağlığı kurumları tarafından sağlanan psikolojik destek hizmetlerini de kapsar. İl Aile ve Sosyal Hizmetler Müdürlükleri de, her birinde tercüman bulunmamasına rağmen psikolojik destek hizmeti sunmaktadır.

Türkiye'nin bazı bölgelerinde sınırlı kapasitede de olsa bir dizi STK tarafından, çeşitli psikososyal destek hizmeti sunulmaktadır. SGDD-ASAM, İKGV, Hayata Destek Derneği ve Türk Kızılayı, Türkiye'nin farklı şehirlerinde psikososyal destek sağlayan STK'lardan bazılarıdır. Urfa'daki Türk Kızılayı Toplum Merkezi'nin UNICEF, GİGM ve Sağlık Bakanlığı işbirliğiyle mültecilerin ruh sağlığını güçlendirmeye yönelik yeni bir projesi mevcuttur. Ruh sağlığı merkezleri Urfa ve Ankara'da (pilot şehirler) kurulacak ve ardından 18 ilde de uygulanacaktır.⁴²⁴ Nisan 2021 itibarıyla Bursa, İzmir, Adana, Ankara, Kayseri, Konya, Gaziantep, Kahramanmaraş, Mersin, Şanlıurfa'da on iki ve İstanbul'da iki toplum merkezi bulunmaktadır. Merkezlerdeki ekipler psikiyatristler, klinik psikologlar, çocuk gelişim uzmanları, psikiyatri hemşireleri ve tercümanlardan oluşmaktadır.⁴²⁵

Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı (2018-2023) uyarınca, sağlık alanındaki iyileştirmeler için aşağıdakiler öncelik sayılmaktadır:

- Varışta göçmenler için sağlık değerlendirmeleri
- Aşılar
- Birinci basamak sağlık hizmetlerine erişim
- İkinci ve üçüncü basamak sağlık hizmetlerine erişim kapasitesinin artırılması

⁴²² 28597 Sayılı Yönerge, 24 Mart 2013.

⁴²³ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 113(1).

⁴²⁴ Türk Kızılayı Urfa Toplum Merkezince verilen bilgiler, Şubat 2020.

⁴²⁵ Daily Sabah, 'Joint Turkish, German project to help traumatized Syrians', 16 Mart 2021: <https://bit.ly/3bidd2w>.

- Koordinasyon
- Sağlık sektörü personelinin göçmenlerin ihtiyaçlarına duyarlı hale getirilmesi

Eylem Planı şunları içerir:

- Hizmetlerin daha iyi koordinasyonunu sağlamak;
- Varışta sağlık değerlendirmeleri ve aşılama programları;
- Geçici korumaya sahip kişilerin yoğun olarak bulunduğu göçmen sağlık merkezleri;
- Geri dönüş merkezlerinde sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi;
- Tarım işçilerinin yanı sıra yaşlılar ve engelliler gibi dezavantajlı gruplara yönelik mobil sağlık hizmetleri;
- Üreme sağlığına erişim;
- Ağız/diş sağlığı hizmeti verebilecek göçmen sağlık merkezleri;
- Toplum sağlığı merkezlerine erişimin artırılması;
- Türkçe dışındaki dillerde MHRS;
- Farklı dillerde bilgi araçları;
- Göçmen yoğunluğunun yüksek olduğu hastanelerde iki dil konuşabilen hasta oryantasyon personeli.

2020'de COVID-19 pandemisi nedeniyle birçok girişim askıya alınmıştır, ancak pandemi hakkında bilgi materyalleri ve kişilerin alması gereken farklı önlemler farklı dillerde sağlanmıştır.

2. Sağlık hizmetlerine erişimde kısıtlamalar

GSS'den yararlanmak için, başvuru sahiplerinin İGİM'e kayıtlı olmaları ve her başvuru sahibine Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü tarafından tayin edilen YKN'yi gösteren Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi Kimlik Belgesi almış olmaları gerekmektedir. Bu YKN, hastanelerin ve diğer sağlık hizmeti sağlayıcılarının, sığınmacıyı kabul edip tıbbi işlemler uygulayabilmesinin ön koşuldur. [Kayıt](#) sistemindeki mevcut engellerin, sığınmacıların sağlık hizmetlerine erişimleri üzerinde etkileri bulunmaktadır.

Dil engeli, sığınmacıların sağlık hizmetlerine erişimde karşılaştığı en temel sorun olmaya devam etmektedir.⁴²⁶ Türkiye'deki hastaneler hastalara telefonla randevu vermektedir. Hastane randevu çağrı merkezleri, olası hastalara Türkçe dışındaki dillerde hizmet vermediğinden, yabancı uyruklu kişilerin daha randevu aşamasında Türkiye'li birinin yardımına ihtiyacı vardır. AB tarafından finanse edilen [SIHHAT](#) projesi, diğer hizmetlere ek olarak, Suriyeli geçici koruma faydalanıcıları için tercüman desteği sağlasa da (bkz. [Geçici Koruma: Sağlık Hizmeti](#)) uluslararası koruma başvuru sahiplerine ve faydalanıcılarına tercüme desteği sağlanması için ülke çapında bir sistem bulunmamaktadır. Bazı bölgelerdeki STK'lar, özellikle hassas gruplardan sığınmacılara hastanelere giderken eşlik edilmesi konusunda sınırlı hizmet sunmaktadır. **Hatay** gibi bazı illerde, doktorlar sadece yeminli tercümanları kabul ederken, **Ankara** gibi illerde hastanelerin kendi tercümanları mevcuttur.⁴²⁷

Uluslararası koruma başvuru sahipleri, ikamet ettikleri ilde tedavisi bulunmayan sağlık sorunları olduğunda, tedaviye erişebilmek için il değişikliği talep edebilirler (bkz. [Serbest dolaşım hakkı](#)). YUKK Uygulama Yönetmeliği Madde 110(5), başvuru sahiplerinin sağlık nedeniyle ikamet ili değişikliği talebinde bulunabilmesine olanak tanır.

YUKK Madde 90(2), Madde 90 (1)'de yazılı yükümlülükler uymayanlar ile başvuruları ve uluslararası koruma statüleriyle ilgili olumsuz karar verilen kişiler için, GİGM, eğitim ve temel sağlık hakları hariç, diğer haklardan faydalanmaları bakımından [Kısıtlama](#) getirebilir. Bununla birlikte, uygulamada, İGİM, uluslararası koruma başvurusu geri çekilmiş sayılan ("statünün geri çekilmesi") kişilerin, "uydu kentte"

⁴²⁶ Boğaziçi Göç Araştırmaları Merkezince sağlanan bilgiler, Ocak 2019.

⁴²⁷ Boğaziçi Göç Araştırmaları Merkezince sağlanan bilgiler, Ocak 2019.

kalma zorunluluğuna uyulmaması veya reddedilmesi nedeniyle, haklarında verilecek karar kesinleşmemiş olsa bile, GSS güvencelerini devre dışı bırakmıştır. Avukatlar bu durumların yeniden gözden geçirilmesi için uğraşmıştır, fakat şu ana kadar başarı elde edememişlerdir.⁴²⁸

Ayrıca, **Afyon** ve **Kırıkkale** gibi illerde, kişilerin GSS güvencelerini yeniden etkinleştirebilecekleri durumlarda, bu kişiler, GSS'lerinin devre dışı bırakıldığı sürede ödenmemiş prim borçlarını ödemediği önce sağlık hizmetlerinden yararlanamazlar.⁴²⁹ Son yasal değişikliklerden sonra **Adıyaman** ve **Antep**'te Afganların sağlık sigortası derhal devre dışı bırakılmıştır. **Van**'da yasanın yürürlüğe girmesinin hemen ardından hem İranlıların hem de Afganların sağlık sigortaları devre dışı bırakılmıştır.⁴³⁰

13 Nisan 2020 tarihli 2399 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile, sosyal güvencesi veya sigortası olup olmadığına bakılmaksızın herkesin kişisel koruyucu malzemelere, teşhis testlerine ve ilaçlara ücretsiz olarak erişebilmesi güvence altına alınmasına rağmen, COVID-19 sırasında sağlık hizmetlerine erişimdeki engeller 2020'de de devam etmiştir. Genel sağlık sigortasından yararlanamayan kayıt dışı/kayıtsız göçmenlerin sisteme nasıl kaydedileceği konusunda yazılı bir düzenlemenin olmaması nedeniyle bazı sorunlar yaşanmaktadır ve hastane yatışının karşılanıp karşılanmadığı da, bu ECRE 2020 raporunun yazıldığı sırada belirsizliğini korumaktadır.⁴³¹ SGDD-ASAM'ın 1.162 mülteci ve geçici koruma sahibini kapsayan raporunda, tüm katılımcıların %15'i COVID-19 sırasında hastaneye gitme ihtiyacı hissettiklerini ancak çeşitli nedenlerle sağlık hizmetlerine erişemediklerini belirtmiştir. Sağlık merkezlerinin kapatıldığını düşünenlerin oranı %25'tir, bu da mültecilerin önemli bir bölümünün COVID-19 önlemleri hakkında yeterince bilgilendirilmediğini gösterir.⁴³² 2021 itibarıyla, kayıtlı veya kayıtsız mültecilerin aşı programına dahil edilip edilmeyeceğine dair resmi bir açıklama yapılmamıştır.⁴³³

Güneydoğu bölgesinde, özel gereksinimli bir kişinin sağlık sigortası devre dışı bırakılması sonrasında GİGM ihtiyacı fark ederse, başvuru sahibinin sağlık sigortasını bir ay süreyle geçici olarak yeniden etkinleştirerek sağlık raporunu talep etmektedir. Sağlık raporu daha sonra sigortanın uzatılıp uzatılmayacağına karar vermek için kullanılır. Güneydoğu bölgesindeki özel hastaneler Suriyeli hastalardan katkı payı almaktadır. Hastalar katkı payını ödeyemiyorsa, bir senet imzalamaları gerekir. Ödeme yapılmaması durumunda sigortaları devre dışı bırakılır. Türkiye vatandaşlarının aksine, uluslararası koruma başvurusu sahipleri kanser tedavisi, göz tedavisi, çocukların tıbbi bakımı ve hepatit için katkı payı ödemek zorundadır.⁴³⁴

E. Hassas grupların özel kabul ihtiyaçları

Göstergeler: Özel Kabul İhtiyaçları

1. Uygulamada hassas gruplardan kişilerin özel kabul ihtiyaçları için bir değerlendirme yapılıyor mu?

☒Evet

☐Hayır

⁴²⁸ Paydaşlar tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁴²⁹ A.y.

⁴³⁰ Van Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

⁴³¹ Halk Sağlığı Uzmanları Derneği, *Pandemi Sürecinde Göçmenler ve Mültecilerle İlgili Durum*, 15 Nisan 2020: <https://bit.ly/34MbXjI>.

⁴³² SGDD-ASAM/COVID-19 Salgınının Türkiye'deki Mülteciler Üzerindeki Etkilerinin Sektörel Analizi, 2020: <https://bit.ly/3scBehq>, s.18.

⁴³³ Arab News, Will Turkey's refugees be vaccinated against the coronavirus? 24 Ocak 2021: <https://bit.ly/3vWXSwm>.

⁴³⁴ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

Kanuna göre, “özel ihtiyaç sahibi kişiler” kategorisinde “refakatsiz çocuklar, engelliler, yaşlılar, hamile kadınlar, çocuklu yalnız ebeveynler, işkence, tecavüz ve diğer psikolojik, bedensel veya cinsel şiddetten hayatta kalanlar” yer alır.⁴³⁵

Tespit mekanizması bölümünde bahsi geçen önlemlere ek olarak, YUKK, refakatsiz çocuklar da dahil olmak üzere “özel ihtiyaç sahibi kişilere” sağlanacak olan karşılama/kabul hizmetlerine ilişkin bazı özel hükümler düzenlemektedir. Bununla birlikte, kanunda belirtilen ek önlemler yetersizdir.

1. Refakatsiz çocukların karşılama/kabul süreci

Refakatsiz çocuklar söz konusu olduğunda, YUKK Madde 66, refakatsiz çocuklarla ilgili tüm işlemlerde “çocuğun yüksek yararının” gözetilmesinin esas olacağını belirtir. Yeni, YUKK Madde 66(B) uyarınca 18 yaşından küçük başvuru sahipleri, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının yetkisi altındaki çocuk barınaklarına veya diğer tesislere yerleştirilir.⁴³⁶

Ailesinden ayrı düşmüş çocuklar için uygulanan farklı prosedürler vardır. **Kilis** ve **Mersin**'de ebeveynlerden biri hayatta ise mahkemeler çocukların velayetini önce iptal etmekte, sonra bir vasi tayin etmektedir. Antep'te mahkemeler doğrudan bir vasi tayin etmektedir.⁴³⁷ **Antakya**'da, İGİM ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı arasında, bu çocukların kayıt altına alınması ve aileleriyle olan hukuki ilişkilerinin kurulmasına ilişkin bir protokol bulunmaktadır. 2019 yılında Antakya'da refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocukların velayet ve yeni vasi tayininde yasal değerlendirmelere ilişkin endişeler dile getirilmiştir.⁴³⁸

Refakatsiz erkek çocuklar, korumaya erişimde zorluklarla karşılaşabilirler. Çocuğun kimlik kartı yoksa, Çocuk Destek Merkezleri (ÇODEM) kimlik kartı alınmasına yardımcı olacaktır. Çocuk doğrudan İGİM'e giderse, önce bir mahkemeden vesayet kararı alması gerektiğinden kimlik kartı alamayacaktır. Ancak çocuklar vasi tayini için mahkemeye gittiklerinde hakimler, çocuğun kayıtlı olmadığı ve dolayısıyla yasal olarak tanınmadıkları için vasi atayamayacaklarını söylemektedirler. Bu, çocukların uzun süreli bir belirsizlik durumunda kaldığı ve uluslararası koruma prosedürüne erişimlerini daha da engellediği bir kısır döngü yaratır. Yurtlarda kalan çocuklara eğitim gibi temel hizmetlere erişim için kimlik kartı yerine yabancı kimlik numarası verilmektedir. Yurttan ayrılıp 18 yaşına geldiklerinde kimlik başvurusunda bulunabilirler. Bu, özellikle **Çanakkale**'de yaygın görülen bir uygulamadır.

Kilis Devlet Hastanesi ve **Adana** Balcalı Hastanesi'ndeki Suriyeli çocuklar, tampon bölgedeki kamplardaki yetersiz tıbbi altyapı nedeniyle bu kamplardan bu hastanelere gelmektedir. Ambulansla yalnız gelir, onlara bakacak yetişkin bir refakatçi olmadan tekrar ambulansla kamplarına dönerler. Vasi atanmaz. Yasal temsilcilerinin (ebeveynlerinin) onayı alınmaz ve ameliyat olabilirler.⁴³⁹

2. İşkence veya şiddetten hayatta kalanların kabul süreci

YUKK Madde 67(2) uyarınca, “İşkence, cinsel saldırı ya da diğer ciddi psikolojik, bedensel ya da cinsel şiddete maruz kalan kişilere, bu türden fiillerin neden olduğu hasarlarını giderecek yeterli tedavi imkanı sağlanır”. Bununla birlikte, bu hükmün fiili olarak uygulanması için, İGİM yetkililerinin bu amaçla ilgili

⁴³⁵ YUKK, Madde 3(1)(I).

⁴³⁶ 7196 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 6 Aralık 2019: <http://bit.ly/2TSm0zU>.

⁴³⁷ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁴³⁸ Antakya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler

⁴³⁹ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

kamu kurumları, uluslararası kuruluşlar ve STK'larla işbirliği yapabileceği ifade edilir (bkz. [Sağlık Hizmeti](#)). Sığınma evlerine erişim için kayıtlı olmanın bir ön koşul olduğunu da belirtmek burada önemlidir. Kayıtsız kadınlar veya bu konuda herhangi bir kaydı olmayan başvuru sahibi şikayette bulunmak için karakola gittiğinde, geri gönderme merkezlerine gönderilebilir ve sınır dışı edilebilirler. 2020 yılında İstanbul'da bildirilen iyi uygulama örneğinde: İstanbul'da uzun süredir kayıtsız olarak yaşayan, uluslararası koruma başvurusunda bulunmayan Suriyeli bir kadın ve iki Afgan kadın için; hakim, derhal İGİM'e, bu kadınlara bir kadın sığınma evine yerleşebilmeleri için kimlik kartı çıkarması talimatını vermiştir.⁴⁴⁰

Mülteci kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet bir risk olarak varlığını sürdürmektedir. 2019'un başlarında, **İstanbul**'da Özbek bir kadına polis tecavüzü hakkında İstanbul 8. Ağır Ceza Mahkemesi'nde ceza davası devam ederken, avukatlar, bu kadının vize yükümlülüklerini ihlal ettiği için sınır dışı edildiğini ve artık Özbekistan'da vekalet için kendisine ulaşamadığını bildirmiştir.⁴⁴¹ Mülteciler için sağlık hizmetlerine ilişkin 2020 tarihli araştırmalarda, fiziksel ve cinsel şiddet vakaları bildiren iki kadından bahsedilmektedir. Bir vakada Suriyeli bir kadın, Gaziantep'te bir devlet hastanesinde müstahdem tarafından cinsel saldırıya uğradığını söylemiştir. İkinci vakada Afgan bir kadın, bir devlet hastanesinde doktorlar tarafından dövüldüğünü söylemiştir.⁴⁴² Bazı durumlarda, başvuru sahipleri kadınsa geçmişinde maruz kaldığı toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, bireysel görüşmeler yoluyla kişilere özel bilgileri toplayan kamu yetkilileri tarafından kendilerine karşı kullanılabilir. Ayrıca, **Eskişehir ve Denizli**'de yaşandığı bildirilen iki olay, genellikle yeminli olmayan tercümanlar tarafından bu tür bilgilerin uydu kentlerdeki küçük topluluklar arasında sızdırıldığını göstermiştir. Kadınlara çalışan STK'lar tarafından, yalnız kadınların ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetten hayatta kalanların kamu görevlileri veya üçüncü şahıslar tarafından tecavüz ve cinsel tacize maruz bırakıldığı vakalar yaşandığı bilinmektedir.

Toplumsal cinsiyete dayalı şiddetten hayatta kalanlar, Şiddet Önleme ve İzleme Merkezine (ŞÖNİM) yönlendirilir, buradan da Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, belediyeler veya STK'lar tarafından koordine edilen tesislere yönlendirilir (kadın konukevi).⁴⁴³ 2019 yılında 3.482 kişilik kapasiteye sahip 145 sığınma evi olduğu bildirilmiştir.⁴⁴⁴

Özellikle, insan ticaretinden hayatta kalanlar ile ilgili olarak, dört özel tesis bulunmaktadır: bunlardan biri İGİM'in koordinasyonundaki 12 kişi kapasiteli **Kırıkkale**'deki tesistir, bir diğeri ise **Ankara** Büyükşehir Belediyesi tarafından koordine edilen 30 kişilik tesistir.⁴⁴⁵ Ayrıca **Kırıkkale**'de 40 kişilik erkek sığınma evi, **Aydın**'da 40 kişilik aile sığınma evi bulunmaktadır. Ancak, bu tesislerdeki koşullar değişkenlik gösterir. Örneğin, Kırıkkale'deki İGİM'nin tesisinden yetersiz güvenlik koşulları nedeniyle bir kadın kaçmıştır.⁴⁴⁶

Bazı STK'lar ve belediyeler acil durumlarda kısa süreli konaklamalar için yer sağlayabilmektedirler (ayrıca bkz. [Geçici Koruma: Hassas Gruplar](#)).

⁴⁴⁰ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁴⁴¹ Birgün, 'İstanbul'da polis, taksiden indirdiği kadına tecavüz etti', 20 Ocak 2019: <https://bit.ly/2U2HuMb>

⁴⁴² Antalya Barosunca sağlanan bilgiler, Mart 2019. Barriers to and Facilitators of Migrant Communities' Access to Health Care in Istanbul, GAR (Association for Migration Research), Eylül 2020: <https://bit.ly/3wk4nu6>.

⁴⁴³ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, *Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi*: <https://bit.ly/2HLo6fm>.

⁴⁴⁴ Bkz. BBC Turkey, 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Günü - Kadınların ağzından sığınma evleri: 'Sanki suç işlemişiz gibi davranıyorlar', 25 Kasım 2019: <https://bbc.in/33S3g7j>; Ayrıca bkz., NPR, 'We Don't Want To Die': Women In Turkey Decry Rise In Violence And Killings, 15 Eylül 2019: <https://n.pr/2WZtP8T>.

⁴⁴⁵ İGİM, *İnsan Kaçakçılığı mağdurları*: <https://bit.ly/2uFKMpT>.

⁴⁴⁶ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

3. LGBTİ+'ların kabul süreci

LGBTİ+'lara, YUKK kapsamında "özel ihtiyaç sahibi" kişiler kategorisinde değinilmemektedir. Ancak, geçmişte "uydu kent" tayin edilmesi sürecinde özel durumları dikkate alınmıştır.³²³ Eylül 2018'de "ortak kayıt" sisteminin sona ermesinden önce, BMMYK / SGDD-ASAM, LGBTİ+ kişileri, toplulukların daha açık ve duyarlı olduğunun bilindiği belirli illere yönlendirmiştir.

İllerdeki kapasite sıkıntısı nedeniyle, başvuru sahipleri daha fazla ayrımcılık riskiyle karşı karşıya kalabilecekleri daha tutucu illere yönlendirilmişlerdir.⁴⁴⁸ Ancak 2019'da LGBTİ+ mülteciler Ankara'dan en azından **Eskişehir**, **Denizli** ve **Yalova** gibi illere yönlendirilmiştir. Yaşı artık küçük olmayan LGBTİ+'lar da bu illere yönlendirilmişlerdir.⁴⁴⁹

LGBTİ+'lara yönelik sığınma evi bulunmamaktadır. 2020'de bildirilen bir vakada, İstanbul'daki kayıt dışı trans kadın mülteciler, sığınma evlerine erişemediği için bir siyasi parti temsilcisi tarafından kendilerine iki gün süreyle yer sağlanmıştır.⁴⁵⁰ Birçok ilde, LGBTİ+ başvuru sahipleri özellikle devlet tarafından sağlanan konaklama imkanlarının olmaması ve kalacakları yerleri kendilerinin ayarlaması zorunluluğu nedeniyle kabul sürecinde ek zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle toplumsal cinsiyet rollerine uymayan kişiler için, yaşayacak bir yer bulmak daha zor ve riskli olabilir, çünkü cinsel yönelim veya cinsiyet kimlikleri öğrenildiğinde, ev sahipleri tarafından evlerinden çıkarılma riski ile karşı karşıya kalabilirler.⁴⁵¹ Geçmişte SGDD-ASAM, trans başvuru sahiplerini özel ihtiyaçları doğrultusunda kısa süreli konaklama için İstanbul'daki trans evine yönlendirmiştir.⁴⁵² Ancak proje 2019'da sona erdiği için artık açık değildir. STK'lar bazen ancak yalnızca çok hassas durumlarda geçici barınma imkanı sağlayabilmektedir.

Ek olarak, beden uyumlama sürecine yeni başlayan ya da uyumlama sürecinde olan translar, hastanelerin bu alana aşina olmamalarının yanı sıra hormonların sağlık güvencesi kapsamında olmaması ve kısıtlı maddi imkanları nedeniyle engellerle karşılaşabilir.⁴⁵³ Genel olarak, hukuki ve tıbbi işlemlerden sorumlu heyetlerin yer aldığı en yakın araştırma ve eğitim hastanelerine başvurumaktadırlar. İranlı bir trans kadının 2016 tarihli başvurusunun yasal olarak tanınmasına ilişkin ilk karar 25 Ocak 2018'de yayımlanmış ve beden uyumlama sürecine devam etmesine olanak tanımıştır.⁴⁵⁴ Başka bir olumlu karar ise, İzmir 7. Asliye Hukuk Mahkemesinin, İranlı bir mültecinin beden uyumlama sürecini onaylayan kararıdır.⁴⁵⁵ Ancak yakın zamanda, avukatlar, **İzmir** ve **Yalova**'da mültecilerin beden uyumlama süreçlerini reddeden mahkeme kararlarına tanık olmuşlardır.

LGBTİ+ mülteciler, uydu kentlerde BMMYK, devlet hastaneleri veya STK'lar aracılığıyla anlaşmalı psikiyatristler ve kliniklerden psikolojik desteğe erişebilirler. Hastanelerde tercüman bulunmadığından bu grup genellikle psikolojik desteğe SGDD-ASAM ve **İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı**nın uydu kentlerdeki ofisleri aracılığıyla erişir. LGBTİ+ mülteciler, tercümanlar aracılığıyla psikolojik desteğe eriştikleri için seanslarda kendilerini rahat ifade etmekte zorlandıklarını, uzmanların bazen cinsiyet, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ve önyargılar konusunda yeterli farkındalığa sahip olmadıklarını belirtmişlerdir.⁴⁵⁶

⁴⁴⁷ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018.

⁴⁴⁸ Bkz. örneğin: Deutsche Welle, 'Suriyelilerin İstanbul'a kaydı durduruldu', 6 Şubat 2018: <http://bit.ly/2sjHtWS>.

⁴⁴⁹ Ankara'dan paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁴⁵⁰ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁴⁵¹ Kaos GL, *Turkey's challenge with LGBTI refugees*, 4 Aralık 2019, s.29-32.

⁴⁵² Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2018.

⁴⁵³ Kaos GL, *Waiting to be "safe and sound": Turkey as an LGBTI refugees' way station*, Temmuz 2016, s.39.

⁴⁵⁴ Denizli 2^{inci} Asliye Hukuk Mahkemesi, Karar No. 2018/19, 25 Ocak 2018.

⁴⁵⁵ İzmir 7^{inci} Asliye Hukuk Mahkemesi, Karar No. 2018/370, 9 Ekim 2018.

⁴⁵⁶ Kaos GL'nin raporu: *Turkey's challenge with LGBTI refugees*, 4 Aralık 2019: <http://bit.ly/2TXasf4>.

4. HIV'le yaşayan kişilerin kabul süreci

HIV'le yaşayan kişiler de açıkça YUKK kapsamında özel ihtiyaç sahibi kişiler olarak tanımlanmamaktadır. Bu kişilerin temel ihtiyaçları doğrultusunda faaliyet gösteren **İstanbul** Pozitif Yaşam ve SGDD - ASAM **Ankara** gibi STKlar mevcuttur. Ne yazık ki, şu ana kadar alanda bu konuda bir görünürlük sağlanmamıştır. Sağlık kuruluşlarının bu konuda sınırlı eğitilmiş olmaları ve bilgisizliği, sağlık hizmetlerine etkili erişim sağlanmasının önünde engel teşkil etmektedir.⁴⁵⁷

F. Sığınmacılar için bilgiler ve kabul merkezlerine erişim

1. Karşılama/kabul esnasında bilgilendirme

2018'de **Kayıt** sistemindeki değişikliğin ardından, İGİM'in başvuruları kayıt altına alamadığı durumlarda, uluslararası koruma başvuru sahipleri başvurularını İGİM'de kayıt ettirmek için gitmek zorunda oldukları ikamet ili ("uydu kent") hakkında bilgilendirilmektedir. Ancak bu, iller arasında değişkenlik göstermekte ve tutarlı bir şekilde yapılmamaktadır.

BMMYK tarafından kurulan **Help** platformu, İngilizce, Türkçe, Arapça ve Farsça olarak eğitim, çalışma ve sağlık hizmetlerine erişim gibi haklar hakkında bilgi vermektedir. (bkz **Sığınmacılar için bilgiler ve STK'lara ve BMMYK'ya erişim**).

2. Üçüncü kişiler tarafından kabul merkezlerine erişim

Göstergeler: Kabul Merkezlerine Erişim

1. Aile üyeleri, hukuki danışmanlar, BMMYK ve/veya STK'ların kabul merkezlerine erişimi var mı?

☐ Evet

☒ Sınırlı

☐ Hayır

Yerleşim türleri bölümünde belirtildiği üzere, şu anda uluslararası koruma başvuru sahiplerine barınma sağlamak üzere halen faaliyette bulunan tek Kabul ve Barınma Merkezi **Yozgat**'tır, 100 kişilik düşük bir kapasiteye sahiptir. Kabul ve Barınma Merkezleri açık merkezler olarak tanımlanmadığından, YUKK Madde 95 ve Geri Gönderme Merkezleri Yönetmeliği, buralarda kalan kişiler için aile üyelerine, hukuki danışmanlara ve BMMYK'ya erişimle ilgili özel hükümler getirmemektedir. STK'ların Kabul ve Barınma Merkezlerine erişimi konusunda, YUKK Madde 95(8) ile, STK'ların bu tesisleri İGİM'nin izni ile "ziyaret" edebileceği vurgusu yapılır. (bkz **Sığınmacılar için bilgiler ve STK'lara ve BMMYK'ya erişim**).

Son olarak, YUKK Madde 92(3), BMMYK'nın tüm uluslararası koruma başvuru sahiplerine erişimini sağlar. Bu hüküm, Kabul ve Barınma Merkezlerindeki başvuru sahiplerini de kapsayacak şekilde yorumlanmalıdır.

G. Kabul sürecinde belirli ülkelerden gelen kişilere yönelik ayrı değerlendirme prosedürü

Türkiye'deki uluslararası koruma ile geçici korumayı ayıran ikili sistem gözönüne alınarak uluslararası koruma başvuru sahipleri ve geçici koruma altındaki kişiler için farklı kabul süreçleri uygulanmaktadır. **Suriye**'den gelen geçici korumadan faydalanan nüfusun bir bölümü, Geçici Barınma Merkezlerinde

⁴⁵⁷ Bir STK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

konaklamaya devam ederken büyük çoğunluğu da uluslararası koruma başvuru sahipleri ile benzer şekilde kendi imkanlarıyla kalacak yer bulmak zorunda kalmaktadır. Suriyelilerin temel haklara erişimi genellikle, Suriyeli olmayan uluslararası koruma başvuru sahiplerinden daha net olarak tanımlanmaktadır.

Sığınmacıların İdari Gözetim Altına Alınması

A. Genel Durum

Göstergeler: İdari Gözetim Hakkında Genel Bilgi

1. 2020 itibariyle idari gözetim altındaki toplam sığınmacı sayısı: ⁴⁵⁸	Mevcut değil
2. 2020 sonu itibariyle idari gözetim altındaki toplam sığınmacı sayısı	Mevcut değil
3. Geri Gönderme Merkezlerinin Sayısı:	26
4. Geri Gönderme Merkezlerinin toplam kapasitesi:	16.108

Sığınmacıların ve diğer göçmenlerin sınır dışı etmek amacıyla idari gözetim altına alınmasına ilişkin istatistikler mevcut değildir. Ülke genelinde idari gözetim altındayken başvuru yapan kişilerin sayısına ilişkin de bir istatistik bulunmamaktadır.

Uluslararası koruma başvuru sahiplerinin çoğu sistematik olarak idari gözetim altına alınmakla birlikte, en yaygın olarak idari gözetim altına alınan uluslararası koruma başvuru sahibi kategorileri şunlardır:

- Sınır bölgelerde uluslararası koruma başvurusu yapan kişiler;
- Türkiye'ye başka bir ülkeden tekrar giriş yapan kişiler de dahil olmak üzere, usule aykırı surette ülkeye girerken yakalanıp bir Merkeze yerleştirildikten sonra uluslararası korumaya başvuranlar;
- Uluslararası koruma için başvuruda bulunan ve belgesi olmadığı için veya izinsiz şekilde yönlendirildiği ilin ("uydu kent") dışında yakalanan kişiler;
- Tahdit kodlu kişiler, örneğin yabancı terörist savaşçı (YTS) olma şüphesiyle haklarında bir tahdit kodu çıkarılan kişiler

Geri Gönderme Merkezi (GGM), esasen, sınır dışı etmek amacıyla idari gözetim için ayrılmış tesisler olarak tanımlanır, uygulamada ise uluslararası koruma başvuru sahiplerini alıkoymak için de kullanılır.

(bkz. [İdari gözetim tesisleri](#)). GİGM'ye göre, Mart 2021 itibariyle, Türkiye'de toplam 16108 yer kapasiteli aktif işleyen 26 adet Geri Gönderme Merkezi bulunmaktadır. AB, Türkiye'ye yaptığı katılım öncesi yardımı kapsamında göç idaresine destek sağlamaktadır. Bu on dört geri gönderme merkezinin (sekizi tamamlanmış) inşasını ve on bir ek merkezin yenilenmesini ve bakımını içerir. Bu destek, Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı kapsamında sağlanır ve toplam 84 milyon Euro tutarındadır.⁴⁵⁹

YUKK, idari gözetim altında yapılan uluslararası koruma başvurularının "en kısa sürede" işleme alınıp sonuçlandırılmasını zorunlu kılar,⁴⁶⁰ ve bu başvurular [Hızlandırılmış Prosedür](#) kapsamında değerlendirilir.⁴⁶¹

COVID-19 döneminde idari gözetim işlemleri hakkında az sayıda bilgi mevcuttur. Bununla birlikte, seyahat kısıtlamaları nedeniyle uçuşların iptal edilmesi ve sosyal mesafe önlemlerinin alınması/ idari gözetim tesislerinin kalabalık olmaması nedeniyle 2020 yılının başlarında kişiler geri gönderme merkezlerinden salıverilmiştir. Serbest bırakılan kişiler, daha sonra, [İdari gözetim yerine alternatif uygulamalar](#) bölümünde açıklandığı üzere, yıl boyunca giderek daha fazla kullanılan alternatif uygulama olarak düzenli bildirim yükümlülüğüne tabi tutulmuşlardır.

⁴⁵⁸ İltica başvurusu sürecinde idari gözetim alınan veya idari gözetim altındayken başvuru yapan kişilerin hepsini kapsar

⁴⁵⁹ Answer to European Parliamentary Question reference P-002884/2019 on behalf of the European Commission: <http://bit.ly/2TWA00o>.

⁴⁶⁰ YUKK, Madde 68(5).

⁴⁶¹ YUKK, Madde 79(1)(ç).

B. İdari gözetimin hukuki çerçevesi

1. İdari gözetimin gerekçesi

Göstergeler: İdari gözetimin gerekçesi

- Uygulamada çoğu sığınmacı
 - ❖ ülkeye giriş yaptığı yerde idari gözetim altına alınıyor mu? ☒ Evet ☐ Hayır
 - ❖ sınırda idari gözetim altına alınıyor mu? ☒ Evet ☐ Hayır
- Uygulamada olağan prosedürde sığınmacılar idari gözetim altına alınıyor mu? ☐ Değişkenlik gösteriyor

YUKK iki tür idari gözetimden bahseder:

- ❖ Uluslararası koruma başvuru sahiplerinin başvurularının işleme alınması sırasında idari gözetim altına alınması;⁴⁶² ve
- ❖ Sınır dışı etmek üzere idari gözetim uygulaması.⁴⁶³

1.1. Uluslararası koruma başvuru sahiplerinin idari gözetim altına alınması

Uluslararası koruma başvurusunda bulunanların idari gözetim kararı, bu kişilerin ikamet ettiği “uydu kentin” valiliği tarafından verilir. Bununla birlikte, uluslararası koruma başvuru sahiplerinin idari gözetim altına alınması istisnai bir önlem olmalıdır.⁴⁶⁴ Başvuru sahipleri, "sadece uluslararası koruma başvurusunda bulunmalarından dolayı idari gözetim altına alınamaz."⁴⁶⁵

YUKK Madde 68(2), uluslararası koruma başvuru sahiplerinin idari gözetim altına alınmasını haklı gösterebilecek 4 gerekçe belirler:

- Başvuru sahibinin bildirdiği kimlik veya vatandaşlık bilgilerinin doğruluğuyla ilgili ciddi şüphe varsa bu bilgilerin tespiti amacıyla;
- Sınır kapılarında usulüne aykırı surette ülkeye girmekten alıkonulması amacıyla;
- İdari gözetim altına alınmaması durumunda uluslararası koruma başvurusuna temel oluşturan unsurların belirlenemeyecek olması halinde;
- Başvuru sahibinin kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından ciddi tehlike oluşturması halinde.

Uygulamada, uluslararası koruma prosedürü amacıyla YUKK Madde 68 uyarınca idari gözetim emri verildiğine dair bir bilgi mevcut değildir. İdari gözetim altına alınan sığınmacıların çoğu, bu süreçte özgürlüklerinden mahrum edilir.

1.2. Sınır dışı etmek amacıyla idari gözetim

YUKK Madde 57(2) uyarınca, hakkında sınır dışı etme kararı alınanlar hakkında idari gözetim kararı alınabilecek haller şunlardır:

- Kaçma ve kaybolma riski bulunan kişiler;
- Türkiye'ye giriş veya çıkış kurallarını ihlal eden kişiler;
- Sahte ya da asılsız belge kullanan kişiler;
- Kabul edilebilir bir mazereti olmaksızın tanınan sürede Türkiye'den gönüllü olarak çıkmayan kişiler
- Kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı açısından tehdit oluşturan kişiler.

⁴⁶² YUKK, Madde 68.

⁴⁶³ YUKK, Madde 57.

⁴⁶⁴ YUKK, Madde 68(2); YUKK Uygulama Yönetmeliği Madde 96(1)..

⁴⁶⁵ YUKK, Madde 68(1).

Kanun ayrıca, idari gözetim durumunun artık gerekmediği durumlarda derhal sona erdirilmesi gerektiğini belirtir.⁴⁶⁶ 2018 yılında **Antalya** ve **Hatay** Sulh Ceza Mahkemelerinin Kararları, Anayasa Mahkemesi ve İdare Mahkemesinin aldığı geçici tedbirler nedeniyle sınır dışı işleminin yapılamaması halinde, YUKK Madde 57 kapsamında idari gözetim yapılamayacağına değinmiştir.⁴⁶⁷ Buna karşılık, **Van** Sulh Ceza Mahkemesi benzer davalarda tersi yönde karara varmıştır.⁴⁶⁸

YUKK Uygulama Yönetmeliğince, geri gönderme merkezinde idari gözetim altında olan bir kişinin uluslararası korumaya başvurması halinde, gözetimde tutulmaya devam edilerek yeni bir idari gözetim kararı alınmaksızın uluslararası koruma işlemleri yürütülmeye devam edilir.⁴⁶⁹ Bu, yalnızca uluslararası koruma başvuru sahiplerinin sınır dışı edilmelerine karşı korunmalarını sağlayan YUKK'a aykırı olmakla kalmaz, aynı zamanda YUKK Madde 68 altında listelenen idari gözetim gerekçelerinin, kişinin sınır dışı edilmek amacıyla gözetim altında tutulmaya devam edilmesi veya tahliye edilmesi amacıyla uygun bir şekilde değerlendirilmemesi riskini de artırır. Uygulamada, sığınmacılar, uluslararası koruma başvurusunun alınmasından sonra serbest bırakılmalarına rağmen, bir kısmı ise sınır dışı edilmek amacıyla gözetim altında tutulma emrine tabi olmaya devam etmektedir.⁴⁷⁰ Hatta bu durum, ülkedeki Geri gönderme merkezlerinden yapılan başvuruların **Kayıt** sürecindeki önemli engellerden dolayı kişilerin uzun bir süre sınır dışı edilmek amacıyla idari gözetim altında tutulmasına neden olabilir. Aralık 2019'dan itibaren idari gözetime alternatif uygulamalara ilişkin yeni hükmün nasıl uygulandığına dair sınırlı bilgi mevcuttur, ancak 2020'deki uygulamalarda, bildirim yükümlülüğünün artan bir şekilde kullanıldığını ve sabit ikamet adresi uygulamasının getirildiği görülür. Bkz. **İdari gözetim yerine alternatif uygulamalar**.

1.3. Hukuki dayanağı olmadan alıkonma

Uluslararası koruma prosedüründe ve sınır dışı edilmek amacıyla idari gözetim altına alınmaların dışında, çok sayıda göçmen ve sığınmacı hukuki dayanak olmaksızın keyfi bir şekilde gözetim altına alınmaktadır. Öncelikle, yönlendirildikleri bölgelerin ("uydu kent") dışında yakalananlar, bu yerlere gönderilmek amacıyla idari gözetim altına alınabilir. HRW'ye göre, belirli illerdeki kayıt ve seyahat yasağı birleşerek, Suriyelileri ya bir ilde yasa dışı olarak kalmaya ya da yasa dışı yollardan diğer illere seyahat etmeye iterek, gözaltı ve sınır dışı edilme riskini beraberinde getirmektedir.⁴⁷¹ Her ne kadar çoğunlukla uyruk gibi farklı etkenlere bağlı olarak ikamet kısıtlamalarını ihlal eden başvuru sahiplerine idari gözetim uygulanıyor gibi gözükse de, 2018 ve 2019'da yetkililer, yönlendirildikleri ilin sınırları dışında seyahat eden kişiler için yapılan kontrollerin yoğunluğunu arttırmıştır,⁴⁷² bu da Geri Gönderme Merkezlerinde idari gözetim alınan uluslararası koruma başvuru sahiplerinin sayısının artmasına yol açmıştır (bkz. **Serbest dolaşım hakkı**). 2019'da seyahat izni olmadığı için kişilerin idari gözetim altına alınması yaygın görülmüştür.⁴⁷³ 2020'de seyahat kısıtlamaları uygulanmasına devam edilmiş ve COVID-19 pandemisi nedeniyle yeni kısıtlamalar getirilmiştir. Şehirlerarası seyahat Nisan 2020'den itibaren birkaç hafta süreyle yasaklanmıştır. Paydaşlar tarafından bunun idari gözetim uygulamalarını nasıl etkilediğine dair herhangi bir bilgi sağlanmamıştır. Suriye'den gelen geçici koruma faydalanıcısı nüfusun küçük bir çoğunluğu, Geçici Barınma Merkezlerinde konaklamaya devam ederken büyük çoğunluğu da uluslararası koruma başvuru sahipleri ile benzer şekilde kendi imkanlarıyla kalacak yer bulmak zorunda kalmaktadır. Türkiye, "kabul edilemez kişilerin her zaman gitmek istedikleri bir ülkeye seyahat etmek için bekletme alanlarından ayrılabilceği" esasına

⁴⁶⁶ YUKK, Madde 57(4)..

⁴⁶⁷ Antalya 2^{nci} Sulh Ceza Mahkemesi, Karar No. 2018/1761, 2 Nisan 2018; Hatay 2^{nci} Sulh Ceza Mahkemesi, Karar No. 2018/4659, 26 Aralık 2018.

⁴⁶⁸ Van 2^{nci} Sulh Ceza Mahkemesi, Karar No. 2018/6023, 27 Kasım 2018; Karar No. 2018/6166, 7 Ocak 2018.

⁴⁶⁹ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 96(7).

⁴⁷⁰ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018.

⁴⁷¹ HRW, Turkey Stops Registering Syrian Asylum Seekers, Temmuz 2018: <https://bit.ly/2XM5t2V>.

⁴⁷² İstanbul'da bulunan Suriyeliler hakkında, bkz: Amnesty International, 'Turkey: Syrians illegally deported into war ahead of anticipated 'safe zone'', 25 Ekim 2019: <https://bit.ly/2XTTa4V>; ve Human Rights Watch, 'Turkey: Syrians being deported to danger', 24 Ekim 2019: <https://bit.ly/2VFjCw7>.

⁴⁷³ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

dayanarak transit bölgelerde gerçekleşen idari gözetimleri bir alıkoyma biçimi olarak görmemektedir.⁴⁷⁴ Bu kişilerin bir form imzalamaları gerekmektedir (kabul edilemez yolcu formu).⁴⁷⁵

Uygulamada, uluslararası koruma başvuru sahiplerinin havaalanındaki tesislerde alıkonulduğu yaygın olarak bildirilmektedir. Ancak 2019 yılında İstanbul'daki yeni havaimanına düzensiz 'kabul edilemez yolcu' olarak gelen kişilerin orada uzun süre tutulmadığı bildirilmiştir.⁴⁷⁶ 2020 yılında COVID-19 kısıtlamaları nedeniyle idari gözetimde tutulan kişiler sosyal mesafe tedbirleri kapsamında serbest bırakılmış ve kendilerinden düzenli olarak bildirimde bulunmaları veya belirli bir sabit adreste kalmaları istenmiştir.

Kanuna uygun olarak, başvuruların hızlandırılmış prosedürde değerlendirme süresi 2-3 günü geçmez.⁴⁷⁷ Ancak, bu durum resmi olarak bir idari gözetim biçimi olarak görülmesi de, Anayasa Mahkemesinin B.T. davası kararında belirtildiği gibi Geri Gönderme Merkezine transfer edilmeden önceki 48 saati aşan herhangi bir idari gözetim işlemi, hukuksuzdur ve özgürlük ihlali anlamına gelir.⁴⁷⁸

2019 yılında YUKK, 'kabul edilemez yolcular' ile ilgili olarak 'bu madde kapsamındaki yabancılar, kendileri ile ilgili süreç tamamlanincaya kadar hudut kapılarında belirlenen alanlarda kalacaklardır' şeklinde değiştirilmiştir. STK'lar, bunun usule ilişkin güvenceler ve gözetim süresi, koşullar ve temyize erişim hakkında sorunlara ve ihlallere yol açacağını düşünmektedir.⁴⁷⁹ Kabul edilebilir ve kabul edilemez yolcular üzerindeki COVID-19 kısıtlamaları ve karantina uygulamaları nedeniyle 2020'de bunun pratikte nasıl uygulandığını bilmek zordur.

2. İdari gözetim yerine alternatif uygulamalar

Göstergeler: İdari Gözetime Alternatif Uygulamalar

1. Kanunda idari gözetime alternatif hangi uygulamalar getirilmiştir?
 - ☒ Bildirim yükümlülüğü
 - ☐ Teslim olma belgeleri
 - ☐ Mali garanti
 - ☒ Barınma kısıtlamaları
 - ☒ Diğer
2. Bu alternatif uygulamalar pratikte kullanılıyor mu?
 - ☐ Evet ☒ Hayır

YUKK Madde 68(3), idari gözetimin gerekip gerekmediğinin bireysel olarak değerlendirmesini ve uluslararası koruma prosedüründe idari gözetim yerine daha az zorlayıcı alternatif usuller belirlenmesini şart koşar. YUKK, yetkili makamların "71^{inci} maddede belirtilen tedbirlerin yeterli olmadığı durumda belirlenmiş bir ilde ve bildirim yükümlülüğü korunarak kişileri" değerlendirmesini şart koşar. YUKK Madde 71'de belirtilen ikamet ve bildirim yükümlülükleri, belirlenmiş bir Kabul ve Barınma Merkezinde kalmayı, belirli bir adres veya bir ilde ikamet etmeyi ve belirli aralıklarla yetkililere bildirimde bulunmayı içerir.⁴⁸⁰

⁴⁷⁴ Council of Europe, *Response of the Turkish Government to the report of the CPT on its visit to Turkey from 16 to 23 June 2015*, CPT/Inf (2017) 33, 17 Ekim 2017: <http://bit.ly/2G8tjL7>, s.3.

⁴⁷⁵ GİGM, *Kabul Edilemez Yolcu Formları*: <https://bit.ly/2Fz961l>.

⁴⁷⁶ İstanbul Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

⁴⁷⁷ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2018.

⁴⁷⁸ Anayasa Mahkemesi, B.T. Başvurusu, Karar No. 2014/15769, 30 Kasım 2017 : <https://bit.ly/2IWjuS0>. Başvuru sahibi, Türkiye'den sahte pasaportla Yunanistan'a girmeye çalışan bir Özbekistan vatandaşıdır. B.T., Kumkapı Geri Gönderme Merkezine gönderilmeden önce 6 gün boyunca İstanbul Sabiha Gökçen Havalimanında alıkonulmuştur. Orada uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş ve 44 gün sonra serbest bırakılarak Sinop'a yönlendirilmiştir. Bkz. Anadolu Ajansı, 'AYM'den Özbekistan vatandaşı için hak ihlali kararı', 16 Şubat 2018: <https://bit.ly/2plzGhq>.

⁴⁷⁹ Mülteci-Der, Joint Assessment: Proposed Amendments in the Law on Foreigners and International Protection of Turkey, 4 Aralık 2019: <http://bit.ly/2IRYovQ>.

⁴⁸⁰ YUKK, Madde 71(1).

Ayrıca, YUKK yetkili makamın idari gözetim emrini takiben gözetime son verebileceğini ve daha az zorlayıcı alternatif uygulamalara yönelebileceğini belirtmektedir.⁴⁸¹ Bu, "idari gözetim kararı sonlandırılan başvuru sahibi hakkında ikamet zorunluluğu ve bildirim yükümlülüğünün yanı sıra başka yükümlülüklerin de yerine getirilmesi"nin istenebileceğine değinen YUKK Uygulama Yönetmeliğinde de vurgulanır.⁴⁸² Her iki hüküm de, idari gözetim kararı verilmeden öncesi yerine, sonrasında bu tür yükümlülükler atıfta bulunduğu için sorunludur. 2019'dan bu yana sınır dışı edilmek üzere idari gözetime ilişkin azami sürenin bitiminden sonra serbest bırakılan başvuru sahiplerine İdari Gözetim Kararı ("T6") verildiği ve düzenli olarak İGİM'ye bildirim zorunluluğu getirildiği gözlenmektedir (bkz [Kayıt](#)). İGİM'e bildirim yükümlülüğü, idari gözetimin yapılamayacağı durumlarda, idari gözetime alternatif olmak yerine ek bir kısıtlama olarak başvuru sahiplerine genellikle, tahliye edildikleri Geri Gönderme Merkezine veya yönlendirildikleri "uydu kentlerden" uzaktaki illere ulaşmak için gerekli araçlara sahip olmadıklarına bakılmaksızın kısıtlı süreler içinde bildirim yapma yükümlülüğü getirilir. STK'lar, danışanlarının bildirim yükümlülüklerini, uzak bir şehirde yerine getirmek zorunda kaldıkları durumlar tespit etmiştir, haftada iki, üç ya da beş gün, orantısız bir yol ve konaklama masrafları öngörülmüştür.⁴⁸³ Örneğin **Aydın** Geri Gönderme Merkezi, **Afyon**'da kayıtlı Suriyeli olmayan bir kişinin Aydın'a her hafta imzaya gelmesini zorunlu kılmıştır.⁴⁸⁴ Ayrıca, Geri Gönderme Merkezinden tahliye edildikten sonra kişiler bu yükümlülükleri konusunda uygun şekilde bilgilendirilmezler.⁴⁸⁵

Avukatlar, idari gözetimin sonlandırılmasından sonra bu tür bildirim yükümlülüklerine itiraz etmiş, ancak şu ana kadar farklı farklı sonuçlara ulaşabilmişlerdir. **Gaziantep** İdare Mahkemesi nezdinde, Yemenli bir kişi ile ilgili olarak yönlendirildiği uydu kent dışındaki bir şehirde, haftada beş gün, bildirimde bulunma yükümlülüğü konusundaki idari karara itiraz davası gerçekleşmiştir. Mahkeme, "bu görevin uygulanması, İstanbul'da ikamet eden başvuru sahibinin aile birliği ve maddi yük bakımından geri dönüşü olmayan zararlara neden olacağı" gerekçesiyle ilgili kararı iptal etmiştir.⁴⁸⁶

Aralık 2019'da YUKK'a getirilen yeni değişiklikler, sınır dışı öncesi idari gözetime alternatif yükümlülükler getiren YUKK Madde 57(A)'yı da kapsamaktadır. Getirdiği yükümlülükler şunlardır:

- a) Belirli adreste ikamet etme
- b) Bildirimde bulunma
- c) Aile temelli geri dönüş
- ç) Geri dönüş danışmanlığı
- d) Kamu yararına hizmetlerde gönüllülük esasıyla görev alma
- e) Teminat
- f) Elektronik izleme

Bu yükümlülüklerin getirilmesi durumunda, bu süre yirmi dört ayı geçemez ve yükümlülükler uymayanlar idari gözetim altına alınabilir. YUKK Madde 57(8) idari gözetim altına alınan yabancıların uyruklarının tespit edilmesi amacıyla elektronik ve iletişim cihazlarının yetkililerce incelenebileceğini öngörür.

⁴⁸¹ YUKK, Madde 68(6).

⁴⁸² YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 96(5). YUKK Madde 68(6) gözetim kararının sonlandırıldıktan sonraki YUKK Madde 71'de yer alan yükümlülükler değinir.

⁴⁸³ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018.

⁴⁸⁴ Ankara'dan paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁴⁸⁵ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁴⁸⁶ Gaziantep 1. İdare Mahkemesi, Karar No. 2017/1302, 9 Ekim 2017.

2019'da, idari gözetim altındaki mültecilere gönüllü geri dönüş için baskı yapıldığı bildirildiğinden, geri dönüş danışmanlığı konusunda kaygılar sıklıkla dile getirilmiştir.⁴⁸⁷ **İstanbul**'da avukatlar Kırgızistan'dan gelen bir kadın için idari gözetime alternatif olarak gönüllü geri dönüş danışmanlığı talebinde bulunmuş, ancak bu talep mahkeme tarafından reddedilmiştir. Söz konusu kişi için, belirli bir ikamette kalarak bildirim verme yükümlülüğü getirerek, T6 formu çıkarılmıştır.⁴⁸⁸

2020'de idari gözetime alternatif iki uygulama daha sık kullanılmaya başlanmıştır – bu alternatifler imza verme/bildirim ve belirli bir adreste ikamet etme yükümlülüğüdür. Bu alternatif tedbirlerin nasıl uygulanacağına dair herhangi bir düzenleme veya yönetmelik mevcut değildir ve uygulamada avukatlar esas olarak müvekkillerinden bildirim yükümlülüğü beklendiğini ifade etmiştir.⁴⁸⁹ Kişiler, **İzmir, Muğla ve Aydın** geri gönderme merkezlerinden imza yükümlülüğü getirilerek T6 formu ile serbest bırakılmıştır. İmza yükümlülükleri nedeniyle kişiler bu üç ilde kalamazken, COVID-19 sırasında kayıtların açık olduğu başka bir şehre gitmek zorunda kalmışlardır. Bu da, kayıt şehirleri ile “imza verilen” şehirler arasında masrafları kendilerine ait olmak üzere sürekli seyahat etmelerini gerektirmiştir.⁴⁹⁰ **Adana**'da bir kişiye idari gözetime alternatif olarak “ikamet adresini terk etmeme” yaptırımını getirilmiştir.⁴⁹¹ Ancak COVID-19, uçuşların iptal edilmesi ve bazı şehirlerde bildirim görevlerinin gerekli olması nedeniyle kişilerin 2020'nin başlarında geri gönderme merkezlerinden serbest bırakılmasını gerektirmiştir. Örneğin, Van'da Geri gönderme merkezlerinde tutulan kişilerin sayısını da azaltmak için kişiler serbest bırakılmış ve imza yükümlülüğü getirilmiştir. COVID-19 nedeniyle havaalanında tutulan kişiler de salıverilmiştir. **İstanbul**'da bildirim yükümlülüğü, ceza hukuku kapsamındaki güvenlik önlemleriyle bağlantılı uygulanmıştır.⁴⁹² GİGM ile IOM arasında 2020'nin başlarında idari gözetime alternatif uygulamalar üzerine bir istişare projesi başlatılmıştır. Hollanda Krallığı Büyükelçiliği tarafından finanse edilen “Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün Türkiye'de İdari Gözetime Alternatifler Sisteminin (ATD- Alternatives to Immigration Detention) Geliştirmesine Destek Projesi” ile Türkiye'de etkili bir ATD programının oluşturulması ve uygulanması konusunda GİGM'nin desteklenmesi amaçlanmıştır. Proje 2021 başlarında sona ermiştir. Proje kapsamında ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeydeki temsilcilerin katılımıyla istişare toplantıları gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, yasal analiz, maliyet analizi ve fizibilite analizini içeren çeşitli değerlendirme raporları hazırlanmış, ATD tedbirlerinin uygulanmasına yönelik kılavuzlar geliştirilmiştir.⁴⁹³ Mart 2021'den itibaren yeni bir AB projesi söz konusudur.⁴⁹⁴ Bu proje, geri gönderme merkezlerinin kapasitesinin geliştirilmesine (şikayetlerin veya disiplin soruşturmalarının ele alınmasında daha iyi süreç yönetimi, diğer bakanlıklarla koordinasyon), idari gözetime alternatif uygulamaların iyileştirilmesine (uluslararası standartlar çerçevesinde kapasite desteği – iki alternatif uygulama: imza yükümlülüğü ve belirli bir ikamet adresinde kalma, geri gönderme merkezleri tarafından halihazırda aktif olarak uygulanmaktadır) ve temel hizmetlere erişim (Mandela standartları gibi hak temelli sağlık standartlarının uygulanması, adli yardıma erişim, korumaya erişim) konularına ilişkin yeni bir projenin parçasıdır. Proje Mart 2021 itibarıyla başlatılmıştır.

⁴⁸⁷ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁴⁸⁸ İstanbul'dan bir paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

⁴⁸⁹ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁴⁹⁰ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021

⁴⁹¹ Gaziantep'ten paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁴⁹² Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021

⁴⁹³ Bkz IOM, Turkey's First Standalone Project on Alternatives to Immigration Detention was Finalized, 12 Mayıs 2021: <https://bit.ly/3ocw1pk>.

⁴⁹⁴ Bkz. GİGM, “İdari Gözetime Alternatifler” Konulu İstişare Toplantısı Gerçekleştirildi”, (Consultation Meeting on “Alternatives to Administrative Detention” was Held), 9 Mart 2021: <https://bit.ly/326TIL6>.

3. Hassas grupların idari gözetim altına alınması

Göstergeler: Hassas grupların idari gözetim altına alınması

1. Sığınmacı refakatsiz çocuklar uygulamada idari gözetim altına alınıyor mu?
☐ Sıklıkla ☐ Nadiren ☒ Hiçbir zaman
- ❖ Sıklıkla/nadiren, sadece sınır/transit bölgelerinde mi alıkonuluyorlar? ☐ Evet ☐ Hayır
2. Ailesi olan sığınmacı çocuklar uygulamada idari gözetim altına alınıyor mu?
☒ Sıklıkla ☐ Nadiren ☐ Hiçbir zaman

Uluslararası koruma başvuru sahibi refakatsiz çocukların, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının yetkisi altındaki uygun konaklama tesislerine yerleştirilmeleri gerektiğinden kategorik olarak idari gözetim altına alınmamaları gerekir.⁴⁹⁵ Uygulamada, refakatsiz çocuklar, gruplarından ayrılmamak için genellikle 18 yaşın üzerinde olduklarını beyan ederler.⁴⁹⁶ Refakatsiz çocuklar halen özellikle **Van** gibi sınır illerindeki geri gönderme merkezlerinde tutulmaktadır.⁴⁹⁷ **Gaziantep**'te, refakatsiz çocukların tek başlarına sınır dışı edildiği bazı durumlar olmasına rağmen, genellikle aileler bir arada tutulmaktadır.⁴⁹⁸

Kanuna göre, risk altındaki çocuklar ve hüküm giymiş çocuklar, Çocuk Destek Merkezlerine (ÇODEM) transfer edilmelidir.⁴⁹⁹ Bununla birlikte, polis merkezlerinde keyfi bir şekilde gözaltına alınan - genellikle dilenci veya sokak satıcısı-çocukların sayısı ile ilgili endişeler devam etmektedir.⁵⁰⁰

Öte yandan, çocuklu aileler de genellikle idari gözetim altına alınır.⁵⁰¹ 2017 yılında, yabancı terörist savaşıçılara karşılık gelen "G89" tahdit kodları, **İzmir** (Harmandalı) bölgesinde aileleriyle birlikte gözetim altına alınan bebeklere de verilmiştir, dolayısıyla bu durum idari gözetim emrinden önce bireysel değerlendirme yapılmadığını göstermektedir. İzmir Barosu ve TBMM üyeleri, bu uygulama ile ilgili endişelerini dile getirmişlerdir; zira tahdit kodu sistemi yetkililer tarafından hukuki bir dayanak olmadan uygulanmaktadır.⁵⁰² YTS kodları verilmiş çocuk ve yaşlılara ilişkin durumlar farklı illerde görülmeye devam edilmektedir.⁵⁰³

2019 yılında **Antakya**'da GGM'lerde tutulan çocuklar aileleri ile birlikte sağlık hizmetlerine erişebilirken eğitime erişememişlerdir. Geri gönderme merkezinde tutulan dört çocuklu Iraklı bir ailenin, sınır dışı kararına itirazları Yozgat 1.İdare Mahkemesi tarafından reddedilmiş ve aile Hatay Geri Gönderme Merkezi'ne gönderilmiştir. Gönüllü geri dönüş formunu imzalamamışlardır. Çocuklar geri gönderme merkezinden eğitime erişememişlerdir. Çocuklardan birinin engeli nedeniyle sağlık hizmetlerine erişmesi gerekmiş ama erişmiştir.⁵⁰⁴

2019 yılında İzmir'de geri gönderme merkezinde hassas gruplara yönelik uygulama özel ihtiyaçları dikkate almamıştır. Genellikle genç erkekler geri gönderme merkezinde tutulur, ancak istisnai durumlar da olabilir. Örneğin annelerinin yanında kalan çocuklar, hamile kadınlar da geri gönderme merkezinde

⁴⁹⁵ YUKK, Madde 66(1)(b).

⁴⁹⁶ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁴⁹⁷ Ankara'dan paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁴⁹⁸ Gaziantep'ten paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁴⁹⁹ 29 Mart.2015 tarih ve 29310 sayılı Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği: <https://bit.ly/19lwjfo>.

⁵⁰⁰ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁵⁰¹ İdari gözetimde tutulan bir ABD vatandaşının 4 yaşındaki çocuğuyla ilgili bir davada, Hatay 2^{nci} Sulh Ceza Mahkemesi, idari gözetimin çocuk üzerinde olumsuz etkilerinin olduğuna karar vermiştir: Hatay 2^{nci} Sulh Ceza Mahkemesi, Karar No. 2018/2686, 13 Temmuz 2018.

⁵⁰² Gazete Karınca, 'İzmir'deki Geri Gönderme Merkezi'nde bebeklere "Yabancı Terörist Savaşıçı" kodu verildi', 2 Aralık 2017: <http://bit.ly/2DHILNM>; Bianet, 'HDP'li Kürkçü Sordu: Bebekleri 'Terörist' Olarak Kodluyor Musunuz?', 12 Aralık 2017: <http://bit.ly/2BNNPB3>.

⁵⁰³ İstanbul Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁵⁰⁴ Antakya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

tutulmuş ve insan ticaretinden hayatta kalan bir kişi de geri gönderme merkezinde tutulup sınır dışı edilmiştir.⁵⁰⁵ Jandarma ve Sahil Güvenlik, kapsamlı bir yaş tespiti yapmadan çocukları 18 yaşından büyük olarak kaydedebilir. Resmi belgelerde 18 yaşından büyük görünen bazı mülteciler genellikle aslen 18 yaşın altında olan çocuklardır.⁵⁰⁶ **Antakya**'da insan ticaretinden hayatta kalan iki Fas vatandaşı, Fas'a sınır dışı edilmiştir.⁵⁰⁷

LGBTİ+'lar yönlendirildikleri iller dışında görüldüklerinde, idari gözetim altına alınma riski altındadır. Dahası, seks işçileri ve (potansiyel) insan ticareti mağdurları, uluslararası koruma prosedüründe olup olmadıklarından bağımsız olarak YUKK Madde 57 kapsamında kamu düzeni ve kamu sağlığı açısından Geri Gönderme Merkezlerinde gözetim altına alınan kişilerdendir. Rusya, Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan gibi ülkelerden gelen kadınlar sıklıkla **Edirne**, **İzmir** (Harmandalı) ve **Aydın** Geri Gönderme Merkezlerinde tutulmaktadır. **Aydın** 2.Sulh Ceza Mahkemesi tarafından verilen bir kararla, kayıt dışı şekilde gece kulübünde çalışan 8 yabancı kadın hakkında verilen idari gözetim kararı "kamu güvenliği" gerekçesiyle onanmıştır.⁵⁰⁸ LGBTİ+'lar genellikle **Gaziantep**'teki geri gönderme merkezlerinde tutulmamaktadırlar.⁵⁰⁹

Sağlık sorunu olan kişiler de ayrıca Geri Gönderme Merkezlerinde idari gözetim altına alınmaktadır. Kalp krizi geçirmiş yaşlı bir sığınmacının davasında, AİHM, İçtüzüğü'nün 39. maddesi uyarınca, yaşam hakkının ihlali olduğu gerekçesiyle gözetimin sonlandırılması hakkında geçici tedbirler alınması talebini reddetmiştir.⁵¹⁰ Farklı bir davada, Anayasa Mahkemesi, başvuru sahibinin Geri Gönderme Merkezinde sağlık hizmetlerine erişebilmesi ve idari gözetim durumunun başlı başına hayatı tehdit edici bir yönü olmadığı gerekçesiyle geçici tedbir kararını reddetmiştir.⁵¹¹ Yakın zamanda, kişilerin tek başına seyahat edemeyeceğine ve sınır dışı edilemeyeceğine dair bir mahkeme kararı olmasına rağmen, **Harmandalı** Geri Gönderme Merkezi'nde engelli bir kişinin tutulduğuna dair bildirimlerde bulunulmuştur.⁵¹² Angola'dan bir kadın doğum yaptıktan sonra ücreti ödeyemediği için **İstanbul Silivri**'deki idari gözetim tesisine gönderilmiştir.⁵¹³ Bazı kişiler kanser veya kronik rahatsızlıkları olmasına rağmen geri gönderme merkezlerinde tutulmuş ve aynı zamanda yoğun bakım tedavisi gören kişiler de GGM'lerde tutulmaktadır.⁵¹⁴

2020'de **İstanbul**'da LGBTİ+'lar ve seks işçileri gibi hassas gruplar daha fazla ayrımcılığa maruz kalmıştır. Polis, COVID-19 salgını sırasında gece yarısı baskınlar düzenlemiş ve tutuklananlar karakollara götürülmüştür. İl Göç İdaresi, kamu düzeni ve kamu sağlığı gerekçesiyle YUKK Madde 54/1'e dayalı sınır dışı kararları vermiştir. Avukata erişim de bu kişiler için çok zor olmuştur. Bu alanlarda çalışan ve mülteci hukuku alanında deneyimi olan avukatların sayısı oldukça sınırlıdır. 2020 yılında COVID-19 kısıtlamaları nedeniyle sahada çalışan avukat sayısı daha da azalmıştır. Gözetim altında tutulan uluslararası koruma başvuru sahipleri, bu nedenle avukata erişim haklarından yararlanmakta sorunlarla karşılaşmışlardır.⁵¹⁵

⁵⁰⁵ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

⁵⁰⁶ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁵⁰⁷ Antakya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

⁵⁰⁸ Aydın 2- Sulh Ceza Mahkemesinin 6 Nisan 2017 tarihli kararı.

⁵⁰⁹ Gaziantep'ten paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁵¹⁰ AİHM, *Yapcan v. Türkiye*, Başvuru No. 160/18.

⁵¹¹ Anayasa Mahkemesi, Karar No. 2018/35518, 25 Aralık 2018.

⁵¹² Evrencel, 'Engelli mülteci mahkeme kararına rağmen geri gönderme merkezinde tutuluyor', 10 Ocak 2020: <https://bit.ly/2Jlo1P1>.

⁵¹³ EgazeteEtik, 'Doğum yapan göçmen kadın faturayı ödeyemediği için polise teslim edildi', 14 Aralık 2019: <https://bit.ly/2Uv3f6h>.

⁵¹⁴ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁵¹⁵ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021

2020 yılında Van'da bir geri gönderme merkezinde bir kadına yönelik cinsel saldırı vakası yaşanmıştır. Saldırıya rağmen hayatta kalan kişi aynı geri gönderme merkezinde tutulmuş ve failleri her gün görmek zorunda bırakılmıştır. Uluslararası koruma başvurusu işleme alınmamış ve hakkında sınır dışı kararı verilmiştir. Avukatların müdahalesinin ardından başka bir şehirdeki sığınağa nakledilmiştir. Van GGM'de avukatlar kendisiyle yüz yüze görüşememiş ve vekalet almakta zorlanmışlardır.

Geri gönderme merkezi yönetimine karşı resmi bir şikayette bulunmak zorunda kalmışlardır. Şimdi iki güvenlik görevlisi cezaevindedir.⁵¹⁶

4. İdari gözetimin süresi

Göstergeler: İdari gözetimin süresi

- | | |
|--|--------------|
| 1. Kanunda belirtilen azami idari gözetim süresi nedir: | |
| ❖ İltica sürecinde idari gözetim | 1 ay |
| ❖ Sınır dışı etmek amacıyla idari gözetim | 12 ay |
| 2. Uygulamada, sığınmacıların ortalama idari gözetim süresi: | Mevcut değil |

Uluslararası koruma prosedüründe idari gözetime 30 güne kadar izin verilir.⁵¹⁷

Öte yandan, sınır dışı edilmek üzere idari gözetim, 6 ay uzatılabilir ve sonra tekrar 6 ay daha uzatılabilir.⁵¹⁸ Bu uzatma, özellikle YTS ile ilgili kodların verildiği kişiler için sistematik olarak uygulanır.⁵¹⁹ Ancak, bir davada, **Edirne** 2. Sulh Ceza Mahkemesi 6 aydan fazla bir süre boyunca alıkonmanın makul süre sınırlarını aştığı gerekçesiyle idari gözetim emrini durdurmuştur.⁵²⁰

Mevcut uygulamada, kanun, uluslararası koruma başvurusunda bulunan kişilerin, YUKK Madde 68 uyarınca ayrı bir gözetim emri olmadan sınır dışı edilmek üzere gözetim altında tutulmasına izin verir (bkz. **İdari Gözetimin Gerekçesi**),⁵²¹ avukatlar ve diğer uzmanlar, Madde 68 uyarınca ilgili kişilere bu emirlerin hiçbir zaman tebliğ edilmediğini ve İGİM tarafından iltica başvuruları alınırken 30 günü aşkın bir süre idari gözetim altında tutuldukları durumların olduğunu bildirmişlerdir.

Sınır dışı edilme işlemi ile karşı karşıya kalan kişilerin, idari gözetim emrinin düzenlenmesinden sonraki 48 saat içinde bir Geri Gönderme Merkezine nakledilmeleri gerekir.⁵²² Anayasa Mahkemesinin *B.T.* davası üzerinden 2017'de aldığı karar, bir kişinin bir Geri Gönderme Merkezine nakledilmeden önce en fazla 48 saat boyunca karakolda alıkonulabileceğini vurgulamıştır.⁵²³ Ancak, **İstanbul** ve **Hatay** gibi illerde, 48 saatlik sürenin aşılmasıyla gerçekleştirilen idari gözetim genel bir uygulamadır.⁵²⁴ **İstanbul Pendik**'te idari gözetim süresinin genellikle 48 saatten uzun, bazen 20 ve hatta 25 güne kadar çıkabildiği bir geri gönderme merkezi bulunmaktadır.⁵²⁵

⁵¹⁶ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁵¹⁷ YUKK, Madde 68(5).

⁵¹⁸ YUKK, Madde 57(3).

⁵¹⁹ İstanbul Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁵²⁰ Edirne 2^{nci} Sulh Ceza Mahkemesi, Karar No. 2018/2746, 3 Temmuz 2018.

⁵²¹ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 96(7).

⁵²² YUKK, Madde 57(2).

⁵²³ Anayasa Mahkemesi, B.T. Başvurusu, Karar No. 2014/15769, 30 Kasım 2017: <https://bit.ly/2IWjuS0>.

⁵²⁴ STK'lar ve avukatlar tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019 ve Mart 2020.

⁵²⁵ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021

C. İdari gözetim koşulları

1. İdari gözetim tesisleri

İdari gözetim tesisleri

1. Kanun, sığınmacıların iltica prosedürü nedeniyle cezaevlerinde alıkonulmasına izin veriyor mu (cezai kovuşturmalar dışında)? ☐ Evet ☒ Hayır
2. Öyleyse, iltica prosedürü amacıyla sığınmacılar uygulamada cezaevlerinde gözetim altında tutuluyor mu? ☒ Evet ☐ Hayır

YUKK, sırasıyla 57. ve 68. maddelerinde, uluslararası koruma prosedüründe sınır dışı etme ve tutuklama amacıyla idari gözetim kararları arasında açıkça bir ayrım yapmaktadır. Ancak uygulamada, uluslararası koruma başvuru sahipleri Geri Gönderme Merkezlerinde idari gözetim altında tutulmaktadır.

1.1. Geri Gönderme Merkezleri

Mart 2021 itibarıyla, Türkiye’de toplam 16.008 kişi kapasitesine sahip 26 aktif geri gönderme merkezi bulunmaktadır. **İzmir** (Harmandalı), **Kırklareli**, **Gaziantep**, **Erzurum**, **Kayseri** tesisleri, Geri Gönderme Merkezi olarak faaliyete geçmeden önce, AB Fonları kapsamında uluslararası koruma başvuru sahipleri için Kabul ve Barınma Merkezleri olarak kurulmuştur (bkz [Yerleşim türleri](#)). **Adana** geri gönderme merkezinin Urfa’da yeni bir GGM’nin açılışını takiben kapatılması gerekiyordu.⁵²⁶ Akyurt Geri Gönderme merkezi 2019 yılında Ankara’da açılmış ve 2020 yılında faaliyete geçmiştir.⁵²⁷ **İğdir** ve **Malatya**’da bulunan tesisler geçici Geri Gönderme Merkezleri olarak listelenmiştir. Osmaniye Düziçi Geri Gönderme Merkezi kapatılmış ama kamp halen açıktır. Bu geri gönderme merkezinde gözetim altında tutulan kişiler, **Gaziantep** GGM’ye nakledilmiştir. 2020 yılında **Van**’da daha önce listede yer alan GGM’lerden biri listeden çıkarılmıştır. Böylece GGM’lerdeki toplam kapasite 2019’da 20.000 iken Mart 2021’de 16.108’e inmiştir.

Geri Gönderme Merkezlerinin yerleri ve kapasiteleri şöyle listelenmektedir:

Türkiye’deki sınır dışı etmek amacıyla idari gözetim tesislerinin kapasitesi	
Sınır dışı etmek amaçlı idari gözetim tesisleri	
Adana	İstanbul (Binkılıç)
Ağrı	İstanbul (Tuzla)
Ankara	İzmir (Harmandalı)
Antalya	Kayseri
Aydın	Kırıkkale
Bursa	Kırklareli (Pehlivanköy)
Çanakkale	Kocaeli
Çankırı	Malatya

⁵²⁶ Gaziantep’ten bir paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁵²⁷ Ankara Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

Edirne	Muğla
Erzurum 1	Van
Erzurum 2	
Gaziantep (Oğuzeli)	Iğdır (geçici)
Hatay	
İstanbul (Silivri)	Malatya (geçici)
Mart 2021 itibariyle toplam kapasite	16.108

Kaynak: GİGM, Geri gönderme merkezleri: <https://bit.ly/2PThCI9>.

AB, Katılım Öncesi Mali Yardım Aracının bir parçası olarak idari gözetim konusunda GİGM ile yakın işbirliği içinde çalışmaktadır.⁵²⁸ Mart 2021'den itibaren, geri gönderme merkezlerinin kapasitesinin (örneğin şikayetlerin veya disiplin soruşturmalarının ele alınmasında daha iyi süreç yönetimi, diğer bakanlıklarla koordinasyon) geliştirmesine, idari gözetime alternatif uygulamaların ve temel hizmetlere erişimin (Mandela standartları gibi hak temelli sağlık standartlarının uygulanması, adli yardıma erişim, korumaya erişimin) teşvik edilmesine ilişkin yeni bir proje başlamıştır.⁵²⁹

Avukatların gözlemlerine göre, bazı Geri Gönderme Merkezleri farklı kategorilerden insanları bünyesinde barındırmaktadır. Örneğin, **Hatay** ve **Gaziantep**'te gönüllü geri dönüş formunu imzalamayan Suriyeliler ağırlıklı olarak idari gözetim altına alınmaktadır. Daha önce Van'da bir geri gönderme merkezi olmakla beraber, Kurubaş bölgesinde 750 kişilik bir kabul merkezi inşa edilmiş sonra geri gönderme merkezine dönüştürülmüştür. İkincisi İranlılar için düşünülmüş ve birincisi diğer tüm gruplar için düşünülmüştür, daha sonra ikincisi kapatılmış ve şimdi geri gönderme merkezinin içerisinde kimsenin tutulmadığı bir tür idari şube olarak faaliyettedir. **Kurubaş**'taki GGM, **Bitlis**, **Hakkari**, **Muş** ve **Şırnak**'ta yakalananlar dahil sınır dışı edilecek tüm kişiler bu geri gönderme merkezine transfer edildiğinden oldukça kalabalıktır.⁵³⁰ Tahdit kodu verilen kişiler, daha kötü koşullarda diğerlerinden ayrı tutulabilmektedir. Kişilerin STK'lara ve/veya hukuki yardıma erişimleri sınırlıdır ve avukatlar bu müvekkillere ulaşmakta zorluk yaşadıklarını ifade etmişlerdir.⁵³¹

İstanbul Selimpaşa GGM kadınlara, **Binkılıç** erkekler hizmet vermektedir. Bu geri gönderme merkezleri çoğunlukla haklarında bir ceza davası görülen eski hükümlüleri veya mültecileri barındırmaktadır. Tuzla'da erkekler için bir geri gönderme merkezi kurulmuştur. Avukatlar için en büyük sorun, müvekkilin tutulduğu geri gönderme merkezini tespit edebilmek konusunda yaşanmaktadır. İGİM, kişinin nerede tutulduğuna ilişkin bilgileri paylaşmaz. Avukatlar, müvekkillerini her bir geri gönderme merkezinde proaktif olarak aramalıdır; bu da, birkaç gün sürebilir.⁵³²

İstanbul'da kadınlara yönelik oluşturulan ve yönetimin daha iyi uygulamaları oturtmaya çalıştığı geri gönderme merkezi olan Selimpaşa dışındaki geri gönderme merkezlerindeki mülteciler, genellikle hakları konusunda bilgilendirilmezler. İdare, Selimpaşa Geri Gönderme Merkezi'nin duvarlarına, çeşitli STK'ların telefon numaralarının yanı sıra uluslararası/geçici koruma prosedürlerini ve bu prosedürlere erişim

⁵²⁸ See for example, COMMISSION IMPLEMENTING DECISION of 16.10.2020 on adopting the Annual Action Programme for Turkey for the year 2020 under the Instrument for Pre-accession Assistance (IPA II), 21 October 2020, available at: <https://bit.ly/3ocDhBv>.

⁵²⁹ Information from a stakeholder, March 2012.

⁵³⁰ Van Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

⁵³¹ Information provided by a stakeholder, March 2021.

⁵³² Information provided by a stakeholder, March 2021.

yollarını açıklayan farklı dillerde bazı afişler asmayı kabul etmiştir.⁵³³ İstanbul'da yaşayan birçok kişi ve mülteci, İstanbul'dan farklı şehirlerdeki geri gönderme merkezlerine nakledilmiştir. Bu durum onların hukuki temsile erişim haklarını ihlal edebilir (çünkü avukatlar kişilerin nerede olduklarını her zaman bilemezler).⁵³⁴

1.2. Havalimanlarındaki idari gözetim tesisleri ve polis karakolları

Uluslararası havalimanlarında Türkiye'ye girişi reddedilen kişiler ("kabul edilemez yolcular") için bir sınır tesisi bulunmaktadır. Bunlar arasında **İstanbul** Havalimanı, İstanbul Atatürk Havalimanı, İstanbul Sabiha Gökçen Havalimanı, **Ankara** Esenboğa ve İzmir Adnan Menderes Havalimanı bulunmaktadır. (bkz. [Havaalanından ülkeye giriş](#)).

Yetkililer genel olarak transit bölgelerde yapılan idari gözetimleri, özgürlükten yoksun bırakma olarak görmemekle birlikte, 2016 Avrupa Konseyi raporunda, bu tür tesislerde tutulan kişilerin özgürlüklerinden yoksun bırakıldığının kabul edildiği belirtilmektedir.⁵³⁵

Polis karakolları, Geri Gönderme Merkezine sağlanacak naklin 48 saat öncesine kadar kısa süreli bekletme için kullanılabilir.⁵³⁶ **İstanbul** ve **Mersin** gibi illerde uygulamada bu tesisler kullanılmaktadır.

1.3. Resmi olmayan idari gözetim tesisleri

Paydaşlar, fiilen kişilerin, Geri Gönderme Merkezine nakledilmeden veya gönüllü geri dönüş belgelerini imzalamadan önce, gözetim emri olmadan illerde spor salonlarında alıkonulması gibi birçok uygulamaya tanık olmuştur. Bu merkezlerin GİGM tarafından mı yoksa Güvenlik İşleri Genel Müdürlüğü tarafından mı yönetildiği belli değildir.

Şanlıurfa: Yakalanan kişiler, Gaziantep'teki en yakın Geri Gönderme Merkezine nakledilmeden bir hafta öncesine kadar geçen süre boyunca bir spor salonunda idari gözetim altında tutulmaktadır.⁵³⁷

İstanbul: İstanbul'da, kişilerin geri gönderme merkezlerine transferinden önce Pendik polis karakolunda gözaltı süresi bazen 48 saatten uzun sürmektedir. Şehrin birkaç yerinde başka "kişilerin tutulduğu alanlar" vardır. Bu alanlar yasal olarak polis karakollarıdır, ancak üstü kapalı geri gönderme merkezleri olarak kullanılmaktadırlar. Mültecilerin çoğunun tutulduğu Beyoğlu, Beşiktaş ve Kağıthane karakolları da dahil olmak üzere, gözaltı süresi çoğu zaman 48 saati aşmaktadır.⁵³⁸ Hukuki bir davaya tabi olmuş olan yabancılar, İl Göç İdaresi tarafından çağrılana kadar karakolda tutulmuşlardır. 2-3 gün, hatta bazen 7 güne varmıştır süre. 2020 yılında pandemi döneminde gözaltı süreleri 10-15 güne çıkarılmıştır. Karantina alanları dolu olduğu için kişiler karakollarda tutulmuştur. Karakollarda kanunla belirlenen azami süreyi aşarak 14 gün süreyle tutulan mülteciler olmuştur. Bazı mülteciler, geri gönderme merkezine kendilerini götürcek bir araç olmadığı için karakollarda tutulmuştur.⁵³⁹

Mersin: Demirtaş ilçesinde bulunan Yumuktepe Polis Karakolunun bodrum katı, resmi olmayan bir şekilde, Geri Gönderme Merkezine transfer edilmek üzere bekleyen kişilerin alıkonulması amacıyla kullanılmaktadır.

⁵³³ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁵³⁴ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁵³⁵ Council of Europe Special Representative for Migration and Refugees, *Report of the fact-finding visit to Turkey*, 10 Ağustos 2016, parag. IX.1(a).

⁵³⁶ YUKK, Madde 57(2).

⁵³⁷ Şanlıurfa Sığınmacılar için Hukuk Kliniği tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁵³⁸ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021. Başka bir paydaşın deneyimine göre, Pendik'teki müvekkilleri her zaman 48 saatten fazla idari gözetim altında tutulmamıştır.

⁵³⁹ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

Bazı durumlarda gözetim süresi bir veya iki aya ulaşır ve sınır dışı etme ve uluslararası koruma prosedürleri bu tesiste yürütülmektedir.⁵⁴⁰ Bu uygulama 2020'de de değişmemiştir.

Hatay: 2020'de halen Polisin Geri Gönderme Merkezine yakın 500 Konutlar ilçesinde bulunan eski bir tesisi (Özel Harekat Şubesi), usule aykırı surette ülkeye girişte yakalanan kişilerin ve Cumhuriyet Savcısı tarafından serbest bırakılan ceza soruşturması altındaki kişilerin alıkonulmasında kullanılmaktadır. Burada gözetim altına alınan kişilere, Geri Gönderme Merkezine transfer edilmeden gönüllü geri dönüş belgesi imzalatırıldığı bildirilmiştir.⁵⁴¹ Zorla veya hileyle gönüllü geri dönüş formlarını imzalatmak, avukatların mültecilerin kişisel dosyalarını incelemesini veya onlarla yüz yüze görüşmesi engellemek gibi hukuka aykırı uygulamalara dair ifadeler mevcuttur. Bodrum katında iki ayrı bölümde gözaltı odaları bulunmaktadır. Kadın ve erkek farklı hücrelerde aynı yerde tutulmaktadır. Göçmenleri tutuklamak için baskı vardır. Gözaltına alınan kişiler yiyecekleri doğrudan temin edemeyip karakolun dışında bir yerden parasını ödeyerek sipariş getirtmeleri gerekir. Avukat-müvekkil görüşmeleri, kendisini tanıtmayan kişiler tarafından gözlenmektedir.⁵⁴² Buradan geri göndermeler için üçüncü taraf gözlemi yapılmaz. BMMYK, yalnızca İGİM tarafından yönetilen resmi gönüllü geri dönüşlere gözlemci olarak katılır.⁵⁴³

Van'da düzensiz göçmenler Çaldıran, Balaban ve Beblesin'deki 3 karakolda tutulmaktadır.

2. İdari gözetim tesislerindeki koşullar

Göstergeler: İdari gözetim tesislerindeki koşullar

- | | | |
|--|--|--------------------------------|
| 1. Gözetim altındakiler sağlık hizmetlerine erişebiliyor mu? | ☒ Evet | ☐ Hayır |
| ❖ Evet ise, bu erişim acil sağlık hizmeti ile mi sınırlı? | ☒ Evet | ☐ Hayır |

Türkiye'deki tüm GGM'ler GİGM yetkisi altındadır ve her biri bir müdür tarafından yönetilmektedir.⁵⁴⁴ YUKK, başvuru sahiplerinin uluslararası koruma için idari gözetim altına alınma koşulları hakkında net bir hüküm sağlamamaktadır. Bununla birlikte, Geri Gönderme Merkezleri Yönetmeliğinin 4. Maddesine göre, "Merkezlerin kurulması, işletilmesi ve işlettirilmesinde ve bu Yönetmelik kapsamında verilecek hizmetlerin yerine getirilmesinde aşağıdaki usul ve esaslara göre hareket edilir:

1. Yaşam hakkının korunması;
2. İnsan odaklı yaklaşım;
3. Refakatsiz çocuğun yüksek yararının gözetilmesi;
4. Özel ihtiyaç sahiplerine öncelik tanınması;
5. Kişisel bilgilerin gizli tutulması;
6. Yapılacak işlemlerde ilgililerin bilgilendirilmesi;
7. Barınanların sosyal ve psikolojik açıdan güçlendirilmesi;
8. Barınanların inanç ve ibadet özgürlüklerine saygı gösterilmesi;
9. Barınanlara dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin hizmet verilmesi."

Geri gönderme merkezleri diğer hizmetlerin yanı sıra barınma ve yiyecek; güvenlik; acil ve temel sağlık hizmetleri; psikolojik ve sosyal destek gibi hizmetleri de sağlamakla yükümlüdür.⁵⁴⁵ Anayasa Mahkemesi tarafından şu anda kapalı olan İstanbul (Kumkapı)'daki tutuklamalara karşı alınan bir dizi karar, Türkiye'de

⁵⁴⁰ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁵⁴¹ Antakya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁵⁴² Antakya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

⁵⁴³ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁵⁴⁴ Geri Gönderme Merkezleri Yönetmeliği, Madde 11.

⁵⁴⁵ Geri Gönderme Merkezleri Yönetmeliği, Madde 14(1).

idari gözetim tesis koşullarının yeterli oranda olması gerektiğinin altını çizmiştir.⁵⁴⁶

2017 yılında, Yönetmeliğin izleme hükümlerine uygun olarak,⁵⁴⁷ İGM, Geri Gönderme Merkezini yöneten tüm belediye başkanlıklarına, merkezleri düzenli ziyaret etmekle görevlendirilen uzmanlar, akademisyenler, sivil toplum temsilcileri, sağlık ve eğitim kuruluşlarından yetkililer ve belediye temsilcilerinden oluşan özel bir Göç Komisyonu kurulması amacıyla talimat vermiştir. Komisyonun üyeleri her bir belediye başkanlığına göre değişkenlik gösterir. Genellikle, Türk Kızılayı bu komisyonlarda yer alır.⁵⁴⁸ 2019'da STK'lar teorik olarak valilikler tarafından komisyonlara davet edilebiliyorken artık bu son derece nadir hale gelmiştir. Bu komisyonların aktif olup olmadığını konusunda yeterli bilgi bulunmamaktadır.

2020'de Anayasa Mahkemesi, Kazak uyruklu bir kişinin 10 gün hücre hapsinde tutulduktan sonra Erzurum geri gönderme merkezinde işkenceye maruz kaldığına hükmetmiştir. Manevi tazminat olarak 30.000 TL (yani yaklaşık 3.000 EUR) ödenmesine karar verilmiştir.⁵⁴⁹

2.1. İdari gözetim tesislerindeki koşullar

Geri Gönderme Merkezlerindeki koşullar merkezlere göre değişkenlik gösterir. 2020 yılında, Covid-19 ve buna müteakip, GGM'lerde idari gözetim öncesi 10 veya 14 gün boyunca GİGM tarafından uygulanan karantina önlemlerinin etkisiyle, geri gönderme merkezlerindeki yoğunluk 2019'a göre daha azdır.

Seçilmiş merkezlerde idari gözetim koşullarına ilişkin son gözlemler şöyledir:

İzmir (Harmandalı): Merkez, "Blok A" ve "Blok B" olmak üzere iki blokta yer alan toplam 126 odada 750 kişilik kapasiteye sahiptir. "Blok A", esas olarak evli olmayan yetişkinleri ve YTS kodu altındaki kişileri barındırırken aileler "Blok B" de tutulmaktadır.⁵⁵⁰ Engelliler için asansörle erişilen iki ayrı oda bulunmaktadır. Her odada altı yatak, banyo ve tuvalet vardır. Bazı odaların onarılması gerekirken odalarda perde yoktur. Ek olarak, sıcaklık ve nem oranı, merkezdeki yaşam koşullarını olumsuz yönde etkiler.⁵⁵¹ Odalar her gün temizlenmesine rağmen aileler, çocuklarda alerjiye neden olan böcek sokmalarına maruz kalmaktadır.⁵⁵² Merkezde bir spor salonu, kütüphane, iki ibadet odası, iki oyun alanı, televizyon ve internet bölümleri, terzi ve kuaför bulunmaktadır.

2018'de İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun ziyareti sırasında merkezde, aralarında üçü hamile olmak üzere 51 kadın, 36 çocuk, 2 yaşlı, 1 LGBTİ+ kişiyle birlikte toplam 475 kişi bulunmakta idi. Merkezde YTS kodu altında toplam 172 kişi tutulmakta idi. ⁵⁵³ 2019'da herhangi bir zamanda merkezde 1.000'e yakın kişi bulunmaktadır, dolayısıyla bazen İzmir'de ekstra kapasite oluşturma planı olmadan kapasitenin üzerinde uygulama yapılmıştır.⁵⁵⁴ Pandemi sırasında, İzmir Barosu Göç ve İltica Komisyonu tarafından hazırlanan bir raporda, 18 Mart-13 Nisan 2020 tarihleri arasında Harmandalı Geri Gönderme Merkezi'nde meydana gelen çok sayıda insan hakları ihlali kayıt altına alınmıştır.

⁵⁴⁶ Anayasa Mahkemesi, F.A. ve M.A., Başvuru No. 2013/655, 20 Ocak 2016 tarihli karar; A.V., Başvuru No. 2013/1649, 20 Ocak 2016 tarihli karar; T.T., Başvuru No. 2013/8810, 18 Şubat 2016 tarihli Karar; A.S., Başvuru No. 2014/2841, 9 Haziran 2016 tarihli karar; I.S., Başvuru No. 2014/15824, 22 Eylül 2016 tarihli Karar.

⁵⁴⁷ Geri Gönderme Merkezleri Yönetmeliği, Madde 16.

⁵⁴⁸ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018.

⁵⁴⁹ Y.K davası, 2016/14347, 2 Haziran 2020.

⁵⁵⁰ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, İzmir Harmandalı Geri Gönderme Merkezi Ziyareti, Rapor No. 2018/18, Aralık 2018: <https://bit.ly/2UOmJlI>, parag. 11-12 ve 20.

⁵⁵¹ A.y. parag. 21-26.

⁵⁵² A.y. parag. 28.

⁵⁵³ A.y. parag.19-20.

⁵⁵⁴ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler

Rapora göre mülteciler GGM'de karantina olarak adlandırılabilir yere götürülmemiştir. Mart sonu itibariyle odalarda 12-15 mülteci bir arada kalmıştır. Aynı katta bulunan mülteci sayısı ise yaklaşık 200'dür. Odalar, personel tarafından değil, mültecilerin kendileri tarafından temizlenmiştir. Geri gönderme merkezi tarafından hijyen malzemeleri (maske, eldiven, dezenfektan vb.) sağlanmamıştır. Doktorlara erişim ciddi şekilde sınırlı olmuştur. GGM'de bir tür böceğin olduğu, bu böcek nedeniyle birçok kişinin ciltte kaşıntı, şişme şikayeti yaşadığı ancak kurum yetkililerinin bu durumla ilgilenmediği ifade edilmiştir.⁵⁵⁵

Erzurum: Geniş bir kompleks içinde iki Geri Gönderme Merkezi kurulmuştur: GGM 1, dört bloktan ve GGM 2 iki bloktan oluşmaktadır. Her merkezin ofisler ve idare bölümü için ayrı bir bloğu vardır. Her merkez 750 kişilik kapasiteye sahiptir.⁵⁵⁷ Kadınlar GGM 2'nin en üst katındadırlar.⁵⁵⁸ Yataklı odalarda ortalama altı kişi kalabilir ve odalarda perdeler olmamasına rağmen banyo ve tuvalet bulunmaktadır.⁵⁵⁹ 2018'deki ziyareti sırasında İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, tıkanan tuvaletler ve sızıntılar, kırık lavabolar, tuvalet kapıları ve kapı kolları, nemden zarar görmüş tavanlar ve yeterli havalandırma olmaması gibi eksiklikler tespit etmiştir.⁵⁶⁰ Ayrıca GGM 2'de sıcak su temininde kesintiler olduğunu gözlemiştir.⁵⁶¹

GGM 1'de oyun alanı ve futbol, basketbol ve voleybol sahaları, kafeterya, ibadet odaları,⁵⁶² çocuklar için oyun odaları, kütüphane, tutukluların erişimine açık olmayan bir internet odası, projeksiyon odası, kuaför ve berber dükkanı bulunmaktadır; GGM 2'de de bir oyun alanı ve benzer tesisler bulunmaktadır.⁵⁶³ Bazı kişiler, GGM 2'de bazı günlerde dışarıya ve spor tesislerine erişilemediğinden yakınmışlardır.⁵⁶⁴ 2018'deki İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun ziyareti sırasında, toplam 1.157 kişi gözetim altında olup bunlardan 627'si GGM 1 ve 530'u ise GGM 2'dedir. Merkezdeki kişiler arasında, 16 çocuk, 14 kadın, 1 yaşlı ve 1 engelli kişi mevcuttur.⁵⁶⁵

Gaziantep (Oğuzeli): Tesisteki fiziksel koşullar iyileşmektedir. Aileler bir arada tutulmaktadır. Bununla birlikte, Şubat 2019'da merkezde bir Afganistan vatandaşının intiharının ardından isyan çıkmıştır. Gaziantep Barosu Göç ve İltica Komisyonundan avukatlar olayı araştırmış, ancak merkezin yönetimi tarafından kendilerine bilgi verilmemiştir. Baro daha sonra, idari gözetim altındaki kişilerin merkezde açlık grevine başladıklarını tespit etmiştir.⁵⁶⁶

İstanbul: Kadınlar genellikle Selimpaşa Geri Gönderme Merkezinde, erkekler ise Binkılıç'da tutulmaktadır.⁵⁶⁷

Antalya: Kişiler içerden kilitlenebilecek hücrelerde tutulmaktadır. Erkekler ve kadınlar ayrı ayrı tutulmaktadır.⁵⁶⁸

Çanakkale: Koşulların genel olarak yeterli olduğu bildirilmiştir.⁵⁶⁹

⁵⁵⁵ İzmir Harmandalı Geri Gönderme Merkez *Korona Pandemisi Raporu*, 18 Mart - 13 Nisan 2020: <https://bit.ly/3uzkXof>.

⁵⁵⁶ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Erzurum Geri Gönderme Merkezi Ziyareti, Rapor No.2018/16, Aralık 2018: <https://bit.ly/2UJyKd>.

⁵⁵⁷ A.y. parag. 24.

⁵⁵⁸ A.y. parag. 28.

⁵⁵⁹ A.y. parag. 29. Yönetim binasında perde mevcuttur.

⁵⁶⁰ A.y. parag. 30, 35-36.

⁵⁶¹ A.y. parag. 32.

⁵⁶² Kurumun açıklamasına göre, kişiler odaları kullanamadığını bildirmiştir: A.y. parag 37.

⁵⁶³ A.y. parag. 12-13.

⁵⁶⁴ A.y. parag.49-51.

⁵⁶⁵ A.y. parag.24-25.

⁵⁶⁶ Gaziantep Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁵⁶⁷ İstanbul Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁵⁶⁸ Antalya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

⁵⁶⁹ Ankara Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018.

Hatay: Avukatlar koşulların standartların altında olduğunu bildirmiştir. Kişilerin duş veya sıcak suya erişimi yoktur ve sadece 40 dakikalık dış mekan erişimi vardır.⁵⁷⁰

Kayseri: Merkez 750 kişi kapasitelidir ve 2016 yılında faaliyete başlamıştır.⁵⁷¹ Ranzalı odalarda bir dolap, banyo ve tuvalet bulunmaktadır.⁵⁷² Ayrıca engelliler için asansörle erişilebilen iki oda bulunmaktadır.⁵⁷³ Duvarlar, odalar ve çarşafklar genel olarak iyi durumdadır, ancak 2018’de İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu’nun ziyareti⁵⁷⁴ sırasında havalandırma ve sıcak suyun yetersiz olduğu gözlenmiştir.⁵⁷⁵

İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun 2018’deki ziyareti sırasında merkezde, 18 kadın, 59 çocuk ve iki engelli olmak üzere toplamda 630 kişi mevcuttur.⁵⁷⁷ Kişilerin hızlıca işleme tutulmasından dolayı merkez, kapasitesini aşmamıştır.⁵⁷⁸ Merkezde uygun yer yoksa, kişiler **Kırıkkale** veya **Çankırı** gibi diğer Geri Gönderme Merkezlerine nakledilir.⁵⁷⁹

Van’dan bir avukat, cezavlerindeki koşulların geri gönderme merkezine göre daha iyi olduğunu çünkü cezaevlerinde kitap ve diğer eşyalara erişim hakkı olduğunu ifade etmiştir. Örneğin, bir geri gönderme merkezindeki Norveçli bir gazeteci ilaçlara ve kitaplara erişemediğinden gönüllü olarak Norveç’e dönmeye karar vermiştir.⁵⁸⁰

Ankara’da idari gözetim altına alınan kişiler kötü yemeklerden, ilaca erişim eksikliğinden ve soğuktan şikayet emiştir.⁵⁸¹ Ankara’da **Esenboğa Havalimanı**’nda bir tesis daha bulunmaktadır. Kişiler havalimanında kaldıkları süre boyunca internete ve telefona, suya ve gıdaya erişebilirler.⁵⁸²

2.2. Personel, sağlık hizmetleri ve özel ihtiyaçlar

İdari gözetimde tutulan kişilere “ taraflarınca karşılanamayan acil ve temel sağlık hizmetleri” verilmeli⁵⁸³ ve psikososyal destek hizmetlerine erişimleri sağlanmalıdır.⁵⁸⁴

2018 yılında İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun **İzmir** (Harmandalı) tesisine gerçekleştirdiği izleme ziyaretinin raporunda, merkezde bir psikolog, 2 sosyal hizmet uzmanı, 2 öğretmen, bir doktor ve 5 sağlık personelinin bulunduğu belirtilmiştir.⁵⁸⁵ Ancak, buradaki tutukluların çoğu, tesisteki psikoloğun varlığından haberdar olmadığını bildirmiştir.⁵⁸⁶

Kurum ayrıca, gerçekleştirdiği ziyaret sırasında, merkezin revirinde acil müdahale kitlerinin bulunmamasına ilişkin endişelerini dile getirmiştir.⁵⁸⁷

⁵⁷⁰ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018.

⁵⁷¹ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Kayseri Geri Gönderme Merkezi Ziyareti, Rapor No. 2018/14, Kasım 2018: <https://bit.ly/2HLRi62>, parag. 10-13.

⁵⁷² A.y, parag. 23.

⁵⁷³ A.y. parag. 25.

⁵⁷⁴ A.y, parag. 32-34.

⁵⁷⁵ A.y. parag. 52.

⁵⁷⁶ A.y, parag. 51.

⁵⁷⁷ A.y, parag. 14-15.

⁵⁷⁸ A.y, parag. 24.

⁵⁷⁹ Kayseri Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁵⁸⁰ Van Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

⁵⁸¹ Ankara Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

⁵⁸² Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2018.

⁵⁸³ Geri Gönderme Merkezleri Yönetmeliği, Madde 14(1).

⁵⁸⁴ Geri Gönderme Merkezleri Yönetmeliği, Madde 14(2)

⁵⁸⁵ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, İzmir Harmandalı Geri Gönderme Merkezi Ziyareti, Rapor No. 2018/18, Aralık 2018, parag. 18.

⁵⁸⁶ A.y, parag. 37.

⁵⁸⁷ A.y. parag. 44.

Kayseri 'deki tesiste bir sosyal hizmet uzmanı, dört öğretmen ve bir doktor bulunmaktadır.⁵⁸⁸ **Erzurum**'da tesisin doktoru 08:00-17:00 saatleri arasında, hemşireler ise vardiyalı olarak çalışmaktadır.⁵⁸⁹

Geri Gönderme Merkezlerinde sağlanan hizmetler ülke çapında değişkenlik göstermektedir. **Erzurum**, 'da örneğin gözetim altındaki Afgan çocuklar ancak 2018'de eğitime erişebilmiştir.⁵⁹⁰ Yaş veya uyruklarına bakılmaksızın çocuklara standart bir eğitim programı uygulanmış ve bu durum **İzmir** (Harmandalı), bünyesinde de aynı şekilde tezahür etmiştir.⁵⁹¹ **Antalya**'da idari gözetim altındaki çocuklar eğitime erişemezken Geri Gönderme Merkezinde psiko-sosyal destek mevcuttur.⁵⁹²

İdari gözetim altındaki kişilerin **İzmir** (Harmandalı) bünyesindeki güvenlik görevlileri gibi personeller tarafından kötü muameleyle maruz kaldığına dair iddialar mevcuttur.⁵⁹³ **Antalya**'da Haziran 2018'de Suriye vatandaşı bir kişi Geri Gönderme Merkezindeki memurlar tarafından işkence görmüş ve daha sonra da Gaziantep'teki Geri Gönderme Merkezine nakledilirken fiziksel şiddete maruz kalmıştır.⁵⁹⁴ Ayrıca **Hatay**'da güvenlik görevlilerince, kişilere "gönüllü geri dönüş" başvurusunda bulunmaları doğrultusunda kelepçe kullanılarak şiddet ve baskı uygulandığı bildirilmiştir.⁵⁹⁵ Benzer şikayetler **Gaziantep**'teki tesisten serbest bırakılan kişiler tarafından da dile getirilmiştir. Bu olaylarda, YTS kodu verilen kişilere karşı uygulanan kötü muameleyle ve özellikle su ve hijyen koşullarına erişim engeline değinilmiştir.⁵⁹⁶ Avukatlara göre, Geri Gönderme Merkezlerindeki kötü idari gözetim koşullarının, kişileri gönüllü geri dönüşe zorlamak konusunda bir araç olarak kullanılması muhtemeldir.

3. İdari gözetim tesislerine erişim

Göstergeler: İdari Gözetim Tesislerine Erişim

1. Şu kişilerin idari gözetim tesislerine erişimine izin veriliyor mu:

❖ Avukatlar:

❖ STKlar:

❖ BMMYK:

❖ Aile üyeleri:

☒ Evet	☐ Kısıtlı	☐ Hayır
☐ Evet	☐ Kısıtlı	☒ Hayır
☐ Evet	☒ Kısıtlı	☐ Hayır
☐ Evet	☒ Kısıtlı	☐ Hayır

YUKK Madde 68(8) uyarınca, idari gözetim altına alınan uluslararası koruma başvuru sahiplerine, yasal temsilci, avukat, noter ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği görevlileriyle görüşme imkanı sağlanır. Ancak kanunda, bu kişilerin STK temsilcileriyle görüşme haklarına açıkça değinilmemektedir. Bu durum, idari gözetim altına alınan başvuru sahiplerinin STKların hukuki danışmanlarına erişimlerinin kısıtlandığı veya engellendiği şeklinde değerlendirilebilir ki bu da YUKK Madde 68 ile getirilen hükümlerin, takdiri biçimde kesintiye uğradığı anlamına gelir. İdari gözetim altına alınan kişi, ayrıca, ziyaretçi kabul edebilir. Bu bağlamda, tüm ziyaretler izne tabidir. Sınır bölgelerde idari gözetim altına alınan başvuru sahiplerine gerçekleştirilecek ziyaretler, sınır kapısından sorumlu Vali Yardımcısının iznine tabidir. Ülke çapında idari gözetim altına alınan kişilere gerçekleştirilecek ziyaretler, tesisten sorumlu GİGM yetkilisinin iznine tabidir.

⁵⁸⁸ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Kayseri Geri Gönderme Merkezi Ziyareti, Rapor No. 2018/14, Kasım 2018, parag. 19.

⁵⁸⁹ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Erzurum Geri Gönderme Merkezi Ziyareti, Rapor No. 2018/16, Aralık 2018, parag. 52.

⁵⁹⁰ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁵⁹¹ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, İzmir Harmandalı Geri Gönderme Merkezi Ziyareti, Rapor No. 2018/18, Aralık 2018, parag. 53.

⁵⁹² Antalya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

⁵⁹³ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, İzmir Harmandalı Geri Gönderme Merkezi Ziyareti, Rapor No. 2018/18, Aralık 2018, parag. 32-33.

⁵⁹⁴ Antalya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

⁵⁹⁵ Bkz. örneğin. Dev Haber, 'Antep Geri Gönderme Merkezin'de mülteciler ters kelepçeleniyor', 25 Aralık 2017: <http://bit.ly/2ETCOWC>.

⁵⁹⁶ Gaziantep Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2018.

Bu kişilere ilişkin ziyaret talebi, “başvuru sahibinin durumunun ve genel şartların uygun olmadığı” durumlarda geri çevrilebilir. Bu son derece belirsiz hüküm, ziyaretçilerin merkezlere erişimine keyfi sınırlamalar getirilebileceği endişesini doğurmaktadır.

Onaydan geçen görüşme ve ziyaretlerin uzunluğunu idari gözetim tesislerinin yetkilileri belirler. Öte yandan, yetkililerin gizliliği sağlamak için önlemler almaları gerekmektedir.

3.1. Avukatların Geri Gönderme Merkezlerine Erişimi

Yayımlanmamış, 17 Aralık 2015 tarihli GİGM Genelgesine göre avukatlara, yalnızca yazılı talepleri doğrultusunda, Geri Gönderme Merkezlerine erişim hakkı tanınır⁵⁹⁷ ve avukatlar vekaletnameleri olmak kaydıyla, yalnızca gizli olmadığı düşünülen belgelerin bir kopyasını isteyebilir.⁵⁹⁸

Bu uygulama 2019 yılında değişmiş ve avukatlar, müvekkillerini vekaletname veya yazılı talep olmadan birçok geri gönderme merkezinde ziyaret edebilmiştir. Ancak **İzmir**, **Kırıkkale** veya **Ankara**’daki yeni geri gönderme merkezlerinde durum böyle değildir.

İzmir’de geri gönderme merkezi yönetimi, avukatların potansiyel müvekkilleriyle ön görüşme yapabilmeleri için halen vekalet talep etmektedir. Avukatlar Kanunu’na göre, avukatların potansiyel müvekkilleri ile vekaletname olmadan görüşme hakları vardır.⁵⁹⁹ Avukatlar ayrıca görüşme öncesi uzun süreli bekletme, X-ray ve üst araması dahil güvenlik kontrollerine maruz kalırlar.⁶⁰⁰ Genel olarak, avukatların isim vererek görüşme talep ettikleri durumlarda bile, idari gözetimdekilerin avukatlarla görüşmelerine izin verilmediğine dair iddialar mevcuttur.⁶⁰¹ Avukatlar güvenlik görevlileri ile ilgili şikayetlerini de dile getirmektedirler.⁶⁰²

İzmir’deki Harmandalı Geri Gönderme Merkezi yönetimi, mültecilerin adli yardım taleplerini doğrudan avukatlara bildirmez. Avukatlar, yakınları aracılığıyla veya tesadüfen bu talepten haberdar olurlar. Bu durum, 2020’de de devam etmiş, avukatlar, gözetim altındaki kişinin STK’lar ve sosyal ağlar tarafından geri gönderme merkezlerinde bulunduğu konusunda bilgilendirilmesiyle harekete geçebilmiştir. Avukatlar ayrıca, geri gönderme merkezindeki avukatlara yönelik hukuksuz üst aramaları gibi kısıtlamalar hakkında İzmir İl Göç İdaresi’ne şikayette bulunmuşlardır.⁶⁰³ 2019 yılında İzmir Barosu’na bağlı avukatlar, sığınmacılarla görüşmeleri sırasında Harmandalı Geri Gönderme Merkezi’nde keyfi olarak gözaltına alınmıştır.⁶⁰⁴ Avukatın mültecinin kişisel dosyasını incelemesine izin vermeme veya avukatın dosyadaki tüm belgeleri okumasını yasaklama veya avukatın müvekkil-avukat görüşmesine katılmasını yasaklama gibi adli yardım avukatlarına yönelik başka kısıtlamaların da yaşandığı bildirilmiştir. Sınır dışı edilmeye itiraz etmek için süre sınırı artık yedi gün olduğundan, bu endişe verici bir konudur, yani avukatla iletişime geçmek, ilgili tüm verileri toplamak ve dava açmak için yalnızca yedi gün vardır. Ayrıca, bir avukat üst aramasını kabul etmezse, müvekkilini görme talepleri de kabul edilmez veya geri gönderme merkezinde uzun saatler beklemek zorunda kalırlar. Özellikle genç avukatların bu hukuksuz uygulamalara maruz kaldığı görülmektedir.⁶⁰⁵

⁵⁹⁷ BMMYK’ya göre, bu prosedür merkezlere yalnızca görevlendirilmiş avukatların alınmasını sağlamak amacıyla oluşturulmuştur ve avukat talep etme hakkının ihlali anlamına gelmez: BMMYK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018.

⁵⁹⁸ 17 Aralık 2015 tarihli ve 31386081-000-36499 sayılı GİGM Genelgesi “Avukatların GGM’lerdeki Yabancılarla Görüşme Talebi”.

⁵⁹⁹ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁶⁰⁰ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019. Ayrıca bkz. İnsan Hakları Derneği, ‘İzmir Harmandalı Geri Gönderme Merkezi Hakkında Gözlem Raporu’, 9 Temmuz 2017: <http://bit.ly/2G7ZGtq>.

⁶⁰¹ Council of Europe Special Representative for Migration and Refugees, *Report of the fact-finding visit to Turkey*, 10 Ağustos 2016, parag. IV.2.

⁶⁰² İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

⁶⁰³ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁶⁰⁴ ECRE, ‘Turkey: Lawyers Arbitrarily Detained in İzmir Removal Centre’, 31 Mayıs 2019: <https://bit.ly/2WTgQG0>.

⁶⁰⁵ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

Karantina ve pandemi önlemleri 2020'de İzmir'deki geri gönderme merkezlerine erişimi daha da kısıtlamıştır. Avukatlar ve tercümanlar, COVID-19 bulaş korkusuyla geri gönderme merkezlerine gitmek konusunda isteksiz davranmış ve STK'lar evden çalışmaya başlamıştır. COVID-19 döneminde geri gönderme merkezine giden avukatlar sadece dosyayı görme fırsatı bulmuştur. Karantina nedeniyle müvekkillerle görüşmeye izin verilmemiştir. Geri gönderme Merkezinin ilgili bölümünde ankesörlü telefon yoksa, mültecilerin ailelerine, avukatlarına ve Baroya erişimleri neredeyse imkansızdır. Avukatlar müvekkillerine ulaşamamış ve kişinin akıbeti hakkında bilgi sağlanmamıştır. Yabancılar, Hakimler ve Savcılar Kurulu'nun Covid-19 salgını nedeniyle yasal süre kısıtlarının Nisan - 14 Haziran 2020 tarihleri arasında askıya alınması kararından fayda görmüştür. Ancak 15 Haziran'dan sonra yedi günlük süre büyük bir sorun olmaya devam etmiştir. Geri gönderme merkezlerine girmek için avukatlardan HES kodu talep edilmiştir. **Ankara**'daki geri gönderme merkezi saat 17.00'den sonra içeriye avukat kabul etmemektedir. Avukatlar, potansiyel müvekkillerinin dosyalarını incelemekte zorlanmaktadır. . Geri gönderme merkezi yönetimi dosyaları incelemek için vekaletname istemektedir ancak Ankara İl Göç İdaresi bu sorunun çözümüne yardımcı olmayı teklif etmiştir. Geri gönderme merkezi merkezden uzaktadır ve tek ulaşım araba veya taksi ile yapılır.⁶⁰⁶

Kırıkkale'de geri gönderme merkezi de şehir merkezinden uzaktadır. Geri gönderme merkezine girmek için avukattan vekaletname talep eden yetkililer, adli yardım avukat taleplerini ise baroya iletmez. Yardım talepleri esas olarak gözetim altına alınan mültecinin aile üyeleri veya BMMYK aracılığıyla alınmaktadır.⁶⁰⁷ 2019 yılında avukatlar Antep ve Van geri gönderme merkezlerinde de üst aramasına maruz bırakılmışlardır.⁶⁰⁸ **Van** geri gönderme merkezinde avukatla ilk muhatap olan kişiler, özellikle genç avukatlarının üstünü hukuka aykırı surette arayan veya müvekkil-avukat görüşmelerinin yasaklanması gibi sorunlar yaratabilen jandarma veya köy korucuları olmuştur. Avukatların, geri gönderme merkezindeki sabit hat üzerinden Barolar Birliği'nin tercüme hizmetlerinden faydalanması mümkündür. Geri gönderme merkezinde tercüman bulunmamaktadır.⁶⁰⁹ 2020'de Van Barosu ve İl Göç İdaresi, COVID-19 nedeniyle Mart 2020'den sonra çok acil durumlar hariç olmak üzere müvekkil-avukat görüşmelerinin durdurulmasına ilişkin bir protokol üzerinde uzlaşmıştır. Acil durumlar için telefonla uzaktan görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Haziran ayı itibarı ile bu uygulama sona ermiş ve yüz yüze görüşmeler yeniden başlamıştır. Avukatlardan geri gönderme merkezinde cep telefonu kullanımına izin verilmediğine dair çok sayıda şikayet iletilmiş ve avukatlar genellikle personel eksikliği gibi bahanelerle veya gözetim altına alınan kişinin kimlikteki ismi ile STK'lar tarafından bildirilen isimler arasındaki ufak tutarsızlıklar nedeniyle müvekkilleriyle görüşememiştir.⁶¹⁰

Avukatlara destek amaçlı yeminli tercümanın sağlamadığı durumlarda, merkez yönetimi genellikle tercüme konusunda merkezde kalan gözetim altındaki kişilere başvurmakta; bu da, Geri Gönderme Merkezlerinde yapılan görüşmelerin gizliliğine ilişkin soru işaretlerini gündeme getiren bir uygulamadır.⁶¹¹ Merkezin Arapça konuşan personeli gerektiğinde avukatlara tercümanlık sağlar.⁶¹² **İzmir**'de avukatların kendi tercümanlarını beraberinde getirmeleri gerekmektedir ve bu kişilerin yeminli tercüman olması şartı aranmaktadır. 2020 yılında da yeminli tercüman şartı koşulmaya devam edilmiştir. Türkiye Barolar Birliği tarafından sağlanan tercüme hizmetini kullanmak için sabit bir hat mevcuttur ancak sabit hat avukat- müvekkil görüşme odasında değil bir kat üstündeki göç uzmanının odasında yer almaktadır. Bu da avukatların ve müvekkillerinin bu hizmetten faydalanmasını engeller.⁶¹³ Noterin merkeze girmesinde

⁶⁰⁶ Ankara Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

⁶⁰⁷ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁶⁰⁸ Gaziantep'ten paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁶⁰⁹ Van Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

⁶¹⁰ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁶¹¹ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁶¹² Kayseri Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019; Antakya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

⁶¹³ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

engel yoktur, ancak ücretler ve ilgili masrafların oranı yüksektir. Ücretler kişinin kimliğinin olup olmamasına ve Türkçe konuşup konuşmamasına göre değişmektedir. Bir vekaletnamenin maliyeti yaklaşık 1.000 Türk Lirasıdır (yaklaşık 100 EUR). Ancak avukat adli yardım üzerinden görevlendirildiğinde bu görevlendirme/atama belgesini vekaletname olmaksızın mahkemeye sunulabilir. Diğer illerdeki idare mahkemeleri, İzmir Barosu'ndan adli yardım sunulmasını kabul etmemekte ve ayrı bir vekaletname isteyebilmektedir.⁶¹⁴

İstanbul'da STK avukatları vekaletname olmadan geri gönderme merkezlerine erişebilmektedir ancak genellikle uzun bir bekleme süresine tabi tutulmaktadır. İstanbul'da dört idari gözetim tesisi bulunmaktadır: Selimpaşa, Binkılıç, Tuzla ve Pendik. Tuzla ve Pendik yakın zamanda faaliyete geçmiştir. İstanbul'daki Kumkapı ve Vatan Polis Karakolları da bu minvalde kullanılmaktadır. Bu da, adli yardım avukatlarının adli yardım servisi aracılığıyla görevlendirilmesinde, müvekkilin nerede olduğunu öğrenmek için altı tesisin kontrol etmesi gerektiği anlamına gelir. Polis memurlarının, müvekkillerine erişmelerini engellemek için avukatlara yanıltıcı bilgiler verebildiği bildirilmiştir. Kumkapı ve Vatan Karakolları avukat dostu değildir. Adli yardım avukatlarının, araçları yoksa geri gönderme merkezlerine erişimleri çok zordur. Şehir merkezinden 60 km uzaklıktadır. Mevcut adli yardım projesi her zaman ulaşım masraflarını karşılamamaktadır. Avukatlar, geri gönderme merkezlerine erişim en az 3 saat sürdüğü için, mülteci hukuku davalarıyla ilgili görevlendirmeleri kabul etmekte istekli davranmamaktadırlar.⁶¹⁵

Kayseri'de avukatlar Geri Gönderme Merkezine tam erişime sahip olduklarını ve kişilerle görüşürlerken kendilerine ayrı bir oda tahsis edildiğini bildirmişlerdir. Daha önce bu görüşmelerde Geri Gönderme Merkezi personeli de hazır bulunurken artık bu uygulamaya son verilmiştir.⁶¹⁶ **Antalya**'da avukatın görüştüğü kişi YTS kodu verilmiş bir kişi ise görüşmede güvenlik görevlileri de yer alır.⁶¹⁷

İzmir (Harmandalı), **Hatay**, **Adana** ve **Mersin**'de avukatlar müvekkilleriyle ancak yüksek güvenli ve kamerayla izlenen odalarda görüşebilmektedir.⁶¹⁸ **İzmir**'de artık avukatlar ve müvekkilleri için özel olarak ayrılmış içerisinde masa ve sandalye bulunan ayrı odalar mevcuttur ancak kameralarla izlenmektedir.⁶¹⁹ Avukatlar görüşmelerin notlarını alabilir. **Gaziantep**'te şu anda avukat görüşmeleri için kullanılacak bir odanın yapımı sürmektedir.⁶²⁰ Bazı merkezlerde görüşme odalarının kapıları açıktır, bu nedenle gizlilik sağlanamaz.

Avukatların idari gözetim altına alınan kişilere erişimi genellikle, hukuki temsilcilere veya aile üyelerine haber verilmeksizin Geri Gönderme Merkezleri arasında yapılan nakiller yüzünden sekteye uğrar.⁶²¹

Avukatların havalimanlarına erişimi son yıllarda sınırlandırılmıştır ancak bu durum 2019'da genel olarak iyileştirilmiştir.⁶²² Artık İstanbul'da İstanbul Havalimanı ismiyle faaliyette olan yeni bir havalimanı vardır. Türkiye'ye girişine izin verilmeyen göçmenler için yeni havalimanındaki koşullar, eski havalimanı olan Atatürk Havalimanı'ndan daha iyidir. Havalimanında İGİM'e ait bir birim bulunmakta ve avukatlar dosyalara kolaylıkla ulaşabilmektedir. Bu yeni ve iyi bir uygulamadır. Yaşanan temel sorunlar, noterlere erişim sıkıntısı ve havalimanı ile merkez arasındaki mesafenin uzun olmasıdır. 2019 yılında göçmenlerin uzun süre bekletildiği havalimanlarından adli yardım talebi olmamıştır. Artık Türkiye'ye girmesine izin verilmeyen kişiler hemen ülkelerine veya güvenli bir üçüncü ülkeye gönderilmektedir.⁶²³

COVID-19'un başlangıcında, avukatların geri gönderme merkezlerinde müvekkilleriyle görüşmesine izin verilmemiş ve telefonla iletişim sağlanabilmiştir. STK'lar da ağırlıklı olarak telefon üzerinden çalışmıştır.

⁶¹⁴ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁶¹⁵ İstanbul Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁶¹⁶ Kayseri Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁶¹⁷ Antalya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

⁶¹⁸ TBMM, İzmir-Aydın Geri Gönderme Merkezleri İnceleme Raporu, Kasım 2017, s.20.

⁶¹⁹ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁶²⁰ Gaziantep Barosu avukatınca sağlanan bilgiler, Şubat 2019; STK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁶²¹ STK'lar tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019; Antakya Barosu avukatınca sağlanan bilgiler, Mart 2019.

⁶²² STK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019; International Refugee Rights Association, Şubat 2019.

⁶²³ İstanbul Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

Pozitif Yaşam Derneği gibi bazı STK'lar sahaya inmiş ve ara sıra STKlar kayıt için İGİM'lere giden mültecilere eşlik sağlamıştır, ancak bu nadir olarak yapılmıştır. Genel olarak, STK faaliyetleri azalmış ve telefon danışmanlığı ile sınırlı kalmıştır.

İstanbul'da COVID-19 nedeniyle Binkılıç, Selimpaşa, Tuzla geri gönderme merkezleri ve polis karakollarına ve müvekkil dosyalarına erişimde ciddi sorunlar yaşanmıştır. Avukatlardan binaların dışında beklemeleri istenmiş, yani binaya girmelerine ve müvekkilleriyle görüşmelerine izin verilmemiştir. Avukatlar, müvekkillerinin dosyasının bir kopyasını edinememiş veya müvekkillerinin nerede oldukları hakkında net bilgi alamamışlardır. Geri gönderme merkezlerinde ve karakollarda gerektiğinde tercümanlık hizmeti veren tercümanlar mevcut olmakla beraber, daha tarafsız olması muhtemel diğer tercümanların binalara girmesine izin verilmemiştir. İstanbul'daki avukatlar, dosyalara erişimin olmadığı durumlarda CİMER (Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı) hizmetini yoğun ve etkili şekilde kullanmıştır. Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER), kamuoyundan gelen talep, şikayet ve bilgi başvurularına hızlı ve etkin bir şekilde yanıt verilmesini sağlamak amacıyla kurulmuş çevrimiçi bir platformdur.⁶²⁴ İdari şikayet mekanizması etkisizken ve yargısal yöntemler oldukça yavaşken CİMER bu konuda çok faydalı bir çözüm sunmuştur. Pandemi nedeniyle noterler ve tercümanlar vardiyalı olarak çalışmış ve ücretleri artırılmıştır.⁶²⁵

3.2. BMMYK ve STK'ların Geri Gönderme Merkezlerine Erişimi

Geri Gönderme Merkezleri Yönetmeliği, BMMYK ve STK'ların tesislere erişme koşullarını açıkça düzenlememektedir.

Uygulamada, BMMYK, Geri Gönderme Merkezlerine sınırsız erişime sahip değildir, ancak İGİM ile çalışma yöntemleri geliştirmiştir. 2018'de BMMYK'nın, Geri Gönderme Merkezlerini periyodik olarak ziyaret etme talebinde bulunması ile uygulanmıştır. BMMYK tesisleri ziyaret eder, prosedürleri gözlemler ve önerilerde bulunur.⁶²⁶ Önceki yıllarda BMMYK geri gönderme merkezlerini nadiren ziyaret ediyorken, 2020'de COVID-19 nedeniyle ziyaretler daha da azalmıştır.⁶²⁷

STK'ların Geri Gönderme Merkezlerine erişimi konusunda İGİM ile protokoller oluşturulmamıştır. Aile üyelerine erişim ve onlarla iletişim konusunda, uygulamalar, merkezler arasında farklılık göstermektedir. Gaziantep'te gözetim altındaki kişiler ailelerini haftada iki gün en fazla 15 dakika arayabilirken, Hatay'da her gün arayabilirler. Gaziantep'te aile ziyaretleri daha sınırlıdır.⁶²⁹

D. Usule ilişkin tedbirler

1. İdari gözetim kararının adli incelemesi

Göstergeler: İdari Gözetim Kararının Adli İncelemesi			
1.	İdari gözetim kararının hukuki yönü otomatik olarak inceleniyor mu?		
❖	İltica sürecinde idari gözetim	☐ Evet	☒ Hayır
❖	Sınır dışı edilmek üzere idari gözetim	☒ Evet	☐ Hayır
2.	Öyleyse, idari gözetim emri hangi aralıklarla gözden geçirilir?	1 ay	

⁶²⁴ Bkz, Türkiye-Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, "CİMER Devrimi: Vatandaşlarımızın devlet yönetiminin paydaşı olduğu bir Türkiye var artık" 3 Aralık 2019: <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cimer-devrimi-vatandaslarimizin-devlet-yonetiminin-paydasi-oldugu-bir-turkiye-var-artik>

⁶²⁵ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁶²⁶ BMMYK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁶²⁷ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁶²⁸ SGDD-ASAM tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018.

⁶²⁹ Antakya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018.

Talebini işleme koyarken uluslararası koruma başvuru sahibine yönelik idari gözetim kararı yazılı olarak bildirilmelidir.⁶³⁰ Tebliğ mektubu, gözetim kararını haklı kılan sebepleri ve idari gözetim süresini kapsamalıdır. Başvuru sahibi, idari gözetim kararının hukuki sonuçları ve mevcut temyiz prosedürü hakkında da bilgilendirilmelidir. Bununla birlikte, YUKK bu bilgiyi yazılı olarak sağlama zorunluluğu getirmemektedir.

Uygulamada, Geri Gönderme Merkezlerinin personelinin avukat hakları konusunda bilgilerinin yetersizliği nedeniyle, başvuru sahipleri ve hukuki temsilcileri, itiraz süresinin ne zaman başlayacağını öğrenmek için sınır dışı kararının ve/veya idari gözetim emrinin bir kopyasını almakta sorun yaşamakta,⁶³¹ veya kendilerine resmi imza ve mührü olmayan belgeler verilmektedir. Diğer durumlarda, avukatların müvekkillerinin dava dosyalarını incelemeleri engellenir. **Hatay** ve **Adana**'da bu belgelere erişim, ancak temyiz başvurusu yapıldıktan ve İGİM'den belgeleri mahkemeye sunması talep edildikten sonra mümkün olmaktadır.⁶³² Avukatlar bunu, idari gözetim davalarına hızlıca müdahale etmelerinin önlenmesinin bir yolu olarak değerlendirmektedir. **Erzurum**'da kişiler idari gözetim altına alınma nedenleri ve davaları hakkında yeterince bilgi sahibi olmadıklarını bildirmişlerdir.⁶³³

Uluslararası koruma prosedüründe idari gözetimlerle ilgili olarak mahkemeler veya İGİM tarafından idari gözetim kararlarının otomatik olarak periyodik gözden geçirilmesi gerekmemekle birlikte,⁶³⁴ sınır dışı edilmek üzere alınan idari gözetim kararları, valilikler tarafından aylık olarak gözden geçirilmelidir.⁶³⁵ İdari gözetim kararı, askıya alma etkisi olmayan bir itiraz başvurusuyla yetkili Sulh Ceza Mahkemesinde kararın iptali için dava edilebilir. ⁶³⁶ Kanun, idari gözetime itirazlar için bir zaman sınırı koymaz.

Yetkili Sulh Ceza Mahkemesi hakimi, idari inceleme başvurusuna 5 gün içinde karar vermelidir. Sulh Ceza Mahkemesinin kararı kesindir ve temyiz edilemez. Ancak, başvuru sahibinin devam eden tutukluluğuna itiraz etmesi için yeni itiraz başvurusu yapmasında herhangi bir sınırlama yoktur.⁶³⁷

Avukatların gözlemlerine göre, Sulh Ceza Mahkemelerinin gerçekleştirdiği incelemelerin niteliği sorunlu olmaya devam etmektedir. **İzmir, İstanbul, Aydın, Hatay, Gaziantep, Adana, Kayseri** ve **Erzurum** İGİM'lerinde,⁶³⁸ idari gözetim kararına karşı yapılan kararın iptali talebi neredeyse genel bir kural olarak red edilmektedir.⁶³⁹ **Hatay**'da yılda yaklaşık 200 itiraz başvurusunda bulunmaktadır.⁶⁴⁰ **İzmir**'den avukatlar, mahkemelerde idari gözetim kararlarının incelenmesi taleplerinin reddedilmesine yönelik "sistemik bir uygulama" olduğu konusunda endişelerini dile getirmişlerdir. Bir avukat, sulh ceza mahkemesinin özenli değerlendirme

⁶³⁰ YUKK, Madde 68(4).

⁶³¹ İzmir Barosu avukatı tarafından verilen bilgi, Mart 2018. Bu, yetkili makamların usule ilişkin yükümlülükleri olarak kabul edilmiştir: İzmir Bölge Mahkemesi, Karar No. 2017/511-5711, 6 Nisan 2017

⁶³² Antakya Barosu avukatınca sağlanan bilgi, Şubat 2018; Adana Barosu avukatınca sağlanan bilgi, Şubat 2018.
⁶³³ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Erzurum Geri Gönderme Merkezi Ziyareti, Rapor No. 2018/16, Aralık 2018, parag. 47.

⁶³⁴ YUKK, Madde 68(6) uyarınca idari gözetimin herhangi bir aşamasında idari gözetim sonlandırılabilir.

⁶³⁵ YUKK, Madde 57(4).

⁶³⁶ YUKK, Madde 68(7); YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 96(6). Kasım 2015'te, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, YUKK kapsamındaki idari gözetim kararlarına karşı temyiz için 2^{nci} Sulh Ceza Mahkemesini görevlendirmiştir.

⁶³⁷ YUKK, Madde 68(7); YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 96(6).

⁶³⁸ Antakya Barosu avukatınca sağlanan bilgi, Şubat 2018; Adana Barosu avukatınca sağlanan bilgi, Şubat 2018. International Refugee Rights Association, Şubat 2018; Kayseri Barosu avukatınca sağlanan bilgi, Şubat 2019; İstanbul Barosu avukatınca sağlanan bilgi, Şubat 2019.

⁶³⁹ Bkz. Gaziantep 2nci Sulh Ceza Mahkemesi, Karar No. 2018/7568, 13 Aralık 2018; Karar No. 2018/1773, 6 Mart 2018; Karar No. 2018/1776, 6 Mart 2018; Van 2nci Sulh Ceza Mahkemesi, Karar No. 2018/6023, 27 Kasım 2018; Karar No. 2018/6166, 7 Ocak 2018; Antakya 2nci Sulh Ceza Mahkemesi, Karar No. 2018/4287, 27 Kasım 2018.

⁶⁴⁰ Bir avukat tarafından verilen bilgiler, Şubat 2019.

yapmaması üzerine Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuştur.⁶⁴¹ **Van**'da idari gözetime karşı yapılan itirazlar genellikle reddelmekte ancak İranlı bir sığınmacı için avukatı, idari gözetim kararına iki kez itirazda bulunmuştur. İlk itirazı reddedilmiş, ancak ikinci itirazı bir ay sonra kabul edilmiştir. Kabul gerekçesi ise, "gözetimin yeterince uzun sürmesi" ve yasada bu konuda belirtilen bir kriter olmamasıdır. Avukat, müvekkilinin serbest bırakılması için geri gönderme merkezine gittiğinde, müvekkilinin sınır dışı edilmek üzere sınıra gönderildiği konusunda bilgilendirilmiştir. Ancak sınır dışı işlemi son anda durdurulmuştur.⁶⁴² **Antakya**'da da idari gözetim konusunda hiçbir olumlu karar çıkmamış olup bu konuda "sistemik" bir hukuk uygulamasının bulunduğuna yönelik endişeler dile getirilmektedir.⁶⁴³

Bu alandaki nadir görülen olumlu kararlardan biri, Anayasa Mahkemesinden geçici tedbir kararı alan ilk kişi olan Rida Boudraa'nın başvurusu üzerine **Kırklareli** Sulh Ceza Mahkemesi tarafından verilmiştir. Başvuru sahibinin avukatı, Anayasa Mahkemesi ve Sulh Ceza Mahkemesi tarafından "kişinin ülkede yasal bir ikamet ve aile hayatı olduğu ve ülkeden kaçma riskinin bulunmadığı" gerekçesiyle başvurusunun kabul edilmesi üzerine, idari gözetim kararına yeniden itiraz başvurusunda bulunmuştur.⁶⁴⁴ 2018 tarihli bir davada, **Edirne** 2. Sulh Ceza Mahkemesi 6 aydan fazla süregelen idari gözetimin makul süre sınırlarını aştığı gerekçesiyle idari gözetim kararını durdurmuştur.⁶⁴⁵

Gözetim kararlarının incelenmesiyle ilgili farklılıklar, temyiz başvurusunu inceleyen Sulh Ceza Mahkemesine de bağlı olabilir. Altı ay boyunca gözetim altında tutulan bir kişinin davasında, **Ankara** Sulh Ceza Mahkemesi itiraz başvurusunu reddetmiş ve gözetim süresini 6 ay kadar daha uzatmıştır,⁶⁴⁶ ancak yenilenen itirazın ardından **Çanakkale** Sulh Ceza Mahkemesi, ilgili kişinin serbest bırakılmasına hükmetmiştir.⁶⁴⁷

YUKK hükümlerinde idari gözetim ile ilgili önemli bir boşluk, gözetim koşullarına karşı çözümlere ilişkindir.⁶⁴⁸ 11 Kasım 2015'te, Anayasa Mahkemesi, K.A. Başvurusunda YUKK ile ortaya konan mekanizmaların ilgili standartlara uygunluğunun gözden geçirilmesini sağlamak amacıyla "gözaltı koşullarının standartlarını belirleyen ve şartların izlenmesini ve gözden geçirilmesini içeren herhangi bir idari veya adli çözüm öngöremediğine hükmetmiştir.⁶⁴⁹ Mahkeme, önceki **İstanbul** (Kumkapı) GGM'deki koşullar hakkındaki⁶⁵⁰ K.A. başvurusunda olduğu gibi, 2016'da birkaç davada bu durumu yinelemiştir.

Son olarak, idari gözetimin hukuksuz olduğu durumlarda, başvuru sahibi İdare Mahkemesinde tazminat talebinde bulunabilir (Tam Yargı Davası).⁶⁵¹

⁶⁴¹ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

⁶⁴² Van Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

⁶⁴³ Antakya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

⁶⁴⁴ Kırklareli Sulh Ceza Mahkemesi, Karar No. 2016/2732, 24 Ekim 2016.

⁶⁴⁵ Edirne 2nci Sulh Ceza Mahkemesi, Karar No. 2018/2746, 3 Temmuz 2018.

⁶⁴⁶ Ankara Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Ocak 2019.

⁶⁴⁷ Çanakkale Sulh Ceza Mahkemesi, Karar No. 2018/3777, 12 Ekim 2018.

⁶⁴⁸ Konu hakkında bir tartışma için bkz. Refugee Rights Turkey, A pressing need: The lack of legal remedy in challenging material conditions of foreigners under administrative detention in Turkey, Ocak 2017: <https://bit.ly/2WkCcZm>.

⁶⁴⁹ Anayasa Mahkemesi, K.A., Başvuru No. 2014/13044, 11 Kasım 2015 tarihli karar. Anayasa Mahkemesi, AİHS Madde 3 ve 13'e tekabül eden, Türkiye Anayasasının 17. maddesine atıfta bulunmuştur.

⁶⁵⁰ Anayasa Mahkemesi, F.A. ve M.A., Başvuru No 2013/655, 20 Ocak 2016 tarihli karar; A.V., Başvuru No 2013/1649, 20 Ocak 2016 tarihli Karar; T.T., Başvuru No 2013/8810, 18 Şubat 2016 tarihli Karar; A.S., Başvuru No 2014/2841, 9 Haziran 2016 tarihli karar; I.S., Başvuru No 2014/15824, 22 Eylül 2016 tarihli Karar.

⁶⁵¹ Anayasa Mahkemesi, B.T. Davası, Karar No. 2014/15769, 30 Kasım 2017.

2. İdari gözetim kararının gözden geçirilmesi için adli yardım

Göstergeler: İdari gözetim kararının gözden geçirilmesi için adli yardım

1. Kanun, gözetim kararının gözden geçirilmesi için ücretsiz adli yardıma erişim sağlıyor mu?
☒ Evet ☐ Hayır
2. Sığınmacılar, uygulamada ücretsiz adli yardıma etkin bir şekilde erişebiliyor mu?
☐ Evet ☒ Hayır

İdari gözetim altına alınan uluslararası koruma başvuru sahiplerine, talepleri üzerine hukuki temsilci, avukat, noter ve BMMYK görevlileriyle görüşme imkanı sağlanmalıdır.⁶⁵² Avukatlık ücretini karşılamak konusunda maddi imkanı bulunmayan kişiler, uluslararası koruma prosedüründeki herhangi bir işlem ve karara ilişkin yapabilecekleri “adli itiraz” ile bağlantılı olarak devlet tarafından finanse edilen Adli Yardım Programına yönlendirilir.⁶⁵³

Bununla birlikte, Türkiye’de Adli Yardım Programının işleyişi, başvuru sahibinin adli yardım talebinde bulunmak için baroya başvurmasını gerektirmektedir. İdari gözetim altındaki sığınmacıların adli yardım mekanizmasına bizzat erişimleri, özellikle bu kişilere yetkililer tarafından anlayabilecekleri bir dilde adli yardım hakkı hakkında bilgi verilmediğinden zorlaşmaktadır.⁶⁵⁴ Çoğu durumda, STKlar veya BMMYK baroyu uyarır ve söz konusu kişiler için adli yardım avukatının görevlendirilmesini sağlamaya çalışır. Barolar tarafından atanan avukatlar, bireysel davalarda STK’larla bağlantıdadır ve birlikte çalışırlar. Bununla birlikte, bu alanda STK’ların Adli Yardım sağlamak amacıyla Geri Gönderme Merkezlerine doğrudan erişiminin olmadığı görülmektedir. Başvuru sahibi yabancı terörist savaşı olarak sınıflandırılmışsa erişim tamamen imkansız hale gelmektedir.⁶⁵⁵

Noter tasdikli vekaletname zorunluluğu ek bir kısıtlama getirmektedir (bkz. [Olağan Prosedür: Adli yardım](#)). İdari gözetim altındaki sığınmacılara, İGİM’ye kayıt olma imkanı tanınmadan önce bir kimlik belgesi verilmediği için, noterden vekaletname almaları mümkün değildir.⁶⁵⁶ Ayrıca, vekaletname alınması ve tercümesi, Geri Gönderme Merkezinin mesafesine ve kişinin diline bağlı olarak değişen oranlarda mali yük getirir. 2019 yılında **Kayseri**’de ücret yaklaşık olarak 180TL’dir, ancak **Antalya**’da bu ücret 400-700 TL’ye, **İstanbul**’da Geri Gönderme Merkezleri için 500 - 800 TL’ye, havaalanları içinse 1500 TL’ye kadar çıkabilmektedir.⁶⁵⁷ Bazı noterler, seyahat izni olan ancak başka şehirlerde kayıtlı olan mültecilerin taleplerini kabul etmemiştir.⁶⁵⁸

Bununla birlikte, Ankara İdare Mahkemesi, hukuki danışmanlığına erişimin temel bir insan hakkı olduğuna ve bir vekalet zorunluluğu olmadan mültecilere sağlanması gerektiğine hükmetmiştir.⁶⁵⁹ Ayrıca, bir avukatın Adli Yardım Programı kapsamında bir kişiyi temsil etmesi için baro tarafından görevlendirilmesi durumunda, resmi atama yazısı noter tasdikli vekalet yerine geçici bir vekaletname olarak işlem görebilir.

⁶⁵² YUKK, Madde 68(8).

⁶⁵³ YUKK, Madde 81(2).

⁶⁵⁴ Antakya Barosu avukatı tarafından verilen bilgi, Şubat 2018; Adana Barosu avukatı tarafından verilen bilgi, Şubat 2018; Mersin Barosu avukatı tarafından verilen bilgi, Şubat 2018.

⁶⁵⁵ Ankara Barosu avukatı tarafından verilen bilgiler, Ocak 2018; Adana Barosu avukatı tarafından verilen bilgi, 2018 şubat; Gaziantep Barosu avukatı tarafından verilen bilgi, Mart 2018.

⁶⁵⁶ İzmir Barosu, İzmir Geri Gönderme Merkezlerinde Adalet Erişim Hakkı Çerçevesinde Yaşanan Sorunlar Raporu, Temmuz 2017, 18-19. Bkz. Refugee Rights Turkey, *Barriers to the right to an effective legal remedy: The problem faced by refugees in Turkey in granting power of attorney*, Şubat 2016: <http://bit.ly/1PLX9SH>.

⁶⁵⁷ Kayseri Barosu avukatı tarafından verilen bilgi, Şubat 2019; Antalya Barosu avukatı tarafından verilen bilgi, Mart 2019; Uluslararası Mülteci Hakları Derneği tarafından verilen bilgi, Şubat 2019.

⁶⁵⁸ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

⁶⁵⁹ Evrensel, ‘Yargı: Mülteciler vekaletnamesiz avukat hizmeti alabilir’, 20 Ocak 2018: <http://bit.ly/2CG9RCI>.

Uygulamada **İzmir** mahkemesi başvuru sahiplerinin vekaletname olmadan adli yardım atama yazısı ile temsil edilmesini kabul eder.⁶⁶⁰

2020 yılı boyunca avukatların geri gönderme merkezlerine erişmesinin önündeki engeller ve avukatların COVID-19 korkusuyla müvekkilleriyle görüşme konusundaki isteksizliği için daha fazla bilgi için bkz:

[İdari gözetim tesislerine erişim](#)

E. Belirli ülkelerden gelenlerin idari gözetim altına alınmasında ayrı değerlendirme prosedürü

İdari gözetim altındaki kişilere yönelik uyruk bazında farklı muamele politikası yoktur, ancak paydaşların gözlemlerine göre, bazı Geri Gönderme Merkezlerinde yalnızca belirli gruplar tutulmaktadır. Örneğin, **İzmir** (Harmandalı),⁶⁶¹ **Kayseri**,⁶⁶² ve **Hatay**'da usulüne aykırı surette ülkeye girenler ve yabancı savaşçılar dahil karma bir grup idari gözetimde tutulur. **Gaziantep**'te çoğunlukla YTS-Yabancı Terörist Savaşçı olarak sınıflandırılan Suriyeliler vardır

İzmir'de haklarında tahdit kodu çıkarılmış kişilere diğer düzensiz göçmenlere kıyasla farklı muamele uygulanmaktadır, örneğin telefon görüşmesi yapma ve dışarı çıkma haklarına kısıtlamalar getirilmektedir. YTS kodlu kişilerin gözetim koşulları diğerlerine göre daha kötüdür ve keyfi vücut taraması kontrollerine tabi tutulmaktadır ve hücrelerinden ayrılma hakları sınırlıdır. İşkence ve kötü muamele iddiaları dile getirilmektedir.⁶⁶³

İstanbul'da özellikle kolaylıkla serbest kalamayan Afgan ve Pakistan uyruklulara karşı ayrımcılık yapıldığına dair haberler duyulmaktadır. Afgan vatandaşları için sınır dışı prosedürünün çok daha hızlı yürütüldüğü bildirilmektedir. Seks işçilerinin durumu da sorunludur. Türkmen uyruklu bir kişi seks işçisi olmakla suçlanmış ve COVID-19 nedeniyle serbest bırakılmadan önce bir yıl geri gönderme merkezinde tutulmuştur. Ayrıca, idare mahkemelerinden olumlu karar çıkması zor olan bir suçtan yargılanan kişilere karşı da ayrımcılık yapılmaktadır.⁶⁶⁴

⁶⁶⁰ İzmir Barosu avukatı tarafından verilen bilgiler, Şubat 2019. Bkz. Ankara 10^{uncu} Bölge Mahkemesi, Karar No. 2017/1267, 20 Aralık 2017.

⁶⁶¹ İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun 2018'deki ziyareti sırasında merkezde, Afganistan, Suriye, Irak, Angola, Cezayir, Fas, İran, Çin, ABD, Pakistan, Gambiya, Kongo, Küba, Mısır ve Orta Afrika Cumhuriyeti'nin vatandaşları gözetim altındaydı. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, İzmir Harmandalı Geri Gönderme Merkezi Ziyareti, Rapor No. 2018/18, Aralık 2018, parag. 19.

⁶⁶² İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun 2018'deki ziyareti sırasında merkezde Afganistan, Suriye, Irak, İran ve Orta Asya ülkelerinin vatandaşları gözetim altındaydı: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Kayseri Geri Gönderme Merkezi Ziyareti, Rapor No.2018/14, Kasım 2018, parag. 17.

⁶⁶³ İzmir Barosu avukatı tarafından verilen bilgiler, Şubat 2020.

⁶⁶⁴ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

Uluslararası Korumanın İçeriği

YUKK, 1951 Mülteci Sözleşmesine ilişkin “coğrafi sınırlama” politikasına uygun olarak üç tür uluslararası koruma statüsü sunmaktadır.

1. 1951 Sözleşmesinin Maddesindeki mülteci tanımına giren ve “bir Avrupa ülkesinde meydana gelen olaylar nedeniyle Avrupa’dan” gelen kişiler,⁶⁶⁵ YUKK kapsamında, Türkiye’nin 1951 Sözleşmesi kapsamındaki yükümlülükleri üzerinden **mülteci statüsü** almaya hak kazanır. Türkiye’de YUKK kapsamındaki yasal mülteci statüsü, Türkiye’de uzun süreli bütünleşme imkanı da dahil olmak üzere, 1951 Sözleşmesinin gereklerine uygun olarak haklar ve imkanlar sağlamalıdır. Mart 2018 tarihli TBMM raporunda mülteci statüsünde 70 kişiden bahsedilmesine rağmen⁶⁶⁶ Ocak 2018 itibarıyla sadece üç kişi mülteci olarak kabul edilmiştir.⁶⁶⁷ 2019 verileri mevcut değildir.
2. 1951 Sözleşmesinin mülteci tanımına giren ancak “menşe bir Avrupa ülkesinden” gelmeyen kişilere YUKK uyarınca **şartlı mülteci statüsü** verilir. Şartlı mülteci statüsü, YUKK ile önerilen ‘Avrupa dışındaki’ ülkelerden ve ‘Avrupa ülkelerinden’ gelen 1951 Sözleşmesine tabi mültecilere uygulanacak prosedürün ayrıştırılması amacıyla koyulmuş Türkiye hukuku kavramıdır. Şartlı mülteci statüsü, faydalanıcılarına, mülteci statüsü sahiplerine ve bazı bakımdan ikincil koruma sahiplerine verilen haklardan daha az hak ve imkan tanır. En önemlisi, şartlı mültecilere Türkiye’de uzun süreli bütünleşme (entegrasyon) imkanı sunulmaz ve **Aile birleşimi** hakkı verilmez.
3. Mülteci statüsü veya şartlı mülteci statüsü için uygunluk kriterlerini yerine getirmeyen ancak ülkesine iade edildiğinde menşe ülkede ölüm cezasına veya işkenceye tabi tutulacak olan kişiler veya ülkesindeki koşullar, çatışmalar veya savaş nedeniyle “ayrım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak” olan kişiler YUKK kapsamında **ikincil koruma** statüsü alabilirler. Türkiye’deki ikincil korumanın yasal statüsü, AB (Mültecilik Nitelendirmesine ilişkin) Direktifi tarafından sağlanan ikincil korumanın tanımına uygundur. Şartlı mülteci statüsü sahiplerine benzer şekilde, ikincil korumadan faydalanan kişiler, mülteci statüsü almış kişilere kıyasla daha az hak ve imkana sahiptir ve bu kişiler Türkiye’de uzun süreli bütünleşme imkanından men edilirler. Ancak, şartlı mültecilerin aksine, ikincil koruma sahiplerine Türkiye’de aile birleşimi hakkı tanınmaktadır.

⁶⁶⁵ 1951 Sözleşmesinin yorumlanmasında “coğrafi sınırlama” amacıyla, Türkiye Hükümeti, Avrupa Konseyi üye devletlerini “menşe Avrupa ülkesi” olarak değerlendirmektedir.

⁶⁶⁶ T24, ‘Türkiye’de 4.3 milyon göçmen yaşıyor; mülteci statüsünde 3 kişi var’, 17 Ocak 2018: <http://bit.ly/2D4ByFa>.

⁶⁶⁷ TBMM, *Göç ve Uyum Raporu*, Mart 2018.

A. Mülteci statüsü ve ikamet

1. İkamet izni

Göstergeler: İkamet izni

1.	Koruma faydalanıcılarına verilen ikamet izninin süresi nedir?	
❖	Mülteci statüsü	3 yıl
❖	Şartlı mülteci statüsü	1 yıl
❖	İkincil koruma	1 yıl

YUKK uyarınca, Türkiye'de yasal olarak kalmak isteyen yabancı uyrukluların ikamet izni almaları gerekir. Yabancı uyruklular için 6 tür ikamet izni bulunmaktadır.⁶⁶⁸ Uluslararası koruma statüsü sahiplerine verilen Uluslararası Koruma Statüsü Kimlik Belgesi ya da **Geçici koruma** faydalanıcılarına verilen Geçici Koruma Kimlik Belgesi, Türkiye hukukunda "ikamet izni" olarak tanımlanmamaktadır. YUKK, uluslararası koruma statüsü sahiplerine ya da geçici koruma faydalanıcılarına ikamet izni verilmesini öngörmemektedir.

Kanun bunun yerine, bu kişileri, diğer yabancı uyruklu kişiler için geçerli olduğu şekilde "ikamet izninden muaf" olarak tanımlamaktadır.⁶⁶⁹ Buna karşılık, bu kişilerin açık uçlu uluslararası koruma statüsü belgelerine dayanarak Türkiye'de kalmaları öngörülmektedir. Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kimlik Belgesi, Türkiye'de yasal olarak kalması anlamında ilgili kişi için eşdeğer şekilde "ikamet izni yerine geçer".⁶⁷⁰

Daha önce **mültecilere** 3 yıl geçerlilik süresi olan Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kimlik Belgesi verilmiştir,⁶⁷¹ **şartlı mülteciler** ve **ikincil koruma** faydalanıcılarına 1 yıl geçerliliği olan bir belge verilmiştir.⁶⁷² Ancak bu konudaki hükümler 24 Aralık 2019 tarihinde değiştirilmiştir. Şartlı mülteciler ile ikincil koruma ve uluslararası koruma statüsü verilenler için üzerinde yabancı kimlik numarası yer alan kimlik belgesi düzenlenir.⁶⁷³ Bu belgelerin biçim ve içerikleri ile birlikte geçerlilik süreleri İçişleri Bakanlığınca belirlenir.

Bu nedenle, özet olarak, kanunun, ilgili kişiye ne tür bir uluslararası koruma sağlandığına bakılmaksızın, uluslararası koruma statüsü sahipleri için öngörülen yasal kalış süresi konusunda açık, yasal bir yönlendirme sunmadığı sonucuna varılmalıdır. Uluslararası Koruma Statüsü Kimlik Belgesi "GİGM tarafından sonlandırılana kadar geçerli" olmak üzere verilir. Yani, Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kimlik Belgesini feshetmek ve dolayısıyla uluslararası koruma statüsünün sağladığı ülkede fiili kalma süresi GİGM'nin takdirine bırakılmıştır.

YUKK Madde 4 ile getirilen geri gönderme yasağı ışığında ve **mülteci statüsünün sona erdirilmesi** veya **koruma statüsünün iptaline** ilişkin prosedürlerin yokluğunda, uluslararası koruma statüsü sahibine verilen Uluslararası Koruma Statüsü Kimlik Belgesinin haklı olarak feshedilebileceği diğer durumların olup olmadığı belirsizdir.

Öte yandan, uluslararası koruma faydalanıcıları üzerinden bakıldığında, Uluslararası Koruma Statüsü

⁶⁶⁸ YUKK, Madde 30(1).

⁶⁶⁹ Madde 83'e atıfta bulunan YUKK, Madde 20(1)(g); YUKK Uygulama Yönetmeliği Madde 93(2).

⁶⁷⁰ YUKK, Madde 83(3).

⁶⁷¹ YUKK, Madde 83(1).

⁶⁷² YUKK, Madde 83(2).

⁶⁷³ Madde 83'te 85 7196 Sayılı Kanunla yapılan değişiklik, 24 Aralık 2019.

Sahibi Kimlik Belgesi, Türkiye'de **Uzun dönem ikamet** etmeyi sağlamaz ve Türkiye'de Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kimlik Belgesi edinilerek geçirilen zaman, **vatandaşlık tanınması** sürecinde şart olan 5 yıllık kesintisiz yasal ikamet süresi olarak değerlendirilmez. Türkiye'deki mevzuat çerçevesi, uluslararası koruma statüsü sahiplerine, Türkiye'de uzun vadeli yasal bütünleşme imkanı tanımamaktadır.

YUKK ile kabul edilen ve YUKK Uygulama Yönetmeliği ile güçlendirilen bu yaklaşım, 1951 Mülteci Sözleşmesi kapsamındaki yükümlülükleriyle ilgili olarak Türkiye'nin süregelen "coğrafi kısıtlama" politikasının bir uzantısı olarak yorumlanmalıdır.

2020'de **İstanbul**'da COVID-19 sırasında oturma izni verilmesi konusunda hoşgörü gösterilmiştir. Ağustos 2020'de İGİM, ikamet izni başvuruları reddedilen ancak pandemi nedeniyle İstanbul'dan ayrılamayan kişileri yeniden izin başvurusunda bulunmak üzere geri çağıran bir genelge yayınlamıştır. Daha sonra ise, başlangıçta kriterlere dahil edilmeyen kişiler de geçici ikamet başvurusunda bulunmaya teşvik edilmiştir. Bu politika Ağustos 2020 ile Ocak 2021 arasında uygulanmıştır. İl Göç İdaresi, yeniden başvuru ücreti talep etmiştir. Bazı başvurular olumlu sonuçlanmıştır, ancak ilgili kişi sayısı tam olarak mevcut değildir. İl Göç İdaresi bu politikayı esas olarak ekonomik amaçlarla ve kayıt dışı kişilerin sayısını tespit etmek için uygulamıştır.⁶⁷⁴

2. Nüfus kayıt işlemi

2.1. Yeni doğan çocukların nüfus kayıt işlemleri

Yeni doğan çocukların nüfus kayıt işlemleri, uluslararası koruma faydalanıcıları da dahil olmak üzere, yabancılar için hem bir hak hem de bir zorunluluktur. Türkiye'de gerçekleşen doğumların, Valiliklere bağlı olan Nüfus ve Vatandaşlık Müdürlüklerine bildirilmesi gerekir. Bu bildirim anne, baba veya çocuğun yasal vasisi tarafından yapılır. Ebeveynlerin veya yasal vasinin yokluğunda, çocuğun büyükannesi, büyükbabası, yetişkin kardeşleri veya çocuğa eşlik eden diğer kişiler, Nüfus ve Vatandaşlık Müdürlüklerine bildirimde bulunur.

Nüfus ve Vatandaşlık Müdürlüklerine 30 gün içerisinde bildirimde bulunulması gerekmektedir. Kayıt işlemlerinin ardından çocuk için bir doğum belgesi verilir. Gerçekleştirilen kayıt işlemi ve belgenin düzenlenmesi konusunda ücret talep edilmez.

Çocuğun Türkiye'deki yasal statüsünü belgeleyen bir kimlik belgesi verileceğinden, doğumun İGİM'e bildirilmesi önemlidir. Nüfus kayıt işlemi, çocukların eğitim ve sağlık gibi haklara erişmelerini sağlar. Bu işlem, çocuğun yaşını kanıtlar niteliktedir ve çocuğu, insan ticareti, çocuk işçiliği, erken ve zorla evlilik, yasadışı evlat edinme ve cinsel istismar gibi risklere karşı korur. Ayrıca, çocuk ile ebeveynler arasındaki bağlantıyı kanıtlar ve ailenin birliğini korur. Ayrıca ailenin ayrı düşmesi durumunda gelecekte çocuğun ebeveynleriyle yeniden birleşmesine de yardımcı olabilir.

Dil engeli uygulamada yeni doğan çocukların nüfus kayıt işlemlerini de etkiler.⁶⁷⁵

2.2. Evlilik sonrası nüfus kayıt işlemleri

Uluslararası koruma faydalanıcıları ile başvuru sahiplerinin evlilik işlemleri Türkiye hukukuna tabidir. Türkiye hukuku uyarınca, Türkiye vatandaşları, başvuru sahipleri veya faydalanıcılar veya farklı

⁶⁷⁴ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁶⁷⁵ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

milletlerden başvuru sahipleri ile faydalanıcılar Türk makamları tarafından evlendirilebilir. Türk makamları tarafından gerçekleştirilen tüm evlilikler, Türk Medeni Kanunu ve ilgili düzenlemelere tabidir.

Evlilikler, belediyelerin evlilik birimlerindeki nikah memurları tarafından gerçekleştirilir. Bu nedenle evlenmek isteyen çiftlerin ilgili belgeleri belediyelere teslim etmeleri gerekir. Teslim edilecek ilgili belgeler şunlardır:

- Dilekçe: Evlilik için başvuran her iki kişi tarafından da imzalanmış dilekçe (evlenme beyannamesi);
- Başvuru sahiplerinin halihazırda evli olmadıklarını belgeleyen belge;
- Başvuranların evlenmelerine engel teşkil edebilecek bir sağlık sorunu olmadığına dair sağlık raporu;
- Uluslararası koruma başvuru sahibi kayıt belgesi; uluslararası koruma başvuru sahibi kimlik belgesi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kimlik belgesi;
- Dört adet vesikalık fotoğraf.

Resmi olmayan evlilikler Türkiye'de tanınmamaktadır. Yalnızca resmi evlilikten sonra (imamlar tarafından) dini nikah kıyılmasına izin verilir.

Antakya'da 2019 yılında veri doğrulama sürecine bağlı olarak yeni bir sorun ortaya çıkmıştır (bkz. ilgili bölüm: [Geçici koruma kimlik belgesi](#)). Bazı kişilerin, özellikle de evli olmayan yalnız kadınların kendilerini olası tehditlerden korumak için medeni durumları hakkında yanlış beyan verdiği ortaya çıkmıştır. Bu durumda kadınlar gerçekten evlenmek istediklerinde ise sorun çıkmıştır. Ne yazık ki bu durum, kişilerin sahte boşanma veya evlilik belgeleri edinmeye çalıştığı anlamına gelen, yasal olarak çözülmemiş bir sorundur. Antakya'da bu türden sahte belgelerin sayısında patlama yaşanmıştır. Mahkemeler sadece İstanbul'daki Suriye konsoloslugu mührü ve GİGM tasdikli belgeleri kabul etmektedir. Diğerleri için Cumhuriyet savcıları "resmi evraklarda sahtecilik" üzerinden soruşturmalar açmakta ve İl Göç İdaresi sınır dışı kararları vermektedir.

Veri doğrulama sürecinden sonra nüfus kayıtlarının düzeltilmesine ilişkin davaların sayısı artmıştır. Örnek olarak yanlış aileye kayıtlı bir çocuk hakkında dava açılmıştır. Mahkeme, çocuğun Suriyeli aileye mensup olduğunu gösteren kayıt belgeleri istemiş ancak Suriyeli aile, geldikleri yer olan İdlib'den resmi bir makamdan bu tür belgeleri edinememiştir. Medeni haklar konusunda, dolaşımda çok sayıda sahte belge vardır, ancak kamu makamları gerekli belgeleri düzenlemediği için kişilerin genellikle sahte belgelere başvurmadan başka seçeneği de kalmamaktadır. Mahkemeler tarafından kabul edilen tek belge, İstanbul'daki Suriye Konsolosluğunun damgasının yer aldığı belgedir. Ancak Suriyeli muhalifler konsolosluğa gitmekten çekinmektedir.⁶⁷⁶

2020'de doğum ve evlilik kayıtları, COVID-19'a rağmen kesintiye uğramayan devam eden yegane hizmetlerden olmuştur. Bölgesel İGİM'ler artık veri güncellemelerini (medeni durum değişikliği, yeni doğan çocukların kaydı vb. gibi konuları) E-Randevu adı verilen elektronik randevu sistemi üzerinden işlemektedir. Kişiler 157 hattına veya goc.net.org'a başvurarak randevu alabilirler. **Gaziantep, Urfa, Hatay** gibi mülteci nüfusunun yoğun olduğu büyük şehirlerde randevu sistemi uygulanmaktadır. **Kahramanmaraş** ve **Malatya** gibi küçük illerde ise randevusuz başvuru yapılabilir. Randevu programları illere göre değişebilmekte ve bazen çok yoğun olabilmektedir. **Adana** ve **Gaziantep**'te randevu için bekleme süresi acil durumlar dışında 2-3 ayı bulabildiği için randevu almak için rüşvet verdiğine dair haberler duyulmaktadır. Bu bekleme süresi Adana'da bir aydır. Bu sistem yalnızca veri güncellemeleri için kullanılır.⁶⁷⁷

⁶⁷⁶ Antakya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁶⁷⁷ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

3. Uzun dönem ikamet

Uzun dönem ikamet izni verilenlere ilişkin AB direktifi Türkiye için geçerli değildir. Bununla birlikte, Türk hukukuna göre uzun süreli ikamet statüsüne ilişkin olarak, Türkiye'de "uzun dönem ikamet izinleri"ni düzenleyen YUKK Madde 42(2) uyarınca, uluslararası koruma faydalanıcılarına uzun dönem ikamet iznine geçiş hakkı tanınmaz.

4. Vatandaşlık tanınması

Göstergeler: Vatandaşlık tanınması

- | | |
|---|--------------|
| 1. Vatandaşlık tanınması için bekleme süresi nedir? | 5 yıl |
| 2. 2018'de vatandaşlık verilecek kişilerin sayısı: | Mevcut değil |

5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununa göre, yabancılara vatandaşlık tanınmasında üç prosedür uygulanır. Vatandaşlık şu yollardan edinilebilir:

- Normal prosedür:** Türk vatandaşlığının genel olarak kazanılmasında, yabancıların kesintisiz 5 yıl süreyle Türkiye'de ikamet etmiş olması gerekir. Geçerli oturma iznine sahip yabancı, 5 yıllık ikamet süresi boyunca Türkiye'yi 180 günden fazla bir süre boyunca terk etmemiş olmalıdır. Bu süre aşırsa 5 yıllık süre yeniden başlatılır.
5 yılın tamamlanmasından sonra doğrudan vatandaşlık elde etmek mümkün değildir. İlk olarak, Vatandaşlık İnceleme ve Araştırma Komisyonu, başvuranın ekonomik durumu ve sosyal uyumu ile ilgili bir değerlendirme yapar. Daha sonra, yerel polis ve Milli İstihbarat Teşkilatı tarafından güvenlik kontrolleri yapılır ve toplanan bilgiler İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğüne gönderilir. Güvenlik soruşturmasının sonunda hiçbir sorun ortaya çıkmazsa başvuru sahibi, İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nün önerisi ve İçişleri Bakanının kararı ile Türk vatandaşlığını kazanır.
- Türk vatandaşlığının evlenme yoluyla kazanılması:** En az üç yıldan beri bir Türk vatandaşı ile evli olan ve evliliği devam eden yabancılar vatandaşlık kazanabilir. Bununla birlikte, başvuran kişinin güvenlik soruşturmasında milli güvenlik bakımından "engel teşkil edecek bir hali" bulunmamalıdır.
- İstisnai durumlar:** Türk vatandaşlığının istisnai olarak kazanılmasında, genelde aranan diğer ikamet veya geçici şartlara bakılmaksızın Türkiye'de sanayi tesisi kuran veya bilimsel, ekonomik, kültürel, sosyal ve sportif alanlarda olağanüstü hizmeti geçen ya da geçeceği düşünülen yabancılar vatandaşlık kazanabilir. Bu şekilde, bu kişilerin Türk vatandaşlığına mümkün olan en kısa sürede geçirilmesi amaçlanmaktadır.

Geçici koruma altındaki bazı Suriyeli vatandaşlar istisnai durumlar prosedürü yoluyla vatandaşlığa geçebilmelerine rağmen (bkz. [Geçici koruma: vatandaşlık tanınması](#)), Suriyeli vatandaşlara uygulamada vatandaşlık sağlanmamaktadır.

Ayrıntılı istatistikler mevcut değildir, ancak 2020'de verilen vatandaşlık sayısında bir düşüş olduğu bildirilmiştir. Paydaşların tanıdığı vatandaşlık alabilen kişiler ise çoğunlukla üniversite öğrencileri veya bir Türk vatandaşı ile evli olan kişilerdir.

5. Mülteci statüsünün sona erdirilmesi ve koruma statüsünün gözden geçirilmesi

Göstergeler: Mülteci statüsünün sona erdirilmesi

1. Mülteci statüsünün sona erdirilmesi prosedüründe çoğu durumda faydalanıcı ile bireysel görüşme yapılıyor mu? ☐ Evet ☒ Hayır
2. Kanun, olağan prosedürde statünün sona erdirilmesi kararına karşı bir itiraz süreci sağlıyor mu? ☒ Evet ☐ Hayır
3. Sığınmacılar uygulamada ilk aşamada ücretsiz adli yardıma erişebiliyor mu? ☐ Evet ☐ Zorlukla ☒ Hayır

YUKK Madde 85, uluslararası koruma statüsünün sona ermesini düzenleyen gerekçeleri ve usule ilişkin kuralları belirtir.

Aşağıdaki koşullarda **mülteci statüsü sona erer**. Uluslararası koruma statüsü sahibi kişi:⁶⁷⁸

- a. Vatandaşı olduğu ülkenin korumasından kendi isteğiyle tekrar yararlanırsa;
- b. Kaybettiği vatandaşlığını kendi isteğiyle tekrar kazanırsa;
- c. Yeni bir vatandaşlık kazanmışsa/vatandaşlığını kazandığı ülkenin korumasından yararlanıyorsa;
- ç. Terk ettiği ülkeye kendi isteğiyle tekrar dönmüşse;
- e. Statü verilmesini sağlayan koşullar ortadan kalktığı için vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanabilecekse. Koşullarda yaşanan değişiminin değerlendirilmesinde GİGM, menşe ülkede veya önceden yaşanan ikamet ülkesinde gerçekleşen değişimin anlamlı ve kalıcı olup olmadığını değerlendirecektir.⁶⁷⁹

İkincil koruma, koşulların korumaya ihtiyaç duyulmayacak ölçüde değiştiği durumlarda sona erdirilebilir.⁶⁸⁰

Statünün sonlandırılması kararı bireysel bazda verilmelidir.⁶⁸¹ Statünün sona erdirilmesi gerekçeleri uygulandığında, GİGM durum değerlendirmesini faydalanıcıya yazılı olarak bildirir. Faydalanıcı, korumadan yararlanmaya devam etmek konusundaki gerekçelerini, sözlü veya yazılı olarak sunma fırsatına sahip olacaktır.⁶⁸² YUKK Uygulama Yönetmeliğinde, kişilerin GİGM'ye başvurusuna bir zaman kısıtı konulmadan "makul süre içinde" sözlü veya yazılı olarak bilgi ve belgelerini sunabilmesine imkan tanınır.⁶⁸³

Sona erme kararına karşı itiraz başvurusu **Olağan Prosedür: İtiraz/Temyiz süreci** bölümünde belirtilen şartlar altında, UKDK'ye 10 gün içinde veya yetkili İdare Mahkemesine 30 gün içinde yapılabilir.⁶⁸⁴

⁶⁷⁸ YUKK, Madde 85(1).

⁶⁷⁹ 531 YUKK, Madde 85(2).

⁶⁸⁰ 532 YUKK, Madde 85(3).

⁶⁸¹ 533 YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 97(3).

⁶⁸² 534 YUKK, Madde 85(4).

⁶⁸³ 535 YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 97(1).

⁶⁸⁴ YUKK, Madde 80(1)(a).

6. Koruma statüsünün iptali

Göstergeler: Koruma statüsünün iptali

1. Koruma statüsünün iptali prosedüründe çoğu durumda faydalanıcı ile bireysel görüşme yapılıyor mu? ☐ Evet ☒ Hayır
2. Kanun, iptal kararına karşı itiraz yolları sağlar mı? ☒ Evet ☐ Hayır
3. Sığınmacılar uygulamada ilk aşamada ücretsiz adli yardıma erişebiliyor mu? ☐ Evet ☒ Zorlukla ☐ Hayır

Uluslararası koruma statüsünün geri çekilmesi ("iptali") YUKK Madde 86 ile düzenlenir. Uluslararası koruma statüsü verilen kişilerden: (a) Sahte belge kullanma, hile, aldatma yoluyla veya beyan etmediği gerçeklerle statü verilmesine neden olanların; veya (b) uluslararası korumadan hariçte tutulması gerekenlerin statüsü iptal edilir.⁶⁸⁵

YUKK, iptal işlemlerinde faydalanıcının bilgi ve belge sunma hakkına atıfta bulunmadığından **mülteci statüsünün sona erdirilmesi** işlemlerindeki aynı imkanları sağlamaz, ancak,⁶⁸⁶ YUKK Uygulama Yönetmeliği "makul süre içinde" sözlü veya yazılı olarak bilgi ve belge sunabilme imkanı tanır.⁶⁸⁷ Diğer kurallar ve prosedürler **mülteci statüsünün sona erdirilmesi** prosedürleriyle aynıdır.

B. Aile Birleşimi

1. Kriterler ve koşullar

Göstergeler: Aile birleşimi

1. Faydalanıcının, aile birleşimi için başvurabilmesi konusunda bekleme süresi var mı? ☐ Evet ☒ Hayır
❖ Evet ise bekleme süresi ne kadar?
2. Kanun, aile birleşimi başvurusu için azami zaman sınırı koyuyor mu? ☐ Evet ☒ Hayır
❖ Öyleyse, bu sınır ne kadardır?
3. Kanun asgari gelir şartı getiriyor mu? ☐ Evet ☒ Hayır

Aile birleşimi YUKK Madde 34-35 hükümlerine tabidir. Kanun **mülteciler** ve **ikincil koruma** faydalanıcılarının aile üyeleri ile tekrar bir araya gelmesine olanak tanırken⁶⁸⁸ diğer yabancılara kıyasla ayrıcalıklı koşullar altındaki **şartlı mülteciler** aile birleştirmesinden faydalanamazlar. Bu durum aynı zamanda, YUKK'un aile ikameti düzenlemesinde, destekleyicinin Türkiye'de bir yıldan fazla ikamet etmesini zorunlu kılması nedeniyle ve uluslararası koruma faydalanıcılarına aile **ikamet izni** verilmeyeceğini de ima eder.⁶⁸⁹ Mülteciler ve ikincil koruma sahipleri açıkça bu koşuldan muaftır, ancak şartlı mülteciler değildir.⁶⁹⁰

⁶⁸⁵ YUKK, Madde 86(1).

⁶⁸⁶ YUKK, Madde 86(2).

⁶⁸⁷ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 98(1).

⁶⁸⁸ YUKK, Madde 34(1); YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 30(1)(d).

⁶⁸⁹ YUKK, Madde 35(1)(ç).

⁶⁹⁰ YUKK, Madde 35(4).

Mülteci veya ikincil koruma faydalanıcısı kişiler, aşağıdaki aile üyeleri ile birleşebilir:⁶⁹¹

- Eşler, çok eşli evlilik durumunda koruma faydalanıcısı kişiler aile birleşimi konusunda taleplerini yalnızca bir eşleri için yapabilirler;⁶⁹²
- Sahip olunan küçük çocuklar veya eşin küçük çocukları
- Bakmakla yükümlü olunan çocuklar veya eşin bakmakla yükümlü olduğu çocukları.

Ocak 2021 itibarıyla Türk Kızılayı'na toplamda 3.239 aile birleşimi talebi gelmiştir. Ayrıca aile takibi ve mesajlaşma hizmetleri de yürütülmektedir.

2. Aile üyelerinin statüsü ve hakları

Türkiye'ye geldiklerinde, aile üyelerine azami 3 yıl geçerliliği olan bir "aile ikamet izni" verilir.⁶⁹³ Bu izne sahip öğrenciler, ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarına öğrenci ikamet izni almadan erişebilirler.⁶⁹⁴

Aile ikamet izinli yetişkin aile üyeleri, Türkiye'de 3 yıl ikamet ettikten sonra kısa süreli ikamet iznine geçmek için başvurabilirler.⁶⁹⁵ Ancak, eşin ev içi şiddetten hayatta kalan olması durumlarında,⁶⁹⁶ veya destekleyicinin ölümü halinde bu koşul uygulanmaz.⁶⁹⁷

C. Serbest dolaşım ve hareketlilik

1. Dolaşım özgürlüğü

GİGM **şartlı mülteciler ve ikincil koruma** sahiplerinin ikametini, kamu güvenliği ve kamu düzeni nedeniyle belirli bir il ile sınırlayarak bildirimde bulunma yükümlülüğü getirebilir⁶⁹⁸ YUKK, 1951 Mülteci Sözleşmesinin 26. Maddesi hükümlerine tabi olarak Türkiye topraklarında dolaşım özgürlüğünden yararlanmaları gereken **mültecilere** ilişkin bir ikamet kısıtına değinmezken YUKK Uygulama Yönetmeliği söz konusu ikamet kısıtlamalarının "mülteci statüsü sahipleri için de geçerli olabileceğini" eklemektedir.⁶⁹⁹

YUKK Uygulama Yönetmeliği, şartlı mülteciler ve ikincil koruma sahiplerinin ikamet edecekleri illerin belirlenmesi sırasında göz önünde bulundurulacak kriterlere "kişinin talebi, özel durumu, sağlık ve eğitim durumu, akrabalık ilişkileri, kültürü, kişisel koşulları ve illerin kapasitesi" gibi konular ekleyerek YUKK Madde 82'ye tamamlayıcı olur.⁷⁰⁰

Uygulamada, uluslararası koruma faydalanıcıları, sığınmacıların dolaşımını düzenleyen "uydu kent" dağıtım politikasına aynen tabidir (bkz. [Karşılama/Kabul Koşulları: Serbest dolaşım hakkı](#)).

⁶⁹¹ YUKK, Madde 34(1); YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 30(2).

⁶⁹² YUKK, Madde 34(2); YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 30(3).

⁶⁹³ YUKK, Madde 34(1).

⁶⁹⁴ YUKK, Madde 34(4).

⁶⁹⁵ YUKK, Madde 34(5).

⁶⁹⁶ YUKK, Madde 34(6).

⁶⁹⁷ YUKK, Madde 34(7).

⁶⁹⁸ YUKK, Madde 82(1); YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 110(4).

⁶⁹⁹ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 110(5).

⁷⁰⁰ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 110(1).

2. Seyahat belgeleri

YUKK Madde 84(1) uyarınca mülteciler için 1951 Mülteci Sözleşmesinde belirtilen (Mülteci) Seyahat Belgesi “düzenlenmelidir”. GİGM, 1951 Sözleşmesine uygun olarak mülteci statüsü sahiplerine verilecek olan (Mülteci) Seyahat Belgelerinin “biçim, içerik ve geçerlilik süresi”ni belirler.⁷⁰¹ Kanun ya da Uygulama Yönetmeliği mülteci seyahat belgeleri için kesin bir geçerlilik süresi öngörmemiştir.

Şartlı mülteciler ve ikincil koruma faydalanıcıları, “Seyahat belgesi talep ettikleri takdirde”, Pasaport Kanunu'nun 18. maddesine göre talepleri “değerlendirilir”.⁷⁰² Pasaport Kanununun 18. Maddesi, yabancı uyruklular için özel seyahat belgelerinin (Yabancılar Mahsus Damgalı Pasaport) çıkarılması hususunu düzenler.

Bu nedenle, şartlı mültecilere ve ikincil koruma sahiplerine Mülteci Seyahat Belgesi verilmez, ancak “yabancılar mahsus damgalı pasaport” olarak adlandırılan başka bir seyahat belgesi “verilebilir”. YUKK Madde 84(2)'de kullanılan ifadeler, şartlı mülteci veya ikincil koruma sahibinin talebi üzerine bir seyahat belgesinin verilir verilmeyeceği konusundaki kararın GİGM'nin takdirine bağlı olduğunu ve bu nedenle bunun bir hak olmadığını belirtir.

Pasaport Kanunu'nun 18. maddesine göre, iki tür “yabancılar mahsus damgalı pasaport” vardır:

- Türkiye'ye yalnız bir girişe veya Türkiye'den yalnız bir çıkışa izin veren ve 1 aylık geçerlilik süresine sahip olan pasaportlar;
- Tek bir çıkışa ve tek bir girişe izin veren pasaportlar. Bu tür pasaportlar “üç aydan az olmamak kaydıyla” İçişleri Bakanlığının takdirine göre belirlenecek süreyle geçerli olmak üzere tanzim edilir.

Şu ana kadar Türkiye'de şartlı mültecilere veya ikincil koruma sahiplerine “yabancılar mahsus damgalı pasaport” verildiği bildirilmemiştir.

3. Üçüncü ülkeye yerleştirme

BMMYK, hassas grupları tespit etmek ve üçüncü ülkeye yerleştirme için uygunluklarını değerlendirmek için GİGM ile işbirliği içerisinde çalışmaktadır. 10 Eylül 2018 tarihi itibarıyla GİGM, hassas grupları önceden tespit etmekte ve geçici koruma faydalanıcıları için hali hazırda takip edilen prosedüre benzer şekilde bunları BMMYK'ya yönlendirmektedir (bkz. [Geçici Koruma: Üçüncü ülkeye yerleştirme](#)). Genel olarak, paydaşlar şu anda GİGM tarafından kullanılan “hassas grup” kriterlerinin ve standartlarının BMMYK ve STK'larından farklı olduğunu fark etmişlerdir. Örneğin LGBTİ+'lar hassas grup kabul edilmez.⁷⁰³ Üçüncü ülkeye yerleştirme konusundaki nihai kararlar yerleştirmeyi kabul eden ülkeler tarafından alınmaktadır. 2019'da 10.558 mülteci yeniden yerleşim ülkelerinde yeni hayatlarına başlamak için Türkiye'den ayrılmıştır; bunların %78'i Suriyeli ve %22'si diğer uyruklardan mültecilerdir.⁷⁰⁴ GİGM istatistiklerine göre 2014 ile 1 Nisan 2020 arasında toplam 16.902 Suriyeli, Kanada, ABD, Birleşik Krallık ve Norveç gibi üçüncü ülkelere gönderilmiştir.⁷⁰⁵

⁷⁰¹ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 104.

⁷⁰² YUKK, Madde 84(2); YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 104(2).

⁷⁰³ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁷⁰⁴ UNHCR, *Turkey Operational Highlights 2019*, 6 Mart 2020: <http://bit.ly/3d0MsyY>.

⁷⁰⁵ GİGM, ilgili İstatistik: <https://bit.ly/39v1fz5>.

Almanya ve Türkiye'nin mültecilerin geri kabulüne ilişkin ikili anlaşması da dahil olmak üzere, COVID-19 nedeniyle Türkiye'den gerçekleştirilecek tüm yerleştirme işlemleri 2020'nin başlarında askıya alınmıştır. Sevahat kısıtlamaları, da üçüncü ülkeye yerleşim için ülkeden ayrılmaların ertelendiği anlamına gelmiştir. COVID-19 süreci, yeniden yerleştirme sürecini önemli ölçüde etkilemiştir; ancak GİGM ile işbirliği içinde Türkiye genelinde beş noktada uzaktan görüşme önlemleri uygulamaya konulmuş ve Mart-Haziran ayları arasında askıya alınan görüşmelerin kademeli olarak yeniden başlamasına izin verilmiştir. Pandemi, Mart ve Eylül ayları arasında uluslararası uçuşların küresel bazda durması nedeniyle yeniden yerleştirme

uçuşlarını da etkilemiştir. Ekim 2020 sonu itibarıyla, BMMYK 18 ülkeye 5.633'ün üzerinde yeniden yerleştirme başvurusu iletmış (4.625 Suriyeli ve 1.008 diğer mülteci) ve 3.382 mülteci (2.602 Suriyeli ve 780 diğer) 14 ülkeye yeniden yerleştirme süreci için gönderilmiştir.⁷⁰⁶ STKlar, ekonomik kriz nedeniyle yeniden yerleştirme başvurularının büyük oranda arttığını, bunun da potansiyel olarak pandeminin kişilerin Türkiye'de kalma isteklerini etkilediğinin bir göstergesi olduğunu bildirmiştir.⁷⁰⁷

D. Barınma

Başvuru sahiplerinin durumuna benzer (bkz. [Karşılama/Kabul Koşulları: Barınma](#)) olarak, uluslararası koruma faydalanıcılarının, Türkiye'de kendi imkanlarıyla barınmaları beklenmektedir.

E. Çalışma hayatı ve eğitim

1. İşgücü piyasasına erişim

Çalışma hakkıyla ilgili olarak, kanun farklı uluslararası koruma faydalanıcıları kategorileri arasında bir ayırım yapmaktadır. **Mülteciler ve ikincil koruma sahipleri**, statü verildikten sonra, Uluslararası Koruma Sahibi Kimlik Belgesine dayanarak ek bir şart yerine getirmeden istihdam edilebilir veya serbest çalışabilirler.⁷⁰⁸

Bu kategorideki faydalanıcılar, işgücü piyasasına dair test ve kriterlerin uygulanmasında ayrıcalıklı muamele görür. Çalışma hayatına erişim konusunda herhangi bir sektörel veya coğrafi kısıtlama, Türkiye'de 3 yıl boyunca ikamet eden veya bir Türk vatandaşıyla evli olan veya Türk çocuğu olan mültecilere veya ikincil koruma sahiplerine uygulanamaz.⁷⁰⁹

Tersine, **şartlı mülteciler** uluslararası koruma için başvuran kişilerle aynı kurallara tabidir. Kişilerin korumaya hak kazanmasının ardından 6 ay içinde, çalışma izni için veya tarım ve hayvancılık sektörlerinde çalışma izni muafiyeti için başvuruda bulunmaları gerekmektedir.⁷¹⁰ Bu nedenle, işgücü piyasasına erişim konusunda sektörel veya coğrafi kısıtlamalara da maruz kalabilirler. (bkz.

[Karşılama/Kabul Koşulları: İşgücü Piyasasına Erişim](#)).

Uygulamada, yalnızca birkaç şartlı mültecinin çalışma izinlerine erişebildiği görülmektedir.⁷¹¹

⁷⁰⁶ UNHCR Turkey, Operational Highlights 2020, Mart 2021: <https://bit.ly/3esx9AE>.

⁷⁰⁷ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁷⁰⁸ YUKK, Madde 89(4)(b); Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik, Madde 4.

⁷⁰⁹ Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik, Madde 18.

⁷¹⁰ YUKK, Madde 89(4)(a); Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik, Madde 6 ve 9.

⁷¹¹ Refugees International, *I am only looking for my rights: Legal employment still inaccessible for refugees in Turkey*, Aralık 2017: <http://bit.ly/2ylz434>, s.5.

2. Eğitime erişim

YUKK, eğitime erişim konusunda başvuru sahipleri ile uluslararası koruma faydalanıcıları arasında bir ayrım yapmamaktadır (bkz. [Karşılama/Kabul Koşulları: Eğitime Erişim](#)).

F. Sosyal yardım

YUKK, sosyal yardım konusunda başvuru sahipleri ile uluslararası korumanın faydalanıcıları arasında bir ayrım yapmamaktadır.
(bkz. [Usule ilişkin olmayan karşılama/kabul koşullarına ilişkin düzenlemeler ve bunun seviyesi](#)).

G. Sağlık hizmeti

YUKK, sağlık hizmeti ile ilgili olarak başvuru sahipleri ile uluslararası korumanın faydalanıcıları arasında bir ayrım yapmamaktadır (bkz. [Karşılama/Kabul Koşulları: Sağlık Hizmeti](#)).

Geçici Koruma

Geçici Koruma Prosedürü

2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği'nin (GKY/TPR) yasal dayanağı YUKK, Madde 91'dir. Bu nedenle, teknik olarak ikincil mevzuata dair bir metin olarak, GKY hükümleri ve uygulanma biçimi, YUKK'nin çizdiği genel normatif çerçeve ile uyumlu ve tutarlı olmalıdır.

2018'den bu yana yürürlükte olan yeni cumhurbaşkanlığı sistemi kapsamında, Bakanlar Kurulu'nun kaldırılmasından bu yana, YUKK içerisinde "Bakanlar Kurulu"na yapılan tüm atıfların yerini "Cumhurbaşkanlığı" almıştır.⁷¹² GKY'de henüz böyle bir değişiklik yapılmamıştır. Açıklık sağlaması açısından, aşağıdaki bölümlerin "Bakanlar Kurulu" yerine "Cumhurbaşkanlığı" ile ilgili olduğu akılda tutulmalıdır.

Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle ortaya konan kapsam ile GKY'de belirtilen genel uygunluk kriterleri ışığında, Türkiye'de geçici korumaya ilişkin kişilerin uygunluğuna karar vermek konusundaki yetkili kurum olarak GİGM belirlenmiştir.⁷¹³ Mart 2018'de yapılan bir düzenleme sonrasında, konaklama ve diğer hizmetlerin sorumluluğu da GİGM'ye verilmiştir.⁷¹⁴ Bu nedenle, GİGM, geçici koruma ile ilgili tüm önlemlerin sorumluluğunu Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığından (AFAD) alarak üstlenmiştir.⁷¹⁵

A. Geçici korumanın kapsamı ve etkinleştirilmesi

YUKK Madde 91 kapsamındaki geçici koruma, kitlesel mülteci akınları olması durumunda, uluslararası koruma ihtiyaçlarının bireysel olarak ele alınmasının zorlaştığı durumlarda uygulanabilecek isteğe bağlı bir önlemdir.⁷¹⁶ Bu nedenle, GKY altındaki geçici koruma, uluslararası koruma türü olarak tanımlanmamakta, uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayanlara sağlanabilecek geçici koruma işlemlerinde kullanılan tamamlayıcı bir önlem olarak tanımlanmaktadır.

Geçici koruma rejimi, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile ilan edilir.⁷¹⁷ Bu Kararname, geçici koruma kapsamına alınacakları ve geçici korumanın başlangıç tarihini ve gerekli görülmesi halinde süresi hakkında hususları içermelidir.⁷¹⁸ Geçici koruma rejiminin Türkiye'de belirli bir bölgeye uygulanmasına ilişkin bir sınırlama getirebilir veya getirmeyebilir. Mevcut geçici koruma rejimi, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile feshedilerek sonlandırılabilir.⁷¹⁹

Cumhurbaşkanlığı, geçici koruma önlemleri konusunda sınırlamalar getirmek veya "milli güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği ve kamu sağlığını tehdit eden durumlarda" belirli bir süre için veya belirsiz süreli olarak mevcut önlemleri askıya almak yetkisine sahiptir.⁷²⁰ Böyle bir durumda, Cumhurbaşkanlığı, mevcut kayıtlı geçici koruma hak sahipleri için uygulanacak yöntemlerin özelliklerini belirlemek ve sınırlama veya askıya alma kararından sonra Türkiye'ye gelen geçici koruma rejimi kapsamındaki kişilere uygulanacak önlemleri belirlemek konusunda takdir yetkisine sahiptir. Böylesine geniş ve belirsiz tanımlanan sınırlama veya askıya alma önlemleri, GKY Madde 11 uyarınca Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile geçici koruma rejiminin fiili olarak feshinden farklıdır.

⁷¹² 9 Temmuz 2018 tarih ve 703 sayılı KHK, Madde 71

⁷¹³ GKY, Madde 10.

⁷¹⁴ Geçici Koruma Yönetmeliğinde değişiklik yapılmasına dair yönetmelik, Karar sayısı: 2018/11208

⁷¹⁵ 15 Temmuz 2018 tarihli ve 4 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi AFAD'ın görev ve sorumluluklarını değiştirmiştir.

⁷¹⁶ GKY, Madde 1 ve 3.

⁷¹⁷ GKY, Madde 9.

⁷¹⁸ GKY, Madde 10.

⁷¹⁹ GKY, Madde 11.

⁷²⁰ GKY, Madde 15.

B. Geçici koruma sağlanması için gereken şartlar

1. Uygunluk kriterleri

Geçici koruma yaklaşımının temel özelliği ve gerekçesi, genel olarak bireysel değerlendirmenin hem pratik olmadığı hem de gereksiz olduğu düşünülen kitlesel mülteci akını durumlarında, çok sayıda kişinin koruma ihtiyacını hızlı bir şekilde değerlendirebilmektir. Geçici koruma yaklaşımı, uluslararası koruma ihtiyaçlarına yönelik herhangi bir bireysel değerlendirme yapılmadan, ev sahibi Hükümet tarafından belirlenen faydalanıcılar kapsamına giren tüm kişilere kategorik olarak uygulanır.

Geçici koruma rejiminin ilan edilmesi için genel olarak bir Cumhurbaşkanlığı kararnamesi gerekmekte birlikte, Suriye'deki çatışmalardan kaçan kişilere ilişkin GKY durumunda, Türkiye Hükümeti ayrı bir Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarmak yerine, 2011'den beri fiili olarak yürürlükte olan geçici koruma rejimini, GKY'nin ana metninde yer alan geçici bir madde aracılığıyla formüle etmektedir.

1.1. "Suriye vatandaşları, vatansız kişiler ve mülteciler"

GKY Geçici Madde 1 özel olarak, Suriye'de meydana gelen olaylar sebebiyle kitlesel veya bireysel olarak Türkiye sınırlarını geçen "Suriye vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler" in geçici koruma altına alınacağına hükmeder.

Bu formülasyon, Suriye vatandaşlarına ek olarak, 2011'de çatışmaların başlangıcında Suriye'de ikamet eden vatansız Filistinliler de dahil olmak üzere Suriye'den gelen vatansız kişilerin de GKY kapsamında olduğunu gösterir. Suriye'deki Filistinliler geçici koruma faydalanıcıları olarak kayıtlı olduklarından uygulamada da bunun böyle ele alındığı söylenebilir⁷²¹

1.2. "Doğrudan Suriye'den gelenler"

GKY, Geçici Madde 1, sınır görevlileri tarafından uygulamada, faydalanıcıların üçüncü bir ülkeden Türkiye'ye gelmesi yerine, bu muhtemel faydalanıcıların doğrudan Suriye'den gelmesinin zorunlu olduğu şekilde yorumlanacağı bir ifadeyi içermektedir.

Bu hüküm, "kitlesel" veya "bireysel olarak" "sınırlara gelen" veya "sınırları geçen" kişilerden bahseder. Bu nedenle, aslında Suriye'den doğrudan gelme zorunluluğunu açıkça ifade etmemektedir. Üçüncü bir ülkeden uçağa binen ve Türkiye'de bir havaalanına inen bir kişinin "sınırlara" "bireysel olarak" geldiği söylenebilir. Ancak 8 Ocak 2016'dan bu yana, Türkiye artık deniz veya hava yoluyla ülkeye giriş yapan Suriyeliler için vizesiz bir rejim uygulamamaktadır.

Deniz veya hava yoluyla gelen kişiler için vize şartı getirilmesi, GKY Geçici Madde 1'in sıkı bir şekilde uygulanması ile birlikte değerlendirilir. Buna göre, GİGM yalnızca doğrudan Suriye'den gelen Suriyeliler için geçici koruma rejimini uygular.⁷²² Üçüncü bir ülkeden gelenler geçici koruma rejiminin dışında tutulur. YUKK kapsamında uluslararası koruma için başvuruda bulunmalarına izin verilmesi gerekmesine rağmen, bu kişiler uygulamada uluslararası koruma başvuru sahibi olarak kayıtlı değildirler. Bu hükme, aile üyeleri

⁷²¹ Antakya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgi, Mart 2019.

⁷²² Zeynep Kivılcım, 'Lesbian, gay, bisexual and transsexual (LGBT) Syrian refugees in Turkey', 2016, s.29.

Türkiye'de geçici korumadan faydalananıyor olsa bile, Türkiye'ye başka ülkeden gelmiş olan Suriyeli vatandaşlar da tabidir.⁷²³

Bazı durumlarda, İGİM bu kişileri kısa süreli vize ve ardından kısa dönem ikamet iznine yönlendirmiştir.⁷²⁴ Sağlık hizmeti ve diğer imkanlara, kısa dönem ikamet izinleriyle bedelsiz olarak erişilemez. Bununla birlikte, 2018'deki bilinen iki vakada, Ürdün'den İzmir havaalanına inen Suriyelilerin geçici korumadan faydalanılmasına izin verilmemiştir ve Ürdün'e iade edilmişlerdir.⁷²⁵

1.3. Baz alınan 28 Nisan 2011 tarihi

GKY Geçici Madde 1 ayrıca geçici koruma rejiminden faydalanabilmek için bir tarih öne sürer. 28 Nisan 2011 tarihinden itibaren Suriye'den gelen kişiler talepleri halinde geçici koruma altına alınırlar. Bu nedenle, ayrı bir uluslararası koruma başvurusu yapmaları yasaktır. GKY'nin 22 Ekim 2014'te yayımlanmasından önce uluslararası koruma başvurusunda bulunmuşlarsa, bu başvurular askıya alınmış ve ilgili kişiler geçici koruma sahipleri olarak işlem görmüştür.

28 Nisan 2011 tarihinden önce Türkiye'ye gelmiş olan ve uluslararası koruma için başvuruda bulunan tüm kişilere, uluslararası koruma prosedürü çerçevesinde kalmak veya geçici korumadan faydalanmak arasında tercih yapma seçeneği sunulmuştur. Bununla birlikte, 2011'in başında Suriye'deki çatışmaların başlamasından önce Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların sayısının oldukça düşük olmasından dolayı bu hükmün kapsadığı Suriyeli vatandaşların sayısı oldukça sınırlıdır.⁷²⁶

1.4. İkamet iznine sahip Suriye vatandaşları

Benzer şekilde, 28 Nisan 2011 veya sonrasında, Türkiye'de yasal olarak ikamet eden herhangi bir Suriyeli vatandaşa, -yasal olarak ikamet eden diğer yabancı uyruklu kişiler gibi - iltica çerçevesinin tamamen dışındaki ikamet iznine ilişkin olmak üzere, geçici koruma faydalanıcısı olarak kayıt yaptırmak istemediği sürece Türkiye'de yasal olarak ikamet etmeye devam etme seçeneği sunulur. Nitekim, 22 Ekim 2014 tarihinde GKY'nin kabul edilmesinden bu yana, yasal olarak Türkiye'ye geçerli pasaportla gelmeye devam eden az sayıda Suriyeli vatandaş bu seçenekten faydalanmaktadır.

Yabancı uyruklu bir kimsenin Türkiye'ye geldikten sonra ikamet izni talep etmesi ve alması için, ülkeye yasal olarak geçerli bir pasaportla ve kısa dönem vizeyle veya uyuşu üzerinden vize muafiyeti ile girmesi şartı aranır. Ancak 2016'dan bu yana, Türkiye artık Suriye vatandaşlarının vizesiz girişine izni vermemektedir. Suriyeli ikamet izni sahiplerinin karşılaştığı bir sorun da, pasaportlarının geçerlilik sürelerinin sona ermesi ve genel olarak uzatılmasını sağlayamamaları durumlarında, artık ikamet izinlerinin uzatılması için uygun olmamalarıdır.

⁷²³ STK'lar tarafından verilen bilgiler, Mart 2019.

⁷²⁴ A.y.

⁷²⁵ İzmir Barosu avukatı tarafından verilen bilgi, Mart 2019.

⁷²⁶ 31 Aralık 2010 tarihi itibarıyla BMMYK ve Türk makamlarında sığınmacı olarak kayıtlı sadece 224 Suriye vatandaşı vardır: BMMYK tarafından sağlanan bilgiler, Aralık 2015.

2. Geçici korumanın sona erdirilmesi

Göstergeler: Geçici korumanın sona erdirilmesi

1. Geçici korumanın sona erdirilmesi prosedüründe çoğu durumda faydalanıcı ile bireysel görüşme yapılıyor mu? ☒ Evet ☐ Hayır
2. Kanun, olağan prosedürde statünün sona erdirilmesi kararına karşı bir itiraz süreci sağlıyor mu? ☒ Evet ☐ Hayır
3. Sığınmacılar uygulamada ilk aşamada ücretsiz adli yardıma erişebiliyor mu? ☐ Evet ☐ Zorlukla ☒ Hayır

Aşağıdaki hallerde geçici koruma bireysel olarak sona erer, geçici koruma sahibi kişinin⁷²⁷

- a. Kendi isteğiyle Türkiye'den ayrılması
- b. Üçüncü bir ülkenin korumasından faydalanması;
- c. Üçüncü bir ülkeye insani nedenler veya yerleştirme kapsamında kabul edilmesi.

Gönüllü geri dönüş, 2019'da geçici koruma sisteminde önemli bir sorun haline gelmiştir. Adalet Bakanı'na göre 2019 yılında 373.592 Suriyeli, menşe ülkelerine dönmek için Türkiye'yi terk etmiştir⁷²⁸ ve Dışişleri Bakanlığı yaklaşık 371.000 kişinin Suriye'deki güvenli bölgelere döndüğünü açıklamıştır.⁷²⁹ Milli Savunma Bakanlığı, 2019 yılında 380 bini Fırat Kalkanı Bölgesine, 135 bini Barış Pınarı Kalkanı Bölgesine ve 65 bini de Zeytin Dalı Bölgesine olmak üzere yaklaşık 580 bin Suriyelinin ülkelerine geri gönderildiğini ifade etmiştir.⁷³⁰ Bununla birlikte, bu ifadeler, Suriye'ye geri dönüşlerin gönüllü olup olmadığı ve Suriye'ye giden kişilerin Türkiye'ye yeniden girişleri bağlamında dikkatli bir şekilde okunmalıdır. 2020'de görüşülen paydaşlar politikada yapılan büyük bir değişiklik olmadığını söylemişlerdir, ancak COVID-19 nedeniyle durum farklılaşmıştır, sosyal mesafe önlemleri nedeniyle daha az gözetim ve Mart ve Eylül 2019 arasında seyahat kısıtlamaları nedeniyle daha az geri dönüş gerçekleşmiştir.

2.1. Gönüllü geri dönüş

GKY, Türkiye'den yapılan gönüllü geri dönüşlerde sona erme kriterinin nasıl değerlendirileceğini belirtmemektedir. Teoride, geçici koruma faydalanıcısı kişiler Suriye'ye dönme niyetlerini ifade ettiğinde, bu kişilerle GİGM, BMMYK ve sivil toplum temsilcilerinden oluşan bir panel tarafından görüşme yapılmalıdır; ancak bu pratikte uygulanmaz. Görüşmelerde bir avukat da bulunabilir. Panel, geri dönüşün aslında gönüllü olup olmadığını ve bunun altında yatan sebepleri değerlendirir. Bu dosyalar, genellikle Suriye'de mülkü veya işi olan kişilerle ilgilidir.⁷³¹

2019 yılında ülkelere iade kampanyası uygulanmıştır. İstanbul İl Göç İdaresi Müdürlüğü'ne göre,⁷³² 12 Temmuz 2019 ile 15 Kasım 2019 tarihleri arasında çeşitli illerdeki idari gözetim merkezlerine 42.888 düzensiz göçmen ve geçici barınma merkezlerine 6.416 kayıt dışı Suriyeli gönderilmiştir. Kayıt dışı evli olmayan yalnız erkekler Tuzla veya Pendik gibi geri gönderme merkezlerine gönderilmiştir. Kayıtlı olan kişiler bile Temmuz 2019'da geri gönderme merkezlerine gönderilmiştir.⁷³³

⁷²⁷ GKY, Madde 12(1).

⁷²⁸ Haber 3, '2019'da gönüllü olarak Suriye'ye dönen Suriyeli sayısı açıklandı', 1 Ocak 2020: <https://bit.ly/3bB1R7H>.

⁷²⁹ AA news, 'Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu: 371 bin Suriyeli güvenli şekilde geri döndü', 16 Aralık 2019: <https://bit.ly/2QVuzs2>.

⁷³⁰ Milli Savunma Bakanlığı: <https://bit.ly/3atM5uZ>.

⁷³¹ Bir STK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁷³² İstanbul İGİM, basın açıklaması: <https://bit.ly/33LBDwB>.

⁷³³ İstanbul Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

Uluslararası Af Örgütü, geri gönderme merkezlerine gönderilen kişilerin vakalarını da belgelemiştir; bunların çoğu İstanbul'dan sınır dışı edilen ve çalışırken veya sokakta yürürken yakalanan Suriyelilerle ilgilidir. Uluslararası Af Örgütü, 25 Mayıs ve 13 Eylül 2019 tarihleri arasında, çoğu (14 kişi) Temmuz 2019'da gerçekleştirilen 20 zorunlu geri gönderme vakasını da belgelemiştir. Türk makamları, bunların "gönüllü geri dönüş" olduğunu söylemiş ve birkaç yıl içinde 315.000'den fazla Suriyelinin kendi özgür iradeleriyle ülkeden ayrıldığını iddia etmiştir. Ancak Suriyeliler sürekli olarak kendilerine söylenen veya imzalamaya zorlandıkları "gönüllü geri dönüş" formları konusunda, sindirme, tehdit ve şiddet yoluyla yanlış yönlendirildiklerini söylemektedirler. Bazıları sınıra giderken jandarma tarafından da tartaklandıklarını söylemiştir. Bu kişilerin tamamı kuzeybatı Suriye'ye gönderildiklerini söylemişlerdir.⁷³⁴

Antakya'daki avukatlar, Temmuz 2019'da İstanbul'da gerçekleştirilen operasyonların ardından sınır dışı vakalarında yaklaşık %20-30'luk bir artış olduğunu bildirmiştir.⁷³⁵ Geçici koruması iptal edilen Suriyeli mülteci sayısı ve konuyla ilgili davalar da önemli ölçüde artmıştır.⁷³⁶ İptallerin ana nedenleri gönüllü geri dönüşler ve "bir suça karıştıklarına dair ciddi şüphe" olmasıdır. İkinci husus, masumiyet karinesine aykırıdır ve ayrıca yetkililer, Suriyeli bir mülteci bir davada veya bir ceza soruşturmasında davacı veya tanık olduğunda genellikle ikinci uygulamaya yönelmektedir. Sonuç olarak, hayatta kalan Suriyeliler sınır dışı edilme korkusuyla yetkililere şikayette bulunmaya cesaret edememektedir.⁷³⁷

BMMYK, 2020'de gönüllü geri dönüş süreçlerini gözlemlemeye devam etmiştir. BMMYK'nın 2020 raporuna göre, BMMYK 2020 yılında Türkiye genelinde 17 ilde 16.805'in üzerinde gönüllü geri dönüş görüşmesini gözlemiştir, ancak bu alandaki gözlemin %90'ından fazlası güneydoğuda gerçekleşmiştir. BMMYK'nın 2020'de görüştüğü geri dönen kişilerin çoğunluğu **İdlib**, **Halep** ve **Rakka**'ya dönecek kişiler olmuştur. Yarısından fazlası, gönüllü geri dönüş nedeni olarak aile üyeleriyle yeniden bir araya gelmek istediklerini, bakmakla yükümlü oldukları aile üyelerine destek olmak istediklerini ifade etmiştir.⁷³⁸

Geçici korumanın sona erdirmeye süreci ile sonlandırıldığı durumlarda, GİGM bu kişi için "ülkeden gönüllü giden Suriyeli mülteciler" açıklaması ile "V87" kodu atar. Kişi genellikle sınırda bırakılır ve geri dönüş sürecini kendisi tamamlar.⁷³⁹ Ancak, faydalanıcılar her zaman süreç konusunda yeterince bilgilendirilmez. Ayrıca, yukarıda belirtilen görüşme prosedürü Geri Gönderme Merkezlerinde uygulanmaz. Genellikle yetkililerden gelen baskıları takiben gönüllü geri dönüş belgelerini imzalayan kişilerle (bkz. [Sığınmacıların İdari Gözetim Altına Alınması](#)) -geri dönüşün gönüllü olup olmadığını belirlemeye yönelik panel görüşmesi yapılmaz.⁷⁴⁰

2.2. Statünün sona ermesi sonrası yeniden ülkeye giriş

Suriyeli mültecilerin, pasaport yenileme gibi idari nedenlerle Suriye'ye gidip daha sonra Türkiye'ye dönmeleri yaygın bir durumdur.⁷⁴¹

Türkiye'de daha önce geçici korumadan yararlanmış ancak statüleri sona ermiş kişilerin geçici koruma rejimine kabul edilmesi GİGM tarafından bireysel olarak değerlendirilir.⁷⁴² GİGM, Türkiye'ye tekrar geldiklerinde bu kişilerin geçici koruma statüsüne yeniden erişimine izni vermek veya reddetmek konusunda yetkilidir.

⁷³⁴ Amnesty International, *Sent to a War Zone: Turkey's Illegal Deportations of Syrian Refugees*, 25 Ekim 2019: <https://bit.ly/3dBsknn>.

⁷³⁵ Antakya'dan bir paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁷³⁶ Information provided by a lawyer from the Antakya Bar Association, February 2020.

⁷³⁷ Antakya'dan bir paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁷³⁸ UNHCR, Turkey: 2020 Operational Highlights: <https://bit.ly/3esx9AE>.

⁷³⁹ Bir STK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁷⁴⁰ Bir STK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁷⁴¹ Kırkayak Kültür Merkezi tarafından sağlanan bilgi, Şubat 2019.

⁷⁴² GKY, Madde 13.

Geçici koruma statüsü sona ermiş ve “V87” kodu verilmiş kişilerin, Türkiye’ye geri döndükten sonra haklarına tekrar erişemediklerine ilişkin durumlar gözlenmiştir. GİGM 7 Ocak 2019 tarihinde bir Genelge yayımlamış ve İGİM’e, 1 Ocak 2019’dan itibaren “gönüllü geri dönüş belgesi” imzaladıktan sonra Türkiye’ye dönen özellikle hamile kadınlar, yaşlılar ve çocuklar gibi kişilerin hizmetlere yeniden erişebilmelerini sağlamak için “V87 kodunu” kaldırması talimatını vermiştir.⁷⁴³ Genelge ayrıca İGİM’nin geçici koruma faydalanicılarına “gönüllü geri dönüş belgesini” imzalamanın yasal sonuçları hakkında ayrıntılı bilgi vermesini şart koşar.

Antakya’da 2019 yılında geçici korumanın yeniden etkinleştirilmesine yönelik talep artmıştır. Kayıtlı Suriyelilerin sınır dışı edilmesi durumunda geçici koruma devre dışı bırakılmış ve C-114 tahdit kodu verilmiştir. Türkiye’ye geri gelmeleri durumunda, gelişlerinin ilk yılında geçici koruma yeniden etkinleştirilmemiş ve Suriyeliler küçük sorunlar yaşamaları durumunda veya suç veya şikayet durumunda davacı veya tanık olmaları durumunda dahi sınır dışı edilme riskiyle karşı karşıya kalmıştır. Kişiler genellikle içeriğini bilmeden gönüllü geri dönüş formları imzalamakta ve sınır dışı işlemleri çoğunlukla hafta sonları yapılmaktadır. Biri engelli olmak üzere dört çocuğu olan evli bir kadın Suriye’ye tek başına sınır dışı edilmiştir.⁷⁴⁴ Ancak “V-87” genelgesinin olumlu bir etkisi olmuştur. Geçici korumaları iptal edilen kişilerden, ağırlıklı olarak Türkiye’de adli sicil kaydı olmayan hassas gruplardan mültecilerle görüşmeler yapılmaya başlanmıştır.⁷⁴⁵

2019 yılında **İzmir’de**, daha önce hukuksuz şekilde sınır dışı edilen ve idari gözetim tesislerinde tutulan Suriyelilerin Türkiye’ye döndükten sonra geçici korumaları kanuna aykırı olarak yeniden etkinleştirilmemiştir. Ancak, şiddetten hayatta kalanlar veya uluslararası insan ticaretinden hayatta kalanlar gibi özel ihtiyaçları olan Suriyelilere İGİM daha fazla özen göstermiştir.⁷⁴⁶ Geçici korumanın devre dışı bırakılması, okul çağında çocuğu olan aileler için sorunlu olabilir. Acil durumlarda İGİM, geçici korumayı sınırlı bir şekilde yeniden etkinleştirebilir - yani yalnızca sağlık veya eğitim amacıyla etkinleştirir.⁷⁴⁷ 2020 yılında, İzmir’de geçici korumanın devre dışı bırakıldığı kişiler, düzenli olarak imza ve bildirim yükümlülüğü ile serbest bırakılmış ancak hukuki statüleri belirsizliğini korumaktadır. Anayasa Mahkemesi geçici tedbirler alır, ancak yalnızca bir başvuru sahibinin menşe ülkeye (Suriye) sınır dışı edilip edilmemesi konusunda karar verir. Üçüncü bir ülkeye sınır dışı edilmemek için ihtiyati tedbir kararı almaz. Sonuç olarak, Suriyelilerin güvenli üçüncü ülkeye sınır dışı edilmesi gibi uygulamalarda artış olmuştur. Bu nedenle, Anayasa Mahkemesi’nin aldığı geçici tedbir kararları işlevsel değildir.⁷⁴⁸ Bu, kişilerin gönüllü geri dönüş formlarını imzalayarak Suriye’ye dönmeye ve ardından Türkiye’ye tekrar geri gelmelerine neden olmuştur. Döndüklerinde, bu kişiler genellikle İGİM ofislerine başvuramazlar ve yetkililere güvenmedikleri için kayıt dışı şekilde hayatlarını sürdürürler.⁷⁴⁹

Statünün sona ermesi sorunu, Suriye vatandaşlarının AB-Türkiye Bildirisi kapsamında Yunanistan’dan Türkiye’ye geri kabulü bağlamında da kendini göstermiştir. 5 Nisan 2016 tarihinde GKY’de bir değişiklik yapılmış ve bununla; 28 Nisan 2011 tarihinden sonra Suriye’den Türkiye’ye gelmiş ve 20 Mart 2016 tarihinden sonra Türkiye üzerinden düzensiz yollarla Ege adalarına geçmiş olan Suriye vatandaşlarına geçici koruma sağlanabileceğine dair bir düzenleme getirilmiştir.⁷⁵⁰ GİGM istatistiklerine göre 4 Nisan 2016’dan 5 Nisan 2021’e kadar Türkiye tarafından kabul edilen Suriyeli “düzensiz göçmen” sayısı 412’dir – 2020’de 8 kişilik artış yaşanmıştır.⁷⁵¹

⁷⁴³ GİGM Gönüllü Geri Dönüş Nedeniyle Kaydı Sonlandırılan Suriyeliler hk Genelge., 07 Ocak 2019

⁷⁴⁴ Antakya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁷⁴⁵ SGDD-ASAM Antakya tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁷⁴⁶ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁷⁴⁷ Antakya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁷⁴⁸ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁷⁴⁹ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁷⁵⁰ GKY, Geçici Madde 1(6), 5 Nisan 2016 tarihli ve 2016/8722 Karar sayılı Yönetmeliğin 1. Maddesi ile eklenmiştir.

⁷⁵¹ GİGM, Geri Dönüş istatistikleri: <https://bit.ly/3wm3j97>.

3. Geçici korumanın haricinde tutulma ve geçici korumanın iptali

Göstergeler: Geçici korumanın iptali

1. Geçici korumanın iptal edilmesi prosedüründe çoğu durumda faydalanıcı ile bireysel görüşme yapılıyor mu? ☐ Evet ☒ Hayır
2. Kanun, iptal kararına karşı itiraz yolları sağlar mı? ☒ Evet ☐ Hayır
3. Sığınmacılar uygulamada ilk aşamada ücretsiz adli yardıma erişebiliyor mu? ☐ Evet ☒ Zorlukla ☐ Hayır

Aşağıdaki kategorilerden kişiler, Türkiye'deki geçici korumanın haricinde tutulur:⁷⁵²

- a. 1951 Sözleşmesinin 1inci maddesinin (F) fıkrasında belirtilen fiillerden suçlu olduğuna dair ciddi kanaat bulunanlar;
- b. Türkiye'ye gelmeden önce, hangi saikle olursa olsun zalimane eylemler yaptığını düşündürecek nedenleri bulunanlar;
- c. Yukarıda (a) ve (b) bentlerinde belirtilen suç ya da fiillerin işlenmesine iştirak eden/teşvik edenler;
- ç. Menşe ülkesinde silahlı çatışmaya katılmış olduğu halde Türkiye'ye geldikten sonra bu faaliyetlerini kalıcı olarak sonlandırmayanlar;
- d. Terör eylemlerinde bulunduğu veya planladığı ya da bu eylemlere iştirak ettiği tespit edilenler;
- e. Ciddi bir suçtan mahkum olarak topluma karşı tehdit oluşturabileceği değerlendirilenler ile milli güvenlik, kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından tehlike oluşturduğu değerlendirilenler;
- f. Türkiye'de işlenmesi halinde hapis cezası verilmesini gerektiren suç veya suçları daha önce işleyen ve bu suçun cezasını çekmemek adına menşe veya ikamet ülkesini terk edenler;
- g. Uluslararası mahkemelerce hakkında insanlık suçu işlediğine dair karar verilmiş kişiler;
- h. Türk Ceza Kanununun Dördüncü Kısım Yedinci Bölümünde listelenen suçlardan herhangi birini işleyen (Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk) kişiler.

Bu iptal kararı, yabancı terörist savaşçı (YTS) olarak adlandırılan geçici koruma sahipleri için örneğin, cezai işlemlerin mahkumiyete yol açmadığı durumlarda bile pratikte uygulanmaktadır.⁷⁵³ Bazı durumlarda, GİGM ayrıca GKY Madde 8(1)(e) uyarınca iptal emri vermiştir.⁷⁵⁴ Geçici Koruma Kimlik Belgesindeki kişisel bilgiler ile mültecinin pasaportu arasında tutarsızlıklar tespit edildiğinde bu durum GİGM'yi yanıltıcı bilgi sağlanması olarak değerlendirilmiş ve iptal kararı alınmıştır.⁷⁵⁵

GİGM, koruma haricinde tutulma değerlendirmelerini yapmak ve sonuçlandırmak ve bu kararları ilgili kişilere iletmekle yükümlü ve yetkilidir. Mevcut bir faydalanıcının yukarıda belirtilen haricinde tutulma koşullarına girdiği tespit edildiğinde geçici koruma statüsü iptal edilir. 25 Aralık 2019 itibarıyla GİGM bu yetkiyi valiliklere verebilir.⁷⁵⁶

Bununla birlikte, YUKK geri gönderme yasağı şartı koştuğundan, geçici koruma faydalanıcıları statüleri iptal edilmeden sınır dışı prosedürlerine tabi olabilirler. Bu tarz sınır dışı edilme davaları 2018'de sıkça görülmüştür (bkz. [Geri gönderme ilkesi](#)).

⁷⁵² GKY, Madde 8(1).

⁷⁵³ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgi, Mart 2019.

⁷⁵⁴ Bkz., mahkumiyet kararının alınmadığı gerekçesiyle iptal kararını bozan İzmir İdare Mahkemesi, Karar No. 2018/692, 29 Kasım 2018.

⁷⁵⁵ Uluslararası Mülteci Hakları Derneği tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁷⁵⁶ GKY, Madde 12(2).

2020 yılında, geçici koruma faydalanıcıları statülerinin iptal edildiğine dair yetkililer tarafından bilgilendirilmemiştir. Bu tür bir iptalin gerekçesini sunan herhangi bir yazılı belge almamışlar; böylece herhangi bir itiraz yoluna başvurmalarının önüne geçilmiştir. Çoğu kişi, verilerin güncellenmesi veya Genel Sağlık Sigortası'nın (GSS) devre dışı bırakılması gibi başka nedenlerle İGİM'e gittiklerinde geçici korumalarının iptal edildiğini öğrenmiştir.

2020'de **güneydoğu** bölgesinde kişilerin “kamu güvenliğine tehdit” teşkil etmesi, idari para cezasını ödememesi veya verileri güncellememesi nedeniyle geçici korumalarının iptal edilmesi uygulaması yaygın görülmüştür. **Ülke topraklarına giriş ve geri çevrilme** bölümünde açıklanan Edirne/Pazarkule olaylarına karışanlar da geçici korumalarını kaybetmiştir. Suriyelilerin yoğun olduğu **Konya**'da da geçici korumanın iptali uygulaması yaygındır. İptalin nedenleri arasında medeni hal ile ilgili yanlış beyanda bulunulduğuna dair iddialar yer alır ve yine Şubat 2020'de sınırı geçmek için Edirne'ye giden kişileri de etkilemiştir.⁷⁵⁷

C. Geçici koruma ve kayıt süreçlerine erişim

1. Ülke topraklarına giriş

Göstergeler: Ülke Topraklarına Giriş

1. Sınır bölgelerinde uluslararası koruma ihtiyaçları incelenmeden sınırdan geri çevrilen kişiler hakkında herhangi bir bilgi (rapor, haber, vs.) mevcut mu? ☒ Evet ☐ Hayır

GKY Madde 6, Yönetmelik kapsamındaki tüm kişilerin *geri göndermeme ilkesi* ile korunmasını sağlarken GKY tarafından ortaya konan genel çerçeve, potansiyel faydalanıcılar için Türkiye topraklarına erişim hakkını açıkça garanti altına alamaz. Geçerli bir seyahat belgesi olmadan Türkiye'nin sınırlarına gelen kişiler, il Valiliğinin takdirine bağlı olarak bölgeye kabul edilebilir.⁷⁵⁸

Ayrıca, Cumhurbaşkanlığı, “milli güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği ve halk sağlığını tehdit eden durumlar durumunda” mevcut geçici koruma önlemlerinin “sınırlandırılması” veya “askıya alınması” kararını verme ve “hem Türkiye'nin sınır çizgisi boyunca hem de Türkiye'nin sınırlarının ötesindeki kitlesel hareketler ile ilgili ek önlemler” alma takdirine sahiptir.⁷⁵⁹ Bu formülasyon, Türkiye hükümetinin, milli güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği ve halk sağlığını korumak adına Türkiye'de geçici koruma isteyen kişilere sınırlarını belirli bir süre ya da süresiz olarak kapatabileceğini göstermektedir.

Türkiye-Suriye kara sınırından erişim farklı kısıtlamalar ile sınırlandırılmıştır. Türkiye, Haziran 2018'de Suriye sınırındaki 764 kmlik beton duvarın yapımını tamamlamış ve bazı bölümlerine kamera ve aydınlatma sistemleri yerleştirmiştir.⁷⁶⁰ Duvar **Gaziantep, Kilis, Hatay, Mardin ve Şırnak** gibi sınır iller boyunca uzanmaktadır. İnsan Hakları İzleme Örgütü-HRW şu anda Türkiye-Suriye sınırının “yeni sığınmacılara etkin bir şekilde kapalı” olduğunu ifade etmiştir.⁷⁶¹ Ancak, Mart 2019'da, Türkiye, Afrin bölgesinde “Zeytin Dalı” adında bir sınır geçiş bölgesi açıldığını duyurmuştur.⁷⁶² Sınır geçiş noktalarını

⁷⁵⁷ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁷⁵⁸ GKY, Madde 17(2).

⁷⁵⁹ GKY, Madde 15.

⁷⁶⁰ Daily Sabah, ‘Turkey finishes construction of 764-km security wall on Syria border’, 9 Haziran 2018: <https://bit.ly/2I2bOD0>; Hürriyet, ‘Turkey improves border security with smart system’, 6 Ocak 2019: <https://bit.ly/2EqALRx>.

⁷⁶¹ Human Rights Watch, *World Report 2019: Turkey*: <https://bit.ly/2W2P1bl>.

⁷⁶² Middle East Monitor, ‘Turkey to open border gate with Syria’s Afrin next week – minister’, 5 Mart 2019: <https://bit.ly/2ukw1s9>.

yeni teknolojilerle güçlendirme planları mevcuttur.⁷⁶³ Örneğin, Temmuz 2020’de Türkiye, sekiz kilometrekarelik bir alanı tarayabilen gözetleme balonları kullanarak sınırda devriye faaliyetine başlamıştır.⁷⁶⁴ Türkiye-Suriye sınırını geçme konusunda zorluklar yaşamasına rağmen, duvar bu gelişleri tamamen durdurmamıştır. Mültecilerin sınır duvarına tırmanarak⁷⁶⁵ ya da sınır muhafızlarına Türkiye’ye girmek için rüşvet vererek ülkeye girdikleri bildirilmiştir.⁷⁶⁷ Mevcut istatistiklere göre, Silahlı Kuvvetler, yalnızca 2018’de Suriye sınırını düzensiz yollarla geçmeye çalışan en az 224.358 kişiyi yakalamıştır.⁷⁶⁸

GİGM istatistiklerine göre 2020’de, toplam 122.302 kişi idari gözetim altına alınmıştır, bunların yalnızca 17.562’si Suriye uyrukludur. 50.161 ile en yüksek oran Afganlardır.⁷⁶⁹ Bu da, 55.236’sı Suriyeli ve 201.437’si Afgan olmak üzere toplam 454.662 kişinin idari gözetim altına alındığı 2019 yılına kıyasla önemli düzeyde bir düşüşe işaret eder.

Türkiye-Suriye sınırında yaşanan geri itme ve şiddet iddiaları sürmektedir. 2018 tarihli bir raporda İnsan Hakları İzleme Örgütü, Aralık 2017 ile Mart 2018 arasında sınırı geçtikten sonra 137 Suriyelinin yakalanması olayına değinmiştir.⁷⁷⁰ Türkiye’de askerlerin, kişilerin ülkeye girmesini engellemek için zaman zaman silah kullanımına başvurduğuna dair haberler mevcuttur.⁷⁷¹ Sınır bölgelerde uluslararası koruma başvuruları kabul edilmemektedir.⁷⁷²

Ekim 2019’da Türkiye, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Kürt liderliğindeki güçleri sınır bölgesinden çıkarmayı ve milyonlarca Suriyeli mültecinin geri gönderilebileceği bir “güvenli bölge” oluşturulmasının amaçladığını söylediği kuzeydoğu Suriye’de bir askeri hareket başlatmıştır. Türkiye, IŞİD militanlarının bölgeye geri gönderilmesinden söz etmiş ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Antonio Guterres’e kontrolü altındaki bölgelere iki milyona kadar Suriyeli mültecinin yeniden yerleştirilmesi için bir plan sunmuştur.⁷⁷³ Şubat 2020’de 50’den fazla Türkiyeli askerin ölümüne neden olan İdlib’e yönelik saldırılar bölgede gerilimi tırmandırmış ve Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Türkiye ile AB arasındaki “kapıları açmasına” yol açmıştır ve diğerlerinin yanı sıra Türkiye’nin Suriye’den gelecek yeni bir kitlesel mülteci akınıyla baş edemeyeceğini söylemiştir. Bu, Yunanistan’ın sınırını kapatmasına, hem Avrupa’nın hem de Türkiye’nin durumu ele alış biçimine yönelik eleştirilere ve tüm bunların merkezinde de göçmen ve mültecilerin insan haklarına yönelik kaygılara yol açmıştır.⁷⁷⁴

Bu olaylar, [Ülke topraklarına giriş ve geri çevrilme](#) bölümünde daha ayrıntılı olarak açıklanmıştır. 2020’de Kadın Dayanışma Vakfı, Türkiye askerleri ve güvenlik görevlilerince Türkiye sınırını geçen Suriyeli kadınlara yönelik cinsel şiddet ve taciz iddiaları olduğunu ifade etmiştir.⁷⁷⁵

⁷⁶³ CNN Turk, ‘Suriye sınırına akıllı güvenlik’, 13 Ocak 2020: <https://bit.ly/2UNgY73>.

⁷⁶⁴ Hürriyet, ‘Turkish surveillance balloon patrolling Syria border’, 21 Temmuz 2020: <https://bit.ly/3hivXD4>.

⁷⁶⁵ Hürriyet, ‘Footage shows Syrians scaling Turkish border wall with ladders’, 7 Eylül 2018: <https://bit.ly/2EEp0bl>.

⁷⁶⁶ International Crisis Group, *Mitigating Risks for Syrian Refugee Youth in Turkey’s Şanlıurfa*, Şubat 2019: <https://bit.ly/2tSkVdX>, s. 5-6.

⁷⁶⁷ Ankara ve Urfa’dan paydaşlar tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

⁷⁶⁸ International Crisis Group, *Mitigating Risks for Syrian Refugee Youth in Turkey’s Şanlıurfa*, Şubat 2019: <https://bit.ly/2tSkVdX>, s.21.

⁷⁶⁹ GİGM, *Düzensiz göç istatistikleri*: <https://bit.ly/3ng8bjb>.

⁷⁷⁰ İçişleri bakanlığı, Reply to Human Rights Watch, 21 Mart 2018: <https://bit.ly/2unxG2Y>.

⁷⁷¹ Örneğin, Human Rights Watch, ‘Turkey/Syria: Border Guards Shoot, Block Fleeing Syrians’, 3 Şubat 2018: <https://bit.ly/2KhddSH>.

⁷⁷² Gaziantep’ten paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁷⁷³ Bkz. Al Jazeera timeline of events on the Turkey-Syria border: <https://bit.ly/2QSaLFS>. ECRE, *Statement on the situation on the Greek Turkish border*, 3 Mart 2020: <https://bit.ly/2QVyzJ2>.

⁷⁷⁴ Kadın dayanışma Vakfı, *Gender Based Violence and Discrimination: Syrian Women Living In Ankara*, 2020: <https://bit.ly/3dPB4r2> s. 26.

2. Geçici koruma altında kayıt süreci

İGİM, geçici koruma faylanıcılarını kayıt altına almaktan resmi olarak sorumlu olan kurumdur.

Suriyelilerin kayıt süreci 2019 yılında sorunsuz ilerlememiştir. Kayıt işlemlerinde hassas gruplara öncelik verilmiş ancak kimlik belgesi almayan Suriyelilerin sayısı artmıştır. Asıl sorun, mülteci alımına “kapalı şehirlerin” sayısındaki artış olması ve İGİM’lerden seyahat izinlerinin alınmasında yaşanan sorunlardır. Geçerli seyahat izinleri olmayan Suriyeli mülteciler sınır dışı edilme veya idari gözetim riski ile karşı karşıyadır.⁷⁷⁶

İstanbul’daki Temmuz 2019 operasyonunun ardından, Antakya’da kayıtlı tüm Suriyeliler, Antakya’ya geri gönderilmiş ve bunun yansımaları şu şekilde olmuştur: Antakya, çok sayıda Suriyeli mülteci nedeniyle hassas gruplar dışında yeni kayıtlara kapatılmıştır. Bu gruplarda bile kayıt işlemi uzun sürmektedir. Veri doğrulama işlemi sırasında, ilk kayıt sürecinde kişinin yalan söylediği tespit edilirse, Türk Ceza Kanunu’nun 206. Maddesine “resmi belgeyi düzenlemek konusunda yalan beyanda bulunmak” suçu nedeniyle bu kişi derhal sınır dışı edilir. Kişiye ayrıca Türkiye’ye giriş yasağı getirilir ve V-87 tahdit kodu uygulanır.⁷⁷⁷

Bir avukat 2019 yılında geçici ve uluslararası koruma başvurularına açık ve kapalı şehirlerin bir listesini sunmuştur (bkz “Uydu kent” sistemi).

Başka bir paydaşa göre, aşağıdaki şehirler 2020’nin başlarında tüm Suriyeli olmayanlara ve Suriyelilere (hassas gruplar hariç) kapatılmıştır: **İstanbul, Edirne, Tekirdağ, Kırklareli, Kocaeli, Çanakkale, Bursa, Balıkesir, İzmir, Aydın, Muğla, Antalya, Hatay ve Yalova**. Ancak liste kapasiteye göre değişmekte ve sağlık veya eğitim alanında aciliyet olması durumunda her iki koruma grubu da başka illere yönlendirilebilmektedir. İstanbul’un eğitim, sağlık veya istihdam gibi haklı sebepler dışında hem Suriyeli olmayanların hem de Suriyelilerin kaydına kapalı olduğu bildirilmiştir. Ancak, İstanbul İl Göç İdaresi’nin eğitim ihtiyaçları nedeniyle kayıt kabul etmediği, bunun tüm aileyi kayıt altına almak anlamına geleceği ve bunun da sayıların artmasına neden olacağı bildirilmiştir.⁷⁷⁸

İltica başvurusunun kayıt altına alınması bölümünde açıklandığı gibi, İl Göç İdaresi, COVID-19 nedeniyle 2020’de Mart-Haziran ayları arasında faaliyetlerini askıya almış ve ofislerine erişimi kısıtlamıştır. Bu, Geçici Koruma prosedürüne erişimi engellemiş ve ek gecikmelere yol açmıştır. **İç Anadolu bölgesinde**, 2020 yılında geçici koruma başvuru sahiplerine kayıt randevusu için aşağıdaki süreler bildirilmiştir.

Geçici Koruma Başvuru Sahiplerinin Kayıt Altına Alınması	
Aynı gün	Adana, Kırşehir ve Samsun
Bir hafta içinde	Erzurum, Malatya ve Sivas
1 ay	Ankara, Balıkesir, Isparta, Konya, Manisave Osmaniye
2-6 ay arası	Denizli, Kayseri, Mardin, Mersin, Nevşehir, Niğde ve Şanlıurfa
6 aydan fazla	Gaziantep
Net değil	Çorum ve Kahramanmaraş

⁷⁷⁶ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁷⁷⁷ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020

⁷⁷⁸ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

Kaynak: Mart 2021'deki saha araştırması sonrasında bir paydaştan alınan bilgiler.

YUKK'a Aralık 2019'da getirilen değişikliklerden sonra, kanun artık kayıt dışı yabancılara bilmeden de olsa barınma imkanı sağlayanlara idari para cezası öngörmektedir. Birçok ilde Geçici Koruma ve Uluslararası Koruma kaydı yapılmamakta, yabancı uyruklu vatandaşlar isteseler de kayıt yaptıramamaktadır. Bu da, evsiz kalanların artmasına neden olabilir.⁷⁷⁹

GİGM, kayıt sırasında parmak izleri dahil olmak üzere biyometrik verileri toplar ve kurumun "Göç-Net" adlı elektronik dosya yönetim sisteminde her faydalanıcı için ayrı olarak elektronik dosyalar muhafaza eder. Göç-Net veri tabanı, sadece kayıt işlemlerini kolaylaştırmak için öngörülen GİGM personelinin kullanabileceği bir iç portaldır.⁷⁸⁰

2.1. Güvenlik kontrolleri ve ön kayıt

Uygunluk kriterleri bölümünde ifade edildiği gibi, GKY Madde 8, kişilerin geçici korumasının iptal edilmesinin değerlendirmesi için bir prosedür belirtmeksizin geçici korumadan hariç tutulmalarına ilişkin hükümler koyar. Bununla birlikte, GKY Madde 22'nin hariç tutulma kapsamına girdiğine kanaat verilen kişilere Geçici Koruma Kimlik Belgesi verilmemesi talimatını vermesi nedeniyle, kayıt görüşmelerinin başvuranların hariç tutulmalarına ilişkin değerlendirmeleri de içermesi gerektiği anlamına gelir.

Bu durum, uygulamada Mart 2016'da tanıtılan geçici koruma kayıt süreci öncesi yapılan ön kayıt sürecinde netliğe kavuşmuştur. Yayınlanmamış bir genelgeyle belirlendiği şekilde, 30 günlük bir süre içerisinde, güvenlik kontrollerinin yapılması amacıyla ön kayıt yapılır. Yunanistan'dan Türkiye'ye AB- Türkiye Bildirisi kapsamında kabul edilen Suriyeliler de ön kayıt sisteminde değerlendirilir.⁷⁸¹

Türkiye genelinde pek çok yerde, yüksek sayıda başvuru, tercüman eksikliği ve güvenlik kontrollerinin yapılması nedeniyle başvuru sahiplerine ön kayıt randevusu verilmektedir ve bu kişiler kayıt yaptırmadan önce birkaç ay süreyle ve bir ilden diğerine değişiklik gösterebilecek önemli gecikmelerle karşılaşmaktadır.⁷⁸² Başvuranlar ayrıca, GİGM yetkililerinin yaptığı hatalarla da karşılaşmaktadır ve ancak uzunca zaman alan yasal müdahaleleri takiben düzeltilebilecek olan bu hatalar, kayıt sürecinde yaşanan diğer engellerdir.⁷⁸³

Kayıt sürecindeki gecikme, Geçici Koruma Kimlik Belgesi ve belgede tanımlanan Yabancı Kimlik Numarası (YKN) edinilmesini de geciktirdiğinden, sağlık hizmetlerine ve diğer hizmetlere erişimde sorunlara yol açmaktadır.⁷⁸⁴

Bununla birlikte, bazı hassas gruplardan kişilere 30 günlük ön kayıt süresini beklemeden Geçici Koruma Kimlik Belgesi verilebildiği dikkate alınmalıdır. Bu kategoriler: (a) 0-12 yaş arası çocuklar; acil tedaviye

⁷⁷⁹ Mülteci-Der, Joint Assessment: Proposed Amendments in the Law on Foreigners and International Protection of Turkey, 4 Aralık 2019: <http://bit.ly/2IRYoVQ>.

⁷⁸⁰ İzmir İGİM tarafından sağlanan bilgiler, Aralık 2017.

⁷⁸¹ UNHCR Greece, 'Response to query related to UNHCR's observations on Syrians readmitted to Turkey', 23 Aralık 2016: <http://bit.ly/2B5lykY>. Ayrıca bkz. Euractiv, 'Turkey blocks UNHCR access to Syrian refugees', 19 Ocak 2017: <http://bit.ly/2BFsuYp>.

⁷⁸² Konya'da, örneğin, kayıt sürecinin 2 ay sürdüğü bildirilmiştir: Bir STK tarafından yapılan ziyaretin ardından sağlanan bilgi, Şubat 2019.

⁷⁸³ Adana Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018.

⁷⁸⁴ Bazı durumlarda, mahkemeler hassas gruplardan kişilerin sağlık hizmetlerine erişmesine izin verilmesine hükmetmiştir. Bkz. 2^{nci} Gaziantep Çocuk Mahkemesi, 18 Temmuz 2016 tarihli Karar.

ihtiyacı olan kişiler; hamile kadınlar; yaşlılar; ve refakatsiz çocuklardır.⁷⁸⁵ Uygulamada, sağlık sorunu olan kişiler veya gebeliğinin ileri dönemlerindeki kadınlar gibi özel ihtiyaçları olan kişiler kayıt prosedüründe önceliklendirmeden yararlanmaktadır.

2.2. İGİM'de kayıt sürecinin tamamlanması

Ön kayıt aşamasının tamamlanmasından sonra, başvuru sahibinin Geçici Koruma Kimlik Belgesini alabilmesi için 30 gün içinde İGİM'e başvurması gerekmektedir. Geçerli bir neden olmadan bu 30 günlük sürenin bitiminden 15 gün sonra İGİM'e hala başvurmamış olmak, "V71" kodunun (Semt-i meçhul) etkinleştirilmesine neden olur. "V71" kodu kayıt prosedürünü askıya alır ve yalnızca İGİM tarafından prosedürün devam ettiği onaylandıktan sonra veya arama ve yakalama kayıtlarının veri tabanına kaydedilmesinden sonra kaldırılabilir.⁷⁸⁶

3. İtiraz/Temyiz Başvurusu

GKY'nin kendisinde, olumsuz kararlara karşı ilgililer için özel çareler sunan bir hüküm bulunmadığından, GKY kapsamındaki yetkili makamların tüm işlem ve eylemleri, YUKK tarafından şart koşulan özel hususlar olmadıkça Türkiye idare hukukuna dayanan genel kurallara tabidir.

Uluslararası Koruma: Sınır Dışı Etme ve Geri gönderme bölümünde değinildiği üzere, YUKK sınır dışı etme kararlarına karşı özel bir çözüm yolu sağlar. YUKK Madde 53 gereğince, sınır dışı etme kararına karşı 7 gün içinde idare mahkemesine başvurulabilir. Sınır dışı etme kararlarına karşı yapılan itirazlar, otomatik olarak askıya alma ve durdurma etkisine sahiptir. Yetkili İdare Mahkemesinin itirazı 15 gün içinde sonuçlandırması zorunludur. İdarenin temyiz başvurusuyla ilgili kararları kesindir, daha yüksek bir mahkemede temyiz edilemez.

Olası olumsuz karar ve uygulamalara dair diğer tüm senaryolar, Türk idare hukukuna dayanan genel hesap verebilirlik kurallarına tabidir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 125. maddesi uyarınca, idarenin tüm işlem ve eylemleri adli incelemeye tabidir. İdare Yargılama Usulü Kanunu'nun 7. Maddesine göre, idarenin eylem ve işlemlerine karşı yetkili idare mahkemelerine 60 gün içerisinde itiraz edilmelidir. İdare Mahkemesine yapılan başvurular genellikle otomatik olarak askıya alma etkisi taşımamaktadır, ancak başvuru sahipleri, ilişkili olarak infazın durdurulması talebinde bulunabilirler. İdare mahkemelerinde temyiz kararının kesinleşmesi için genel bir süre sınırı yoktur. İdare mahkemelerinin olumsuz kararlarına yüksek idare mahkemesinde itiraz edilebilir.

4. Adli yardım

GKY Madde 53 kapsamında, kişiler, yetkili makamlara karşı usulle ilgili olarak başlatılacak idari işlemler sırasında avukat tarafından temsil edilebilir. Ayrıca devlet tarafından finanse edilen yardım programı (Adli Yardım) hükümlerine atıfta bulunarak avukat ücretini ödeyemeyecek durumda olan kişilere devlet tarafından adli yardım sağlanması Avukatlar Kanununda da belirtilmiştir.

Türkiye'de devlet tarafından finanse edilen adli yardım, "hak ediş" ve "liyakat" hususlarına tabi olarak barolar tarafından verilmektedir. BMMYK ve Türkiye Barolar Birliği tarafından 18 ilde uygulanan bir proje, özellikle uluslararası ve geçici koruma davaları için barolara fon sağlar. (bkz.

Uluslararası Koruma: Olağan Prosedür: Adli Yardım).

⁷⁸⁵ İGİM, Geçici koruma altındaki Suriyelilerin iş ve işlemlerine ilişkin 29 Kasım 2017 tarih ve 2017/10 Sayılı Genelge.

⁷⁸⁶ A.y.

Karşılaşılan başka bir engel de noter tasdikli vekaletname şartı ile ilgilidir

(bkz. [Uluslararası Koruma: Olağan Prosedür: Adli Yardım](#)). 2016/3 Noterler Birliği Genelgesi uyarınca, Geçici Koruma Kimlik Belgesi, noterler tarafından kabul edilen belgeler listesine dahil edilmiştir. Ancak, bazı noterler bu tür belgeler temelinde vekaletname vermekte isteksiz davranmaktadır.

GKY Madde 51'e göre, "milli güvenlik, kamu düzeni ve kamu güvenliğinin korunması ile suç işlenmesinin önlenmesine ve istihbari bilgilere ilişkin belgeler" dışındaki belgeler, kişilerin kendisi ya da hukuki temsilcisi veya avukatı tarafından incelenebilir. Bu geniş bırakılmış istisna alanı, bazı durumlarda, uygulanan prosedüre itiraz eden kişileri temsil eden avukatların ilgili tüm bilgilere erişebilmelerinin engellenmesi riskini doğurmaktadır. Mevcut bölgesel bağlam ve güvenlik ortamında, terörist gruplarla bağlantısı olduğu iddia edilen kişilerin tanımlanması ve önlenmesine büyük önem verilerek, GKY Madde 51 kapsamında avukatların ilgili dosyaya erişimine getirilen kısıtlamalar söz konusudur.

GKY Madde 51 ayrıca kişisel bilgi ve belgelerin gizliliğini garanti altına alır.

D. Geçici koruma çerçevesinde idari gözetim

Kural olarak, geçici koruma faydalanıcıları alıkonulmamalıdır. GKY, geçici koruma kapsamında kişilerin idari gözetim altına alınmalarını ve uygulanan prosedürleri içeren hiçbir özel hüküm içermemektedir. Bununla birlikte, GKY Madde 35 uyarınca; yükümlülüklerine uymayan geçici barınma merkezi dışında bulunan kişilerin, geçici barınma merkezi dışında kalmaları süreli veya süresiz olarak sınırlandırılabilir. Bu hükmün uygulanması durumunda, faydalanıcıların kamptan çıkmaları yasaktır, dolayısıyla *fiilen* idari gözetim altındadırlar.

Ek olarak, bu konudaki uygulama tekipleşmiş olmamasına rağmen, bazı durumlarda yönlendirildikleri uydu kentlerinde ikamet etme zorunluluğunu ihlal eden geçici koruma faydalanıcılarına karşı bir yaptırım olarak gözaltılar - keyfi olarak - uygulanmıştır. Örneğin, deniz yoluyla usule aykırı surette ülkeden çıkış yaparken yakalanan geçici koruma faydalanıcıları Geri Gönderme Merkezlerine nakledilir ve kamu düzeni ve güvenliği için bir tehdit oluşturmadıkları sürece, ön kayıt işlemi sonlanana kadar orada tutulur.⁷⁸⁷

Geçici koruma faydalanıcıları, sınır dışı edilmek amacıyla;

(bkz. [Uluslararası Koruma: İdari gözetimin hukuki çerçevesi](#)) statüleri iptal edilerek veya geri gönderme yasağına istisnai durumlara girmedikleri müddetçe (bkz. [Geri gönderme ilkesi](#)) idari gözetim altına alınabilir.

⁷⁸⁷ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018.

Geçici Korumanın İçeriği

GKY tarafından ortaya konan geçici korumanın çerçevesi, faydalanıcılarına Türkiye'de yasal olarak kalmalarını sağlayan bir yasal statüye ek olarak;⁷⁸⁸ yasadışı olarak ülkeye giriş yapmak veya ülkede bulunmak nedeniyle cezaya tabi tutulmama⁷⁸⁹ ve geri göndermeme ilkesinin uygulanması gibi olanaklar sağlar.⁷⁹⁰

Suriyeli mülteciler için söylem ve bütünleştirme politikasının gelişimi 2018 için şöyle özetlenebilir:

“İlk 4 yıl hem yetkililerin hem de Suriyelilerin krizi oldukça kısa vadeli bir sorun olarak gördükleri, kişilere yeni yaşam sağlamak yerine barınma, beslenme ve sağlık hizmeti gibi ihtiyaçların geçici olarak karşılanması gibi adımların atıldığı ilk dönem olarak adlandırılabilir.

İkinci dönem, 5,6,7 ve 8. yıllar ile yakın dönemi içerir. Bu dönemde krizin kısa sürede çözülmeyeceği beklentisiyle, Suriyeliler konusunda Türkiye'de bir hareketlilik yaşanmıştır. Sınır kasabalarında ve Güney Doğu Anadolu'da yaşayan Suriyeli nüfus, işgücü piyasasının daha aktif olduğu sanayileşmiş şehirlere göç etmiş ve bugün yalnızca İstanbul'da yaklaşık 600 bin Suriyeli bulunmaktadır. Bu ikinci dönemin odak noktaları eğitim fırsatlarına katılım, kadın ve çocukların özel ihtiyaçları, erken ve zorla evlilikler, çocuk işçiliği, sağlık sorunu olan kişiler, engelliler, yaşlılar vb. durumlara yöneliktir. Bu dönemde, koruma ön plana çıkmıştır ve ilgili aktörler yukarıda belirtilen konulara daha fazla odaklanmıştır. Ayrıca geçim olanaklarına ve iş gücü piyasasına erişim daha önemli hale gelmiştir. Türkiye'deki hareketliliğin ve bu dönemde işgücü piyasasına katılımın artmasının bir sonucu olarak, Suriyeliler Türkiye'de daha görünür hale gelmiştir.”⁷⁹¹

2019, potansiyel olarak üçüncü bir dönemin başlangıcı olarak tanımlanabilir: bu da sosyal uyum ve geri dönüş dönemidir. Daha önce de belirtildiği gibi, GİGM bir strateji olarak Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı yayımlamıştır.⁷⁹² Bu stratejiye göre, GİGM tarafından altı tematik alan ele alınacaktır: sosyal uyum, bilgi, eğitim, sağlık, işgücü piyasası ve sosyal destek (sosyal hizmetler ve yardımlar). Bununla birlikte, 2019 yazında İstanbul'da yaşanan olaylar, çeşitli şehirlerdeki idari gözetim tesislerine gönderilen düzensiz göçmenlerin ve geçici barınma merkezlerine gönderilen kayıt dışı Suriyelilerin sayısında da artışa neden olmuştur.⁷⁹³ Uluslararası Af Örgütü, 20 zorunlu geri gönderme vakası da dahil olmak üzere, İstanbul'dan sınır dışı edilen Suriyelilere ilişkin vakaları belgelemiştir⁷⁹⁴ ve diğer paydaşlar, özellikle idari gözetim altındayken geri dönüş formlarını imzalayanların geri dönüşlerinin gerçekten gönüllü olup olmadığına dair kaygılarını dile getirmiştir. 2019'da Türkiye'ye yaptığı bir saha ziyaretinin ardından Hollanda'dan bir STK, idari gözetim tesislerindeki Suriyeli mültecilerin “gönüllü” geri dönüş belgesi imzalamaya zorlandıklarını bildirmiştir. Bu mültecilerin birçoğu da Türkiye'nin güvenlik güçleri tarafından kötü muameleye maruz kalmış veya tıbbi bakıma erişimleri engellenmiştir.⁷⁹⁵ Bu tarz uygulamaların 2020 yılında da raporlanmasına devam edilmiştir.

⁷⁸⁸ GKY, Madde 25.

⁷⁸⁹ GKY, Madde 5.

⁷⁹⁰ GKY, Madde 6.

⁷⁹¹ SGDD-ASAM and UN Women, *Needs assessment of Syrian women and girls under temporary protection status in Turkey*, Haziran 2018: <https://bit.ly/2z8zb5k>, s.65.

⁷⁹² GİGM, *Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı 2018-2023*: <https://bit.ly/2VlssZY>.

⁷⁹³ İstanbul Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁷⁹⁴ Amnesty International, *Sent to a War Zone: Turkey's Illegal Deportations of Syrian Refugees*, 25 Ekim 2019: <https://bit.ly/2WYNEOf>.

⁷⁹⁵ Bkz. 11th Report, 'Durable solutions for the Syrian Refugees in Turkey', Aralık 2019: <https://bit.ly/33asT3C>.

Türk Kızılayı, ülkenin farklı yerlerinde göçmenler için 16 toplum merkezi işletmektedir. Belediyelerin ayrıca hizmet sunumu ve projeler yoluyla bütünleşme desteği konusunda merkezi bir rolü vardır. Geçmişte, bir ulusal entegrasyon planının olmaması, entegrasyon alanında ayrılmaya ve koordinasyon eksikliğine yol açmıştır. Uyum Strateji Belgesi ve Eylem Planının (2018-2023) bu sorunlardan bazılarını çözmesi umulmuştur, ancak COVID-19 krizi nedeniyle 2020'de büyük ölçüde uygulanamamıştır.

Uluslararası STK'lar, Suriye krizinin başlamasından bu yana sınır illerde de faaliyet göstermektedir. Örneğin, 2015'te uluslararası STK'lar da dahil olmak üzere Gaziantep'te yaklaşık 150 STK bulunmaktaydı. Ancak şu anda, yabancı STK'ların Türkiye'de faaliyet göstermek için izin almaları ve bu izni sürekli yenilemeleri gerektiğinden, faaliyetlerinin kapsamı sınırlı olup bu faaliyetler yetkili İGİM tarafından yakından izlenmektedir.⁷⁹⁶

A. Geçici Koruma statüsü ve ikamet

1. Geri göndermeme ilkesi

GKY Madde 6, geçici koruma verilen kişiler için geri gönderme yasağı getirir. Ancak, 2016 yılı Ekim ayında çıkarılan KHK ile, bu kurala istisnalar getirilmiş ve (i) terör örgütü yöneticisi, üyesi, destekleyicisi veya çıkar amaçlı suç örgütü yöneticisi, üyesi veya destekleyicisi olanlar; (ii) kamu düzeni ya da kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar; veya (iii) uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından tanımlanan terör örgütleriyle ilişkili olduğu değerlendirilenler hakkında sınır dışı etme kararının alınabileceği yönünde düzenlemeye gidilmiştir.⁷⁹⁷ Bu düzenleme 1 Şubat 2018 tarihli 7070 sayılı Kanun ile pekiştirilmiştir.

İdari gözetim kararları, Türkiye'de uluslararası koruma başvurusunda olan kişilerle benzer olarak yukarıda belirtilen hükümler temelinde Suriyeliler hakkında da verilmiş olup bu durum 2018'de giderek daha da artış göstermiştir.

Bir davada, İzmir İdare Mahkemesi, terörist faaliyetlere dair hiçbir kanıt bulunmadığı ve cezai soruşturma dosyasının hâlen beklemede olmasından dolayı, Suriye vatandaşına yönelik YTS gerekçesiyle sınır dışı etme kararını bozmuştur.⁷⁹⁸ Ancak, cezai soruşturması sürerken kamu güvenliği gerekçesiyle idari gözetim altına alınan başka bir Suriyeliyle ilgili farklı bir davada, Hatay Sulh Ceza Mahkemesi firar etme riski bulunduğu dayanarak kişinin serbest bırakılması emrini vermeyi reddetmiştir.⁷⁹⁹ Bir başka davada,⁸⁰⁰ Anayasa Mahkemesinden geçici tedbir alınmasına rağmen, mahkeme gözetim kararının bozulma talebini reddetmiştir.⁸⁰¹

Aralık 2019'da YUKK'a getirilen değişikliklere göre artık ülkede bulunanlara giriş yasakları uygulanabilecektir.⁸⁰²

⁷⁹⁶ Aktif organizasyonlar için, İçişleri Bakanlığı- Türkiye'de faaliyette olan yabancı STK'lar listesi: <https://bit.ly/2TZyYgU>.

⁷⁹⁷ YUKK Madde 54(2), 29 Ekim 2016 tarihli ve 676 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, Madde 36 ile değiştirilmiştir. Bu hüküm, YUKK 54(1)(b), (d) ile 676 sayılı KHK ile eklenmiş olan (k) bendine atıfta bulunur.

⁷⁹⁸ 1^{inci} İzmir İdare Mahkemesi, Karar No. 2017/1608, 28 Şubat 2018.

⁷⁹⁹ 2^{nci} Hatay Sulh Ceza Mahkemesi, Karar No. 2019/476, 31 Ocak 2019. Ayrıca bkz. 1^{inci} Hatay İdare Mahkemesi, Karar No. 2018/887, 18 Ocak 2019.

⁸⁰⁰ 2^{nci} Hatay Sulh Ceza Mahkemesi, Karar No. 2018/4287, 27 Kasım 2018.

⁸⁰¹ Anayasa Mahkemesi 16 Kasım 2018 tarihinde geçici tedbirler almış ve yine geçici tedbirlere dair karara hükmetmiştir: Anayasa Mahkemesi, Karar No. 2018/33177, 21 Aralık 2018.

⁸⁰² Mülteci-Der, Joint Assessment: Proposed Amendments in the Law on Foreigners and International Protection of Turkey, 4 Aralık 2019: <http://bit.ly/2IRYovQ>.

Geçici Koruma Yönetmeliği de Aralık 2019'da değiştirilmiştir. Bu değişikliklere göre, geçici koruma altındaki Suriyeliler, üst üste üç kez bildirim yükümlülüğünü yerine getirmedikleri takdirde sınır dışı edilecektir.⁸⁰³

2020'nin başlarında **Antakya**'da gerçekleştirilen sınır dışı işlemlerinin sayısı oldukça düşüktür. Bunun yerine, Suriyeli mülteciler gönüllü geri dönüş formu imzalamaya zorlanmıştır. Sınır dışı kararı durumunda, kişiler ya üçüncü bir güvenli ülkeye (Suriyeliler için geçerli değildir) gönderilir ya da bir geri gönderme merkezinde tutulur. Geri gönderme merkezinde, kişiler, altı ay ve devamında bir altı ay daha orada tutulacakları tehdidi ile gönüllü geri dönüş formunu imzalamaya zorlanmaktadır. Kişilere, her an yasadışı yollardan yeniden Türkiye'ye geri dönebilecekleri söylenmektedir. Kişiler formu imzalayıp Türkiye'yi terk ederek yasadışı yollardan Türkiye'ye yeniden girmekte, ancak geri döndüklerinde yakalandıklarında herhangi bir mahkeme süreci veya kararı olmaksızın doğrudan Suriye'ye sınır dışı edilmektedir çünkü haklarında V-87 tahdit kodunun (giriş yasağı) çıkarıldığını bilmemektedirler. Sınırdaki yakalananlar da kayıt altına alınır, parmak izleri alınır ve yasal olarak Türkiye'ye girişlerini engellemek için gönüllü geri dönüş formu imzalamaya zorlanırlar. Antakya'da kalan kayıt dışı mülteciler sınır dışı edilme korkusuyla evlerinden ayrılmamaktadır.⁸⁰⁴ 2020 sonu itibarı ile herhangi bir güncelleme yapılmamıştır.

Gaziantep'te de gönüllü geri dönüş formları zorla imzalatılmakta ve hassas gruplar dışında Türkiye'ye tekrar gelenlerin geçici koruma statüsü yeniden etkinleştirilmemektedir. Bu, bölgede uygulanan genel bir uygulamadır ve İGİM'ler bunun Valiliklerin kararı olduğunu söylerler. İGİM'nin Ocak 2019 tarihli Gönüllü Geri Dönüş Nedeniyle Kaydı Sonlandırılan Suriyeliler Hakkında Genelgesini uygulamazlar. Kişiler de sınır dışı edilme korkusuyla evlerinden ayrılmaya korkarlar.

2019 yılında bazı vakalarda Suriyeli mülteciler Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyinde oluşturduğu "güvenli bölgeye" sınır dışı edilmiş⁸⁰⁵ ve mahkemeler bu uygulamayı hukuka uygun bulmuştur. Paydaşlar, BMMYK'nın yalnızca Öncüpınar sınırında gerçekleşen sınırlı sayıda ("gerçek" anlamıyla) gönüllü geri dönüş sürecini gözlemesinden, ancak geri gönderme merkezlerinden gönüllü geri dönüşleri gözlememesinden kaygı duyduklarını dile getirmişlerdir.⁸⁰⁶

İdare mahkemelerinin ve Anayasa Mahkemesinin geri göndermeme ilkesine ilişkin içtihat hukuku hakkında bir tartışma için, bkz. [Uluslararası Koruma: Sınır dışı etme ve geri gönderme](#). 2020'de Suriyeliler için güvenli üçüncü ülke uygulaması hakkında daha fazla bilgi için bkz. [Güvenli üçüncü ülke](#).

2. Geçici koruma kimlik belgesi

GKY bir kayıt prosedürü sunar ve kayıt sonrası kişilere belge verilmesini öngörür (Geçici Koruma Kimlik Belgesi).⁸⁰⁷ Bu, ilgili kişinin statüsünü geçici koruma faydalanıcısı olarak gösteren bir belge olarak görev yapar.

GKY, Madde 25, geçici koruma faydalanıcılarının Türkiye'de uzun vadeli yasal bütünleşme olanaklarının olmadığını ifade eder. Bu maddeye göre, faydalanıcılara verilen Geçici koruma kimlik belgesi, YUKK Madde 42 ve 43 uyarınca, diğer düzenlenen ikamet izni veya ikamet izni yerine geçen belgelere eşdeğer sayılmaz, Türkiye'de "uzun dönem ikamet iznine" geçiş hakkı sağlamaz.

Geçici Koruma Kimlik Belgeleri, her faydalanıcıya Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü tarafından verilen Yabancı Kimlik Numarasını (YKN) da kapsar. Türkiye'de yasal olarak ikamet eden tüm yabancı

⁸⁰³ Evrensel, 'Statü hakkı tanınmayan mülteciler yeni yaptırımlarla karşı karşıya', 25 Aralık 2019: <http://bit.ly/2IL7kwp>.

⁸⁰⁴ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁸⁰⁵ Daha fazla bilgi için, bkz., Al Jazeera, 'Will Turkey succeed in creating a 'safe zone' for Syrians?': <https://bit.ly/2xypDTR>

⁸⁰⁶ Gaziantep'ten bir paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁸⁰⁷ GKY, Madde 2.

uyruklulara tüm devlet hizmetlerine erişimlerini kolaylaştırmaya hizmet eden bir YKN atanmıştır. YUKK çerçevesinde uluslararası koruma başvuru sahipleri ve statü sahipleri için de böyle bir YKN verilmiştir. Şu anda, YKN, geçici koruma faydalanıcıları da dahil olmak üzere tüm yasal olarak ikamet eden yabancı uyruklulara atanmış olup kategorik olarak 99 rakamıyla başlar.

BMMYK ile yakın işbirliği içinde, geçici koruma altındaki Suriyelilere dair verilerinin doğrulama ve güncelleme süreci 2018 sonunda tamamlanmıştır.⁸⁰⁸ BMMYK, Türkiye genelinde veri doğrulama hedefinin %96'sının bu çalışma ile karşılandığını ifade etmiştir.⁸⁰⁹ Bununla birlikte, paydaşlara göre, doğrulama süreci **İstanbul, Şanlıurfa** veya **Hatay** gibi bölgelerde bulunan geçici koruma faydalanıcılarının yaklaşık %50 ile %60'ını kapsamıştır.⁸¹⁰ Daha yeni veriler mevcut değildir.

3. Vatandaşlık tanınması

Uluslararası Koruma: Vatandaşlık Tanınması bölümünde tartışıldığı üzere, vatandaşlık; (a) 5 yıl kesintisiz ikamet ardından normal prosedür; (b) bir Türk vatandaşıyla evlilik; veya (c) istisnai durumlar prosedürü yoluyla tanınabilir.

Türkiye'de Geçici Koruma Kimlik Belgesi ile geçirilen süre, Türk vatandaşlığı başvurularında aranan 5 yıl kesintisiz yasal ikamet şartının yerine getirilmesi olarak yorumlanamaz. İçişleri Bakanı, Ocak 2019'da, Türkiye'de 53.099 Suriyeli Türk vatandaşı bulunduğunu, ancak bu rakamın 2011'den önce oturma izniyle ülkeye gelen kişileri de içerdiğini ifade etmiştir.⁸¹¹ Bu rakam 14 Şubat 2020 itibarıyla 110,000'a yükselmiştir.⁸¹²

2011'den sonra gelen geçici koruma faydalanıcıları vatandaşlığa ancak bir Türk vatandaşıyla evlilik veya istisnai durumlar prosedürü yoluyla erişebilirler. İstisnai koşullar altında vatandaşlık, Türkiye'ye katkıda bulunabilecek belirli profilden kişilere ve belirli beceriler gibi kriterler temelinde verilmektedir. Genel olarak, vatandaşlık, uygulamada kalifiye Suriyelilere verilir, ancak diğer kategorilerden kişilere de tanınabilir.⁸¹³

Vatandaşlık alma süreci net değildir. Söylenenlere göre dört aşama mevcuttur ama çok uzun süredir bekleyen adaylar da vardır.⁸¹⁴

Hükümet kalifiye Suriyelilere vatandaşlık tanınması konusunda bir ön çalışma başlatmıştır. Bu bağlamda, yaklaşık 10.000 ailenin durumu GİGM ile işbirliği içinde incelenmiştir. Bu da toplam 20.000 kişiye karşılık gelmektedir. Aileler hakkında toplanan bilgiler Vatandaşlık Kurulunda tartışılmaya başlanmıştır. Bu dosyaların işlenmesi uzun bir süreçtir, çünkü Suriyeliler hakkındaki bilgilerin önemli bir kısmı kendi

⁸⁰⁸ GİGM 'Türkiye'de Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Yabancıların Kişisel Verilerinin Doğrulanması', 22 Mart 2018: <https://bit.ly/2plttBt>.

⁸⁰⁹ UNHCR, *Turkey: Operational Update 2018 Highlights*: <https://bit.ly/2Cr3tBB>.

⁸¹⁰ Bir STK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁸¹¹ Habertürk, 'Bakan Soylu: 53 bin 99 Suriyeli oy kullanacak', 19 Ocak 2019: <https://bit.ly/2YcMBb5>. 36.000 Suriyeli Türk vatandaşı hakkında daha önceki açıklama için bkz. Onedio, 'Bakan Soylu'nun' Kardeşlik Yatırımı' Dileği: 'Allah İzin Verse de Türkiye'de Doğan 380 Bin Suriyeli Çocuğu Vatandaş Yapsak', 17 Aralık 2018: <https://bit.ly/2YiChOZ>.

⁸¹² Mülteciler Derneği, 'Türkiyedeki Suriyeli Sayısı' <https://bit.ly/3zKUcRE>.

⁸¹³ International Refugee Rights Association tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019; İstanbul Barosunca verilen bilgi, Şubat 2019.

⁸¹⁴ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

ifadelerine dayanmaktadır.⁸¹⁵ 2019 yılında bu süreçle ilgili herhangi bir güncelleme yapılmamıştır. Ocak 2021 itibariyle Suriye vatandaşlarının vatandaşlık başvurularının süresiz olarak ertelendiğine dair kaygılar dile getirilmiştir⁸¹⁶

Türk vatandaşlığına geçmenin başka bir yolu da, yabancı yatırımcıların Türkiye'ye sermaye akışını sağlaması ile istisnai durumlarda gerçekleşen süreçtir. Buna göre, vatandaşlık tanınması için en az 1 milyon dolarlık mülk satın almak veya en az 2 milyon dolar tutarında sabit sermayeli yatırım yapmak veya en az 100 kişi için yeni istihdam yaratmak ya da Türkiye'ye üç yıl geri çekilmemek üzere en az 3 milyon dolar yatırım yapmak veya 3 milyon dolarlık devlet tahvili almak, ya da 1.5 milyon dolarlık yatırım fonu almak şartları koşulmuştur.⁸¹⁷ Gayrimenkul edinme limiti 2018'de 250.000 ABD Dolarına indirilmiştir. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nden alınan Ocak 2020 tarihli verilere göre, 2017'den bu yana 6.694 yabancı, mülk satın alarak Türk vatandaşlığı elde etmiştir. Bu kişiler arasında, ilk sırada İran uyruklular (1.475), ikinci sırada Iraklılar (842) ve üçüncü sırada Afganlar (812) yer almaktadır.⁸¹⁸

2019 yılında **Antakya**'daki Suriyeliler mülk edinme yoluyla istisnai vatandaşlık edinilmesi hakkında bilgi talep etmiş, ancak avukatların bildiği kadarıyla Antakya'da yabancıların mülk edinme kotası aşılmıştır. Süreç şeffaf değildir ve çoğunlukla GİGM ve İGİM'de iç iletişim üzerinden düzenlenir.⁸¹⁹

Bu girişimlere rağmen, Suriyelilerin çoğunluğu yukarıda belirtilen istisnai koşullar altında vatandaşlığa kabul edilmemektedir.⁸²⁰ Vatandaşlık tanınması kriterleri tutarlı bir şekilde uygulanmaz,⁸²¹ işlemin süresi de değişkenlik gösterir. **Hatay**'da süreç 7 ay sürerken **Gaziantep**'te uzun yıllar alabilir.⁸²²

Çocuk koruma sığınaklarında bulunan refakatsiz çocuklara, Türkiye'de akrabalarının olmadığı tespit edilirse vatandaşlık verilebilir.⁸²³ Türkiye'de doğan çocukların yasal statüleri, TBMM Mülteci Hakları Komisyonu'nun 2018 tarihli bir raporunda tartışılmıştır.⁸²⁴ Rapora göre, Türkiye'de doğan 276.000 vatansız (haymatlos) çocuk ne Suriye'den ne de Türkiye'den alınma kimlik belgelerine sahip değiller.⁸²⁵

Şubat 2020 itibariyle Türkiye'de yeni doğan Suriyeli sayısı 450.000'dir.⁸²⁶

Bunların birçoğunun vatansız olduğu varsayılabilir.⁸²⁷ 2018 yılında TBMM'nin Mülteci Hakları Alt Komisyonu, Türkiye'de vatansız 300.000'den fazla Suriyeli çocuk bulunduğundan söz etmiştir.⁸²⁸ Türkiye, 1961 Vatansızlığın Azaltılmasına dair BM Sözleşmesi veya 1997 Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesine

⁸¹⁵ TBMM, *Göç ve Uyum Raporu*, Mart 2018.

⁸¹⁶ Bkz, Stockholm Centre for Freedom, Syrians in Turkey in precarious situation as citizenship applications indefinitely suspended by authorities, 12 Ocak 2020: <https://bit.ly/3yHbXQX>.

⁸¹⁷ TBMM, *Göç ve Uyum Raporu*, Mart 2018.

⁸¹⁸ Artı Gerçek, '2017'den bu yana yaklaşık 7 bin yabancıya 'emlak vatandaşlığı'12 January 2020, available in Turkish at: <https://bit.ly/33UUw01>.

⁸¹⁹ Antakya'dan bir paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁸²⁰ Ankara Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Ocak 2019.

⁸²¹ Bir STK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁸²² Bir STK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁸²³ Bir STK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁸²⁴ TBMM, *Göç ve Uyum Raporu*, Mart 2018.

⁸²⁵ Hürriyet, 'Meclis'e rapor: Türkiye'nin haymatlosları*', 19 Ocak 2018: <http://bit.ly/2DGdCJr>.

⁸²⁶ T24, 'Sekiz yılda 450 bin Suriyeli çocuk Türkiye'de doğdu, 57 bini vatandaşı oldu', 26 Şubat 2020: <https://bit.ly/2UFC2wo>.

⁸²⁷ Bkz. Konrad Adenauer Stiftung, *Syrian Refugees in Turkey*, Eylül 2019: <https://bit.ly/3bl07Q5>, s.8.

⁸²⁸ Hurriyet Daily News, 'More than 300,000 'stateless' Syrian babies born in Turkey: Refugee subcommittee', Mart 2018: <https://bit.ly/3bxOjdi>, s.19.

taraf değildir. Paydaşlar, Türkiye'nin bu çocuklara şu anda doğumla koşulsuz vatandaşlık vermediğini ve Geçici Koruma Yönetmeliği'nin Türk vatandaşlığı başvurularının ön koşulu olarak beş yıllık kesintisiz yasal ikamet koşulunun geçici koruma altında Türkiye'de geçirilen süreyi içermediği konusundaki endişelerini dile getirmiştir. Ayrıca, Suriye'deki vatandaşlık mevzuatı, kadınlara Suriye vatandaşlığını çocuklarına aktarma hakkını garanti etmemektedir. Bu, Suriye'deki çatışmalar nedeniyle belgelerin kaybolması; ve Türkiye'de doğuştan vatandaşlık hakkının olmaması ile birleşerek, çocukların vatandaşlık hakkını elde edememesi ile Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin doğan çocukları için vatansızlık riski yaratır.⁸²⁹

B. Aile Birleşimi

GKY Madde 49, geçici koruma faydalanıcılarına, Türkiye'deki aile birleşimi ile birlikte, Türkiye'de aile birleşimi için "başvuruda bulunma" imkanı vermektedir. Ancak aynı madde, bu başvuruların GİGM tarafından değerlendirileceğini ve bunun da aslında otomatik bir hak olarak verilmediğini ima eder. GİGM'nin takdirine bağlı bir imkan olduğu ifade edilir.

GKY Madde 3 uyarınca, faydalanıcının eşi, ergin olmayan çocuğu ile bağımlı ergin çocuğu aile üyeleri olarak tanımlanır. Madde 49 aynı zamanda refakatsiz çocuklar için "çocukların talebi beklenmeksizin aile birleşimine ilişkin işlemler" in derhal başlatılmasını şart koşar.

Uygulamada, Türk Kızılayı, aile birleşimi konusunda, özellikle Türkiye'de çocukların aileleriyle bir araya gelmeleri konusunda çalışan ana aktördür, AFAD ise sınır bölgelerinde aile birleşimi taleplerini işleme alır. Kızılay istatistiklerine göre Ocak 2021 itibarıyla Türk Kızılayı'na toplamda 3.239 aile birleşimi talebi iletilmiştir.⁸³⁰ Ayrıca, Türkiye'de aile birleşimi durumunda çocuğa refakat ve aile izlemesi sağlamaktadırlar.

C. Serbest dolaşım ve hareketlilik

1. Dolaşım özgürlüğü

Göstergeler: Serbest dolaşım hakkı

1. Başvuru sahiplerinin ülkenin farklı yerlerine dağıtılması konusunda bir mekanizma var mı? ☒ Evet ☐ Hayır
2. Kanun, serbest dolaşım hakkına kısıtlamalar getiriyor mu? ☒ Evet ☐ Hayır

Cumhurbaşkanlığının geçici koruma rejimi, ülke genelinde uygulanmak yerine geçici koruma önlemlerinin Türkiye içinde belirli bir bölgeye uygulanmasını içerebilir.⁸³¹ Cumhurbaşkanlığı, geçici koruma önlemleri konusunda sınırlamalar getirmek veya "milli güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği ve kamu sağlığını tehdit eden durumlarda" belirli bir süre için veya belirsiz süreli olarak mevcut önlemleri askıya almak yetkisine sahiptir.⁸³²

⁸²⁹ Institute on Statelessness and Inclusion and the European Network on Statelessness, *Joint Submission to the Human Rights Council at the 35th Session of the Universal Periodic Review, (Third Cycle, January 2020), Turkey*, Temmuz 2019 s.6: <https://bit.ly/2xxr8kX>.

⁸³⁰ Türk Kızılayı, *Syrian Crisis Humanitarian Relief Operation*, Ocak 2021, s.4.

⁸³¹ GKY, Madde 10(1)(ç).

⁸³² GKY, Madde 15(1).

GTKY Madde 33 uyarınca geçici koruma faydalanıcıları “idari gerekliliklere uymakla yükümlü olup aksine hareket edenler hakkında gerekli adli yaptırımlar getirilir”. Bu kişilerin diğerk yükümlülükleri arasında, “belirlenen ilde, geçici barınma merkezinde veya belirli bir yerde ikamet etmek” ve “Valilikler tarafından belirlenen şekilde bildirimde bulunmak” da yer almaktadır. Bu hüküm, GİGM'ye geçici koruma faydalanıcılarının belirli bir ile, belirli bir kampa veya başka bir yere gitmesi konusundaki dolaşım serbestliğini sınırlaması konusunda açıkça yetki vermektedir.

Bununla birlikte, Ağustos 2015'e kadar, Türk Hükümet yetkilileri, Suriyelilerin Türkiye'deki hareketlerine ilişkin kontroller ve sınırlamalar getirmek için özel bir talimat vermemiştir. 29 Ağustos 2015'te yayımlanan GİGM genelgesi, kurumların il yetkililerinin Türkiye içerisindeki hareketleri kontrol altına alma ve nleme konusunda bir dizi önlem almasını emretmiştir.⁸³³ özellikle güney illerindeki güvenlik kurumları bu talimat üzerinde hareket etmeye başladığında ve ülkenin batı bölgelerine seyahat etmek isteyen Suriyelileri yakalamaya başladığında bu talimatın varlığı belli olmuştur. Bu nlemin arkasındaki itici gücün, Suriyeliler tarafından Ege kıyılarından Yunan adalarına yapılan usulsüz geçişleri durdurmak olduğu anlaşılmaktadır. AB-Türkiye Bildirisinin ardından, geçici koruma faydalanıcılarına getirilen hareket kısıtlamaları daha sıkı bir şekilde uygulanmaktadır. Belirlenen il dışına seyahat etmek için izin almak zorlaşırken, faydalanıcıların kayıtlı adreslerine yapılan habersiz kontroller de artmıştır.⁸³⁴

29 Kasım 2017 tarihli ve 2017/10 sayılı GİGM Genelgesi, İGİM'in geçici koruma faydalanıcılarına imza atma görevi yoluyla bildirim yükümlülükleri getirebileceğini belirtmektedir. Geçerli bir mazeret olmadan ardı ardına üç kez bildirim ykmllklere uyulmaması, geçici koruma statüsünün sona erdirilmesine ve iptal edilmesine ve kişinin "semt-i meçhul" olduğunu ifade eden "V71" kodunun çıkarılmasına neden olabilir

Faydalanıcılar, kayıtlı oldukları il dışına seyahat etmek için bir seyahat izin belgesi talep edebilir. Belge, yetkili Valiliğin takdirine bağlı olarak en çok 90 günlük verilir ve 15 gün olası bir ek uzatmaya tabi tutulabilir. Faydalanıcı, ile dönüşünü Valiliğe bildirmek zorundadır. 90 günlük sürenin bitiminden sonra bildirim yapmamak, “V71” kodunun verilmesine neden olur ve bunun sonucunda kişinin statüsü geri çekilmiş sayılır. Dosyanın değerlendirilmesinin ardından kişi İGİM'e geçerli bir gerekçeyle başvurursa “V71” kodu devre dışı bırakılır.

Buna rağmen, geçici koruma faydalanıcılarının hareketleri devam etmektedir. Düzensiz göç konusunda idari gözetime ilişkin GİGM istatistikleri, Türkiye'ye yapılan veya Türkiye'den yapılan usulsüz giriş ıkışları ayırt etmemektedir, ancak yakalamaların çoğunluğunun batı ve güney illerinde gerçekleştiğini göstermektedir. 2020 yılının sonunda ülke genelinde yakalanan toplam 122.302 kişinin 17.562'si Suriyelilerdir.⁸³⁵ En yüksek oran 50.161 kişi ile Afganlardadır.

Geçici koruma faydalanıcıları diğerk sebeplerin yanı sıra iş aramak gibi nedenlerle iller arasında seyahat edebilir. Bu genellikle **şanlıurfa** veya **İstanbul**'da yaşayan ancak **Ankara**'ya iş fırsatları için yerleşen Suriyelilerde görülmektedir. Kayıt dışı istihdamı azaltmak için Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, işverenlere, faydalanıcının ikamet yerlerinde 30 gün içinde değişiklik yapabilmeleri adına noterden resmi bir işe alma beyanında bulunma imkanını sağlamıştır. Ancak alışma izninin alınmasındaki engeller (bkz. [İşgücü Piyasasına Erişim](#)) ve işverenlerin gerekli resmi beyanları aktif olarak gerekleştirmemeleri

⁸³³ 29 Ağustos 2015 tarihli ve 55327416-000-22771 sayılı “Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Toplu Nüfus Hareketleri” ile ilgili GİGM Genelgesi

⁸³⁴ Council of Europe Special Representative for Migration and Refugees, *Report of the fact-finding visit to Turkey*, 10 Ağustos 2016, parag. IV.5.

⁸³⁵ GİGM, *Düzensiz göç istatistikleri*: <http://bit.ly/2BO8chL>

nedenleriyle, adreslerini ilk kayıt yerinden Ankara'ya değiştirememektedirler.

Ocak 2020'de İstanbul Valisi, geçici koruma yasası kapsamında İstanbul'da yaşayan Suriyelilerin sayısının 2019'da 479.420 kişiye düştüğünü, yani 2018 verilerine göre 78.200 kişi ve yaklaşık 100.000 kayıtsız Suriyelinin İstanbul'dan çıkarıldığını ifade etmiştir.⁸³⁶ Türkiye makamlarının, 2018'de yalnızca 28.364 olan düzensiz göçmene kıyasla, 2019'da İstanbul'da yaklaşık 118.432 düzensiz göçmenin idari gözetim altına alındığını söylemiştir.⁸³⁷ İstanbul Valiliği resmi basın açıklamasında, 12 Temmuz-15 Kasım 2019 tarihleri arasında Suriyeli olmayan 42.888 kişinin İstanbul'dan geri gönderme merkezlerine ve 6.416 Suriyeli'nin ise Geçici Barınma Merkezlerine gönderildiğini söylemiştir.⁸³⁸

2. Seyahat belgeleri

GKY Madde 43, geçici koruma faydalanıcılarının seyahat belgesi talep etmesi durumunda, bu taleplerin Pasaport Kanunu'nun 18 inci maddesi çerçevesinde "değerlendirilmesini" öngörür. İlgili olarak **Uluslararası Koruma: Seyahat Belgeleri** bölümünde de ifade edildiği üzere, Pasaport Kanununun 18. Maddesi farklı geçerlilik süreleriyle iki tür pasaport öngörmektedir (Yabancılar Mahsus Damgalı Pasaport). Bu nedenle, mevcut geçici koruma çerçevesi, 1951 Sözleşmesi'nin dahilinde geçici koruma faydalanıcılarına (Mülteci) Seyahat Belgelerinin sunulmasını öngörmemektedir.

Paydaşlar, geçici koruma faydalanıcılarına verilen bu tür "yabancılar mahsus damgalı pasaportlar" konusunda bilgi sahibi değildir. Bununla birlikte, Suriye pasaportları ile üçüncü ülkelere özel amaçları doğrultusunda seyahat etmelerine izin verilen geçici koruma faydalanıcılarının olduğu bazı durumlarda bu kişilerin Türkiye'ye girişte zorluklarla karşılaştıkları vakalar yaşanmıştır.

3. Üçüncü ülkeye yerleştirme ve aile birleşimi amacıyla ülkeden ayrılma

3.1. Genel prosedür

GİGM, İGİM üzerinden kayıtlı geçici koruma faydalanıcılarının dosyaları arasında üçüncü ülkeye yerleştirme için bekleyenleri önceden belirler ve BMMYK'ya listeleyerek sevk eder. BMMYK, bu listelerden yerleştirme ihtiyacı en çok olan adayları belirler ve onları üçüncü ülkelere yönlendirir.

Nihai karar üçüncü ülkeler tarafından alınır. Dosyaları inceler ve özellikle güvenlik kontrollerini yaptıktan sonra ilgili başvuru sahiplerini kabul edip etmemeye karar verirler. IOM sağlık kontrollerinin uygulanmasını, seyahat belgelerinin hazırlanmasını ve yerleştirme için kabul edilenlerin kültürel yönelimlerini organize eder.

Geçici koruma faydalanıcılarının yerleştirme amacıyla üçüncü ülkelere gidişi GİGM'nin iznine tabidir.⁸³⁹ Faydalanıcının üçüncü bir ülkeye gitmek için Türkiye'den geçici bir ziyaret amacıyla veya yerleştirme amacıyla kalıcı bir şekilde ayrılmasına izin verilmesi için "çıkış izni" edinmesi gerekir.

⁸³⁶ Ayrıca bkz., InfoMigrants, 'Turkey, nearly 100,000 unregistered Syrians removed from Istanbul', Ocak 2020: <https://bit.ly/3anYDUR>.

⁸³⁷ Middle East Monitor, 'Official: Number of Syrians decreased in Istanbul during 2019', 6 Ocak 2020: <https://bit.ly/2QQYrFS>.

⁸³⁸ İstanbul Valiliği, 'Düzensiz Göç, Kayıtsız Suriyeliler ve Kayıt Dışı İstihdam İle İlgili Basın Açıklaması', 15 Kasım 2019: <https://bit.ly/33LBDwB>.

⁸³⁹ GKY, Madde 44.

Aynı çıkış izni şartı, üçüncü ülkelerdeki aile üyeleriyle aile birleşimi amacıyla Türkiye'den ayrılma sürecinde geçici koruma faydalanıcıları için de geçerlidir. Türkiye'den aile birleşimi için ayrılmak isteyen Suriyeliler, daha sonra Türkiye'yi üçüncü bir ülkeye gitmek amacıyla terk etmek adına “çıkış izni” talep edip almadan önce, GİGM'ye geçici koruma faydalanıcısı olarak kaydolmalıdır.⁸⁴⁰ IOM ayrıca Almanya'ya gerçekleştirilen aile birleşimi amaçlı ülkeden ayrılma sürecini de destekler.⁸⁴¹

Bununla birlikte uygulamada, bazı belirli profilden geçici koruma faydalanıcılarına, çıkış iznine ihtiyaç duyan geçici koruma sahiplerine atıfta bulunan “V91” kodu verilmiştir (Ülkeden Çıkışı İzne Tabi Geçici Koruma Kapsamındaki Yabancı) ve bu kod Türkiye'den çıkışları engeller. “V91” kodları genellikle kalifiye Suriyelilere verilir.

GİGM istatistiklerine göre, 2014'ten 1 Nisan 2021'e kadar toplam 16,902 Suriyeli mülteci, çoğunlukla Kanada, ABD, İngiltere ve Norveç gibi üçüncü ülkelere nakledilmiştir.⁸⁴² Almanya ve Türkiye'nin mültecilerin geri kabulüne ilişkin ikili anlaşması da dahil olmak üzere, COVID-19 nedeniyle Türkiye'den gerçekleştirilecek tüm üçüncü ülkeye yerleştirme işlemleri 2020'nin başlarında askıya alınmıştır. COVID-19 üçüncü ülkeye yerleşim sürecini önemli ölçüde etkilemiştir; ancak GİGM ile işbirliği içinde Türkiye genelinde beş noktada uzaktan görüşme önlemleri uygulamaya konulmuş ve Mart-Haziran ayları arasında askıya alınan görüşmelerin kademeli olarak yeniden başlamasına olanak tanınmıştır. Pandemi nedeniyle Mart ve Eylül ayları arasında uluslararası uçuşların küresel olarak durması nedeniyle üçüncü ülkelere yerleşim uçuşları da etkilenmiştir.

3.2. Yerleştirme Planı

18 Mart 2016 tarihli AB-Türkiye bildirisi, Yunanistan'dan Türkiye'ye geri dönen her bir Suriye vatandaşı için BM hassas grup kriterleri doğrultusunda Türkiye'den AB Üye Devletlerine Suriyelilerin yerleştirilmesi için özel bir yerleştirme prosedürü (“1:1 planı”) oluşturmuştur.⁸⁴³

Uygulamada, yeniden yerleştirme başvuruları bir bölgeden diğerine değişkenlik gösterebilir. Örneğin, geçici koruma faydalanıcıları **İstanbul** ve **İzmir**'de ise genellikle 1:1 planı üzerinden üçüncü ülkeye yerleştirmeye yönelirken **Gaziantep** veya **Hatay**'da yaşayanlar tarafından tercih edilen bir seçenek değildir. 1 Nisan 2021 itibarıyla, 1:1 planı kapsamında mülteciler aşağıda belirtilen oranlarda AB'ye yerleştirilmiştir:

Suriyeli mültecilerin 1: 1 planı kapsamında üçüncü ülkelere yerleştirilmesi	
Üçüncü ülke	1 Nisan 2021 itibarıyla yerleştirilen kişi sayısı
Almanya	10.338
Fransa	4.779
Hollanda	4.712
Finlandiya	2.207
İsveç	2.171
Belçika	1.519
İspanya	754

⁸⁴⁰ Uluslararası Mülteci Hakları Derneği tarafından verilen bilgiler, Şubat 2019.

⁸⁴¹ IOM, *Göç ve Entegrasyon*: <https://bit.ly/2uwAnfM>.

⁸⁴² GİGM istatistikleri: <https://bit.ly/3wKyP0K>.

⁸⁴³ Council of the European Union, *EU-Turkey statement*, 18 Mart 2016, parag. 2.

İtalya	396
Portekiz	353
Hırvatistan	250
Avusturya	213
Lüksemburg	206
Litvanya	102
Bulgaristan	85
Romanya	68
Estonya	59
Letonya	46
Slovenya	34
Danimarka	31
Malta	17
Toplam	28.340

Kaynak: GİGM, *Geçici koruma*. 1 Nisan 2021: <https://bit.ly/3wKyPOK>.

2016'dan 1 Nisan 2021'e kadar toplam 28.340 Suriyeli AB'ye yerleştirilmiştir. Bunların 2.422'si 2020'de AB'ye yerleştirilmiştir. Portekiz pandemi sırasında yerleştirme sürecindeki bazı mültecileri kabul etmeye devam etse de, COVID-19 bağlamında yerleştirme prosedürleri Mart ayından Temmuz 2020'ye kadar askıya alınmıştır.⁸⁴⁴ AB ülkeleri, yerleştirilen mülteci başına 10.000 Euro alır.

Frontex, bloğa göçmen akışını engellemek için AB ile anlaşmasına rağmen, 2019'da Türkiye'den gelen göçmenlerde %46'lık bir artış kaydetmiştir.⁸⁴⁵ Kuzeydoğu Suriye'de artan gerilimin ardından Şubat ve Mart 2020'de durum yüksek oranda gerginleşmiştir. Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye'Nin diğerlerinin yanı sıra Suriye'den gelen başka bir kitlesel mülteci akını ile baş edemeyeceğini söyleyerek Türkiye ile AB arasındaki "kapıları açmıştır". Bu, Yunanistan'ın sınırını kapatmasına, hem Avrupa'nın hem de Türkiye'Nin durumu ele alış biçimine yönelik eleştirilere ve göçmen ve mültecilerin insan haklarına yönelik endişelere yol açmıştır.⁸⁴⁶ Genel olarak, Türkiye'den geçişlerin sayısı 2020'de azalmıştır. Esas olarak Türkiye'den Yunan adalarına geçişleri içeren Doğu Akdeniz üzerinden teşebbüslerin sayısı dörtte üç azalarak 20.000'e düşmüştür.⁸⁴⁷

D. Barınma

Göstergeler: Barınma

- | | |
|--|------------------------|
| 1. Faydalanıcılar ne kadar süre kampta kalma hakkına sahiptir? | Düzenleme mevcut değil |
| 2. 14 Nisan 2021 itibarıyla kamplarda kalan faydalanıcı sayısı | 56.970 |

⁸⁴⁴ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁸⁴⁵ Info Migrants, 'EU border agency: Spike in border arrivals from Turkey', 20 Ocak 2020: <https://bit.ly/39qikQV>.

⁸⁴⁶ ECRE, *Statement on the situation on the Greek Turkish border*, 3 Mart 2020: <https://bit.ly/2QVyzJ2>.

⁸⁴⁷ Bkz. Daily Sabah, 'Migrant entries into EU hit 7-year low in 2020', 8 Ocak 2021: <https://bit.ly/2SFHKRs>.

1. Geçici Barınma Merkezleri

GKY, geçici koruma faydalanıcıları için devlet kaynaklarıyla finanse edilen barınma olanakları sağlamaz. Ancak, 2018'de değişikliğe uğrayan GKY Madde 37(1), GİGM'nin geçici koruma faydalanıcılarının barınması için kamplar inşa etmesine izin vermektedir.⁸⁴⁸ Bu kampların resmi adı Geçici Barınma Merkezleridir.⁸⁴⁹ 2018'de YUKK kapsamında yapılan bir değişiklikle, GİGM'nin kurduğu kampların finansmanı ile ilgili hükümler ortaya konulmuştur.⁸⁵⁰

GKY Madde 23 ile 24, geçici koruma faydalanıcısının mevcut kamplardan birine yönlendirilip yönlendirilmeyeceğini veya belirlenen bir ilde kendi imkanlarıyla kampların dışında kalmasına izin verilip verilmeyeceğini belirlemek hususunda GİGM'ye yetki verir. GKY Madde 24 geçici koruma faydalanıcısı kişilerin GİGM tarafından belirlenecek illerde kamp dışında kalmasına izin vermek hususunda GİGM'ye yetki verir. Ayrıca, kamp dışında yaşayan geçici koruma hak sahiplerinden maddi yardıma ihtiyacı olanların Valilik tarafından belirlenen diğer tesislerde konaklatılabileceğini de taahhüt eder.

14 Nisan 2021 itibariyle, Türkiye'de, Suriye sınır bölgelerinde Güneydoğu Anadolu bölgesinde toplamda 56.970 geçici koruma faydalanıcısı barındıran geniş çaplı kamplar bulunmaktadır.⁸⁵² Bu kampların işletilmesinin ve sağlanan hizmetin maliyeti oldukça fazladır.⁸⁵³ Şubat 2019'da 64.048 olan kamplarda kalan kişilerin sayısı Nisan 2021'de 56.970'e düşmüştür.

2019 yılında kampların ve kampta kalanların sayısı da azalmıştır. 2019 yılında **Malatya Beydağı, Harran, Ceylanpınar, Suruç, Antep Nizip 2** ve **Kilis Öncüpınar** kapatılmıştır. Kapanış tarihleri önceden açıklanmıştır ve BMMYK taşınma için bir defaya mahsus 1.730 TL (266 EUR) ile 11.540 TL (1.775 EUR) arasında değişen maddi yardımlarda bulunmuştur. Mayıs ve Haziran 2019 itibariyle 29.880 Suriyeli Ceylanpınar ve Suruç kamplarından başka yerlere taşınmıştır. Bugüne kadar yaklaşık 80.000 kişi şehirlere geçmiştir. Şiddetten hayatta kalanlar, engelliler gibi bazı hassas gruplar halen kamplardadır, ancak geri kalanı çoğunlukla yeni şehirlere yönlendirilmiştir. 2019 yılında **Mersin, Antalya, Yalova** ve **İstanbul** gibi bazı iller yeni kayıtlara kapatılırken bazı illere de kotalar getirmiştir. Örneğin **Hatay**'da 50 yeni kayıt kontenjanı açıklanmıştır. Kamplardan ayrılanların büyük bir kısmı şehir hayatına uyum sağlamanın önündeki engellerden dolayı desteğe ihtiyaç duymuştur. **Adana Sarıçam** kampındaki refakatsiz çocuklar, Aralık 2019'da yapılan yasal değişiklik sonrası kamu binalarına (ÇODEM) nakledilmiştir. Başlıca sorunlar sosyal uyum, dil engeli, hizmetlere erişim ve barınmadır.⁸⁵⁴

Türk Kızılay ve resmi işbirliği anlaşması olan STK'lar dışında, diğer kuruluşlar sadece talep üzerine kamplara girebilmektedir.

2020 yılında Edirne sınırında Yunan makamları tarafından bir ayı aşkın süredir kabul edilmeyi bekleyen

⁸⁴⁸ 2018/11208 sayılı Yönetmelik ile değiştirilen GKY, Madde 37(3).

⁸⁴⁹ GKY, Madde 3.

⁸⁵⁰ 9 Temmuz 2018 tarihli ve 703 sayılı KHK Madde 71(e) ile eklenen YUKK, Madde 121A.

⁸⁵¹ 2019/30989 sayılı Yönetmelik ile değiştirilen GKY, Madde 24

⁸⁵² GİGM, *Geçici koruma*: <https://bit.ly/3wKyPOK>.

⁸⁵³ Polis Akademisi, Uluslararası Kitleli Göçler ve Türkiye'deki Suriyeliler, Kasım 2017, 20-21; Bir STK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019. Ayrıca bkz, Al-Monitor, Why Turkey is closing down Syrian refugee camps, 4 Haziran 2019: <https://bit.ly/2XKb4H7>.

⁸⁵⁴ Gaziantep'ten bir paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

53 Suriyeli ve Afgan mültecinin zorla otobüsle Osmaniye kampına nakledildiği bildirilmiştir.⁸⁵⁵ Nisan 2020'de Yunanistan yetkilileri Osmaniye kampından 2000 mültecinin Türkiye'nin sahil güvenlik güçleri, tarafından Yunanistan'a nakledildiğini iddia etmiştir.⁸⁵⁶

2020 yılı sonu itibarıyla Suriyelilerin yalnızca %1.6'sı Adana (Sarıçam-en kalabalık), Hatay (Apaydın Yayladağı, Altınözü), Kilis (Elbeyli), Kahramanmaraş, Osmaniye (Cevdetiye) kamplarında kalmaktadır COVID-19 süreci başladığında, çok sayıda kişinin bir arada yaşadığı, örneğin Osmaniye'deki Suriyel mültecilerin kampında ve genellikle aralarında mültecilerin de olduğu tarım işçileri için konaklam alanlarında sosyal mesafeyi sağlamak adına önlemler alınmıştır.⁸⁵⁷

2. Kentsel ve kırsal alanlar

Kamplardaki geçici koruma faydalanıcılarının nüfusu giderek azalırken Türkiye'nin geçici koruma rejimine tabi olan mevcut nüfusun büyük çoğunluğu, Türkiye genelinde kampların dışındaki yerleşim bölgelerinde kalmaktadır. 17 Mart 2021 itibarıyla Türkiye makamlarına kayıtlı toplam geçici koruma faydalanıcısı nüfus 3.663.336 olarak bildirilmiş, bunun %2'sinden daha azı Geçici Barınma Merkezleri'nde, 3.605.404'ü ise kamp dışındaki bölgelerde yaşamaktadır (bkz. [İstatistiki veriler](#)).

3.6 milyon Suriyelinin yarısından fazlası kayıtlı olarak 81 ilin 4'ünde (**İstanbul, Şanlıurfa, Hatay ve Gaziantep**) yaşamaktadır. **İstanbul** en çok sayıda kayıtlı geçici koruma faydalanıcısının bulunduğu kenttir, bu da yalnızca toplam nüfusun % 3,48'ine tekabül eder. Buna karşılık, geçici koruma faydalanıcıları **Gaziantep**'teki nüfusun %21,54'üne, **Şanlıurfa**'daki nüfusun %20,9'una, **Hatay**'daki nüfusun %26,34'üne ve **Kilis**'teki nüfusun %74,54'üne karşılık gelmektedir.⁸⁵⁸

Polis Akademisi'nin bir raporuna göre:

"Barınma merkezleri dışında farklı illerde kalan sığınmacıların önemli bir bölümü kendi imkanları ya da sivil toplum kuruluşlarının ve bireysel olarak vatandaşların yardımları neticesinde kiradadıkları konutlarda kalırken bir bölümü de kentlerin çöküntü bölgelerinde, kentsel dönüşüm için boşaltılan alanlarda kalmaktadırlar. Bu alanlarda kalanların yaşamlarını son derece zorlu koşullarda sürdürdüğü ve sağlıklı barınma imkânlarından yoksun oldukları ifade edilmelidir. Ekonomik durumları elveren sığınmacıların barınma sorunu yaşamadıkları varsayılrsa da sığınmacı olarak gelenlerin büyük bir çoğunluğunun ekonomik durumlarının kötü olduğu veya olacağı göz önüne alınmalıdır. Ekonomik durumları kötü olan sığınmacılar ise barınma masraflarını azaltmak ya da bu sorunla başa çıkabilmek için bir arada yaşamakta veya düşük ücretli sağlıksız evlerde barınmak zorunda kalmaktadırlar... Bu tür yaşam alanları genellikle giriş veya bodrum katlarında ve oldukça rutubetli, karanlık ve sağlıksız, güneş almayan, küçük loş dairelerdir. Bu sağlıksız yaşam koşulları sığınmacıların sağlık durumlarına doğrudan etki etmekte ve farklı sağlık sorunlarına neden olmaktadır."⁸⁵⁹

Geçici koruma faydalanıcılarının barınma olanaklarından yararlanması ve bu barınmanın niteliği bir ilden diğerine değişkenlik gösterir. "Mülk satın almalarına yardımcı olacak imkanları veya Türkiyeli akrabaları

⁸⁵⁵ Evrensel, "'İstanbul'a" denilerek otobüsle Osmaniye'ye götürülen mülteciler: Bizi unutmayın', 29 Mart 2020: <https://bit.ly/2XKgnGx>.

⁸⁵⁶ Bkz. DW, 'Yunanistan: Türkiye Ege'ye sığınmacı taşıyor', 14 Nisan 2020: <https://bit.ly/2KdVxaC>.

⁸⁵⁷ Halk Sağlığı Uzmanları Derneği, *Pandemi Sürecinde Göçmenler ve Mültecilerle İlgili Durum*, 15 Nisan 2020: <https://bit.ly/34MbXjl>.

⁸⁵⁸ GİGM, *Geçici koruma*: <http://bit.ly/2Bn2gMI>.

⁸⁵⁹ Polis Akademisi, *Uluslararası Kitleli Göçler ve Türkiye'deki Suriyeliler*, Kasım 2017, 20-21;

olan Suriyelilerin barınma imkanları iyiyken daha az maddi imkana sahip olanların büyük bir kısmı bodrum katlarında, plastik veya naylonla kapatılmış depolarda veya gecekondularda yaşamaktadır.”⁸⁶⁰

Gaziantep Üniversitesince yapılan son araştırmada, Gaziantep'teki Suriyelilerin yaşadığı 129 haneden 1.824 kişinin katıldığı ankete dayanarak hanelerin %30'unun birden fazla aileye ev sahipliği yaptığı, her hanede ortalama 6.6 kişinin yaşadığı tespit edilmiştir. Son verilere göre ise Türkiye'deki Suriyeli nüfusun %70,53'ü kadın ve çocuklardan oluşmaktadır.⁸⁶¹

Suriyelilere yönelik gerilimin yükseldiği durumlar ve şiddet vakaları da bildirilmiştir. **Mardin**'de yedi Suriyeli aileye Şubat 2019'da mahalleyi yedi gün içinde terk etmelerini söyleyen ve şiddetle tehdit eden mektuplar gönderilmiştir.⁸⁶² **Elazığ**'da mülteciler Eylül 2018'de ırkçı şiddete maruz kalmış ve dükkanları saldırıya uğradıktan sonra Artuklu mahallesini terk etmeleri söylenmiştir.⁸⁶³ **Bursa**'da Temmuz ve Eylül 2018'de iki ciddi vaka bildirilmiştir.⁸⁶⁴ Buna ek olarak **Şanlıurfa**'da Eylül 2018'de, valinin uyum sorunlarını görüşmek üzere Suriyeli “kanaat önderlerini” bir araya toplamasının ardından gerçekleşen bir olayda iki kişi cinayete kurban gitmiştir.⁸⁶⁵ **Denizli**'de tecavüz suçlamaları ile altı Suriyelinin tutuklanmasının ardından, Ekim 2018'de yerel halkın linç etmesini engellemek için toplam 927 Suriyeli, Kale bölgesinden tahliye edilmiştir.⁸⁶⁶ Farklı illerdeki valiler, sosyal uyumu iyileştirmeyi amaçlayan göç koordinasyon gruplarına liderlik etmektedir. **Kayseri**'de örneğin, bu grup her hafta bir mülteci ailesini ziyaret etmektedir.⁸⁶⁷ Öte yandan, **Hatay** Valisi yerel seçimler öncesinde 31 Mart 2019'da yaptığı açıklamada, Suriyelilerin seçim gününde evlerini terk etmemeleri gerektiğini söylemiştir.⁸⁶⁸

Türkiye'de ayrımcılık üzerine hazırlanan 2019 tarihli bir raporda, özellikle Suriye'den gelen mültecilere ve cinsiyet kimliği nedeniyle heteronormativiteye uymayan gruplara yönelik ayrımcılığın Türkiye'deki en yaygın ayrımcılık biçimleri olduğu ortaya konmuştur.⁸⁶⁹ Medya ve Mülteci Hakları Derneği, mültecilerle ilgili olarak medyada yer alan olumsuz haberlere ilişkin analizler ortaya koymuştur,⁸⁷⁰ buna mültecileri ev sahibi nüfusun sağlık hizmetlerine layıkıyla erişmelerinin önünde engel görmek de dahildir.⁸⁷¹

Medyada Suriyelilerin ve mültecilerin olumsuz tasviri, Coronavirüs pandemisi sırasında keskinleşmiştir. 1 Şubat 2020 ile 21 Temmuz 2020 tarihleri arasındaki haberlerin analizi, o dönemde yayınlanan 495 haberde mülteci hak ihlallerini ortaya çıkarmıştır. Uluslararası koruma talebi olan kişiler, COVID-19'un ülke geneline yayılmasından sorumlu olmakla ve potansiyel virüs taşıyıcısı olmakla suçlanırken, pandemi

⁸⁶⁰ SGDD-ASAM and UN Women, Needs assessment of Syrian women and girls under temporary protection status in Turkey, Haziran 2018: <https://bit.ly/2z8zb5k>, s.21.

⁸⁶¹ Mülteciler Derneği, 'Türkiyedeki Suriyeli Sayısı', Mart 2020: <https://bit.ly/2JncqPt>. Evrensel, 'Mardin'de mülteci ailelere mermili tehdit mektubu', 24 Şubat 2019 <https://bit.ly/2WfFJrS>.

⁸⁶² Gazete Duvar, 'Belediye başkanı: Suriyelilere gitmeleri için üç gün verdik', 7 Eylül 2018: <https://bit.ly/2TCvQaW>.

⁸⁶³ Hürriyet, 'Bursa'da Suriyeli gerginliği', 13 Eylül 2018: <https://bit.ly/2DRza8i>

⁸⁶⁴ Sputnik, 'Bursa'da bir grup Suriyeli kıraathane bastı: 3 yaralı', 3 Temmuz 2018: <https://bit.ly/2GmGLgN>.

⁸⁶⁵ Hürriyet, 'Şanlıurfa Valisi, Suriyeli kanaat önderleriyle buluştu', 30 Eylül 2018: <https://bit.ly/2D7niNY>; Onedio, 'Emniyet Açıkladı: Şanlıurfa'da Suça Karışan 639 Suriyeli Sınır Dışı Edildi', 30 Eylül 2018: <https://bit.ly/2Gbm7Ru>.

⁸⁶⁶ Onedio, 'Denizli'de 14 Yaşında Çocuğa Cinsel İstismardan 7 Kişi Tutuklandı: '927 Suriyeli İlçeden Tahliye Edildi'', 11 Ekim 2018: <https://bit.ly/2TOaTtx>.

⁸⁶⁷ Bir STK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁸⁶⁸ Cumhuriyet, 'Vali'den 31 Mart ricası: Suriyeliler dışarı çıkmasın', 4 Şubat 2019: <https://bit.ly/2YbB5N7>.

⁸⁶⁹ C. Özatalay, S. Doğuç, *The perception of discrimination in Turkey*, 2019: <https://bit.ly/2Js6Lbc>, s.35.

⁸⁷⁰ Bianet, '174 News Reports Violate Refugee Rights in a Week', Says Report, 18 Aralık 2019: <https://bit.ly/39ukAjZ>.

⁸⁷¹ Bianet, Report: Media Blames Syrian Refugees for Citizens Who Cannot Receive Healthcare, 6 Ocak 2020: <https://bit.ly/2QVUm3j>.

sırasında temel hak ve hizmetlere erişememeleri ise hiç tartışılmamıştır. ⁸⁷²

Aynı zamanda mültecilere, özellikle de Suriyelilere yönelik olumsuz tutumlar yaygındır. İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü, Türkiye vatandaşlarının İstanbul'daki mültecilere yönelik tutumları üzerine bir araştırma yapmış ve Aralık 2019-Ocak 2020 tarihleri arasında İstanbul'da 1.636 Türkiye vatandaşı ile yarı yapılandırılmış bire bir görüşme gerçekleştirmiştir. ⁸⁷³ Rapora göre:

- İstanbul'un en büyük sorunu olarak Suriyelileri görenlerin oranı %10,8'dir
- Katılımcıların Suriyelilere yönelik ekonomik ve güvenlik konularıyla ilgili tehdit algıları vardır (10 kişiden 7-7.9'u). Ayrıca gündelik hayatlarında Suriyelilerle karşılaşanların Suriyelilere yönelik tehdit algıları diğerlerinden daha fazladır.
- Katılımcıların yüzde 78'i hükümetin Suriyelilere Türkiye vatandaşlarına davrandığından daha iyi davrandığını düşünmektedir. Suriyelilerin savaş mağduru olmadığına inananların oranı %58'dir.
- 3 kişiden biri Suriyelilerle ilgili öfke ve nefret duygusu hissetmektedir.
- Gündelik hayatlarında Suriyelilerle karşılaşanların Suriyeli karşıtı olmaya eğilimli oldukları görülmektedir.

E. Çalışma Hayatı ve Eğitim

1. İşgücü piyasasına erişim

Göstergeler: İşgücü Piyasasına Erişim

- | | |
|--|---|
| 1. Kanun faydalanıcılar için işgücü piyasasına erişime izin veriyor mu?
❖ Evetse, faydalanıcılar işgücü piyasasına ne zaman erişebilir? | ☒ Evet ☐ Hayır
6 ay |
| 2. Kanun, işgücü piyasası tespitinin ardından istihdam olanağı sağlıyor mu? | ☒ Evet ☐ Hayır |
| 3. Kanun, sığınmacıların yalnızca belirli sektörlerde çalışmasına mı izinveriyor?
❖ Öyleyse, hangi sektörler?: | ☒ Evet ☐ Hayır |
| 4. Kanun, faydalanıcıların istindamını azaltan çalışma süresiyle sınırlandırıyor mu?
❖ Öyleyse, yılda kaç gün?: | ☐ Evet ☒ Hayır |
| 5. Uygulamada istihdama erişimde kısıtlamalar var mı? | ☒ Evet ☐ Hayır |

1.1. Uygulamada erişim için yasal koşullar ve engeller

Geçici koruma faydalanıcıları, Cumhurbaşkanlığınca sağlanacak yönetmelik ve talimatlara tabi olmak üzere, Geçici Koruma Kimlik Belgesi ile çalışma izni başvurusunda bulunma hakkına sahiptir. ⁸⁷⁴ 15 Ocak 2016'da kabul edilen Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, geçici koruma altındaki kişilere çalışma izni verilmesi prosedürlerini düzenlemektedir.

⁸⁷² Pandemi Döneminde Medyada Mülteci Hak İhlalleri Raporu (Mülteci Medyası Derneği), 2020: <https://bit.ly/3t6nCVY>.

⁸⁷³ İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü, *İstanbul'da Sığınmacılara Yönelik Tutumlar – İstanPol*, Haziran 2020: <https://bit.ly/2PFDGjf>.

⁸⁷⁴ GKY, Madde 29.

Geçici koruma faydalanıcılarının istihdama erişmek için çalışma izni başvurusunda bulunmaları gerekmektedir.⁸⁷⁵ Geçici koruma statüsünün alınmasından itibaren 6 ay sonra,⁸⁷⁶ işvereni tarafından çevrimiçi bir sistem aracılığıyla (E-Devlet Kapısı) veya faydalanıcının serbest meslek sahibi olması durumunda, kendisi tarafından çalışma izni başvurusu yapılabilir.⁸⁷⁷

Yönetmelik, mevsimlik hayvancılık ve tarım işleri için çalışma izni alma zorunluluğundan muafiyet öngörmektedir.⁸⁷⁸ Bu durumda, faydalanıcılar ilgili illerde çalışma izni muafiyeti almak için valiliklere başvurmak zorundadır.⁸⁷⁹ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, mevsimlik olarak hayvancılık ve tarım işlerinde çalışılabilecek il ve çalışacak geçici koruma faydalanıcılarının sayısını da sınırlayabilir.⁸⁸⁰ Tarım ve hayvancılık işleri bağlamındaki özel kuralların ötesinde, Yönetmelik, faydalanıcıların, yalnızca Türkiye vatandaşları tarafından icrasına izin verilen iş ve meslekler için başvurmasını yasaklar.⁸⁸¹

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, çalışma izni başvurusunda bulunma hakkının tanınmasına karar verirken faydalanıcının bulunduğu ili esas alır.⁸⁸² Bununla birlikte, İçişleri Bakanlığı tarafından kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı açısından risk teşkil ettiği belirlenen iller için çalışma izinleri durdurulabilir.⁸⁸³

Bakanlık ayrıca, sektörlerin ve illerin ihtiyaçlarına göre geçici koruma faydalanıcıları için bir kota koyabilir.⁸⁸⁴ Belirli bir işyerinde aktif çalışan faydalanıcıların sayısı, işveren tarafından aynı pozisyonu üstlenebilecek hiçbir Türkiye vatandaşının olmadığı kanıtlanamazsa, mevcut işgücünün %10'unu aşamaz. İşyerinde 10 kişiden az çalışan varsa, yalnızca bir geçici koruma faydalanıcısı işe alınabilir.

Çalışma izni ücreti 378.70 TL'dir.⁸⁸⁵ Yönetmelik uyarınca geçici koruma faydalanıcılarına asgari ücretten daha az ödeme yapılamaz.⁸⁸⁶

Geçici koruma faydalanıcılarına verilen çalışma izinlerinin sayısı, 15 Ocak 2016 tarihli Yönetmeliğin kabul edilmesinden sonra yavaş yavaş artmıştır. **Şanlıurfa**'da örneğin Suriyeli İşadamları Derneği, toplam 1.500 işçi istihdam kapasitesine sahip 20 fabrikanın kurulması için 80 milyon liralık yatırım konusunda bir mutabakat imzalamıştır.⁸⁸⁷ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na göre 29 Şubat 2019 itibarıyla en az bir Suriyeli kurucusu bulunan şirket sayısı 15,159'dur.⁸⁸⁸

2019 yılında 63.789'u Suriye'den gelen göçmenlere olmak üzere toplam 145.232 çalışma izni vermiştir. Suriyelilerin çalışma izinlerinin yüzde 93'ü erkeklere, yüzde 7'si kadınlara verilmiştir.⁸⁸⁹

⁸⁷⁵ Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, Madde 4(1).
⁸⁷⁶ Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, Madde 5(1).
⁸⁷⁷ Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, Madde 5(2)-(3).
⁸⁷⁸ Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, Madde 5(4).

⁸⁷⁹ A.y.
⁸⁸⁰ Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, Madde 5(5).
⁸⁸¹ Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, Madde 6(2).
⁸⁸² Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, Madde 7(1).
⁸⁸³ Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, Madde 7(2).
⁸⁸⁴ Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, Madde 8.
⁸⁸⁵ Bkz: <http://www.calismaizni.gov.tr>.
⁸⁸⁶ Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, Madde 10.
⁸⁸⁷ Hürriyet, 'Suriyeli iş adamlarından Türkiye'ye yatırım', 7 Ekim 2018: <https://bit.ly/2OfAy9>.
⁸⁸⁸ Mülteci Derneği, 'Türkiyedeki Suriyeli Sayısı', Mart 2020: <https://bit.ly/2JncqPt>.
⁸⁸⁹ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Yabancıların Çalışma İzinleri, 2019, s. 14: <https://bit.ly/2QbV8Mw>.

Suriyeli geçici koruma faydalanıcılarının çalışma izni aldığı başlıca meslekler şunlardır:

İllere göre geçici koruma faydalanıcılarına verilen çalışma izinleri: 1 Ocak 2016 - 30 Eylül 2018	
Meslek	İzinlerin sayısı
Beden işçisi	2.411
Konfeksiyon işçisi ve dokumacı	1.117
Ortacı	653
Hasta danışmanı	554
Hemşire	543
İdari işler müdürü	521
Büro memuru	460
Destek Personeli	452
Temizlik Görevlisi	433
Diğer	20.786
Toplam	27.930

Kaynak: ODATV: <https://bit.ly/2TOFQ5v>.

2019'da ağırlıklı olarak Suriye, Kırgızistan, Ukrayna ve Türkmenistan'dan gelen göçmenlere çalışma izinleri verilmiştir.⁸⁹⁰ Suriyeliler, 63.789 izinle açık ara farkla en fazla sayıda izne sahip olmuştur. Bununla birlikte, bu rakamlar, Türkiye'de verilen çalışma izinlerinin sayısının halen 19-64 yaş arası geçici koruma faydalanıcılarının küçük bir yüzdesini temsil ettiğini göstermektedir.

Sivil toplum kuruluşları geçici koruma altındaki Suriyeliler için önemli bir işverendir. Paydaşlara göre, **Gaziantep**'te 2015 yılı sonu itibariyle 150 ulusal ve uluslararası STK'da yaklaşık 14.000 çalışan mevcuttur. Ancak, bu tarihten itibaren, sınırda çalışan uluslararası STK'lar sıkı bir şekilde izlenmeye başlanmıştır. Çalışma iznine sahip kişileri çalıştırma zorunluluğu ile ilgili olarak uluslararası STK'larda tespit edilen usulsüzlükler önemli sayıda idari para cezası kesilmesiyle sonuçlanmıştır. İlgili bir davada, **Hatay** Sulh Ceza Mahkemesi, Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun ve Mülteci Sözleşmesince insani yardım sağlayan STK'larının özel koruma hükümleriyle uyuşmadığı gerekçesiyle, kesilen para cezasını iptal etmiştir.⁸⁹¹

2016 yılında geçici koruma faydalanıcılarının işgücü piyasasına erişiminin düzenlenmesi konusunda getirilen hukuki çerçeveye rağmen, halen uygulamada istihdama erişim konusunda önemli boşluklar mevcuttur. Faydalanıcılar çalışma izni sistemi hakkında yeterli bilgi alamamaktadır; çünkü bu tür fırsatlar hakkında bilgi sağlayan topluluk merkezi sayısı sınırlı kalmaktadır; Türk Kızılayının Ocak 2020 itibariyle işlettiği 16 merkez bulunmaktadır.⁸⁹²

⁸⁹⁰ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Yabancıların Çalışma İzinleri, 2019, s. 14:

⁸⁹¹ <https://bit.ly/2QbV8Mw>. ¹inci Hatay Sulh Ceza Mahkemesi, Karar No. 2016/180, 31 Mart 2016.

⁸⁹² Daha fazla bilgi için, bkz. Türk Kızılayı, Syria crisis: Humanitarian relief operation: <https://bit.ly/2UUS3h0>.

1.2. Çalışma koşulları

Türkiye'deki geçici koruma faydalanıcıları, yaygın olarak standart dışı çalışma koşulları ve düşük ücretler karşılığında kayıt dışı istihdam uygulamalarından etkilenmektedir.⁸⁹³ Kayıt dışı istihdam, bilhassa tarım sektöründe, özellikle de **Adana** gibi illerde görülmektedir.⁸⁹⁴ Türkiye'nin Güneydoğusunda yakın tarihli BMMYK destekli tarımsal beceri eğitimi gibi girişimlere rağmen,⁸⁹⁵ Suriyeliler uzun saatler boyunca - çoğu durumda günde 11 saati geçen sürelerde - 38TL/ 4€ karşılığında çalışırlar, bunun bir kısmını da araçlara (elçiler) verirler.⁸⁹⁶ **Muğla** gibi diğer/bazı illerde de kayıt dışı istihdam, inşaat sektöründe görülmektedir,⁸⁹⁷ **Ankara** Altındağ'da ise mobilya imalat sektöründe yaygındır. **İstanbul**'da, Birleşik Metal İşçileri Sendikası (Birleşik Metal-İş) tarafından tekstil endüstrisindeki Suriyeli mültecilerin durumu hakkında bir rapor yayımlanmıştır.⁸⁹⁸ Bu rapora göre, Suriyelilerin %46'sı ve Türk işçilerinin %20'si asgari ücretten düşük ücretler karşılığında çalışmaktadır. Asgari ücret uygulamasının, ruhsatsız çalışan tekstil atölyelerinde (Merdiven altı atölyeler) uygulanmadığı söylenebilir. İşgücü piyasasındaki ücretlerin sınıflandırılması bakımından, Türkiyeli erkekler en üst sırada yer alırken hemen ardından Türkiyeli kadınlar gelir, Suriyeli erkeklerin aldığı ücretler tabana yakınken, Suriyeli kadınların aldığı ücretler bu sınıflandırmanın en altında yer alır.

Kent merkezlerinde karşılaşılan kabul edilemez işgücü koşulları, **İstanbul, İzmir, Adana, Gaziantep, Konya ve Manisa** gibi büyükşehirlerde, örneğin Kasım 2017'deki ayakkabı sektöründe yaşanan (saya işçileri) grev gibi, atölyelerde kayıtlı istihdam ve daha iyi çalışma koşulları talebiyle sıklıkla büyük çaplı eylemlere yol açmıştır.⁸⁹⁹

İşyerlerindeki kötü sağlık ve güvenlik koşulları da endişe vericidir. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisine göre 2019'da yangınlar, ekipman arızaları ve yol kazaları dahil olmak üzere iş kazası nedeniyle 112 mülteci hayatını kaybetmiştir.⁹⁰⁰

COVID-19 pandemisi sırasında bazı Türkiyeli vatandaşların COVID-19 kısıtlamaları nedeniyle işe gitmemesi nedeniyle bazı alanlarda işgücü talebi ortaya çıkmıştır. Suriyeli mülteciler bu talebin bir kısmını karşılamış, ancak özellikle **Mersin, Adana** gibi Türkiye'nin güney bölgelerinde çok düşük ücretler karşılığı çalışmışlardır. Uzaktan eğitim ve sosyal yardıma erişimde de önemli zorluklarla karşılaşmışlardır. Bu durum sadece Suriyeliler için değil, tüm mevsimlik tarım işçileri için geçerli olmuştur. Ayrıca COVID-19'un yayılmasını önlemek için hijyen ve maske eksikliği konusunda endişeler dile getirilmiştir. STK'lar, BM, AB ve bazı belediyeler tarafından koruyucu ekipman sağlanmış, ancak sistematik ve düzenli şekilde dağıtımı yapılmamıştır.⁹⁰¹

⁸⁹³ Refugees International, *Legal employment still inaccessible for refugees in Turkey*, Aralık 2017, s.7. İşgücü piyasasındaki etkileri üzerine bir tartışma için bkz. Ege Aksu et al., 'The impact of mass migration of Syrians on the Turkish labor market', Koç University Working Paper 1815, Aralık 2018: <https://bit.ly/2U64aKJ>.

⁸⁹⁴ Adana Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgi, Şubat 2018.

⁸⁹⁵ Food and Agricultural Organisation, refugees acquire agricultural job skills and work opportunities in Turkey', 29 Kasım 2017: <http://bit.ly/2z44zPs>.

⁸⁹⁶ **İzmir** için, bkz. Association of Bridging People, 'Seasonal agricultural labor in Turkey: The case of Torbalı', 13 Aralık 2017: <http://bit.ly/2AupjAr>. **Adana** için, bkz. Development Workshop, Fertile lands: Bitter lives – The situation analysis report on Syrian seasonal agricultural workers in the Adana plain, Kasım 2016: <http://bit.ly/2BL7EJH>; IRIN, 'The never-ending harvest: Syrian refugees exploited on Turkish farms', 15 Aralık 2016: <http://bit.ly/2CKijRs>

⁸⁹⁷ Bodrum Kadın Dayanışma Derneği tarafından verilen bilgiler, Aralık 2017.

⁸⁹⁸ Birleşik Metal İşçileri Sendikası, Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'de Emek Piyasasına Dahil Olma Süreçleri ve Etkileri: İstanbul Tekstil Sektörü Örneği, Haziran 2017: <http://bit.ly/2DIrq6p>.

⁸⁹⁹ Göçmen Dayanışma Ağı, 'Saya Eylemlerine Dair', 1 Aralık 2017: <http://bit.ly/2B8UCSo>.

⁹⁰⁰ Daha fazla bilgi için: <http://bit.ly/2UiMtpE>.

⁹⁰¹ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

Özellikle kadınlar, işgücü piyasasına etkili bir şekilde erişebilmek konusunda önemli zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu durum, çocuk bakım tesislerinin eksikliğinin yanısıra, bilgi ve eğitim olanaklarının eksikliği gibi engellerden kaynaklanmaktadır.⁹⁰² Öte yandan, özellikle **Şanlıurfa** gibi Türkiye'nin güney bölgelerinde kadınlara atanan bakıcılık gibi geleneksel cinsiyet rolleri yüzünden, kadınların kamusal alana erişimi erkeklere kıyasla sınırlı kalmakta, eğitim olanakları ise çoğunlukla kuaförlük veya terzi gibi geleneksel meslekler etrafında şekillenir.⁹⁰³ Ayrıca, evlerinin dışında bir yerde çalıştıklarında, tekstil sektöründeki kadınlar genellikle ayrımcılık ve kötü muamele ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu ruhsatsız çalışan atölyeler için de yaygın bir durumdur. Merdiven altı atölyeler, **İstanbul**'da kadınların ve genç kızların bodrum katlarda ve penceresiz odalarda uzun saatler boyunca çalıştığı yerlerdir.⁹⁰⁴

Göç Araştırmaları Derneği, Türkiye'nin 3 farklı ilinden (**Mersin, Gaziantep ve İzmir**) 48 Suriyeli kadınla saha araştırması yapmıştır. Görüşülen kişilerin tümü, güvencesiz koşullarda çalışan düşük ücretli işçilerdir. Katılımcıların çoğu erkek akrabalarının ya da kocalarının baskısı nedeniyle dışarıda çalışmamakta, bu da parça başı çalışmanın ana istihdam şekli olduğu anlamına gelmektedir. Dışarıda çalışanlar, çalışmaya devam etmek için erkek aile üyelerinin onayına ihtiyaç duyduklarını ifade etmiştir. Kadınlar, işgücü piyasasına erişimde, sosyal ilişkiler kurma, güvenli bir iş yeri bulma, dil yeterliliği ve eğitim eksikliği gibi çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. STK'lar mülteciler için ideal işyerleri olarak görülmektedir. Bununla birlikte, görüşülen kişiler tarafından çeşitli ayrımcılık vakaları da bildirilmiştir. Örneğin, ulusal STK'larda çalışan beş kadın, Türkiye'li meslektaşlarına kıyasla farklı muameleye maruz kaldıklarını ifade etmiştir. Ayrıca, STK'lar, mülteci kadınlar için çoğu zaman tutarsız olabilen, belirli süreli çoğunlukla da proje bazlı istihdam sağlamaktadır. Ancak, STK'lar için çalışmak, perakende sektörü ve gündüz bakım işleri gibi diğer seçeneklere kıyasla nispeten daha iyi çalışma koşulları sunmaktadır. Tekstil sektöründe çalışan görüşmeciler günde 12 saatten fazla çalıştıklarını ve en yüksek maaşın bile asgari ücretin altında olduğunu bildirilmiştir. Kayıt dışı istihdam da ayrımcı çalışma uygulamalarına neden olmuştur.⁹⁰⁵

Kadınların durumu da Covid-19 sırasında önemli ölçüde etkilenmiştir. Kunduracılar, evde ayakkabı yaparken ev işlerine ayak uydurmanın zorluklarından bahsetmiştir. Çöp toplayarak geçinen ailelerin mali durumu, eve yiyecek almak ile maske gibi gerekli sıhhi teçhizatı satın almak arasında seçim yapmak zorunda kaldıkları bir durum yaratmış ve karantina önlemlerinden önemli ölçüde etkilenmiştir.⁹⁰⁶ İzmir'de 300 mülteci kadınla yapılan bir araştırma, katılımcıların %84,5'inin pandemi sürecinde işini kaybettiğini ve istihdam edilenlerin %83'ünün maaşlarıyla ilgili sorunlar yaşadığını ortaya koymuştur.⁹⁰⁷

Türkiye işgücü piyasası, çocuk işçiliğinin ve sömürünün yaygın görüldüğü tarım,⁹⁰⁸ tekstil fabrikaları,⁹⁰⁹ ve

⁹⁰² Refugees International, *Legal employment still inaccessible for refugees in Turkey*, Aralık 2017, ss.5, 11-12.

⁹⁰³ Rejane Herwig, 'Syrian Women's multiple burden at the labour market and at home', 3 Aralık 2017: <http://bit.ly/2kNpSQ8>; 'Strategies of resistance of Syrian female refugees in Şanlıurfa' (2017) 3:2 Movements: <http://bit.ly/2CK78bN>.

⁹⁰⁴ Papatya Bostancı, "Çalışanı Meşgul Etmeyin": Merdivenaltı Tekstil Atölyelerinde Mülteci Kadın Olmak', 30 Eylül 2017: <http://bit.ly/2CLBLNF>.

⁹⁰⁵ Suriyeli Kadınların *Çalışma Deneyimleri ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri*, Nisan 2020: <https://bit.ly/3rPzwCm>.

⁹⁰⁶ Voice of the Subject: *Migrant Women's Labour During the Pandemic*, 23 Aralık 2020: <https://bit.ly/31NUUgJ>.

⁹⁰⁷ İzmirde Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneği, *COVID 19 Pandemisinde Mülteci Kadınların Temel Haklara Erişimine İlişkin Araştırma Raporu*, 2020: <https://bit.ly/3uJnV9T>.

⁹⁰⁸ Development Workshop, *Analysis of legislative gaps and recommendations in the context of preventing child labour in agriculture*, Ağustos 2018: <https://bit.ly/2HyTvCm>; ayrıca bkz. Adana Barosu, 'Baromuz Doğankent çadır bölgesindeki Suriyeli mülteci çocukları ziyaret etti', 17 Ocak 2018: <http://bit.ly/2Hv1w89>.

⁹⁰⁹ European Commission, *Education and Protection Programme for Vulnerable Syrian and Host Community School-aged Children, in Lebanon, Jordan and Turkey*, Ares(2017)3292256, 30 Haziran 2017: <http://bit.ly/2BMs0SK>, s.4

Ankara gibi illerdeki restoran sektörlerinde, çocukları sömürüye açık hale getiren riskler barındırmaktadır. Tekstil sektöründeki işgücünün yaklaşık %19'u ergin olmayan kişilerden oluşmakla birlikte, bu sayı Suriyeliler açısından %29'a kadar çıkmaktadır. Sektörde çalışan 15 yaş altı kişilerden Suriyeli olanlara, Türkiyelilere nazaran çok daha fazla rastlanmaktadır.⁹¹⁰ İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi, 2017'de **Gaziantep**'te 5 yaşındaki Suriyeli bir çocuğun çalışmaya zorlandığını belgelemiştir.⁹¹¹ Türk Tabipler Birliğine göre, tekstil endüstrisindeki çocuklar ayda 300 TL ücret karşılığında 12 saatlik vardiyayla çalıştırılmaktadır.⁹¹²

2018, Türkiye'de çocuk işçiliği ile mücadele yılı olarak ilan edilmiştir. (Önceki ismiyle) Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2017 yılında Altı Yıllık Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Eylem Planını açıklamış ve STK'lar ve kamu yetkilileri tarafından 10 pilot şehirde yürütülecek faaliyetler için 10 milyon TL'lik bir projenin duyurusunu yapmıştır.⁹¹³ Bu Ulusal Eylem Planı kapsamında altı şehirde çocuk işçiliğinin önlenmesi amacıyla yakın zamanda özel izleme organları oluşturulmuştur.⁹¹⁴ Bu organlar 2019 yılında aktif olmaya devam etmiştir. İzleme komisyonları her ay toplantılar yaparak STK'lar ve diğer kamu kurumları arasında farkındalık yaratmıştır.⁹¹⁵ ILO Türkiye Ofisi ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü işbirliğinde, AB fonuyla "Mevsimlik Tarımda Çocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılması" adlı yeni bir proje Ekim 2020'de hayata geçmiştir. Bu projede, çalışan çocuklara, ailelere, işverenlere, okul yöneticilerine, öğretmenlere, muhtarlar ve aracılara ulaşılarak çocukların işgücünden uzak tutulması ve eğitime yönlendirilmesi için yerel, ulusal ve uluslararası kuruluşların kapasitelerinin güçlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılması planlanmıştır.⁹¹⁶

2. Eğitime erişim

Göstergeler: Eğitime Erişim

- | | |
|---|---|
| 1. Kanun, faydalanıcı çocuklar için eğitime erişim sağlıyor mu? | ☒ Evet ☐ Hayır |
| 2. Çocuklar uygulamada eğitime erişebiliyor mu? | ☒ Evet ☐ Hayır |

Türkiye yasalarında, çocuklar için "temel eğitim", her biri 4 yıllık 3 seviyeye bölünmüş 12 yıldan oluşmaktadır. Yabancı uyruklular da dahil olmak üzere, Türkiye'nin yetki alanındaki tüm çocuklar, devlet okulları tarafından verilen "temel eğitim" hizmetlerine erişme hakkına sahiptir. Geçici koruma faydalanıcısı olarak kaydedilen tüm çocuklar, temel eğitim amacıyla devlet okullarına kayıt olma hakkına sahiptir.

Ayrıca bkz. Birgün, 'Günde 12 saat çalıştırılıp ayda 300 TL kazanıyorlar', 20 Ağustos 2018: <https://bit.ly/2HG2KzY>; Siyasi Haber, "Deutsche Welle, 'Small hands, big profits: Syrian child labour in Turkey', 5 Aralık 2017: <http://bit.ly/2BLmlqF>; Financial Times, 'A day on the factory floor with a young Syrian refugee', 20 Eylül 2017: <http://on.ft.com/2hh9Tbh>; BBC, 'Child refugees in Turkey making clothes for UK shops', 24 Ekim 2016: <http://bbc.in/2ey7Zka>.

⁹¹⁰ Birleşik Metal İşçileri Sendikası, Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'de Emek Piyasasına Dahil Olma Süreçleri ve Etkileri: İstanbul Tekstil Sektörü Örneği, Haziran 2017: <http://bit.ly/2Dlrq6p>.

⁹¹¹ İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi, 'Göçmen çocuk sömürüsü: 5 yaşında çocuklar çalıştırılıyor', 28 Mart 2017: <http://bit.ly/2FoFzpu>.

⁹¹² Birgün, 'Günde 12 saat çalıştırılıp ayda 300 TL kazanıyorlar', 20 Ağustos 2018: <https://bit.ly/2HG2KzY>.

⁹¹³ Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Eylem Planı, 29 Mart 2017: <https://bit.ly/2GhE6q0>.

⁹¹⁴ Kalkınma Atölyesi tarafından verilen bilgiler, Şubat 2019

⁹¹⁵ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

⁹¹⁶ Bkz, ILO, A New Era Starts in Combating Child Labour in Seasonal Agriculture, 23 Kasım 2020: <https://bit.ly/3oq24SU>.

2.1. Devlet Okulları

Türkiye'deki devlet okulları ücretsizdir. Dersler Türkçe verilir ve standartlaştırılmış bir Milli Eğitim Bakanlığı müfredatı takip edilir. Bu okullar, yabancı uyruklu çocuklara geçerliliği olan ilgili sertifika ve diplomaları vermeye yetkilidir.

Devlet okullarına kayıt yaptırmak için çocuklar ve ebeveynlerinin Geçici Koruma Faydalancısı Kimlik Belgelerine sahip olmaları gerekir. Henüz kayıt yaptırmamış olan çocuklar geçici olarak "misafir öğrenci" olarak kayıt olabilirler; bu da derslere katılabilecekleri ancak daha sonra geçici koruma kayıtlarını tamamlamadıkları ve okul tarafından resmen kabul edilmedikleri sürece, aldıkları eğitim karşılığında herhangi bir sertifika veya diploma alamayacakları anlamına gelir.⁹¹⁷

Yabancı uyruklu bir çocuğun devlet okuluna kayıtlı olması durumunda, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, öğrencinin önceki eğitim geçmişini incelemekten, değerlendirmekten ve çocuğun hangi sınıf seviyesine kayıt edileceğini belirlemekten sorumludur. Eğitim geçmişi ile ilgili herhangi bir belge yoksa İl Milli Eğitim Müdürlüğü öğrencinin devam edeceği uygun sınıf seviyesini değerlendirmek için gerekli testleri ve görüşmeleri yapacaktır. 2018 yılı ortasında, Milli Eğitim Bakanlığı 10-18 yaşları arasında eğitim hayatı üç yıl ya da daha fazla süre boyunca sektöre uğramış olan çocuklar için, Hızlandırılmış Eğitim Programını (HEP) başlatmıştır. Program 12 ilde yürütülmektedir. Program 2019 ortasına kadar 10.894 çocuğa ulaşmıştır.⁹¹⁸ 2020'de, COVID-19'un etkisi ve Türkiye'deki çocuklar için bir yıllık çevrimiçi eğitimin ardından bir çevrimiçi Hızlandırılmış Eğitim Programının geliştirilmesi için teklifler almak adına ihaleye çıkmıştır.⁹¹⁹

Milli Eğitim Bakanlığı, okullara kayıt oranını arttırmak amacıyla AB'nin Türkiye'deki Mülteciler için Mali Yardım Programı kapsamında 129 yeni okul inşa etmektedir.⁹²⁰ Dünya Bankası fonu ile de 2021 yılına kadar 157 okulun daha inşa edilmesi planlanmaktadır.⁹²¹ Mart 2021 itibarıyla AB güncel bilgilerine göre, bu çalışma kapsamında en az bir okul tamamlanmış ve diğerlerinin inşaatı devam etmektedir.⁹²²

Türkiye'deki eğitim sistemi Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yönetilmekte ve koordine edilmektedir. Örgün eğitime kaydolan Suriyeli çocukların sayısı artmaya devam etmektedir. 2019/20 eğitim-öğretim yılının başında, okul çağındaki Suriyeli çocukların yüzde 63'ünü temsil eden, Türkiye'deki devlet okullarına ve geçici eğitim merkezlerine kayıtlı geçici koruma altında 684.253 Suriyeli çocuk mevcuttur.⁹²³

Bununla birlikte, UNESCO raporuna göre, okul çağındaki Suriyeli mülteci çocukların hepsini kapsamak üzere ihtiyaç duyulacak ek öğretmen sayısı 80.000'dir.⁹²⁴ UNICEF tarafından okula gitmeyen 400.000 kadar çocuk olduğu tahmin edilmektedir.⁹²⁵ Özellikle lise seviyesinde okulu bırakma oranı, büyük ölçüde

⁹¹⁷ Bianet, 'Suriyeli Olmayan Mülteci Çocukların Eğitime Erişimleri Yok', 31 Mayıs 2017:

<https://bit.ly/2pG75JK>.

⁹¹⁸ Inter-Agency Coordination Turkey, *Turkey Education Sector: Q2 January to June 2019*:

<https://bit.ly/2UINaZj>.

⁹¹⁹ Bkz UNICEF, *Online Accelerated Learning Programme Development*, Ekim 2020:

<https://bit.ly/3f17J8p>.

⁹²⁰ Delegation of the European Union to Turkey, 'Education for all in times of crisis II': <https://bit.ly/2JmMNi3>.
World Bank, 'Education Infrastructure for Resilience Activities in Turkey' <https://bit.ly/2QS085U>.

⁹²¹ Bkz, Delegation of the EU to Turkey, *Education Infrastructure for Resilience Activities in Turkey*:

<https://bit.ly/2QS085U>.

UNHCR, *Turkey: Operational Highlights*, 2019.

⁹²³ Hürriyet, 'Anadolu lisesi öğrencilerine atölyelerde eğitim', 19 Mart 2019:

<https://bit.ly/2Y9Ljh7>.

⁹²⁵ UNICEF, *Turkey Humanitarian Situation Report*, January - March 2019, s.1.

işgücü piyasasında çocuk işçiliği⁹²⁶ ve erken ve zorla evlilikler gibi faktörlerle bağlantılıdır.⁹²⁷ Okullarda zorbalık hala çözülmemiş büyük bir sorundur.⁹²⁸ Sınır dışı edilme korkusu da, örneğin **Bursa**'da yaklaşık 8.500 çocukta olduğu gibi eğitime erişimi etkiler.⁹²⁹ Aynı zamanda, hem diğer öğrencilerden hem de öğretmenlerden kaynaklı yaşanan ayrımcılık, önyargı ve zorbalık olaylarının oranı devlet okullarında yüksektir. Mültecilere, müfredatı etkin bir şekilde takip edebilmeleri için ek Türkçe dil dersleri verilmemektedir.

Çocukların eğitim sistemine erişimini sağlamak için, başka bir program olan Şartlı Nakit Transferi Programı (ŞNT), ECHO tarafından finanse edilmiş ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, AFAD, Türk Kızılayı ve UNICEF ortaklığında uygulanmıştır. ŞNT programı, hassas gruptan mültecilerin ailelerine, çocuklarını okula göndermeleri ve okula devamlarını sağlamaları için iki ayda bir yapılan nakdi yardımı kapsar (bkz. [Sosyal yardım](#)). Nakdi yardım yalnızca okula kayıt belgelerini Bakanlığın sosyal hizmet birimlerine teslim edebilen kişilere sağlanır. Bir aile, çocuklarının düzenli olarak okula gitmesi koşuluyla ödeme alabilir, çocuk bir ay içinde 4 günden fazla devamsızlık yapmamalıdır.⁹³⁰ Türk Kızılayına göre, bir çocuğun 4 günden fazla devamsızlığı olması durumunda, koruma görevlileri bu devamsızlığın nedenini belirlemek için aileyi ziyaret eder. Çocuk işçiliği, erken ve zorla evlilikler, akran zorbalığı en yaygın rastlanan devamsızlık nedenleridir.⁹³¹ Uygulamadan çıkan gözlemlere göre, ŞNT ilköğretim düzeyinde daha etkili olmuştur.⁹³²

Ayrıca AB tarafından fonlanan Milli Eğitim Bakanlığı'nın Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunu Destekleme Projesi (PİCTES) adlı bir projesi vardır. Suriyeli çocukların entegrasyonunu, kaliteli eğitime erişimini artırmayı ve Suriyeli çocuk ve gençlerin kaliteli örgün eğitime kayıt ve devam oranlarını artırmayı hedefler.⁹³³ 2020'nin başlarında UNICEF, SGDD-ASAM ve Milli Eğitim Bakanlığı, okuldan ayrılma riski taşıyan 5-17 yaş arası 65.000 Suriyeli öğrenciye ulaşmayı hedefleyen Okula Kayıt İçin Destek Programını (OKP) başlatmıştır.⁹³⁴

2019 yılında Milli Eğitim Bakanlığı, öğrencilerin Türkiye'deki farklı kültürleri ve günlük yaşamı öğrenebilecekleri sosyal uyum kursları açmıştır.

Urfa'daki Türk Kızılayı Toplum Merkezi, ayda yaklaşık 90 Suriyeli çocuğun okulu bırakma durumunu takip eder ve onların okula devam etmemelerinin gerçek nedenlerini anlamaya çalışır. Bunun nedeni genellikle kız ve erkek çocukların erken ve zorla evlendirilmeleri ve çocuk işçi olarak çalıştırılmasıdır. Urfa'da okullarda sosyal uyum dersleri vardır. Akran zorbalığı, ayrımcı olmayan uygulamalar, çocuk hakları, hijyen ve sosyal uyum konularında okullarda düzenli olarak eğitimler verilir. Ayrıca öğrencilere psikolojik destek ve düzenli sağlık kontrolleri sağlanır.⁹³⁵

⁹²⁶ Örneğin tarım sektöründeki çocuklar okula kayıtlı değildir: Kalkınma Atölyesi tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁹²⁷ Gaziantep'ten bir paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020 ve Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Göç Politikaları Merkezinden Dr. Ali Zafer Sarioğlu' nun aktardığı bilgi, Ocak 2019.

⁹²⁸ Gaziantep'ten bir paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020

⁹²⁹ Posta, "Sınır dışı olunuz" korkusuyla 8 bin 500 Suriyeli çocuk okula gönderilmiyor, 3 Mayıs 2018:

<https://bit.ly/2UNKXLC>.

⁹³⁰ European Commission, 'In Turkey, the Conditional Cash Transfer for Education programme increases school attendance of Syrian and other refugee children', 13 Şubat 2018: <https://bit.ly/2GaW25O>.

⁹³¹ Türk Kızılayı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁹³² Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Göç Politikaları Merkezinden Dr. Ali Zafer Sarioğlu' nun aktardığı bilgi, Ocak 2019.

⁹³³ UNHCR, Global Compact for Refugees digital platform: <https://bit.ly/2wKMSt1>.

⁹³⁴ Hürriyet, 'Mülteciler çocuklar eğitim sistemine dahil edilecek', 6 Ocak 2020: <https://bit.ly/2UrZKx7>.

⁹³⁵ Urfa Türk Kızılayı Toplum Merkezi tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

Genel olarak, uzmanlar Türkiye'deki Suriyeliler arasında eğitim eksikliğinin yaygın bir durum olduğunu tahmin etmektedir. Bir ankete göre, ankete katılanların %33'ü okuma yazma bilmediğini, %13'ü okur-yazar olup okula gitmediğini ifade etmiştir.⁹³⁶

2020'de COVID-19 sırasında okullar uzun süre kapalı kalmış ve eğitim, TV veya başka bir cihaz aracılığıyla erişilebilen uzaktan eğitim sistemine evrilmiştir. Bu, tüm çocukları etkilemiş, ancak çalışmak için cihazı veya odası olmayan öğrencileri ise orantısız bir şekilde etkilemiştir. Mülteci çocuklar, özellikle genç kızların eğitimi pandemiden büyük ölçüde etkilenmiştir. **İzmir**'de 300 kadınla yapılan bir araştırma, Suriyeli mülteci kızların sadece %53,5'inin eğitim için uygun bir ortama erişebildiğini ortaya çıkarmıştır.⁹³⁷ Nisan 2021 itibarıyla okullar hala çocukların çoğu için kapalıdır. Uzaktan eğitime (EBA) erişim halen sorunludur. Devam eden bazı AB programları yeniden tasarlanmıştır. Örneğin, öğrenci destek paketleri (yemek paketleri vb.) 2020 yılında okullara gidemeyecekleri için öğrencilere yönelik kullanılamamıştır, bu fonların bir kısmı, öğrenciler için yeni tablet ve elektronik cihaz satın alınması için tahsis edilecektir.⁹³⁸

Adana, Mersin ve Şanlıurfa'da yapılan araştırmalara göre Suriyeli göçebe tarım işçileri arasında çocuklarının uzaktan eğitime katılım oranı daha önce çok düşük olmasına rağmen artık %0'a yakındır. Adana'da tüm mevsimlik tarım işçilerinde olduğu gibi çocuklar okula ancak fiziki olarak okula yakın olduklarında devam etmekte olup, bu durum göçebe/yarı göçebe gruplar için de aynı şekildedir.⁹³⁹

2.2. Geçici Eğitim Merkezleri (GEM)

23 Eylül 2014 tarihli 2014/21 Sayılı Milli Eğitim Bakanlığı "Yabancılar Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri" Yönetmeliği ile, Geçici Eğitim Merkezi (GEM) kavramı getirilmiş, bugüne kadar Milli Eğitim Bakanlığının düzenleyici çerçevesi dışında hukuksuz var olan ancak il yetkilileri tarafından göz yumulan Suriyeli yardım kurumları tarafından işletilen yukarıda belirtilen özel okulların denetimi ve izlenmesi için yasal bir çerçeve sağlanmıştır. GEM, spesifik olarak Türkiye'ye kitlesel olarak geçici bir süre için gelen kişilere eğitim hizmeti sağlamak amacıyla kurulan ve işletilen okullar olarak tanımlanmaktadır.

Genel olarak, kamplarda kalan çocuklar, çoğunlukla kamplarda işlev gören GEM'lerde temel eğitime tamamen ve sınırsız olarak erişime sahiptirler. Öte yandan, kamp dışında kalan okul çağındaki çocukların, Türkiye eğitim müfredatını takip eden ve Türkçe eğitim veren bir devlet okuluna ya da bir GEM'ye gitme seçeneği mevcuttur.

2018 yılında GEM'de yaklaşık 1.000 Türkiyeli ve 11.500 gönüllü Suriyeli öğretmen bulunmaktadır. UNICEF 10.000 gönüllü Suriyeli öğretmene maddi yardımda bulunmaktadır. Bu kapsamda, Geçici Barınma Merkezleri'ndeki öğretmenlere ayda 600TL/120 €, kamp dışında çalışanlara ise ayda 900 TL ücret ödenmektedir. Diğer 1.500 gönüllü öğretmen ise STK'lar tarafından maddi olarak desteklenmektedir.⁹⁴⁰

Suriyelilere yönelik bu özel okullar genellikle ücretsiz olmaz. Öğrencilerden çeşitli ücretler talep edilir. Geçici eğitim merkezleri tarafından verilen diploma veya sertifikaların hangi yasal geçerliliğe sahip olacağı henüz belli değildir. İl Milli Eğitim Müdürlüğü yetkilileri çocuğun daha sonra Türkiye'de bir devlet okulu

⁹³⁶ Hâl.Gazeteciyiz, '50 Percent of Syrians in Turkey Never Enrolled in a School', 10 Ekim 2018: <https://bit.ly/2u6t91Q>.

⁹³⁷ İzmirde Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneği, *COVID 19 Pandemisinde Mülteci Kadınların Temel Haklara Erişimine İlişkin Araştırma Raporu*, 2020: <https://bit.ly/3uJnV9T>.

⁹³⁸ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁹³⁹ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁹⁴⁰ TBMM, *Göç ve Uyum Raporu*, Mart 2018.

veya üniversiteye kabul edildiği durumlarda bunu değerlendirmekle yetkilidir. Dersler gönüllü Suriyeli öğretmenler tarafından verildiğinden ancak işin doğası profesyonellik gerektirdiğinden GEM'de sağlanan eğitimin niteliği de sorun teşkil edebilmektedir.⁹⁴¹

Milli Eğitim Bakanlığı, GEM kullanımından aşamalı olarak okullara geçişleri planlamıştır.⁹⁴² Eylül 2016'dan itibaren, anaokuluna veya birinci sınıfa gidecek tüm Suriyeli çocukların, GEM yerine Türk okullarına kayıtlı olmaları gerekmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı ayrıca, beşinci ve dokuzuncu sınıfa gidecek çocukları Türk okullarına kaydolmaya teşvik etmiştir.

2019 yılı itibarıyla 11 ilde 39.178 Suriyeli çocuğa eğitim veren 199 GEM bulunuyordu.⁹⁴³ Bazı paydaşlara göre, bu GEM'lerin kapatılması çok hızlı bir şekilde gerçekleştirilmiş ve öğretmenlerin Türkiye'ye ve Suriyeli çocuklardan oluşan karma sınıflarda müfredata uygun ders işlemek konusunda zorluk çekmesine neden olmuştur.⁹⁴⁴ En sonuncu GEM ise 2020'de kapatılmıştır.

2.3. Yükseköğrenim

Geçici koruma faydalanıcıları ayrıca Türkiye'de yükseköğrenim görme hakkına sahiptir. Bir yüksek öğretim kurumuna başvuru yapmak ve kayıt olmak için, öğrencilerin 12 yıllık Türkçe temel eğitimi veya eşdeğer bir eğitimi tamamlamış olmaları gerekmektedir. Yetkili GEM'de eğitim görmüş olan çocuklar, yetkili İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün gerçekleştirdiği eşdeğerlik tespiti üzerinden bu şartı yerine getirmiş kabul edilebilirler.

Türkiye'de üniversitelere girişlerde standart bir üniversiteye giriş sınavını geçmek gerekir ve üniversitelerin getirebileceği ek şartlar yerine getirilmelidir. Suriye'de yükseköğrenimine başlayan ancak tamamlayamamış olan öğrenciler, üniversitelerden, önceki aldıkları kredileri (dersleri) saymasını talep edebilir. Suriye'de alınan derslerin saydırılması kararı her üniversite tarafından ayrı ayrı verilir ve bir bölümden diğerine değişkenlik gösterebilir.⁹⁴⁵ Bazen nitelik de dahil olmak üzere önceki eğitimin tanınmasında sorunlar olabilir. GEM'lerdeki dersler Arapça da olabilir ve daha genel dil sorunları mevcut olabilir.

2017-2018 ve 2018-2019 akademik yıllarında devlet üniversitelerine kayıtlı Suriyeli öğrencilerin öğrenim ücretleri, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) tarafından karşılanmıştır;⁹⁴⁶ özel üniversiteler konusunda durum böyle değildir. Öğrenciler yine de ulaşım, kitap ve geçim masraflarını karşılamak zorundadır. Türkiye'deki Suriyeli öğrencilere yükseköğretim için burs sağlayan çok sayıda kuruluş vardır. Bu kuruluşlar YTB, DAFI burs programı üzerinden BMMYK ve STK'lardır (örneğin SPARK). YTB ve DAFI tarafından verilen burslar öğrenim masraflarını karşılamakta ve öğrencilere konaklama ve geçim masrafları için aylık bir ödenek sağlamaktadır.⁹⁴⁷

YÖK istatistiklerine göre, Türkiye'deki yüksek öğretim kurumlarında kayıtlı Suriyeli öğrenci sayısı, 2019-2020 eğitim-öğretim yılında 33.000'e yükselmiştir.⁹⁴⁸ MEB Hayat Boyu Öğrenme Müdürlüğü'ne göre

⁹⁴¹ Adana Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018; Bir STK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁹⁴² Hürriyet, 'Gov't directs Syrian refugee children to Turkish schools', 3 Eylül 2017: <http://bit.ly/2FqqVhs>. Ayrıca bkz. International Crisis Group, *Turkey's Syrian refugees: Defusing metropolitan tensions*, Ocak 2018, s.18.

⁹⁴³ ERG, *Öğrenciler ve eğitime erişim izleme raporu*, Eğitim izleme raporu, 2019.

⁹⁴⁴ boğaziçi göç araştırmaları merkezince sağlanan bilgiler, Ocak 2019.

⁹⁴⁵ UNHCR, *Education*: <https://bit.ly/2E5kEXt>.

⁹⁴⁶ 27 Haziran 2018 tarihli ve 2018/12007 sayılı Karar: <https://bit.ly/2OthDXK>.

⁹⁴⁷ UNHCR, *Education*: <https://bit.ly/2E5kEXt>.

⁹⁴⁸ A Barişçil, *Refugee students in the Turkish higher education in the light of the Syrian conflict*, 2019, s.135.

2019'da 599.475 Suriyeli Devletin mesleki ve diğer eğitimlerden yararlanmıştır.⁹⁴⁹ 2020'de BMMYK, mülteci öğrencilere üniversite burslarının yanı sıra kurumsal kapasite desteği sağlamak için Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) ile birlikte çalışmıştır. BMMYK, 2020-2021 eğitim-öğretim yılı için YTB ile koordineli olarak yükseköğretim burs programları aracılığıyla geçici koruma altındaki 744 öğrencinin ve diğer uyruklardan 70 öğrencinin yüksek öğrenimine katkıda bulunmuştur.⁹⁵⁰ BMMYK, Suriye vatandaşları için mevcut olan ücret muafiyetinden yararlanamayan öğrencilere destek olmak için dönemlik nakit hibe yoluyla 475 üniversite öğrencisini de desteklemiştir. Bu arada, BMMYK, uluslararası koruma öğrencilerinin yüksek öğrenim ücretlerinden muaf tutulması için savunuculuk yapmaya devam etmiştir.

Geçici koruma faydalanıcıları, yaşlarına bakılmaksızın her ilde İl Milli Eğitim Müdürlüğü bünyesinde yapılandırılmış Halk Eğitim Merkezleri tarafından sunulan mesleki kursların yanı sıra ücretsiz dil eğitimi kurslarından da yararlanabilirler. STK'ların bir kısmı bazı bölgelerdeki geçici koruma faydalanıcılarına ücretsiz dil kursları ve mesleki kurslar da sağlamaktadır.

Türk Kızılayının yeni merkezi olan **Kocaeli** de dahil olmak üzere 16 toplum merkezi bulunmaktadır.⁹⁵¹ Mart 2019'da Türk Kızılayı, Milli Eğitim Bakanlığı ve UNDP ile birlikte Suriyelilerin istihdamına yardımcı olmak için Türkçe dil desteği sağlamak amacıyla Yetişkin Dil Eğitim Programını (ALT) başlatmıştır. AB Güven Fonu aracılığıyla finanse edilen program, on ilde 52.000 kişiye dil dersleri vermeyi hedefler. Katılımcılara haftada üç gün, günde üç saat kurslara katılmaları için saat başına 0,9 € ödenir.⁹⁵² Mesleki Kurs Teşviki, faydalanıcıların gıda, tekstil, hizmet, tarım ve hayvancılık gibi farklı sektörlerdeki mesleki eğitimlerinin yanı sıra teknik uzmanlık ve zanaatkarlık gerektiren kurslar için de teşvik ödemeleri sağlamaktadır. Mesleki kurslara katılım günlük 40 TL veya 60 TL ile desteklenmekte olup, Türkçe Dil Kurslarına katılanlar aylık 180 TL alır. Toplum Merkezleri, faydalanıcıların yaşam becerilerini geliştirmeleri için çeşitli kurslar ve etkinlikler düzenlemektedir. Toplum Merkezleri ayrıca mesleki kursların sonunda Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü tarafından onaylı sertifika vermektedir. Ocak 2020 itibarıyla 45.927 kişi farklı mesleki kurs ve eğitimlerden yararlanmıştır. Buna kurslara katılan 32.684 kişi ve iş bulan 13.243 kişi dahildir.⁹⁵³

Urfa'daki Türk Kızılayı Toplum Merkezi'nin geçim kaynakları konusunda birçok projesi bulunmaktadır. Faydalanıcıların yaşadığı şehirdeki duruma bağlı olarak özel eğitim ve istihdam olanakları sağlarlar. Örneğin Urfa'da sera eğitimleri için yeni başvurular alırlar. Ayrıca Valilik ile yakın işbirliği içinde Harran'da bir gastronomi akademisi açmışlardır. TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği) ile beraber, tarımdan 3 boyutlu baskıya kadar çok çeşitli alanlarda 10 Suriyeli girişimciye 50 000 TL (yaklaşık 8 000 EUR) hibe vermek için ortak bir proje yürütmektedirler. Suriyeli genç kız ve erkek çocuklar için kodlama ve programlama konusunda Belediye ile birlikte yeni bir bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik (STEM) projesi başlatmayı planlamışlardır.

⁹⁴⁹ Bkz, TC Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı, Ocak 2020.

⁹⁵⁰ UNHCR Turkey, *Operational Highlights 2020*: <https://bit.ly/3esx9AE>.

⁹⁵¹ Türk Kızılayı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁹⁵² Türk Kızılayı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁹⁵³ Türk Kızılay, *Syrian Crisis Humanitarian Relief Operation*, Ocak 2020.

F. Sosyal yardım

YUKK, sosyal yardım konusunda başvuru sahipleri ile uluslararası korumanın faydalanıcıları arasında bir ayırım yapmamaktadır

(bkz. [Usule ilişkin olmayan karşılama/kabul koşullarına ilişkin düzenlemeler ve bunun seviyesi](#)).

Ağırlıklı olarak Türk Kızılayı tarafından özel bir kart (Kızılaykart) aracılığıyla uygulanan nakdi yardım programları, münhasıran olmasa da esasen geçici koruma faydalanıcılarına odaklanmıştır. Bu programlar şunlardır:

- **Acil Sosyal Güvenlik Ağı (SUY):** AB destekli SUY (ESSN) programı, 28 Kasım 2016 tarihinde, AFAD'ın koordinasyonunda WFP, Türk Kızılayı ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından başlatılmıştır.⁹⁵⁴ Uluslararası koruma veya geçici koruma altında olan ve kayıtlı istihdam olanaklarının dışında kalan aileler, SUY kapsamında aile üyesi başına Kızılaykart ile aylık 18 € yardım almaya hak kazanır.⁹⁵⁵ Uluslararası koruma başvuru sahipleri bu programın kapsamına girerler.

SUY programı, AB tarihindeki en büyük insani yardım projesidir. 1 Nisan 2021 tarihi, Türkiye Hükümeti, Türk Kızılayı, Uluslararası Kızılhaç ve AB arasında SUY sağlanmasına yönelik yeni bir ortaklığın birinci yıl dönümüdür. İlk yılda 3.4 milyar TL dağıtılmış. transfer bedeli 120 TL'den 155 TL'ye yükselmiş ve 1.8 milyon kişiye nakdi yardım yapılmıştır.⁹⁵⁶

SUY kapsamında, WFP işbirliği ile geliştirilen Kızılay Gıda Kartı, kişilerin gıda satan yerlerden tüm ihtiyaçlarını karşılamaları için geliştirilen akıllı bir kart teknolojisi sağlar.⁹⁵⁷ YKN'si olan uluslararası koruma başvuru sahipleri, uydu kentlerindeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına giderek Kızılay Kart başvurusu için form doldururlar. Başvuru sahibi engelliye, sağlık raporu getirmelidir. Ayrıca, özel ihtiyaç sahiplerine uygulamada öncelik verilmektedir. 5-9 hafta sonra, başvuru sahipleri sözleşmeli bankadan kullanıma hazır kartlarını teslim alabilirler.

Ocak 2020 itibarıyla %89,6'sı Suriyeli toplam 1.798.472 faydalanıcıya SUY sağlanmıştır. Faydalanıcıların çoğunluğu **Gaziantep**'tedir bunu **İstanbul, Şanlıurfa, Hatay, Adana** ve **Ankara** takip eder.⁹⁵⁸

- **Kamp içi program:** Bu program, Geçici Barınma Merkezinde bulunan mültecilere nakdi yardım sağlamaktadır. Faydalanıcıların sayısı Şubat 2021'de 52.348'dir.⁹⁵⁹
- **Şartlı Nakit Transferi (ŞNT):** AB tarafından finanse edilen bu program iki ayda bir ödeme yaparak mülteci ailelere çocuklarını okula göndermeleri (bkz. [Eğitime Erişim](#)) hususunda destek olmayı amaçlamaktadır. İki ayda bir verilen miktarlar eğitim ve sınıf seviyesine bağlı olarak değişmektedir: ilkokul için erkek çocuklar 35 TL, kız çocuklar 40 TL, lise için erkek çocuklar 50 TL

⁹⁵⁴ European Commission, '1 million refugees in Turkey reached by EU's Emergency Social Safety Net', 17 Ekim 2017: <http://bit.ly/2ztLNSN>.

⁹⁵⁵ Türk Kızılay, *Kızılay Kart, Cash based assistance programmes*, Aralık 2019, 1.

⁹⁵⁶ Bkz. Türk Kızılay, 'the Emergency Social Safety Net programme', Mart 2021:

<https://bit.ly/3eJHGc1>.

⁹⁵⁷ Türk Kızılay, 'The Turkish Red Crescent Food Card is Supporting all the Syrians', 31 Aralık 2015:

<https://bit.ly/2G8LjIT>; *Kızılaykart*: <https://bit.ly/2lQQf2G>.

⁹⁵⁸ Türk Kızılay, *Syrian Crisis Humanitarian Relief Operation*, Ocak 2021, 9.

⁹⁵⁹ A.y.

ve kız çocuklar 60 TL almaktadır. ŞNT, Ocak 2021 itibariyle %85'i Suriyeli toplam 534.233 faydalanıcıya ödenmiştir. Faydalanıcıların çoğunluğu İstanbul, Gaziantep, Hatay ve Şanlıurfa'dadır.⁹⁶⁰ ŞNT, temel olarak ilkokul düzeyindeki çocuklara odaklanmıştır.⁹⁶¹ Program memnuniyetle karşılanırsa da, bazı paydaşlar ŞNT için verilen miktarın sembolik olduğunu ve artırılırsa daha etkili olabileceğini ifade etmişlerdir.⁹⁶²

- **Hızlandırılmış Eğitim:** Yaklaşık 20.000 Suriyeli mülteci çocuk ve genç, temel okuryazarlık ve aritmetik dersleri ve Türkçe dil kursları aldıkları, kaybettikleri okul yıllarını telafi etmelerine yardımcı olan hızlandırılmış eğitim programlarına kaydolmaktadır. 2017'den bu yana AB, örgün ve yaygın eğitim faaliyetlerine katılmalarına yardımcı olmak için ayda ortalama 6.000 çocuğa ulaşım sağlamıştır.⁹⁶³

COVID-19, 2020 yılında temel ihtiyaçlara erişimi de büyük ölçüde etkilemiştir. İzmir'de Suriyeli kadınlar arasında yapılan araştırma, temel gıda ürünlerine erişimle ilgili ciddi sorunlar olduğunu göstermiştir. Çalışmaya katılan 300 katılımcının %83,7'si devletin gıda yardımını yetersiz bulmuştur. Devlet tarafından sağlanan farklı yardım programları olmasına rağmen, mülteciler bunlar hakkında ya yetersiz bilgilendirilmiş ya da karmaşık bürokratik süreçler nedeniyle bunlara erişememişlerdir. Sonuç olarak, görüşülen 300 kişinin %72,7'si gıda yardımından faydalanamamıştır.⁹⁶⁴

G. Sağlık hizmeti

1. Ücretsiz sağlık hizmetine erişim şartları

İster kampta ister kamp dışında olsun, tüm kayıtlı geçici koruma faydalanıcıları, Türkiye'de Genel Sağlık Sigortası (GSS) kapsamındadır ve kamu sağlığı hizmet sağlayıcıları tarafından sağlanan ücretsiz sağlık hizmetlerine erişim hakkına sahiptir.⁹⁶⁵ 25 Aralık 2019 tarihinde yapılan kanun değişikliğiyle sağlık hizmetleri ücretsiz olmaktan çıkmış olup, birinci basamak ve acil sağlık hizmetlerine ve ilaçlara erişim için İçişleri Bakanlığı tarafından belirlenen bir katkı payı ödemek zorundadırlar.⁹⁶⁶ Hassas gruplar istisnadır. Katkı payı uygulaması, tek tip uygulama olmaksızın her ilde farklıdır. Kanunda geri ödeme öngörülmemiştir.

Geçici koruma almaya hak kazanmış ancak kayıt sürecini henüz tamamlamamış kişiler, sadece birinci basamak sağlık kurumları tarafından sunulan acil sağlık hizmetleri ve bulaşıcı hastalıklarla ilgili sağlık hizmetlerine erişebilirler.

Geçici koruma faydalanıcıları sadece kayıtlı oldukları ildeki sağlık hizmetlerine erişme hakkına sahiptir. Bununla birlikte, kayıt olunan ilde uygun tedavi imkanları bulunmadığı veya diğer tıbbi nedenlerden dolayı gerekli görüldüğü takdirde, ilgili kişi başka bir ilde sevk edilebilir.⁹⁶⁷

⁹⁶⁰

A.y

⁹⁶¹

A.y.

⁹⁶²

Gaziantep'ten bir paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁹⁶³

ECHO, *Turkey Factsheet*, 5 Mart 2020: <http://bit.ly/3d0Bgm9>.

⁹⁶⁴

İzmirde Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneği, *COVID 19 Pandemisinde Mülteci Kadınların Temel Haklara Erişimine İlişkin Araştırma Raporu*, 2020: <https://bit.ly/3uJnV9T>.

⁹⁶⁵

GKY, Madde 27.

⁹⁶⁶

GKY, Madde 27(1)b 30989 Sayılı Yönetmelik ile düzenlendiği şekliyle.

⁹⁶⁷

Basak Bilecen & Dilara Yurtseven, 'Temporarily protected Syrians' access to the healthcare system' (2018) 15:1 Migration Letters 133, 118.

Yapılacak “gelir testi”, faydalanıcıyı gelir seviyesine göre sınıflandırır. “G0” kategorisinden kişilerin sağlık sigorta primi tamamen karşılanırken, “G1”, “G2” ve “G3” kategorilerindekiler sağlık hizmetinin getirdiği maliyetlerinin bir kısmını orantılı olarak kendileri karşılar.⁹⁶⁸

COVID-19 pandemisi sırasında mültecilere ve göçmenlere (belgesiz olanlar dahil) COVID-19 tedavisi ve testine erişim sağlanmış, ancak diğer yandan sağlık harcamaları ve dil engeli dahil olmak üzere bu hizmetlere yönelik bir takım engeller baki kalmıştır.⁹⁶⁹ BMMYK, SGDD-ASAM ve diğerleri tarafından bununla mücadeleye yardımcı olmak için Arapça materyaller sağlanmıştır. Ocak 2021 itibarıyla aşının kullanıma sunulması ve mültecilerle ilgili durum halen belirsizliğini korumaktadır.⁹⁷⁰

1.1. Sağlık hizmetlerinin kapsamı

Türkiye sağlık sisteminde, birinci, ikinci ve üçüncü basamak sağlık kuruluşları değişkenlik gösterir: Her ilde ve her ilçede bulunan sağlık birimleri, sağlık merkezleri, anne ve çocuk sağlığı ve aile planlaması merkezleri ile verem savaş dispanserleri birinci basamak sağlık kuruluşları olarak sınıflandırılır. Devlet hastaneleri ikinci basamak sağlık kuruluşları olarak sınıflandırılır. Araştırma ve eğitim hastaneleri ile üniversite hastaneleri, üçüncü basamak sağlık kuruluşları olarak sınıflandırılır.

Geçici koruma faydalanıcıları birinci basamak sağlık kuruluşlarında başlangıçtaki tanı, tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerine kendiliğinden erişme hakkına sahiptir. Bu hizmet sağlayıcılar, ayrıca bulaşıcı hastalıkların teşhis ve tedavisi, yeni doğanlar, çocuklar ve gençler için özel hizmetler ile üreme sağlığı, cinsel sağlık ve aile planlaması hizmetlerini sağlamaktadır.

Geçici koruma faydalanıcıları kendi ülkelerindeki devlet hastanelerine başvurma hakkına da sahiptir. Bununla birlikte, üniversite hastanelerinden sağlanacak tıbbi yardım ve tedaviye erişim, devlet hastanesinden sevk ile gerçekleşir.⁹⁷¹ Bazı durumlarda, devlet hastaneleri, kişileri ilde herhangi bir halk sağlığı hizmet sağlayıcısında uygun tedavi hizmetinin mevcut olmadığı durumlarda özel bir hastaneye sevk edebilir. Böyle bir durumda, özel hastanelerdeki tedavi GSS programı tarafından karşılanır ve faydalanıcıdan ücret talep edilmez.

Kural olarak, üniversite hastanelerine ve özel hastanelere yapılan sevkler, acil ve yoğun bakım hizmetlerinin yanı sıra yanık tedavisi ve kanser tedavisi için gerçekleştirilir. Bu durum, geçici koruma faydalanıcılarının doktor sevkı almadan araştırma ve eğitim hastanelerine erişemediği yerler olan **Hatay, Adana ve Mersin** gibi illerde uygulanmaktadır. Ancak, ortaya çıkan maliyetler devlet tarafından ivedilikle karşılanmaz.

Geçici koruma faydalanıcılarının ikinci ve üçüncü basamak sağlık hizmetlerine erişimleri, söz konusu tıbbi vakanın Sağlık Bakanlığı Sağlık Uygulama Yönetmeliği (SUT) kapsamına girip girmediği ile bağlantılıdır. SUT kapsamına girmeyen veya SUT tarafından karşılanacak azami tutarı aşan tıbbi şikayetler ile ilgili tedavi masrafları için, faydalanıcılardan ek bir ödeme yapmaları istenebilir. Örneğin, protez ameliyatı Adana'da sağlık hizmetleri kapsamında değildir ve önemli bir engel teşkil etmektedir.⁹⁷²

⁹⁶⁸ Türk Kızılay, *Syrian beneficiaries of Ankara community centre*, Eylül 2018
<https://bit.ly/2Yx50zB>.

⁹⁶⁹ Journal of Migration and Health, COVID-19 barriers and response strategies for refugees and undocumented migrants in Turkey, Volumes 1–2, 2020: <https://bit.ly/2SKkcee>.

⁹⁷⁰ Arab News, Will Turkey's refugees be vaccinated against the coronavirus? 24 Ocak 2021:
<https://bit.ly/3vWXSww>.

⁹⁷¹ A.y.

⁹⁷² Adana Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018.

Kayıtlı geçici koruma faydalanıcıları için ücretsiz sağlık hizmetinin kapsamı, halk sağlığı kurumları tarafından sağlanan ruh sağlığına yönelik hizmetleri de kapsar. Türkiye'nin bazı bölgelerinde sınırlı kapasitede de olsa birçok STK tarafından, çeşitli psikososyal destek hizmetleri sunulmaktadır. Ruh sağlığına ilişkin hizmetlere yoğun bir ihtiyaç vardır. Marmara Üniversitesi, 2018'de, 10 Suriyeli mülteciden 6'sının TSSB ve depresyon gibi ruh sağlığına ilişkin şikayetleri olduğunu vurgulamıştır.⁹⁷³

2019'un sonuna kadar ECHO tarafından fonlanan "Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Sağlık Statüsünün ve Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Sunulan İlgili Hizmetlerin Geliştirilmesi" (SIHHAT) projesi ile Suriyeli geçici koruma faydalanıcıları için 28 ilde 187 Göçmen Sağlığı Merkezi (GSM) kurulmuştur. Suriyeliler birinci basamak sağlık kuruluşu olarak bu merkezlere başvurabilirler. Göçmen Sağlığı merkezlerinde 790 Suriyeli doktor, 790 hemşire, 300 destek personeli, 84 teknisyen ve 960 hasta danışmanlık hizmeti vermektedir.⁹⁷⁴ Aralık 2020'de açıklanan projenin ikinci aşaması "Türkiye'de Göçmen

Sağlığı Hizmetlerinin Desteklenmesi Projesi (SIHHAT 2)" göçmen sağlığı hizmetlerinin kalitesinin artırılmasına ve hizmetlerin ve personelin Türk Sağlık Sistemine entegrasyonuna odaklanacaktır. Proje ile Göçmen Sağlığı Merkezlerinin, Sağlık Okuryazarlığı, Ruh Sağlığı ve Psikososyal Destek, Üreme Sağlığı, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon gibi alanlar başta olmak üzere sağlık personeli sayısının 210 milyon Euro'luk destekle artırılması hedeflenmektedir.⁹⁷⁵

Ayrıca, "Herkes için Sağlık Hizmetleri Altyapısının Güçlendirilmesi (SHIFA)" projesi 90 milyon Euro'luk destekle, yeni göçmen sağlığı merkezleri inşa etmeyi ve tıbbi ekipman, doğum, sağlık kitleri tedariki ile kapasitenin geliştirilmesini hedeflemektedir.⁹⁷⁶

1.2. İlaç giderleri

SUT uyarınca, genel sağlık sigortası programı kapsamındaki kişilerin, öngörülen toplam ilaç maliyetinin yüzde 20'sini karşılamaları beklenir. Aynı kural geçici koruma faydalanıcıları için de geçerlidir, geri kalan kısım daha önce AFAD tarafından karşılanmıştır.

İlaça erişim açısından ülke genelinde sorunlar yaşanmaktadır ve tutarsız uygulamalar olduğu gözlenmektedir. Ancak Türkiye, Suriyeli mülteciler için hizmet harcaması için ayrılan miktarın 40 milyar lira olduğunu ve en büyük hizmet biriminin sağlık sektörü olduğunu defalarca iddia etmiştir.⁹⁷⁷

2. Uygulamada erişimin önündeki engeller

Dil engeli, geçici koruma faydalanıcılarının sağlık hizmetlerine erişimlerinde karşılaştığı temel sorunlardan biridir.⁹⁷⁸ Dil engeli ayrıca ruh sağlığına ilişkin hizmetlere erişimi de engellemektedir.⁹⁷⁹ Türkiye'nin güneyindeki bazı illerdeki bazı halk sağlığı kurumlarında tercüman bulunmasına rağmen, Göçmen Sağlığı

⁹⁷³ Diken, 'Araştırma: Türkiye'deki Suriyeli her 10 çocuktan altısında psikiyatrik hastalık var', 1 Mayıs 2018: <https://bit.ly/2HF5BJH>.

⁹⁷⁴ SIHHAT, *Proje Faaliyetleri*: <https://bit.ly/2UUEZbi>.

⁹⁷⁵ Statewatch, 'Final contracts arranged for €6 billion EU-Turkey deal', 22 Aralık 2020: <https://bit.ly/3ooLKBF>

⁹⁷⁶ Statewatch, 'Final contracts arranged for €6 billion EU-Turkey deal', 22 Aralık 2020: <https://bit.ly/3ooLKBF>

⁹⁷⁷ Al-Monitor, 'Suriyelilere 40 milyar dolar harcandı mı?', 2 Kasım 2019: <https://bit.ly/2yd0g9A>.

⁹⁷⁸ Basak Bilecen & Dilara Yurtseven, 'Temporarily protected Syrians' access to the healthcare system' (2018) 15:1 Migration Letters 133, 118.

⁹⁷⁹ Diken, 'Araştırma: Türkiye'deki Suriyeli her 10 çocuktan altısında psikiyatrik hastalık var', 1 Mayıs 2018: <https://bit.ly/2HF5BJH>.

Merkezleri de dahil olmak üzere çoğu sağlık kurumunda böyle bir tercüme hizmeti mevcut değildir.⁹⁸⁰ Mülteciler için en önemli engel, Türkiye'deki hastanelerin hastalara telefonla randevu vermesidir. Hastane randevu çağrı merkezleri, olası hastalara Türkçe dışındaki dillerde hizmet vermediğinden, yabancı uyruklu kişilerin daha randevu aşamasında Türkiyeli birinin yardımına ihtiyacı vardır.

Sağlık Bakanlığının geçici koruma faydalanıcıları için, doktorlara ve eczanelere erişimde uzaktan sınırlı olarak tercüme hizmeti sunan ücretsiz bir çağrı merkezi vardır. Bununla birlikte, bu yardım hattı, sağlık sistemi hakkında faydalanıcılara herhangi bir genel danışmanlık sağlamaz veya hastanelerden randevu almaları konusunda yardımcı olmaz. Danimarka Mülteci Konseyi (Danish Refugee Council) sağlık hizmeti sağlayıcıları ile etkileşimi kolaylaştırmak amacıyla, Arapça ve Türkçe olarak Suriyelilere tercüme hizmetleri sunan sınırlı bir ücretsiz yardım hattı hizmeti sağlamaktadır. Türk Kızılayı, Ankara'da ihtiyaç duyulduğunda hastanelerde çocuklara eşlik etmek üzere Çocuk Koruma Merkezi projesi kapsamında tercüman ve sosyal hizmet görevlisi sağlamaktadır. Ankara'daki Numune ve Dışkapı Devlet Hastanelerinde de birer tercüman bulunmaktadır.

Türk Kızılayının ayrıca sağlık ve koruma konusunda hizmet veren toplum merkezleri mevcuttur. Şu anda 16 merkez faaliyettedir. Bu merkezler, örneğin sağlık hizmetlerine erişim gibi geçici koruma faydalanıcılarının ihtiyaçlarını tespit eder ve ayrıca psikososyal destek sağlar.⁹⁸¹

Seks işçileri gibi hassas ve ötekileştirilmiş gruplar, -çoğu zaman ayrımcılık ve şiddetin faileri olan- araçlar vasıtasıyla kayıt dışı olarak kötü şartlarda çalıştıkları için, aralarında cinsel sağlık hakkında bilgiler de dahil olmak üzere hizmetlere erişim konusunda daha ciddi zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır.⁹⁸² 2017'de Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları Derneği görüşme yaptığı bazı Suriyeli seks işçilerinin, HIV testi ve danışma merkezleri hakkında bilgi sahibi olmadığını ve gerektiğinde başvurabilecekleri sağlık tesisleri hakkında sınırlı bilgiye sahip olduğunu tespit etmiştir.⁹⁸³ Şu anda bu hassas grup hakkında çok sınırlı bilgi mevcuttur.

Antakya'da hastanelerde tercüman eksikliğinden şikayet edenler olmuştur. Göçmen Sağlığı Merkezlerinde Suriyeli doktorlar çalıştırılmakta ve bu merkezlerde kimliği olmayanlara ve korumasız kişilere de hizmet verilmektedir.⁹⁸⁴ Paydaşlar, hamile Suriyeli kadınlar da dahil olmak üzere mültecileri geri çeviren İstanbul'daki Kanuni Sultan Süleyman hastanesine erişim hakkında şikayetlerini dile getirmişlerdir.⁹⁸⁵

Suriyeli kadınların sağlığı alanında çalışan bir profesör, Türkiyeli bir vatandaşın varlığının doktor ve hemşirelerin Suriyelilere yönelik tutumunu olumlu etkilediğini bildirmiştir. **Fatih/İstanbul'da** özel bir klinik işleten Suriyeli bir doktor, Suriye'ye kısa bir ziyaretten sonra bile Suriyelilerin geçici koruma statüsünün genellikle askıya alındığını doğrulamıştır. Döndüklerinde bu kişiler kayıtlarını yeniden etkinleştiremezler veya bu nedenle temel hizmetlere erişemezler. Belgesi olmayan mülteciler, ücretsiz sağlık hizmetlerine erişebilmek için sağlık durumlarının çok ciddi hale gelmesini beklemek zorundadır. Tedavi masraflarını karşılayamayanlar polise ihbar edilmekte ya da hastaneler, masraflar ödenene kadar pasaportlara el koymaktadır. Kadınların üreme sağlığı sorunları göz ardı edilebilir.⁹⁸⁶ **İzmir'deki** Suriyeli kadın mülteciler arasında yapılan bir araştırma, 300 katılımcının yaklaşık %70'inin sağlık kurumlarına erişimde zorluk yaşadığını ortaya koymuştur. Odak gruba katılanlar, vakalarının acil olmadığı gerekçesiyle sağlık

⁹⁸⁰ Bir STK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁹⁸¹ Daha fazla bilgi için bkz., Türk Kızılay, *Syria crisis: Humanitarian relief operation*, Eylül 2017: <http://bit.ly/2Fsj2YZ>.

⁹⁸² *Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları Derneği, Türkiye'de "geçici koruma" altında Suriyeliler ve seks işçiliği*, 2017: <http://bit.ly/2nWo6B3>, ss. 65-71.

⁹⁸³ A.y, ss. 67-68.

⁹⁸⁴ Gaziantep'ten bir paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020

⁹⁸⁵ İstanbul'dan bir paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

⁹⁸⁶ GAR (Association for Migration Research), *Barriers to and Facilitators of Migrant Communities' Access to Health Care in Istanbul*, Eylül 2020: <https://bit.ly/3wk4nu6>.

merkezlerine kabul edilmedikleri durumlar yaşandığını ifade etmişlerdir.⁹⁸⁷

Dil engeli, tıbbi yardım konusunda mülteciler için halen bir zorluk teşkil etmektedir. Mütercim ve tercümanların şikayetlerini tercüme etmediği ve hastalarla dalga geçtiğine dair haberler gelmektedir.⁹⁸⁸ Araştırma, kadınların %50,8'inin şiddete veya kötü muameleye maruz kaldıktan sonra sessiz kaldığını göstermiştir.⁹⁸⁹

Suriyeli mültecilere katkı payı ödenmesine ilişkin yeni düzenleme, sağlığa erişimde ciddi bir engel oluşturacak niteliktedir ancak hassas gruplara uygulanmayabilir.⁹⁹⁰ 2020'de bunun farklı gruplar için nasıl uygulandığına dair daha fazla bilgi edinilememiştir.

Mevsimlik veya tarım işçileri ikinci ve üçüncü basamak sağlık merkezlerine gitmemektedir. Bunun iki nedeni vardır, birincisi hastanelerdeki kişi sayısı ve 2020'de yaşanan COVID-19 bulaş korkusudur. Birinci basamak sağlık hizmeti için aile hekimlerine gitme eğilimi vardır. Mevsimlik tarım işçilerine sağlık hizmeti veren Dünya Doktorları'nın yürüttüğü bir proje mevcuttur ama maddi imkan ve ulaşımın müsait olduğu zamanlarda **Antep**'teki göçmen sağlığı merkezlerini tercih eden göçebe/yarı göçebe gruplara yönelik sağlık hizmeti yok denecek kadar azdır.⁹⁹¹

H. Hassas gruplara yönelik güvenceler

YUKK ile sağlanan tanımlar gibi, GKY'de de "özel ihtiyaç sahibi" ve "refakatsiz çocuk" tanımları yapılır ve ek koruma önlemleri sunulur. GKY Madde 3'e göre, "özel ihtiyaç sahibi" kişiler "refakatsiz çocuk, engelli, yaşlı, hamile, beraberinde çocuğu olan yalnız anne ya da baba veya işkence, cinsel saldırı ya da diğer ciddi psikolojik, bedensel ya da cinsel şiddete maruz kalmış" kişilerdir.

GKY ve geçici koruma faydalanıcılarına sağlanacak hizmetlere ilişkin hukuki çerçeveyi ve prosedürleri sağlayan diğer ilgili ikincil mevzuata göre, "özel ihtiyaç sahiplerinin yararlanacakları çalışmalar" "Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı"nın kontrolünde ve sorumluluğundadır.

"Geçici Koruma Altındaki Yabancılarla İlişkin Hizmetlerinin Yürütülmesi Hakkında" 2014/4 sayılı AFAD Genelgesi gereğince "refakatsiz çocuklar, engelliler gibi özel ihtiyaç sahiplerinin barındırılması, bakımı, gözetimi gibi hizmetlerin yürütülmesinden" eski adıyla Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı sorumludur. "Bakanlık tarafından geçici barınma merkezleri dışında bulunan hassas grupların çocuk yuvaları, kadın sığınma evleri gibi kuruluşlardan yararlandırılması sağlanır."

"Özel ihtiyaç sahibi" olarak tanımlanmak ve kayıt olmak, ek koruma önlemlerine ve hak ve hizmetlerde faydalanıcılara öncelik tanınmasına olanak tanır. Özel ihtiyaç sahiplerine sağlanacak "sağlık hizmetleri, psiko-sosyal destek, rehabilitasyon" gibi her türden yardım ve destek, "imkanlar ölçüsünde öncelikli ve bedelsiz olarak sağlanır."⁹⁹²

1. Geçici koruma altındaki refakatsiz çocuklar

⁹⁸⁷ İzmirde Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneği, *COVID 19 Pandemisinde Mülteci Kadınların Temel Haklara Erişimine İlişkin Araştırma Raporu*, 2020: <https://bit.ly/3uJnV9T>.

⁹⁸⁸ Kadın Dayanışma Vakfı, *Gender Based Violence and Discrimination: Syrian Women Living In Ankara*, 2020: <https://bit.ly/3dPB4r2>, s.41.

⁹⁸⁹ A.y., s 53.

⁹⁹⁰ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁹⁹¹ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁹⁹² GKY, Madde 48.

GKY Madde 3'te, "refakatsiz çocuk", "sorumlu bir kişinin etkin bakımına alınmadığı sürece, kanunen ya da örf ve adet gereği kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakati bulunmaksızın Türkiye'ye gelen veya Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan" çocuk olarak tanımlanmaktadır.

Türkiye, Çocuk Hakları Sözleşmesine taraftır ve ülkedeki çocuk koruma standartları genellikle uluslararası yükümlülüklerle uyumludur. Türkiye yasalarına göre, refakatsiz çocukların, tespit edilmelerini takiben, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının yetkisi ile titizlikle devlet koruması altına alınması gerekmektedir.

GKY, Madde 48'e göre, refakatsiz çocuklarla "ilgili tüm işlemlerde çocuğun yüksek yararı gözetilerek ilgili mevzuat hükümleri uygulanır". 2015 tarihli (önceki ismiyle) Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Refakatsiz Çocuklar Yönergesi, refakatsiz çocuklar için haklar, koruma prosedürleri ve hizmetlerin uygulanmasına ilişkin ek bir rehberlik sağlar. Bu yönerge, refakatsiz çocukların tespit edilmesi, kayıt altına alınması ve belgelendirilmesinden sorumlu devlet kurumu olarak İGİM'i işaret eder. İGİM'e, ayrıca, refakatsiz çocuklara yaş değerlendirmesi, sağlık kontrolleri ve çocuğun Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına sevk edilmeden önceki kayıt/belgelendirme prosedürlerinin tamamlanmasına kadar barınma sağlama sorumluluğu da verilmiştir.

İGİM, çocuğu ilgili Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İl Çocuk Hizmetleri Müdürlüğüne yönlendirdiğinde, 0-12 yaş arası geçici koruma faydalanıcısı refakatsiz çocuklar, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının yetkisi altındaki bir çocuk koruma kurumuna transfer edilir. Özel ihtiyaç sahibi olmayan 13-18 yaş arası refakatsiz çocuklar, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı İl Çocuk Hizmetleri Müdürlüğü'nün yetkisi altındaki kamplarda hizmet veren özel "çocuk koruma birimlerine" yerleştirilebilirler. Bununla birlikte, 2015 tarihli Yönergede belirtilen yönlendirme mekanizmaları, paydaşların gözlemlerine göre uygulamada kullanılmamaktadır.⁹⁹³

GKY'ye göre, refakatsiz çocuklar çoğunlukla Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının barınaklarına yerleştirilmekte, ancak uygun koşullar sağlanabiliyorsa Geçici Barınma Merkezlerine de yerleştirilebilmektedir.⁹⁹⁴ Uygulamada, 0-18 yaş arası refakatsiz çocuklar en yakın İl Çocuk Hizmetleri Müdürlüğüne transfer edilir. Bu uygulama yalnızca Suriyelileri değil, Afganistan, Irak, Somali ve Güney Afrika'dan gelen çocukları da kapsar. Refakatsiz çocuklar **Ağrı, Konya, Yozgat, Gaziantep, Bilecik, Erzincan, İstanbul ve Van**'da Bakanlıkça kurulan çocuk koruma birimlerine yerleştirilir. Mart 2018 itibarıyla, bu merkezlerde 288 çocuk vardır. Aileler tarafından 8 çocuk için bakım sağlanmaktadır. Aileleriyle birlikte yaşayan 450 çocuğa sosyo-ekonomik destek hizmeti verilmektedir.⁹⁹⁵

Türk Kızılayı ayrıca Mart 2017'de başlatılan pilot proje kapsamında bir merkez işletmektedir (Çocuk Koruma Merkezi). Bu merkezin, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yürütülen çocuk koruma merkezlerinden farkı, mülteci çocukların bütünleşme ve sosyal içermeye haklarının korunmasında birincil rol oynamasıdır. Şu anda Türk Kızılayı tarafından yönetilen toplum merkezine yakın, **Ankara** Altındağ'da bulunan tek bir merkez vardır. Çocuk Koruma Merkezinden yararlanan çocuklar aileleriyle birlikte yaşamaktadır. Burada, 6-18 yaş arası çocuklar, drama ve müzik dersleri ile Türkçe kursları gibi pek çok aktiviteden yararlanmaktadır. 6-18 yaş grubu için Çocuk Dostu Alan ve Genç Dostu Alanda çocuklara

⁹⁹³ Ankara Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

⁹⁹⁴ 2018/11208 sayılı Yönerge ile eklenen GKY, Madde 30(3). GKY, Madde 23(4)'de yer alan önceki hüküm GKY'de yapılan değişiklikle yürürlükten kaldırılmıştır.

⁹⁹⁵ TBMM, *Göç ve Uyum Raporu*, Mart 2018.

psikososyal destek sağlamak adına çeşitli başlıklar altında etkinlikler, çalıştaylar, seminerler ve eğitimler düzenlenmektedir. Günde iki kez çocuklar için Türk Kızılayı Ankara Şubesi Aşevi'nden yemek getirilmektedir. Ayrıca merkeze gelen çocuklar için servis hizmeti bulunmaktadır. Ocak 2020 itibariyle 47.769 çocuk merkezin hizmetlerinden yararlanmıştır.⁹⁹⁶

Mart 2018 tarihli TBMM raporuna göre, kamp dışında yaşayan toplam 53.263 çocuk ebeveynlerinden birini, kamplarda yaşayan 3.969 çocuk babasını, 390 çocuk annesini, 290 çocuk ise her iki ebeveynini de kaybetmiştir.⁹⁹⁷

Türkiye'deki Suriyeli çocukların psikososyal durumu, savaş ve ülkesinden kaçmanın getirdiği travmatik etkilerinin yanı sıra yoksunluk, sosyal etkileşim için fırsatların az olması ve temel hizmetlere erişimin sınırlı olması nedeniyle gözle görülür bir şekilde etkilenmiştir. Avrupa Komisyonunun bir raporunda, hükümet verilerine dayanarak Suriyeli çocukların yaklaşık %25'inin uyku problemi yaşadığı belirtilmiştir.⁹⁹⁸ Marmara Üniversitesi, 2018'de, 10 Suriyeli mülteci çocuktan 6'sının TSSB ve depresyon gibi ruh sağlığına ilişkin şikayetleri olduğunu vurgulamıştır.⁹⁹⁹

2. Geçici koruma altındaki kadınlar ve kız çocuklar

2.1. Ev içi şiddete karşı korunma

Kadınların korunmasına ilişkin olarak GKY Madde 48, şiddetten hayatta kalan veya şiddete maruz kalma riski olan kadınlar için bir dizi koruyucu ve önleyici tedbir sağlayan 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanuna atıfta bulunur.

Bu tedbirler genel olarak Türkiye'deki kadınları etkileyen toplumsal cinsiyete dayalı şiddet veya öldürülme riski bağlamında özellikle önemlidir.¹⁰⁰⁰ Haziran 2018 tarihli bir çalışmada vurgulandığı gibi, kadınların kendilerini içinde buldukları kentsel alanlardaki sıkışık yaşam koşulları göz önüne alındığında (bkz. **Barınma**), "kalabalık hanelerde kız çocukların karşı karşıya kalabileceği toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, cinsel istismar ve erken ve zorla evlilik riski yüksektir ve ele alınması zordur."¹⁰⁰¹ 2017'de bu tür şiddet olaylarına örnek olarak **Sakarya**'da tecavüze uğrayan hamile Suriyeli bir kadının 10 aylık bebeği ile birlikte öldürülmesi verilebilir.¹⁰⁰² 2018'de de **Bursa**'da Suriyeli bir kadın amcası tarafından öldürülmüştür.¹⁰⁰³

⁹⁹⁶ Türk Kızılay, *Syrian Crisis Humanitarian Relief Operation*, Ocak 2020, 10.

⁹⁹⁷ TBMM, *Göç ve Uyum Raporu*, Mart 2018.

⁹⁹⁸ European Commission, *Education and Protection Programme for Vulnerable Syrian and Host Community School-aged Children, in Lebanon, Jordan and Turkey*, Ares(2017)3292256, 30 Haziran 2017: <http://bit.ly/2BMs0SK>, s.4.

⁹⁹⁹ Diken, 'Araştırma: Türkiye'deki Suriyeli her 10 childuktan altısında psikiyatrik hastalık var', 1 Mayıs 2018: <https://bit.ly/2HF5BJH>.

¹⁰⁰⁰ Cinayet ve cinsel istismar olaylarıyla ilgili 2017 verileri için, bkz. Hürriyet, '409 women killed, 387 children sexually abused in Turkey: 2017 Report', 2 Ocak 2018: <http://bit.ly/2IYHgC6>. Ayrıca bkz. Observatory for Human Rights and Forced Migrants in Turkey, *A Year of Impunity: A one year visual database of migration-related human rights abuses*, Temmuz 2017, s.14.

¹⁰⁰¹ SGDD-ASAM & UN Women, *Needs assessment of Syrian women and girls under temporary protection status in Turkey*, Haziran 2018, s.26.

¹⁰⁰² Hürriyet, 'Pregnant Syrian woman raped, killed with baby in Turkey's northwest', 7 Temmuz 2017: <http://bit.ly/2z3hUaE>. Ayrıca bkz. Refugee News Turkey, 'Turkey jails two for life over murder of a female Syrian refugee and her baby', 16 Ocak 2018: <http://bit.ly/2mS4jzV>.

¹⁰⁰³ Cumhuriyet, 'Bursa'da vahşet: 18 yaşındaki Dima'nın cesedi bulunduğunda kucağında bebeği vardı', 20 Haziran 2018: <https://bit.ly/2Fohm4e>.

2020 yılında faillerden ikisi 4 yıl 7 ay ve 3 yıl 20 gün hapis cezasına çarptırılmıştır.¹⁰⁰⁴ 2020'nin başlarında, bir mülteci kampında, temel ihtiyaçlarını karşılamak için bir anne ve kızının seks işçiliğine zorlandığı iddia edilen bir vaka da yaşanmıştır.¹⁰⁰⁵

Ev içi şiddetten veya aile bireyleri dışındaki kişilerce uğradığı cinsel şiddetten veya toplumsal cinsiyete dayalı şiddetten hayatta kalan veya bu tür risklerle karşı karşıya kalabilecek kadınlar, devlet yetkilileri tarafından korunmalıdır. Bir kadın polise veya başka bir devlet kurumuna başvurduğunda veya üçüncü taraflarca yetkililere bildirimde bulunulduğunda duruma bağlı olarak; koruyucu veya önleyici tedbirler alınmalıdır. Geçici koruma faydalanıcısı kadınlar da bu tedbirlerden yararlanabilir.

Polisin yönlendirmesi üzerine kadınlar Şiddet Önleme ve İzleme Merkezlerine (ŞÖNİM) yönlendirilebilir, buradan da mevcut kapasiteye uygun olarak Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, belediyeler veya STK'lar tarafından koordine edilen sığınma evlerine (kadın konukevi) yönlendirilebilir.

Ancak Türkiye'deki kadın sığınma evlerinin toplam sayısının ve kapasitesinin ihtiyaçların çok altında kalması önemli bir sorundur (bkz. [Uluslararası Koruma: Hassas grupların özel kabul ihtiyaçları](#)). Uzmanlara göre, mevcut ihtiyaçların karşılanması için merkez sayısının 8000 civarında olması gerekmektedir.¹⁰⁰⁶ Kadın sığınma evlerinde hem Türkiye vatandaşlarının hem de yabancı uyruklu kişilerin barındırılması amaçlandığından, geçici koruma ve uluslararası koruma faydalanıcısı kadınlar da kapasite sorunlarından etkilenir.¹⁰⁰⁷ **Gaziantep, Adana, Şanlıurfa** gibi yerlerde kadın sığınma evlerine duyulan ihtiyaç oldukça fazladır.¹⁰⁰⁸

İlgili bir başka sınırlama da, kanunda açıkça hem şiddete maruz kalma riski olan kadınların hem de şiddetten hayatta kalan kadınların barınma tesislerine erişebilmeleri gerektiği ifade edilirken uygulamada kapasite sorunları nedeniyle yalnızca şiddetten hayatta kalan kadınların bu tesislere erişim imkanı olmasıdır. Uygulama ülke genelinde tek tip olmamasına rağmen, çoğu durumda, sığınma evleri, kadınların şiddete uğradığına ilişkin beyanını sorgulamakta ve adli tıp raporu veya cezai soruşturmaya ilişkin kanıtlar talep etmektedir. **Gaziantep**'te sığınma evleri tarafından kadınlardan tıbbi bir rapor ile polise şikayette bulunduklarına dair bir rapor talep edilmektedir; **Osmaniye**'de ise böyle talepler olmamaktadır.¹⁰⁰⁹ Yabancı kadınların **Ankara**'daki kadın sığınma evlerine kabul edilmeleri için yönetim, fiziksel şiddeti kanıtlayan bir sağlık raporu ve yazılı bir suç duyurusu talep etmektedir.¹⁰¹⁰

Kural olarak, sığınma evlerine yerleştirilen kadınlar tesiste 6 aya kadar kalabilirler. Bu süre istisnai olarak uzatılabilir. İnsan ticareti mağdurlarından ülkeyi bir ay içinde terk etmeleri istenir (bkz. [Uluslararası Koruma: Hassas grupların özel kabul ihtiyaçları](#)).¹⁰¹¹

2013 yılında yayımlanan Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik, bir kadının bir sığınma evine kabul edilmesi için geçerli bir kimlik belgesi sağlaması gerektiğini açıkça ifade etmektedir. Ancak, uygulamada sığınma evlerine kabul edilme talebiyle gelen kadınlardan Geçici Koruma Kimlik Belgesi istenmektedir. 2019'da İstanbul'daki bazı kadın sığınma evleri, başvuruları kabul etmek için şehirde kayıtlı olma koşulu ve kimlik numarası talep etmiştir.¹⁰¹²

¹⁰⁰⁴ Evrensel, 'Suriyeli Mülteci kadının öldürülmesinde sanıklara ceza yağdı' (Suspects punished for killing Syrian refugee women), 8 Ocak 2020: <http://bit.ly/39YetVU>.

¹⁰⁰⁵ Bkz. KPSSCafe news, 'Mülteci kampında cinsel istismar rezaleti' (Sexual Abuse in Refugee Camp), 20 Ocak 2020: <http://bit.ly/38SIZiF>.

¹⁰⁰⁶ Gazete Duvar, 'Türkiye'de 137 sığınma evi var, en az 8 bin olmalı', 29 Kasım 2017: <https://bit.ly/2GgWH5D>.

¹⁰⁰⁷ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018.

¹⁰⁰⁸ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

¹⁰⁰⁹ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

¹⁰¹⁰ Ankara'dan bir paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

¹⁰¹¹ Kadın Dayanışma Vakfı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

¹⁰¹² İstanbul'dan bir paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

Acil durumlarda, kadın sığınma evlerine yerleştirilememiş olan kadınlar, belediyeler tarafından işletilen “sevgi evlerinde” 2-3 gün kalabilirler. İstanbul dışında bu evler örneğin **Ankara**'da Altındağ, Yenimahalle, Ulus belediyeleri ve Büyükşehir Belediyesi tarafından işletilmektedir.

İstanbul'da kayıt olamayan ve seyahat izni alamayan kadınlar 2020 yılında koruma mekanizmalarına erişememiştir. STK faaliyetleri de sınırlıdır. Kadın sığınma evlerine erişim de sorunlu olup, kadının şiddetten hayatta kalan olmasına rağmen sığınma evi yönetimi tarafından reddedildiği durumlar bildirilmiştir. Kadınlar Şefkat-Der'e yerleşebilmiş ve orada bir süre kötü koşullarda kalmıştır.¹⁰¹³

Sığınma evlerinde yatak sayısı 2020 yılında Covid-19 önlemleri nedeniyle azalmış ve sadece çok ciddi vakalar kabul edilmiştir. STK'lar genellikle karakollardaki polis memurlarını, bir kadının şiddete maruz kaldığına “ikna etmeye” çalışmak zorunda kalmaktadır. Karakollarda süreç en az yarım gün olacak şekilde uzun sürer. Sığınma evlerindeki koşullar kısıtlayıcıdır ve birçok göçmen kadın, Türkiyeli kadınlar tarafından maruz bırakıldıkları ayrımcılık ve psikolojik şiddet nedeniyle 2-3 gün sonra sığınma evinden ayrılmaktadır. LGBTİ+ kadınlar bu sığınma evlerinden otomatik olarak dışlanır.¹⁰¹⁴

Marmara bölgesinde sığınmaevleri savcılığa suç duyurusunda bulunulup bulunulmadığını ölçmektedir. Seyahat izni olmadan başka bir şehirden gelmek zorunda kalan kadınlar da olmakla beraber bu durumlarda sınır dışı edilme korkusu nedeniyle polise gitme korkularını da beraberinde getirirler. Ayrıca sığınmaevleri başka şehirlerden gelen kadınları kabul etmek istememekte ve bu kadınları başka şehirlerdeki sığınma evlerine sevk etme eğilimindedirler. Bazı durumlarda, kadınlar kendilerine sığınak sağlanması amacıyla geri gönderme merkezlerine nakledilmiştir.¹⁰¹⁵

2021'de **Adana** Aile Mahkemesi, eşine ev içi şiddet uygulayan Suriyeli bir erkeğe elektronik kelepçe uygulanmasına hükmetmiştir. Elektronik kelepçe Türkiye'de 15 ilde devam eden bir pilot projedir.¹⁰¹⁶

Bu uygulama, kadınların ev içi şiddete karşı etkili bir şekilde korunmasının önündeki engelleri göstermektedir. Suriyeliler arasında erken ve zorla evliliklerin çok sık görüldüğü **Muğla**'da örneğin, kadınlar ve kız çocukları, karakollarda bir gün boyunca bekletilmek, yetkililerin hayatta kalanın iradesi dışında failleri uzlaştırma amacıyla karakola getirmesi gibi çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Kadınlar, yalnızca böyle bir uzlaşmayı reddederse sığınma evlerine yerleştirilir.¹⁰¹⁷ Mülteci kadın ve kız çocuklara yardım sağlayan kuruluşlara göre, Muğla Barosunun bu davalar konusunda sınırlı bir farkındalığı vardır ve baro davalara sınırlı katılım göstermektedir.¹⁰¹⁸

Ankara'da şiddetten hayatta kalan Suriyeli kadınlar, hastaneye ya da İl Göç İdaresine tek başlarına gitmekte zorluk yaşamaktadır. Genellikle okuma yazma bilmez ya da erkekler onların yalnız dışarı çıkmalarına izin vermemektedir. **Ankara**'da, Dışkapı ve Ulus Devlet hastaneleri, süreçte STK'lar Suriyeli kadınlara yardımcı olmaya çalışsa da, tercüman açısından yeterli donanımına sahip değildir.

Kadın Dayanışma Vakfı, 1 Temmuz 2019 ile 24 Şubat 2020 tarihleri arasında Ankara'da yaşayan Suriyeli kadınlara yönelik sosyal, psikolojik ve hukuki destek hakkında bir rapor yayımlamıştır. Suriyeli kadınların karşılaştığı en büyük eksikliklerden biri kamu kurumlarında mütercim-tercüman bulunmamasıdır. Bu zorluk sadece devlet desteğine erişimi engellemekle kalmaz, bazı durumlarda telafisi mümkün olmayan zararlara da neden olur.

¹⁰¹³ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

¹⁰¹⁴ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

¹⁰¹⁵ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

¹⁰¹⁶ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

¹⁰¹⁷ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Aralık 2017.

¹⁰¹⁸ A.y.

Adliye gibi kamu kurumlarında da karmaşık bürokrasilere sıklıkla rastlanmaktadır.¹⁰¹⁹

Bir vakada, eski kocasına karşı uzaklaştırma kararı çıkarmak isteyen Suriyeli bir kadın, herhangi bir bilgi verilmeden polis merkezine götürülmüştür. Uzun süre tercüman gelmesini bekledikten sonra karakolda tercüman tarafından kötü muameleye maruz kaldığını ifade etmiştir. Başka bir vakada, Suriyeli bir kadın, kocasına karşı ev içi şiddet üzerinden şikayette bulunmak için karakola gittiğini anlatmış, polis memurlarının kendisini tehdit ederek, kendisine *"Resmi olarak evli değilsiniz, şikayet etseniz bile önlem alınmayacak. Aynı amaçla bir kez daha karakola gelerseniz sınır dışı edilirsiniz"* dendiğini ifade etmiştir.¹⁰²⁰

Destek almak için STK'lara başvuran insan ticareti ve şiddetten hayatta kalan kişiler, bazı STK'ların davalarını dikkatli bir şekilde incelemeyi bildirmiştir. Suriyeli bir kadın, travmatik hikayesini bir STK'ya birden fazla kez anlatmak zorunda kaldığını ancak ilgili STK'nın danışmanlık konusunda kendisiyle iletişime geçmediğini söylemiştir.¹⁰²¹

Adliyelerde çalışan kamu görevlileri arasında ayrımcı davranışlar yaygındır. Kamu görevlileri, açık nefret söyleminin yanı sıra, mültecileri gerektiği gibi bilgilendirmemek veya yargı sürecini yavaşlatmak gibi başka ayrımcılık biçimleri de sergileyebilir. Örneğin, bir vakada adli yardım bürosundaki memurlar, ofiste yazıcı olmasına rağmen Suriyeli bir kadının kimliğinin fotokopisini çekmeyi ısrarla reddetmiştir.¹⁰²²

Mahkemelerde adalete erişim, dil engelleri nedeniyle daha da karmaşık hale gelir. Kadınlar mahkemelerden SMS mesajları da dahil olmak üzere Arapça yerine Türkçe bildirimler alır. Suriyeli kadınların davaları, mahkemelerde tercüman bulunmaması veya adli yardım personelinin bilgi eksikliği nedeniyle reddedilebilmektedir. Geçmişte Ankara Barosu'na bağlı Gelincik Merkezi, şiddetten hayatta kalan Suriyeli kadınlara uzmanlık hizmeti sağlamıştır, ancak şimdi bu hizmet, bu konularda özel bir deneyimi olmayan adli yardım bürosu tarafından verilmektedir.

Ev içi şiddet durumunda mahkeme kararları verilir ancak failer ve hayatta kalanlar aynı hanede ya da aynı mahallede yaşadıklarından çok etkili değildir. Polisler tarafından uygulanan veya göç yolu üzerinde yaşanan şiddet yaygındır ama görünürlüğü yoktur. Suriyeli kadınlar bu tür cinsel taciz ve şiddeti dillendiremezler.¹⁰²³

BMMYK, 2020 yılında kurumlar arası bir çaba olarak toplumsal cinsiyete dayalı şiddete karşı farkındalığı artırma ve kitlesel bilgilendirme kampanyası başlatmıştır. Toplumsal katılım ve geri bildirim de dahil olmak üzere, mülteci komitelerini hedef alan toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve ruh sağlığı ve psikososyal destek mesajlarının geliştirilmesine odaklanmıştır.¹⁰²⁴

2.2. Çok eşli ve görücü usulü evlilikler

Şiddete karşı korunmaya ek olarak, 18 yaş altındaki kadınların ve kız çocukların -"ikinci eş" olanlar ve aileleri tarafından zorla evlendirilen kız çocukları da dahil olmak üzere - görücü usulü evliliklere ve gayri resmi çok eşli evliliklere karşı korunması da süregelen önemli bir sorundur.¹⁰²⁵ Her iki uygulama da Türkiye kanunlarına göre suç sayılmakla birlikte, Suriye'de çok eşli evlilikler yasal olarak tanınmaktadır ve

¹⁰¹⁹ Kadın Dayanışma Vakfı - *Suriyeli Kadınlarla Çalışma Deneyimi*, 2020: <https://bit.ly/3s2L8BW>, s.9.

¹⁰²⁰ A.y. s. 19.

¹⁰²¹ A.y. s. 20.

¹⁰²² A.y. s. 24.

¹⁰²³ KADAV'dan Esra Khashram tarafından sağlanan bilgi, Şubat 2020.

¹⁰²⁴ UNHCR Turkey, *2020 Operational Highlights*: <https://bit.ly/3esx9AE>.

¹⁰²⁵ Bkz. Deutsche Welle, 'Kadınlar ikinci eş bulma sitelerine karşı isyanda', 21 Aralık 2017:

<http://bit.ly/2CF5Q5b>. Ayrıca bkz. Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları Derneği, Türkiye'de "geçici koruma" altında Suriyeliler ve seks işçiliği, 2017, s.103.

kadınlar iki ülkenin yasal çerçevesi ile sahip oldukları haklar arasındaki farklar konusunda her zaman bilinçli değildirler. Bu sorunlar ayrıca 18 yaş altı kız çocukları arasında boşanma oranlarında artışa neden olmuştur,¹⁰²⁶ Türkiyeli erkeklerle yaptıkları evlilikler nedeniyle anneleri tarafından terk edilen çocukların sayısında da artışa yol açmıştır.¹⁰²⁷

Türkiye kanunlarınca suç sayılmasına rağmen, uygulamada geçici koruma faydalanıcıları, kamuya açık bilgi eksikliği ve mülteci kadınlara sunulan danışmanlık ve adli yardım hizmetlerinin kısa süreli olması nedeniyle, önemli yasal güvenceleri ve koruma tedbirlerini talep etmek konusunda sınırlı imkanlara sahiptir. Buna ek olarak, sağlık kuruluşları gibi kamu kurumları çoğu zaman evli kız çocukları ve anne olmuş kız çocuklarına tedavi hizmeti sağlarken erken ve zorla evlilik vakalarını polise bildirmek konusundaki yasal yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçınırlar.¹⁰²⁸ Yetkilileri bilgilendirdikleri zamanlarda ise polis memurları bu olayları soruşturmadan kaçınırlar.¹⁰²⁹ Bu tür raporlara ilişkin istatistikler ülke genelinde mevcut değildir.

Türk Kızılayının **Ankara** Altındağ'daki Çocuk Koruma Merkezi gibi girişimler, kadınlara erken gebelik, erken ve zorla evlilikler, cinsel taciz, üreme sağlığı hakkı ve doğum kontrolü hakkında bilgi sağlamaktadır. SGDD- ASAM, **Mersin** gibi birçok ilde Kadın Sağlığı Danışma Merkezlerini yönetmektedir ve buralarda diğer hizmetlerin yanı sıra dil kursları ve sağlık hizmetleri sağlamaktadır.¹⁰³⁰ Bodrum Kadın Dayanışma Derneği, cinsel sağlık ve hijyen konusunda eğitimler ve atölye çalışmaları düzenlemekte, hukuki danışmanlık sunmakta ve sosyal bütünleşme etkinlikleri gerçekleştirmektedir.¹⁰³¹

CARE Türkiye, **Gaziantep**, **Kilis** ve **Şanlıurfa**'da topluluk faaliyetleri yoluyla ve birebir hukuki danışmanlık sağlayarak Türkiye'deki yetkililer ile koordineli olarak hukuki önlemlere erişim sağlamak konusunda erken ve zorla evlilik riski altındaki kız çocukların güçlendirilmesi adına; Türkiye'deki Suriyeli ve Türkiyeli topluluk üyelerine erken ve zorunlu evliliğe dair önemli ölçüde bilgilendirmeler yapmaktadır. Hak temelli bir yaklaşımla CARE, Suriyeli topluluk üyelerine, yenilikçi akran danışmanlığı yoluyla ve CARE'in toplum temelli güvenli alanları aracılığıyla, erken ve zorla evlilikler de dahil olmak üzere temel korumaya dair yaygınlaştırılan mesajlar üzerinden eğitimler vermektedir.¹⁰³²

Ayrıca, çok eşli evlilikler, mültecilerin **Sosyal Yardım** gibi bazı haklara erişmesini etkiler. SUY kapsamında verilen yardım sadece bir eşe ve kayıtlı olduğu hane başına verilmektedir.¹⁰³³

Son olarak, görücü usulüyle evlilik meselesi Türkiye'deki kadınlarla sınırlı değildir. Evliliğe itilen mülteci erkeklerin olduğu vakalar da raporlarla belgelenmiştir.¹⁰³⁴

2.3. Seks işçilerinin durumu

¹⁰²⁶ Bir STK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

¹⁰²⁷ İstanbul Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

¹⁰²⁸ Bkz. IPA news, "Shock figures reveal extent of underage pregnancy among Syrian refugees", 3 Eylül 2019, **Antalya** ilindeki durum: <https://bit.ly/2UsRtt7>; Sputnik News, "İstanbul'da bir hastaneye çoğu Suriyeli 392 hamile çocuk getirildi, savcılık 59 doktor hakkında soruşturma başlattı", 15 Temmuz 2018: <https://bit.ly/2TZkuwU>, İstanbul Bağcılar Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde 2017 yılı boyunca 392 hamile kız çocuğu vakasının, adli makamlara bildirilmediği hakkında haber; Heinrich Böll Foundation, 'High underage pregnancy rates among refugee children rattle Turkey', 29 Ocak 2018: <http://bit.ly/2BM185I>, en az 5'i Suriyeli 115 hamile kız çocuk hakkında

¹⁰²⁹ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Aralık 2017.

¹⁰³⁰ SGDD-ASAM tarafından verilen bilgi, Şubat 2018.

¹⁰³¹ Bodrum Kadın Dayanışma Derneği tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

¹⁰³² CARE Turkey, tarafından verilen bilgi, Şubat 2018.

¹⁰³³ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

¹⁰³⁴ News Deeply, "I Was Something She Bought": Syrian Men Marry To Survive', 21 Şubat 2018: <http://bit.ly/2sPp58E>.

Seks işçileri gibi belirli gruplar, seks işçiliğinin sıklıkla Türkiye’de kamu düzenini veya kamu sağlığını tehdit eden davranışlar olarak yorumlanması nedeniyle özellikle hassas bir konumdur.¹⁰³⁵

3. İşkenceden hayatta kalan geçici koruma altındaki kişiler

Hem YUKK hem de GKY, "işkenceye maruz kalmış kişileri" özel ihtiyaç sahibi olarak niteler. İşkenceden hayatta kalanlar diğer tüm geçici koruma faydalanıcıları gibi psikiyatrik yardım da dahil olmak üzere devlet hastanelerinde bir dizi sağlık hizmetine erişebilirler. İşkenceden hayatta kalanlara tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerinin sağlanması konusunda uzmanlaşmış az sayıda STK da vardır.

4. Geçici koruma altındaki LGBTİ+’lar

Lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseksler, GKY tarafından “özel ihtiyaç sahibi” kategorisinde tanımlanmamaktadır. GKY kapsamında toplumsal cinsiyete duyarlı bir kayıt prosedürünün olmayışı, kişilerin cinsel yönelim veya cinsiyet kimliklerini açıklamasını veya özel ihtiyaç sahibi kişiler olarak kayıt altına alınmasını engelleyebilmektedir.¹⁰³⁶

Genel olarak Türkiye’deki toplulukların Suriyeli topluluklara nazaran daha hoşgörülü olduğunu düşünen LGBTİ+ mülteciler, yaygın bir ayrımcılık iklimi nedeniyle kendilerini güvensiz ve savunmasız hissetmektedir.¹⁰³⁷ Ayrıca nefret suçu ve şiddet üzerinden hedef alınmaktadırlar. 25 Temmuz 2016’da, **İstanbul**’da Suriyeli bir erkeğin, bir grup erkek tarafından kaçırılmış, defalarca tecavüze uğramış ve dövülerek öldürülmüş olduğu bildirilmiştir.¹⁰³⁸ Haksız tahrik ve iyi hal indirimi sonrası fail 15 yıl hapis cezası almıştır.¹⁰³⁹

Trans seks işçileri de dahil olmak üzere Suriyeli trans kadınlar, polise başvurmak, İGİM’e kayda gitmek ya da sağlık ve barınma hizmetlerine erişmek gibi amaçlarla yetkililerle etkileşime geçtikleri durumlarda ayrımcı - ve bazı durumlarda zalimane - muameleyle karşı karşıya kalmaktadırlar.¹⁰⁴⁰ **İstanbul**’da 17 Aralık 2016’da gerçekleşen nefret cinayetinde seks işçisi trans kadın , müşterisi gibi davranan bir fail tarafından öldürülmüştür.¹⁰⁴¹ Suriye’den bir trans kadın daha 9 Mart 2018’de İstanbul Beyoğlu’ndaki otel odasında ölü bulunmuştur.¹⁰⁴² Yalova’da mülteci trans kadın Ayda, 30 Mayıs 2018’de mahallesinde kalabalık bir erkek grubunun saldırısına uğramıştır.¹⁰⁴³

Geçici koruma faydalanıcıları diğer Suriyelilerle birlikte kalabalık dairelerde yaşadıkları için, cinsel yönelimleri açığa çıktığında genellikle evi terk etmeye ya da cinsel istismara rıza göstermeye zorlandıklarından, cinsel yönelim aynı zamanda kişilerin barınma hakkına erişmesini de engelleyen bir faktördür.¹⁰⁴⁴

¹⁰³⁵ *Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları Derneği, Türkiye’de “geçici koruma” altında Suriyeliler ve seks işçiliği*, 2017, ss. 53-54. Rapor, 26 Suriyeli seks işçisinin yanı sıra bir dizi yetkili ve STK ile yapılan görüşmeler üzerinden hazırlanmıştır.

¹⁰³⁶ Zeynep Kivılcım, ‘LGBT Syrian refugees in Turkey’, 2016, s. 31.

¹⁰³⁷ A.y. ss.32-33.

¹⁰³⁸ Kaos GL, ‘İstanbul’da Suriyeli eşcinsel mülteci öldürüldü’, 3 Ağustos 2016: <http://bit.ly/2BiCwKf>.

¹⁰³⁹ Kaos GL, ‘Wisam Sankari’nin katiline haksız tahrik’ indirimi!’, 5 Ekim 2017: <https://bit.ly/3bvx1gl>.

¹⁰⁴⁰ A.y: *Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları Derneği*, 2017, ss. 88-89, 97.

¹⁰⁴¹ Kaos GL, ‘Suriyeli trans kadın İstanbul’da öldürüldü’, 20 Aralık 2016: <http://bit.ly/2CdWsCq>.

¹⁰⁴² Kaos GL, ‘Human Rights of LGBTI People in Turkey 2018’: <http://bit.ly/2IPQ5Ko>.

¹⁰⁴³ A.y

¹⁰⁴⁴ Zeynep Kivılcım, ‘LGBT Syrian refugees in Turkey’, 2016, s.34.

Diğer durumlarda, aile üyelerinden veya yerel topluluklardan dolayı yaşadıkları ayrımcılık, transları Türkiye'de daha büyük şehirlere taşınmaya iter.¹⁰⁴⁵ **İstanbul** gibi büyük şehirlerde bile LGBTİ+'lar sağlık hizmetlerine erişim açısından engellerle karşı karşıyadır ve LGBTİ+'ların birçoğu resmi sağlık kurumlarına başvuramadıklarını yalnızca BMMYK'nın uygulama partnerlerine başvurdıklarını bildirmiştir.¹⁰⁴⁶ Göçmen Sağlığı Merkezleri de dahil olmak üzere sağlık hizmetlerine erişimleri (bkz. [Sağlık hizmeti](#)) maruz kaldıkları yüksek düzeyde ayrımcılık nedeniyle engellenir.¹⁰⁴⁷ Mülteci trans kadınlar genellikle temel sağlık hizmetlerine erişememektedir. Kişisel verileri gerektiği gibi korunmamaktadır ve rızaları dışında HIV testlerine tabi tutulabilirler.¹⁰⁴⁸

Hatay Barosu, Geçici Barınma Merkezinde yaşayan bir trans kadının bir devlet hastanesinde cinsiyet uyum sürecini tamamlamasına ve ameliyatına destek vermiştir.¹⁰⁴⁹

5. Geçici koruma altındaki etnik azınlıklar

Suriye'den gelen Roman, Dom ve Lom gibi etnik azınlıkların sayısı tespit edilememekle birlikte **Gaziantep** ve **Şanlıurfa**'da bu sayının 2018'te yaklaşık 20.000 civarında olması muhtemeldir.¹⁰⁵⁰ **Gaziantep**'te Bu gruplar, kamu çalışanlarından ayrımcılık görme korkusu nedeniyle kayıtsız olarak kırsalda yaşar ve mevsimlik işlerde çalışırlar.¹⁰⁵¹ Gaziantep'in **Şirinevler** ilçesinde nüfusun %70'i Dom'dur. 2019'da Antep'teki Dom nüfusu, insanların ayrımcılık nedeniyle İstanbul veya Ankara gibi büyük şehirlere göç etmesiyle 10.000 civarında azalmıştır. Genç Dom kadın ve erkekler İstanbul'da özellikle tekstil sektöründe küçük işletmelerde çalışmaya başlamışlardır. Diğerleri bölgede ve **Konya, Eskişehir, Aksaray** gibi İç Anadolu illerinde mevsimlik tarım sektöründe çalışmaktadır. Halen sömürüye maruz kalsalar da, yevmiye ücretleri şu anda Türkiye'deki emsalleriyle aşağı yukarı aynıdır. Gaziantep'in Ünalı ilçesinde, aralarında Domların da bulunduğu çok sayıda Suriyelinin çalışma izni olmadan çalıştırıldığı büyük bir sanayi bölgesi bulunur. Kırsal alanlarda, aileler genellikle birlikte yaşar. Ancak, büyük şehirlerde, görünür olmak istemediklerinden beraber yaşamayı tercih etmezler.

Bu grup, geçici koruma altındadırlar, ancak genellikle "misafir" kartları ve üzerinde "98" rakamıyla başlayan YKN bulunan eski kimlik belgeleri vardır (bkz. [Geçici Koruma Kimlik Belgesi](#)). Bunun bir nedeni de, İGİM'de algılanan ve fiili ayrımcılığa maruz kalmaktan korkmalarıdır. Bildirim yükümlülüklerine uymazlar, bu yüzden temel hizmetlere erişimde büyük zorluklar yaşarlar. 2019 yılında farkındalık artırma konusunda iyileştirmeler kaydedilmesine rağmen, Dom topluluğuna yönelik hala standartlaştırılmış bir uygulama bulunmamaktadır. 2019'dan itibaren seyahat belgeleri çevrimiçi yayınlanmış ve Dom topluluklarının bunlara erişimi zorlaşmıştır.

Dom topluluğu, Temmuz 2019'da İstanbul operasyonundan bazı ailelerin güvenli bölgeye (Bab bölgesi) sınır dışı edilmesiyle kötü etkilenmiştir. Bazı aileler **Antep**'e geri dönmüş, ancak gönüllü geri dönüş formlarını imzalayanların geçici korumaları geri döndüklerinde yeniden etkinleştirilmemiş ve sonunda iptal edilmiştir. Bu grup sınır dışı edilmekten çok korkar ve bu nedenle meydana gelen ihlalleri bildirmezler.

Sağlığa erişimleri, ayrımcılık nedeniyle halen oldukça sorunlu olan Dom topluluğu, BMMYK tarafından finanse edilen Göçmen Sağlığı Merkezi'ne Suriyeli doktorlarla gitmeyi tercih etmektedir. Bu merkezlerde çalışan Suriyeli doktorlar Türkiyeli meslektaşlarına kıyasla daha az kazanmakta ve verilen hizmetin kalitesi düşük olabilmektedir.

¹⁰⁴⁵ A.y 95-96. Ayrıca bkz. RFI, 'Life as a transgender refugee in Turkey', 10 Haziran 2016: <http://bit.ly/2j1jh4c>.

¹⁰⁴⁶ Zeynep Kivilcim, 'LGBT Syrian refugees in Turkey', 2016, s.34.

¹⁰⁴⁷ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

¹⁰⁴⁸ GAR (Association for Migration Research), *Barriers to and Facilitators of Migrant Communities' Access to Health Care in Istanbul*, Eylül 2020: <https://bit.ly/3wk4nu6>.

¹⁰⁴⁹ Antakya Barosunca sağlanan bilgiler, Şubat 2018.

¹⁰⁵⁰ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

¹⁰⁵¹ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018.

Dom grupları geleneksel olarak evlenmezler, ancak bu gerekliliklerden biri olduğu için sosyal haklara erişmek adına evlenmeye yönelirler. Kadınlar ayrıca medeni hakları konusunda daha bilinçli olmaya başlamışlardır. Kırkayak Kültür Merkezi, Dom topluluklarının yeni doğan bebeklerin kayıt altına alınması gibi hizmetlere ve haklara erişmesine yardımcı olur. 2019 yılında Dom öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarını değerlendirerek daha fazla öğrenciyi eğitime katmak ve ayrımcılık ve zorbalıkla mücadele konusunda eğitim vermek için bir proje başlatmışlardır.¹⁰⁵² Nizip'te (**Antep**) kamplarının hemen yanında bir okul olan küçük bir Dom topluluğu mevcuttur Dom topluluğundan çocuklar normalde okula gitmemekte, ancak Merkezin çabalarıyla şimdi iki çocuk okula devam etmektedir.

Dom çocuklar, Türkiye'de okulların yaş gruplarının çoğu için yılın büyük bölümünde kapalı olması nedeniyle COVID-19 pandemisinden etkilenmiştir. Bu grup uzaktan eğitime erişim sağlayamamıştır. PİKTES (Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi) gibi projeler, kentte yaşayan ve düzenli bir yaşama sahip olanlar için faydalı olabilir, ancak göçebe yaşayanlar veya aileleri mevsimlik tarım işçisi olanlar için faydalı olmaz.¹⁰⁵³ teşekkürler

¹⁰⁵² Gaziantep'ten bir paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

¹⁰⁵³ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.